

LILIEN'S DICTIONARY

Part I:
ENGLISH - POLISH
in 40 Fascicles

PRICE: \$1.00 PER FASCICLE

MARCH 1, 1945
Next Issue May 1, 1945

in currency
or by money order or check
to the order of

FASCICLE VIII
callous — charge, vi.

WYDAWNICTWO SŁOWNIKA LILIENA
928 BROADWAY, BUFFALO 12, N. Y.

This Fascicle Contains 64 Pages

Niniejszy Zeszyt Zawiera 64 Stronice

Ernesta Liliena
SŁOWNIK

Część I:
ANGIELSKO - POLSKI
w 40-u Zeszytach

CENA ZESZYTU: \$1.00

1 MARCA 1945
Następny Zeszyt 1 Maja 1945

gotówką albo
przekazem pocztowym lub czekiem
na zlecenie

ZESZYT VIII
callous — charge, vi.

WYDAWNICTWA SŁOWNIKA LILIENA
928 BROADWAY, BUFFALO 12, N. Y.

br. 31814

callous, adj. (ke'les) 1) stwardniały, zgrubiały, nagniecony, mający odciski czyli nagniotki; 2) nieczuły.

calloused, adj. (ke'lezd) stwardniały, pełen odcisków.

callously, adv. (-li) twardo, zgrubiało.

callousness, s. (-nes) twardzizna.

callow, adj. (ke'lo) 1) przest. łysy; 2) pozbawiony pierza, nieopierzony (o ptaku); 3) dotyczący nieopierzanego ptaka lub młodego chłopca z meszkiem pod nosem; 4) niedorośli, niedojrzały; 5) (o gruncie) Ang. jałowy, Irl. nisko położony, nizinny, moczarowaty.

Calluna, s. (kelju'na) bot. wrzós, rodzaj roślin wrzosiowatych, ERICACEAE, z jednym gatunkiem *C. vulgaris* Salisb. **common heather** wrzós pospolity.

callus, s. (ke'les) pl. **calli** (ke'laj) 1) anat. a) odcisk, nagniotek, zgrubienie skóry; b) tkanka kościotwórcza sącząca się dookoła kawałków złamanej kości i pomagająca w procesie naprawy; początkowo chrząstkowa w konsystencji, następnie łączy kawałki; 2) bot. tkanka parenchymatyczna tworząca się na powierzchni rany zadanej roślinie i zasklepiająca ją; wewnątrz niej różnicują się czasami wiązki żyłko-drzewowe, powierzchnia zaś ulega skorkowaceniu; 3) zool. wzrost muszlowej substancji centrum skrętu, **umbilicus**, skorupy ślimaka.

calm, adj. (ka'm) 1) spokojny, cichy, niewzbudzony (wichrem lub falami), pogodny; 2) niewzbudzony namietnością lub wzruszeniem, niepodniecony, zrównoważony, spokojny w działaniu i mowie; spokojny.

calm, s. spokój, cisza, równowaga (umysłu).

calm, vi. r. uspokoić się, często z **down**.

calm, vt. uspokoić, uspokajać, ukoić, koić, uwolnić od wzburzenia (od wiatrów, fal).

calmative, adj. (ka'matiw, ka'matiw) kojący, uspokajający.

calmative, s. 1) lek kojący, med. kojen, kojnia; 2) ukojenie, uspokojenie.

calmly, adv. (kam'li) spokojnie, z równowagą, trzeźwo, zimno.

calmness, s. (-nes) spokój, spokojność, pokój, niewzruszoność.

calmy, adj. (ka'mi) poet. ukojny, spokojny.

calo- przedr. (ke'lo) piękno-, w niektórych połączeniach zamiast **calli-**.

Calochortus, s. (kelokor'tes) bot. liczny rodzaj liliowatych roślin zach. Amer. Płn. o pięknym kwiecie z trzema działkami i dwoma płatkami, ob. **globe tulip**, **MARIPOSA LILY**.

calomel, s. (-meł; me'las gr. czarny) chem. **kalomel**, **CALOMELANOS**, chlorek rtęciawy $HgCl_2$ lub Hg_2Cl_2 , biały proszek, nierozpuszczalny w wodzie, bez smaku, stosowany w lecznictwie jako środek przeczyszczający, moczopeśny i przeciwkiłowy; min. **kalomel**, rtęć rogowa, w stanie naturalnym żółtawe i popielate kryształki tetragonalne, t. 1-2, c. w. 6.5.

Calonyction, s. (-nik'ti-on; nyx gr. noc) bot. nieliczny rodzaj podzw. amer. roślin rodziny powojowatych,

CONVÓLVULACEAE; *C. BONA NOX* Linn. **moonflower** kwiat księżycowy.

Calophyllum, s. (fil'om) bot. liczny rodzaj drzew podzw. z rodziny **CLUSIACEAE** rzędu dziurawcowych, **HYPERICALES**, o grubych, błyszczących liściach pięknie znaczonych żyłkami, o aromatycznej żywicy i oleistych nasionach; *C. INOPHYLLUM* Linn. Indyj Wsch. dostarcza balsamu leczniczego takamahaku, *C. TACAMAHACA* na Maskarenach na Oceanie Ind. — takamahaku burbońskiego, *C. TOMENTOSUM* — orzechów i oleju kina; ob. **tacamahac**, **keena**, **poon tree**.

Calopteryx, s. (-pte'riks) zool. ważka, podrząd owadów rzędu ważek, **ODONATA** o ubarwieniu jaskrawym, o sztywnych błoniastych skrzydłach gęsto żyłkowanych i sterzących poziomo lub w stanie spoczynku pionowo; *C. virgo* świtezianka i *C. splendens*, pospolite nad wodami o zakrzewionych brzegach.

calor, s. (ke'ler, ke'ler) przest. z wyjątkiem med. ciepło.

calorescence, s. (kelore'sens) fiz. kalorescencja, przemiana ciemnych promieni ciepła na promienie świetlne (o większej zdolności załamywania się).

caloric, adj. (kelo'rik) dotyczący ciepła; **c. effect** skuteczność ogrzania; **c. engine** silnik żarowo-powietrzny, maszyną pędzona gorącym powietrzem; **c. paradox** fiz. ob. **thermal paradox**.

caloric, s. przest. 1) ciepło; 2) ciepłik, istota ciepła, dawna teoria o przypuszczalnej formie substancji sprawiającej zjawiska ciepła i spalania.

caloricity, s. (kelori'siti) fizjol. ciepłotwórczość, zdolność wytwarzania i utrzymywania ciepła zwierzęcego.

calorie, s. (ke'lori) fiz. kaloria, ciepłostka, jednostka ciepła: a) ilość ciepła potrzebna do podniesienia temperatury jednego gramu wody z 14.5°C. do 15.5°C. lub mniej ściśle o każdy stopień Celsjusza; skrót: **cal**; zwana także **small c**; b) ilość ciepła potrzebna do podniesienia temperatury jednego kilogramu wody z 14.5° do 15.5°C. (lub mniej ściśle o jakikolwiek jeden stopień Celsjusza) 1000 małych kalorii, zwana **large c**. albo **great c**. skrót **Cal**; 1 **Cal**. równa się 3.968 B.T.U., ob. B.T.U.; c) ilość ciepła potrzebna do podniesienia temperatury jednego gramu wody z 0° do 100°C. zwana **centuple c**. **rational c**; skrót **K**; d) jedna setna kalorii racjonalnej zwana **mean c**, przeciętna kaloria.

calorific, adj. (-fejszent) fizj. ciepłotwórczy, wytwarzający ciepło, np. pożywienie.

calorific, adj. (kelory'fik) 1) ogrzewający, np. promień; 2) mniej ściśle: dotyczący ciepła, ciepły, ob. **thermal**; **c. capacity** ob. **specific heat**, **c. value** wartość cieplna.

calorification, s. (kelo'ryfik'ejszen) ciepłotwórczość, w szcz. wytwarzanie ciepła zwierzęcego.

calorifics, s. (kelory'fiks) 1) kaloryka, nauka o cieple; w szcz. stara teoria o fluidzie zwanym **calorics**, 2) ob.; 2) technika ogrzewania sztucznego.

calorimeter, s. ('-miter) fiz. ciepłomierz, kalorymetr, przyrząd do mierzenia ciepła wywołanego tarcie, spalaniem itd., mierzenie odbywa się na mocy ilości tającego lodu, podniesienia temperatury cieczy albo powiększenia jej pojemności, ilości skroplonej na zimniejszym przedmiocie itp., ob. **respiration calorimeter**.

calorimetric, al. adj. (-me'trik, -ł) kalorymetryczny.

calorimetrically, adv. (-me'trikel) kalorymetrycznie.

calorimetry, s. (-ri'metri) fiz. kalorymetria, mierzenie ilości ciepła, pomiary ciepła.

calorimotor, s. (kelo'rimo'tor) fiz. bateria galwaniczna o dużej powierzchni płyt z wielką skutecznością ogrzania.

calorisator, s. (kelarizej'ter) przyrząd używany w cukrowniach do ogrzewania soku buraczanego celem przyspieszenia dyfuzji.

calory, s. ob. **calorie**.

Calosoma, s. (Kaloso'ma) zool. tęcznik; *C. SYCOPHANTA* tęcznik liszkarz, chrząszcze z rodziny biegaczy.

Calotropis, s. (kela'tropis) bot. nieliczny rodzaj drzew i krzewów z rodziny trojeściowatych, **ASCLEPIADACEAE**, podzw. Azji i Afr., dający cenne włókno.

calotte, s. (kela't, fr.) a) czapeczka bez kresy lub daszka; kalotka, piuska; dawniej czapka ang. sierżantów sądowych; **KRK**. piuska księży rz.-kat.; b) czapeczka księża, jarmułka; cokolwiek podobnego do takiej pokryw, np. czapka wybuchowa; odcinek kuli, kalota; 3) bud. a) część budowli mająca kształt czapki, np. kopuła, część kopuły, kopuła wewnątrz budynku itp.; b) metalowe obicie szczytu wieżyczki; 4) zool. kapuzka, nakrywa, ochrona (głowy).

calotype, s. (ke'lotajp) kalotyp, starodawny proceder fotograficzny, wynaleziony przez W. H. Talbota (1806-1877), zwany także **talbotype**; papier uczulony jodkiem srebra.

calotypic, adj. (-ik) dotyczący takiego proceduru.

calotypist, s. (-ist) fotograf używający kalotypu.

caloyer, s. (ke'lojer, kaloj'er) KW. mnich, przeważnie zakon Bazylianów, rzadziej Antonianów.

calpac, **calpack**, s. (ke'pek; tur. kalpak) kołpak, wysoka czapka futrzana noszona na Bałkanach.

calpacked, adj. (-d) odziany w kołpak.

Caltha, s. (kel'ga) bot. rodzaj jaskrowatych roślin wodnych i błotnych, **marsh marigold**, kniec, kniat, podbiał trzeci, smirgiel; c. osobnik tego rodzaju; *C. PALUSTRIS* Linn., kniec błotna, kaczeniec, kaczyniec, którego pączki kwiatowe używane są jako surogat kaparków, w St. Zj. zwana **cowslip**.

caltrop, **-trap**, **-throp**, s. (ke'trap) 1) woj. kotewka, przyrząd żelazny o czterech ostrych końcach; gdy je-

den koniec wbity w ziemię a dwa

leżą na ziemi, czwarty sterczy w górę i przeszkadza nieprzyjacielowi w pochodzie; 2) bot. nazwa rozmaitych roślin mających mocne kolce na owocach lub kwiatostanie, np. osiet gwiaździsty *star thistle* CENTAUREA CALCITRAPA, gatunki TRIBULUS i KALLISTRCEMIA rodzaju parolistowatych ZYGOPHYLLACEAE, wodny orzech *water caltrop* TRAPA NATANS Linn.

calumba, s. (kałom'ba, nazwa afr. z Mozambiku) apt. kolumba, korzeń afr. rośliny JATEORHIZA czyli IATRORHIZA COLUMBA Roxbg. z rodziny miesięcznikowatych, MENISPERMACEAE rzędu wielowoczkowych, POLYCARPICAE; bardzo gorzki środek leczniczy kojący i antyseptyczny przeciw niestrawności i bieguncie.

calumbin, s. ('-bin) chem. kolumbina, gorzka substancja jakiej przypisuje się lecznicze zalety tego korzenia.

calumet, s. (kel'jumet) hist. amer. indiańska fajka pokoju, zazwyczaj z pianki kamiennej i bogato zdobiona, podawana na znak ostatecznej zgody przy zawieraniu układów, zwana pot. *peace pipe* lalka pokoju.

calumniate, vi. (kałom'ni-ejt) rzucac oszczerstwa.

calumniate, vt. oskarżać niesłusznie, oczerniać złośliwie i bezpodstawnie, spotwarzać.

calumniation s. (kałomniej'szen) potwarz, oszczerstwo; oczernienie, spotwarzanie, obmowa.

calumniator, s. (-ter) oszczerca (m), potwarca (m), oszczerzyni (f), potwarczyni (f); dawniej potwarznik, potwarzyciel.

calumnious, adj. (-niös) zawierający oszczerstwo, oszczerczy, potwarczy.

calumniously, adv. (-li) oszczerczo, potwarczy.

calumniousness, s. (-nes) potwarczość.

calumny, s. (kałomni) oszczerstwo, potwarz, fałszywe oskarżenie, krzywdząca obmowa, złośliwe i kłamliwe przedstawienie na szkodę obmawianego.

calvaria, **calvarium**, s. (kelwe'ria, -riom) anat. strop czaszki, CALVARIA.

calvarial, adj. ('-rieł) anat. dotyczący stropu czaszki.

Calvary, s. (kel'wari) 1) Kalwaria, Głgota, miejsce ukrzyżowania Chrystusa pod Jerozolimą według Ewangelii św. Łukasza XXII, 33; tradycyjne miejsce ukrzyżowania zajęte jest przez kościół św. Grobu, Church of the Holy Sepulchre; nowsze poszukiwania atoli wskazują na inny pagórek nad grota Jere-

masza niedaleko Bramy Dama-sceńskiej jako na autentyczne miejsce; pagórek ów ma kształt nagiej czaszki (calvus ł. łysy, calvaria nagi strop czaszki, skalp bez włosów), a nazwa Calvaria odpowiada gr. wyrazowi kra'njon w greckich oryginałach Ewangelii i h. wyrazowi Gol-goto; 2) c. KRK kalwaria, przedstawienie ukrzyżowania urządzone pod gołym niebem, pod miastem, składające się z trzech krzyżów z postaciami Chrystusa i dwóch łotrów w wielkości naturalnej; czasem też z innymi postaciami obecnych; także szereg żywych obrazów pasyjnych; czasem kościół lub kaplica, gdzie takie widowisko się odbywa.

Calvary cross, **cross Calvary**, her. krzyż na trzech stopniach.

Calvary cross

calve, vi. (ka'w) 1) (od cave) gw. ang. zapaść się, zawałić się, często z in np. skutkiem podkopania; 2) (od calf 1) ocielić się, o krowie; porodzić cielę; 3) (od calf poet. i bib. rozdić, tworzyć.

calve, vt. 1) pomagać w ocielaniu krowy, wydobyć cielę z łoża; 2) rozbić górę lodową.

calver, vt. (kel'wer) hist. kuch. sposób przyprawiania ryby; prawdopodobnie częściowo jeszcze póki żywa.

Calvinism, s. (kel'winizm) hist. kalwinizm, teologiczne twierdzenia i nauki teologa fr. Jana Kalwina (1509-1564).

Calvinist, s. (kel'winist) kalwin, zwolennik lub wyznawca kalwinizmu.

Calvinistic, -al, adj. (-nis'tik, -ł) kalwiński.

calvities, s. (kelwis'jiz) med. łysina, szcz. stropu i tyłu głowy.

calx, s. (kelks), pl. calces i calces (kel'siz) 1) chem. a) przest. wapń; b) kruche resztki spalonego metalu lub minerału zwapniałe przez spalanie; obecnie nazywane oxides; 2) potłuczone szkło i odpadki szkła, wracające do donicy.

Calycanthaceae, s. pl. (keliken-jejs'i-l) bot. kielichowce, rodzaj krzewów rzędu MAGNOLIALES wsch. St. Zj. i wsch. Azji.

Calycanthus, s. (-ken'ges) bot. kielichowiec, o dnie kwiatowym wklesłym, ciekawy z uwagi na całkowicie spiralne ułożenie części kwiatów.

calycate, adj. (ke'likejt) bot. mający kielich, CALYX.

Calyceraceae, s. pl. (-sirej'si-i) bot. rodzina płd.-amer. ziół rzędu dzwoniczkowych, CAMPANULALES; (według innej klasyfikacji dzwoniczkowate tworzą rodzaj CAMPANULACEAE i należą do rzędu złożonych SYANTHERAE); jako rodzina obejmuje 3 rodzaje a 25 gatunków.

calyceraceous, adj. (-szös) bot. dotyczący rodziny CALYCERACEAE.

calyciferous, adj. (-si'ferös) bot. wytwarzający kielich, CALYX.

calyciform, adj. (kel'siform) bot. mający kształt kielicha.

calycinal, **calicene**, adj. (-sineł, ke'lisin) bot. podobny do kielicha, kielichowy, kieliszkowy.

calycle, s. (ke'likl) 1) bot. przykielisek; 2) zool. kielisek.

calycoid, **calycoidous**, adj. (ke'likoid, kelikoi'di-ös) bot. podobny do kielicha (z kształtu, koloru, wyglądu itp.).

Calycophora, s. pl. (-ka'fora) zool. podrząd rurkopławych, SIPHONOPHORA, rzędu zwierząt słuźbiopławych, HYDROZOA.

calycophoran, adj. (-n) zool. dotyczący podrzędu CALYCOPHORA; s. zool. osobnik tego podrzędu.

calycular, adj. ('-kjuler) bot. kieliszkowy.

calyculate, -d, adj. (-kjulejt, -yd) bot. mający kielisek.

Calydonian, adj. (-da'njen) hist. kl. kalidoński, dotyczący Kalidonu, miasta w starożytnej Etolii; C. boar hunt mit. kl. ob. Meleager.

Calymene, s. (kalim'ini) paleont. rodzaj trylobitów epok kambryjskiej, sylurskiej i dewońskiej.

Calypso, s. (kalip'so) 1) mit. kl. nimfa morska, która trzymała Odyseja przez siedm lat na wyspie Ogygii; 2) bot. ob. Cytherea; 3) c. ogr. roślina i kwiat rodzaju CYTHEREA.

calypter, s. (kelip'tör; kalip'ter' gr. pochwa) pl. -es (töriz) 1) bot. czepiek CALYPTRA; 2) zool. u muchówek alula, ob. b).

calyptoblastic, adj. (ke'liptobles'tik) zool. mający gonofory zamknięte w torebce czyli gonotece; o hydrodoidach podrzędu jamochłonów LEPTOMEDUSAE, zwanego czasem CALYPTOBLASTEA.

calyptra, s. (kelip'tra) bot. 1) u mchów cienki czepiek pokrywający otwór torebki a stanowiący pozostałość po rodni, ARCHEGONIUM, w której torebka rozwinęła się; 2) czapkowe nakrycie kwiatu lub owocu jak kielich maczuponia ESCHSCHOLTZIA; 3) naskórek końca wielu korzeni, czapeczka korzeniowa, kaliptra; ob. rootcap.

Calyptraea, s. (ke'liptri'a) zool. rodzaj ślimaków, GASTROPODA (brzuchonogi) ze skreconą ścianką w obrębie stożkowej muszli otwartej u dołu.

Calyptratae, s. pl. (-trej'ti) zool. zool. grupa owadów dwuskrzydłych, DIPTERA (muchówki) znamienne dużymi przeziąkami.

calyptrate, adj. (-trejt) 1) bot. mający kształt czepka; 2) zool. dotyczący muchówek Calyptratae.

calyptrogen, s. ('-trodžen) bot. warstwa komórek u końca rosnącego korzenia, z której wytwarza się ochronny naskórek koniuszka, ob. calyptra 3) rootcap.

calyx, s. (kej'liks) pl. -exes i -ces (-siz) 1) bot. kielich, zewnętrzne listki kwiatostanu zazwyczaj zielone, odr. wewnętrznych, barwnych, zwanych koroną, COROLLA; czasem kielich jest barwny, a wtedy określa

się koronę jako nieistniejącą: kielich ma wyraźne działki, *sepals*, ob. *perianth*, *corolla*; 2) anat. kielich nerkowy, kielich moczowy, *CALIX RENALIS*; 3) zool. budowa podobna do kielicha np. ciała lilowca, z którego wychodzą ramiona, ob. *Crinoidea*; 4) mech. wieniec zębaty pily.

cam, s. (kem) mech. garb, nosek, ucho udźwigowe, kciuk, wyskok; **c. guide** sterowanie noskowe (za pomocą garbu); **ignition c.** (auto) nosek (garb) zapłonowy; **inlet valve c.** nosek (garb) zaworu ssącego.

cam, vt. poruszać lub kontrolować ruch za pomocą garbu; **c. out** uformować w garb.

camaiou, s. (kamajō) szt. p. 1) monochromia (sztuka i obraz) i 2) przest. kamea.

camail, s. (kamejl'; caput i. głowa, mail ang. zbroja) 1) (hist.) kapuza lub ochrona karku zwisająca z szyi; 2) płaszcz z kapuza, szcz. KRK. krótka peleryna z kapuza.

Camaldolite, s. (kamel'dolajt) hist. kośc. kameduła, członek surowego zgromadzenia KRK. założonego w r. 1012 przez św. Romualda w Camaldoli pod Florencją we Włoszech.

camara, s. (kema'ra) twarde i trwałe drewno gujańskiego drzewa kumaruna ob. *Coumarouna*.

camaraderie, s. (kamaradri') koleżeństwo, uczucie solidarności i przyjaźni panujące między kolegami, towarzyszami broni itp., gw. kamratstwo; dawniej koleżeństwo.

camara nutmeg (ke'mara not'meg) bot. owoc wawrzynowatego drzewa gujańskiego *ACRODICLIDIUM CAMARA* przypominający w smaku gałkę muszkatołową.

Camarasaurus, s. (-so'res) paleont. rodzaj olbrzymich dinosaurów amer. rzędu SAUROPODA z amer. epoki jurajskiej.

camarilla, s. (kamari'la; hiszp. 1) gabinet królewski na prywatne audyencje; 2) małe grono doradców królewskich, nieodpowiedzialnych urzędowo; klika, koteria, rząd za trone.

camas, camass, cammas, quamash, s. (ke'mes; indiański 1) rodzaj roślin zach. amer. *CAMASSIA*, w szcz. *CAMASSIA FRASERI* Torr.; bulwy Indianie jadają; 2) zach. St. Zł. mała preria w lesie, łączka wśród skał.

camas rat, zool. mały szczur *THOMOMYS TALPOIDES* żywiący się tą rośliną.

camata, s. (kema'ta, -mej-) bot. niedojrzała żołądz debu *QUERCUS AEGILOPS*, po wyschnięciu używana w garbarstwie; w stanie młodszym zwana *camatina* (kema'tina).

camber, s. (kem'bör) drobne wygięcie, wypukłość jak np. pokładu okrętowego; 2) belka lub tp. z wygięciem; 3) Ang. część doku lub mały dok na materiały budowlane lub łożdzie.

camber, vi. być wypukłym, mieć wypukłość.

camber, vt. wygiąć w drobną wypukłość.

c. arch, bud. łuk którego wewnętrzna linia jest wypukła choć wygląda prosto.

c. beam (k. bi'm) belka lekko wygięta wypukło.

c.-keeled (kem'berkil'd) mar. mający stępkę zlekka wypukłą, ale nie przegiętą, *hogged*, ob.

c. piece lub *slip*, bud. sztaba lub rama drewniana tak uwypuklona, by służyła za środek łuków wypukłych.

cambial, adj. (kem'bieł) 1) (od *cambiare* i. wymieniać) dotyczący wymiany pieniędzy; 2) (od *cambiu* i. miazga) bot. dotyczący miazgi, z miazgi.

cambiform, adj. (-biform) bot. mający kształt lub charakter albo konsystencję miazgi lub komórek miazgowych.

Cambinscan, s. (kem'binsken) król tatarski w opowieści Chaucera (1340-1400) „*Squire's Tale*”; u Mil-tona (1608-1674) w „*I Penseroso*”; **Cambuscan** (kembu'sken).

cambiogenetic, adj. (-biodzine'tik) bot. miazgotwórczy, wytwarzający miazgę.

cambism, s. (-bizm) kup. teoria i praktyka handlu wymiennego, w szcz. wymiany pieniędzy.

cambist, s. (-bist) kup. osoba zajmująca się wymianą pieniędzy i walorów; osoba znająca teorię i praktykę handlu wymiennego, w szcz. wymiany pieniędzy; książka zawierająca spis wartości wymiennej pieniędzy, wag i miar.

cambistry, s. (-ri) kup. nauka porównawcza walut, wag i miar różnych czasów i krajów.

cambiu, s. (-biom) 1) bot. miazga, tkanka twórcza drzewa, z której powstaje nowe drewno i kora w łodygach i korzeniach drzew i krzewów dwuliściennych i nagolasiennych; tworzy się w walcu osłowym (steli) i składa się z części śródwłazkowych (na granicy między tkanką sitową i naczyniową) i międzywłazkowych (naprzeciwko części śródwłazkowych) między drewnem a lykiem; od strony rdzenia powstaje drewno, a od strony kory — lyko, ob. *annual ring*, *secondary growth*, *wood*; 2) kup. przest. wymiana pieniędzy, miejsce wymiany pieniędzy, ławka lub kantor wymiany; 3) med. przest. przypuszczalny w dawnej nauce rozciek lub humor tworzący się we krwi i służący do usuwania urazów w organizmie i do uzdrowienia.

Cambria, s. (-brie) Kambria, ł. nazwa Walii, jeszcze używana tylko w poezji.

Cambrian, adj. (-n) kambryjski, walijski, geol. dotyczący najstarszego okresu (systemu) grupy paleozoicznej, dzielący się na trzy epoki, dolny, środkowy i górny, w Eur. *Olenellus zone*, *Paradoxides* z. i *Olenus* z., w Amer. Pn. *Georgian*, *Acadian* i *Potsdam*; na ogół płytkie wody morskie, życie zwierzę-

ce bez kręgowców, mnóstwo skorupiaków trylobitów.

cambric, adj. (kem'brik), od miasta Cambrai (Ka'brej') we Francji (dawniej we Flandrii), dawniej **camerike** (od flamandzkiej nazwy tego miasta, Kamerik) 1) (batyst) kambrejski, o delikatnym białym płótnie wyrabianym pierwotnie w Cambrai; 2) o podobnym muslinie bawełnianym, naśladownictwie batystu kambrejskiego, zwany także **c. muslin**, **cotton c.**; **c. tea**, bawarka, napój z gorącej wody z mlekiem i cukrem, bez herbaty lub z odrobiną herbaty.

Cambro-, przedr. (kem'bro-) kambryjsko-, ob. **Cambrian**, adj.

cambuca, s. (biu'ka) pl. -cae ('si) 1) kośc. pastorał biskupi; 2) (sport) palant z zagiętym końcem używany w pewnych grach w piłkę.

came, s. (kej'm) ołowiana laseczka łącząca w witrażach między szklanymi częściami obrazu.

came, vi. czas przeszły od *come*, ob.

camel, s. (kem'ł) 1) zool. wielbłąd, bezrogię i parzystokopytne przeżuwające zwierzę ssące, *ARTIODACTYLA RUMINANTIA*, rzędu kopytnych, *UNGULATA*, uzdatnione do życia na pustyni, zwierzę juczne bardzo pożyteczne w komunikacji pustynnej; gatunek arabski *CAMELUS DROMEDARIUS dromedary* wielbłąd jednogarbny, i gatunek baktryjski *CAMELUS BACTRIANUS Bactrian c.* w dwugarbny; dawniej wielbłąd, *dromedar*, *drabar*; 2) mar. szczelna skrzynia, którą zapuszcza się w wodę, na mieliznę itp., i przywiązuje do boków zatopionego okrętu; po wypompowaniu wody z takiej skrzyni lub całego ich szeregu, próżna skrzynia prze w górę ku powierzchni wody i pociąga z sobą zatopiony przedmiot; 3) przen. osoba dźwigająca ciężary jak juczny wielbłąd; 4) przen. coś trudnego do uwierzenia (aluzja do Mat. XXIII. 24); 5) C. astr. Wielbłąd, ob. *Camelopard*, 2).

cameleer, s. (kemelir') 1) dozorca wielbłądów; 2) żołnierz jeżdżący na wielbłądzie.

camel gun, (k. gon) karabin maszynowy lub krótka armata, montowana na wielbłądzie.

Camelidae, s. pl. (keme'li) zool. rodzina w nadrodzinie wielbłądów, *TYLOPODA* czyli *CAMELOIDAE*, obejmująca wielbłądy i lamy, rodzaje *CAMELUS* i *LAMA*.

Camelina, s. (kemilaj'na, kami'lina) bot. lnianka, jednoroczna roślina krzyżowa, nielecznego rodzaju eur. roślin dających olej i suszone łodygi na miotły; obejmuje dwa gatunki; *C. SATIVA gold-of-pleasure* lnianka siewna rośnie dziko między lmem.

cameline, s. (ke'mlin) 1) tkanina z sierści wielbłądziej; 2) odzież z takiej tkaniny.

Camellia, s. (keme'lia; od nazwiska ks. jezuity Jerzego Camelliego, który przywiózł ze Wschodu pierwszy okaz do Europy) 1) ob. *Thea*; 2) ogr. c. (keme'lia, kami'lia) kame-

lia, krzew THEA JAPONICA z kwiatem białym lub różowym podobnym do róży, lecz bez woni.

cameloid, adj. ('-loid) zool. podobny do nadrodziny TYLOPODA czyli CAMELIDÆ.

camelopard, s. (kame'lopard, ke'milopard) zool. żyrafa, ob. giraffe, 2) astr. Żyrafa Giraffe CAMELO-PARDALIS, gwiazdozbiór ptn. między Kasjopeją a Niedźwiedzicą Wielką; 138 gwiazd do 7-ej wielkości.

Camelot, s. (ke'milot) 1) według legendy ang. miejscowość gdzie miesiły się dwór Króla Artusa; 2) c. (fr. kamlo') roznosić gazet; 3) fr. **Camelots du roi** (kamlo'du roa') fr. organizacja młodzieży rojalistycznej we Francji.

camelry, s. (ke'melri; por. cavalry) oddział wojska na wielbłądach.

camel's hair, (ke'mis he'r) 1) włos wielbłądzi lub włos z ogona wiewiórki, używany do wyrobu pędzli malarskich; 2) sierść wielbłądzia używana na odzież, c.-h. cloth; c.-h. pencil lub brush pędzel malarski (zazwyczaj) z włosa z ogona wiewiórczego; c.-h. shawl St. Zj. szal kaszmirowy.

camel's thorn, (k. gorn) bot. 1) ob. Alhagi; 2) wsch.-ind. szklak ZIZIPHUS NUMMULARIUS DC., szydlica; 3) pd.-afr. akacja ACACIA GIRAFFÆ.

Camelus, s. (kami'les) zool. gatunek obejmujący wielbłądy; ob. Camel, Camelidæ.

Camembert, s. (kama'ber) Camembert cheese, kamanber', rodzaj miękkiego, nieprasowanego, ostrego sera śmietankowego, pierwotnie wyrabiany przez Marie z Fontaine'ów Harel w Camembert pod Argentan we Francji w drugiej połowie XVIII w.

Camenæ, s. pl. (kami'ni), sing. Camena, mit. klas. Kameny, starożymskie nimfy krynic w gaju pod Porta Capena z których westalki piły wodę; w późniejszych czasach identyfikowano te nimfy z greckimi Muzami.

cameo, s. (ke'mio) pl. cameos, szt. p. 1) kamea, gemma, klejnot rzeźbiony, płaskorzeźba z onyksu, sardonyksu, muszli, zazwyczaj na materiale o warstwach w kilku barwach, przyczym rzeźba rżnięta w jednej warstwie a innobarwna druga warstwa służy za tło; 2) rzeźba tego rodzaju w odr. intaglio (wkleśłych).

c. conch muszla używana na kameę, ob. cassis, queen conch.

c. glass, szt. p. szkło z kilku barwnych warstw i rżnięte na sposób kamei.

c. ware, ceram. porcelana z płaskorzeźbą na tle innobarwnym.

camera, s. (ke'mōra) 1) pokój, izba, w szcz. przest. sklepiony dach lub pokój; 2) KRK. urząd skarbowy państwa watykańskiego; 3) parl. Izba parlamentu w Hiszpanii, Portugalii i Włoszech; 4) pr. gabinet sędziego Judge's chamber, dokąd czasem poza rozprawą, toczącą się w publicznej sali sądowej, sędzia wzy-

wa obie strony w celu porozumienia się IN CAMERA; 5) ciemnia optyczna CAMERA OBSCURA, pot. kamera fotograficzna, zazwyczaj z soczewką z wyjątkiem kamery w butonierce pinhole c. która ma minimalny otwór i nie ma soczewki.

cameral, adj. (kemorel) kameralny, dotyczący Izby prawodawczej albo urzędu państwowego; 2) r. dotyczący renty dożywotniej ob. chamber rent,

cameralism, s. (izm) hist. kameralizm, teoria XVII i XVIII w. uważająca dochody państwa za najważniejsze w gospodarce społecznej.

cameralist, s. (-ist) ekonomista, zwracający główną, jeżeli nie wyłączną uwagę na dochody państwowe w gospodarce społecznej.

cameralistic, adj. (-is'tik) kameralistyczny, dotyczący skarbowości państwowej.

cameralistics, s. (-is'tiks) kameralistyka, nauka skarbowości państwowej.

camera lucida (k. liu'sida) opt. przyrząd składający się z pryzmatu i luster, powszechnie używany w mikroskopach, dający zarys przedmiotu odległego na papierze lub płótnie.

camera obscura, (k. absku'ra) 1) ciemnia optyczna, ciemna skrzynka zaopatrzona w drobny otwór dopuszczający promienie światła z przedmiotu umieszczonego naprzeciw otworu; oko ludzkie jest taką ciemnią optyczną; tak samo jak kamera fotograficzna, ob. camera 2).

camerate, -d, adj. (-ejt, -yd) zool. podzielony na komory.

cameration, s. (ej'szn) 1) zool. podział na komory; 2) r. sklepienie.

camerlengo, -in-, (kemörle'go, -lin'go) szambelan papieski; kardynał przewodniczący w kamerze, ob. camera 2);

Cameronian, adj. (-o'njen) hist. ang. dotyczący Ryszarda Camerona i jego walki z Karolem II.

Cameronian, s. hist. ang. 1) zwolennik Ryszarda Camerona, pastora i kaznodziei prezbiteriańskiego, który zginął w walce pod Aird; zwolennicy jego utworzyli następnie sektę zwaną Reformed Presbyterians; 2) pl. dawny 26-ty pułk piechoty szkockiej, obecnie 1-szy batalion strzelców szkockich.

Camille, s. (kemi'l) 1) w angielskiej przeróbce słynnej „La Dame aux Camélias” (Dama Kameliowa) imię bohaterki; w oryginalu Aleksandra Dumasa (czyt. düma'sa) syna (1824-1895) bohaterka nazywa się Marguerite Gautier (margerit'gotje'), tak samo w librecie opery Verdiego (1835) „La Traviata”; 2) w dramacie Corneille'a (korne'ja, 1606-1684) „Horace” (oras) siostra trzech Horacjów, ginie z ręki ostatniego brata za opłakiwanie zgonu swego kochanka, jednego z Kuracjów.

Camillo, s. (kami'lo) postać sycylijskiego ziemianina w „Winter's Tale” („Opowieść Zimowa”) Szekspira; ocala Poliksenesa i opiekuje się Florizelem i Perdita.

camisa, s. (kami'za, hiszp.) koszula, bluzka kobieca.

camisade, camisado, s. (kamisad', -o) hist. woj. napad nocny, pierwotnie wykonywany w koszulach zarzuconych na mundur lub zbroję dla wzajemnego rozpoznania się; 2) (mylnie) koszula zarzucona na mundur lub zbroję.

Camisard, s. (kamizar') hist. fr. uczestnik chłopskiego powstania z 1702 przeciw Ludwikowi XIV wywołanego prześladowaniami, jakie nastąpiły po cofnięciu edyktu nantejskiego.

camise, s. (kamiz', ar. gamis') koszula, świątka, bluzka, lekka swobodna zewnętrzną odzież.

camisole, s. (ke'misol) 1) bluzka z rękawami noszona dawniej przez mężczyzn; 2) krótka swobodna bluzka kobieca; 3) rodzaj kaftana bezpleczeństwa.

camlet, s. (kem'let; ar. chamlat) kamlot, drogocenny materiał orientalny robiony pierwotnie z angorskiej wełny kóz i koźląt, następnie rozmaite naśladownictwa tkane z rozmaitych materiałów; także odzież z takiego materiału.

camleteen, -tine, s. (kemletin') rodzaj czesanego kamlotu albo naśladownictwo kamlotu robione z włośnienia i wełny.

cammock, s. (ke'myk; por. cam-buca) przest. zakrzywiona laska, zagięty kij lub palant; gra sportowa w której używa się takiego kija; hak drewniany lub żelazny do wieszania mięsa w jatkach.

camomile, chamomile, s. (ke'mo-mil; gr. chamaj'melon ziemne jabłko, od zapachu kwiatu) bot. rumian, rumianek, roślina rodzaju ANTHEMIS lub pokrewnego MATRICARIA, w szcz. ANTHEMIS NOBILIS Linn. rumian szlachetny Eur. zach.; stosowany w lecznictwie przeciw kaszlowi i na poty.

camomile oil olejek rumianowy, z ANTHEMIS NOBILIS, zwany Roman c. o., albo z MATRICARIA CHAMOMILA Linn., zwany German c. o.

Camorra, s. (kamo'ra, wł.) hist. wł. tajna organizacja polityczna w królestwie neapolitańskim z początków XIX w. działająca przemocą; jak wszystkie samozwańcze opieki społeczne rychło organizację oprowadziła zbrodniarstwo wykonując wszelkiego rodzaju rozboje i wymuszania dla osobistej korzyści; mimo wysiłków rządu kamory nie wyteplono do połowy w. XX.

Camorrist, s. (-izm) kamoryzm, gospodarka terrorystyczna kamoty neapolitańskiej albo podobnej tajnej organizacji wydającej bez odpowiedzialności wyroki dla własnej korzyści.

Camorrist, s. (-ist) członek neapolitańskiej kamory, ob. Camorra.

camp, s. (kemp) 1) obóz, miejsce, gdzie znajdują się namioty dla pomieszczenia wojska, albo czworaki dla pomieszczenia drwali itp.; 2) zbiór obozów, czworaków itp., dawniej obozowisko, (u Tatarów. Kozaków) koszy; 3) leśniczówka, a hunter's c.; 4) osoby zajmujące o-

bóz zbiorowo, np. żołnierze, skauci, robotnicy sezonowi, letnicy lub kuracjusze, towarzystwo podróżne itp.; 5) przen. żołnierskie życie, żołnierka, wspomnienia wojenne; 6) wycieczka z obozowaniem; 7) znaczna ilość, siła, np. faktów; 8) obóz polityczny, religijny, literacki, malarski, zrzeszenie orędowników wspólnej myśli; 9) oddział stowarzyszenia, zwłaszcza wojskowego, St. Zj. także **encampment**; 10) miejsce spędu bydła lub innych zwierząt; 11) zach. St. Zj. osada lub miasteczko powstałe nagle w pobliżu nowej kopalni złota, srebra, miedzi; 12) ob. **campo** 1).

camp, vi. żyć w obozie, wieść życie obozowe; rozłożyć się obozem, często z **out**; koczować, kampować, biwakować.

camp, vt. r. umieścić w obozie.

campagna, **campagnia**, s. (kampan'ja) 1) przest. szeroka przestrzeń ziemi; 2) r. kampania wojenna.

campagnol, s. (kem'penjol) zool. mysz polna, **field mouse** czyli **vole MICROTUS AGRISTIS** czyli **MICROMYS AGRARIUS**, ob. **vole**.

campaign, s. (kampejn') 1) przest. rozległa przestrzeń ziemi; 2) kampania wojenna, szereg łącznych operacji wojskowych; pierwotnie: czas przez jaki wojsko było w polu; 3) pobyt letni na wsi, wilegiatura; 4) hutn. okres czasu przez jaki trwa nieprzerwanie robota w hucie; 5) kampania wyborcza, ogłoszeniowa itd., szereg czynności skierowanych do pewnego celu a trwających przez czas ograniczony np. do dnia wyborów.

campaign, vi. brać udział w kampanii ob. c., s. 5); być orędownikiem pewnej idei, agitować.

campaigner, s. (-er) 1) agitator, orędownik; 2) weteran.

Campan, s. (kampan, od miasta Campan we Francji) marmur kampaniński z Pirenejów fr.

campana, s. (kempa'na) 1) dzwon, przest. z wyjątkiem użycia wyrazu jako wł. albo hiszp.; 2) przest. dzwonkowaty kwiat, prawdopodobnie sasanka dzwonkowata pasque flower **ANEMONE PULSATILLA** Linn.; 3) bud. dzwonowa część kolumny np. głowica koryncka, a **Corynthian capital**.

campanero, s. (kempanej'ro, hiszp.) zool. pld.-amer. zięba o zębie dzwonka, dzwonic **bell bird CHASMORHYNCHUS NIVEUS**.

Campanian, adj. (kempej'njen) kampaniński dotyczący Kampanii, za czasów starożytnych Latium (la'cjum); obecnie: Campagna di Roma (kampan'ja di roma) Kampanii rzymskiej niegdyś urodzajnej niziny na zach. od Rzymu nad Tybrem i Anio, dziś malarycznej.

Campanian, s. mieszkaniec Kampanii.

campaniform, adj. (kempen'iform) dzwonkowy, kształtu dzwonkowego, mający kształt dzwonu.

campanile, s. (kampani'le, kem'penil, -najl) dzwonnica zwłaszcza oddzielona od kościoła.

campanologer, s. (-lodżer) dzwonnik, kierowca dzwonów.

campanology, s. (kempana'lodżi)

dzwonnictwo, nauka i sztuka kierowania dzwonami, ob. **change ringing**.

campanological, adj. (kempanela'dżikeł) dotyczący nauki i sztuki kierowania dzwonami.

campanologist, s. (-na'łodzist) osoba zajmująca się nauką o dzwonach.

Campanula, s. (kempen'iula) bot. dzwonek, rozległy rodzaj ziół rodziny dzwonkowatych, **CAMPANULACEAE** o znamienych niebieskich kwiatach, owocem jest torebka otwierająca się okrągłymi dziurkami (w górnej części torebki, jeżeli torebka zwisa, a w dolnej jeżeli wzniesiona, tak że nasienie nie wypada naraz); bardzo pospolite: C. **PATULA** dzwonek rozpierzchły czyli szwedzki lub len Marii; C. **PERSICIFOLIA** Linn. dz. brzoskwinolistny; C. **ROTUNDIFOLIA** Linn. **harebell**; ogr. gatunek największy, najpiękniejszy i w największej różnorodności barw **Canterbury bell** dzwonek ogrodowy, C. **glomerata** Linn., ob. **Canterbury**.

Campanulaceae, s. pl. (-lej'si-i) bot. rodzina dzwonków.

campanulaceous, adj. ('-szez) bot. dzwonkowaty.

Campanulales, **Campanulatae**, **Campanulinae**, s. pl. (-lej'lis, -lej'ti, -laj'ni) bot. dzwonkowce, rząd roślin dwuliściennych, zrosłopłatkowych, o kwiatach posiadających 5 działek kielicha, 5 płatków korony zrosłych, 5 pręcików i dwa do trzech słupków dolnych; według tej klasyfikacji C. obejmują rodziny: **CAMPANULACEAE**, **LOBELIACEAE** i **CUCURBITACEAE**; według innej klasyfikacji rodziny **CAMPANULACEAE** (dzwonkowatych), **LOBELIACEAE** (lobeliowatych) i **COMPOSITAE** (złożonych) stanowią rząd **SYNANTHEREAE** (głównokzrosłych).

Campanulariae, s. pl. (-lej'ri-i) zool. podrząd rzędu stłubiopławów **HYDROZOA**, grupy parzydełkowców, **CNIDARIA**, typu jamochłonów, **COELENTERATA**; obejmujący polipy u których na łożyskach kolonii pojawiają się kuliste pączki, które przyjmują dzwonkowatą postać, odrzuwają się od kolonii i swobodnie pływają w morzu jako pławy czyli meduzy o postaci dzwonka u góry wypukłe, a od dołu wklęsłe z otworem ust u spodu; na brzegu dzwonka osadzone są czułki i narządy zmysłowe; od dołu ciągnie się brzegiem dzwonka błoniasta obwódka, żagiel, **velum**.

campanularian, adj. (-en) zool. dotyczący podrzędu polipów; **CAMPANULARIAE**, w ściślejszym sensie rodziny **CAMPANULARIIDAE**.

campanularian, s. osobnik podrzędu **CAMPANULARIAE** lub (ściśle) rodziny **CAMPANULARIIDAE**.

campanulate, adj. (-lejt) dzwonkowy, mający kształt dzwonka.

campaspe, s. (kempes'pi) **Kampaspe**, kochanka Aleksandra Wielkiego; uwieczniona przez Apellesa (IV w przed Chr.) w obrazie „Afrodyte Andymene”; bohaterka dramatu Jana Lyly'ego (1554-1606) „Alexander and Campaspe”.

Campbellite, s. (kemb'- lub kem'-elajt) 1) hist. kośc. a) członek sekty **Disciples of Christ** (ob.), od nazwi-

ska założyciela, Aleksandra Campbell (1788-1866) ze stanu Virginia; b) zwolennik nauk szkockiego teologa Jana McLeoda Campbell, wykluczonego z Church of Scotland z powodu poglądu swego, że odpuszczenie jest nieograniczone; 2) c. St. Zj. ryba **crappie POMOXIS**.

camp ceiling (kemp si'lin) bud. sufit na płaterku, sufit na poddaszu, częściowo poziomy a częściowo skośny równo z krokwiami dachu.

camp chair (k. czer) składane krzesło, krzesło obozowe.

camp color lub c. **colour** chorągiewka wskazująca pomieszczenie pewnego oddziału wojska.

Campephagidae, s. pl. (kempifej'dzidi; kam'pe gr. gasienica, fagejn gr. jeść) zool. rodzina ptaków obejmująca niektóre srokozy i dzierzby.

campephagine, adj. (kemp'e'fadzin, -dżajn) (ptak) należący do tej rodziny.

Campephilus, s. (kemp'e'filös; kam'pe gr. gasienica, filos gr. lubiący) zool. rodzaj obejmujący największe dzięcioły i pokrewne gatunki podzw. Amer.

camper, s. (kem'per) 1) osoba obozująca, osoba należąca do obozującej grupy; 2) zool. małpa Starego Świata (waskonosa) z rodziny gibonów, **HYLOBATIDAE**, zwana w Afr. wau-wau, **wou-wou**; ob. **gibbon**.

campestral, **campestral**, **campestrian**, **campestrine**, adj. (kemp'e'streł, -ieł, -en, -strin; -strajn) rolny, dotyczący uprawnej ziemi.

camp fever (k. fiwer) gorączka panująca stale w pewnym obozie, w szcz. tyfus lub gorączka tyfoidalna.

c. fire (k. fajr) ognisko; towarzyskie lub koleżeńskie zebranie dookoła ogniska pod gołym niebem; w szcz. St. Zj. zebranie oddziału stowarzyszenia wojskowego.

c. furniture (k. for'niczer) urządzenie obozowe, lekkie i łatwo przenośne meble do składania.

c. follower (k. fo'lo-er) cywilna osoba idąca z oddziałem wojskowym, np. markietan (m), markietanka (f), chłopak do posługi itp., ob. **sutler**.

camphor, s. (kem'fer) chem. kamfora, substancja żywiczna, krystaliczna, $C_{10}H_{16}O$, nasycony keton należący do terpenów wielopierścieniowych; optycznie czynna, występuje w trzech optycznych odmianach: k. japońska prawoskrętna, **dextro c.**; lewoskrętna — otrzymywana z olejków wrotczyca tansy **TANACETUM** i złozenia feverfew **CHRYSAANTHEMUM PARTHENIUM**, **levo c.** lub **Matricaria c.**, oraz racemiczna czyli optycznie nieczynna, **inactive** czyli **racemic c.**; t. zw. **artificial c.**, sztuczna kamfora, jest chlorowodorkiem pinenu $C_{10}H_{18} \cdot HCl$; otrzymuje się przez działanie suchego chlorowodoru na olejek terpentynowy; 2) w szerszym zastosowaniu każda substancja o bardzo podobnych właściwościach, wszystkie alkoholowe lub ketonowe pochodne rozmaitych terpenów, np. kamfora bornejska **Borneo c.** ob. **borneol**.

camphoraceous, adj. (-ej'szöz) kamforowy.

camphorate, s. (-ejt) chem. sól lub ester kwasu kamforowego.

camphorate, vt. zaprawić kamforą.

camphoric, adj. (kemfa'rik) kamforowy, pochodzący z kamfory; **c. acid**, chem. kwas kamforowy $C_9H_{14}(CO_2H)_2$ znany w sześciu postaciach: kamforowy prawy, lewy i racemiczny, k. izokamforowy prawy, lewy i racemiczny, **dextro-** lub **ordinary c. acid**, **levo-c. a.**, **racemic c. a.** i **dextro-**, **levo** i **racemic- isoc. a.**

camphor ice (k. ajs) maść kamforowa, składająca się z kamfory z białym woskiem, olbrotiem i olejem rydocynowym.

camphor tree (k. tri) bot. cynamonowiec kamforowy CINNAMOMUM CAMPHORA duże, wiecznie zielone drzewo z rodziny wawrzynowatych, LAURACEAE, rzędu wielowowocowych, POLYCARPICAE; rodzime w Chinach lecz obecnie hodowane w wielu innych ciepłych krajach; z drewna otrzymuje się kamforę przez parzenie wiór i sublimowanie tak uzyskanego produktu.

camphor-wood (k. uud') 1) drewno cynamonowca; 2) australijskie drzewo szpilkowe CALLITRIS ROBUSTA R. Br., cyprys, o wonnym drewnie z pięknym słojem.

Campine, s. (kempin', od nazwy okręgu w Belgii) kamping (pl.) rasa kur cenionych dla swej nieśności; złote kampingy **golden Campines** mają upierzenie karku złotawe a resztę ciała ciemno-żółtą; srebrne **silver Campines** — srebrzysto-białe z czarnym.

campion, s. (kemp'jyn) bot. 1) firletka, LYCHNIS, z rodziny goździkowatych, CARYOPHYLLACEAE; 2) kilka gatunków lepnicy, SILENE, (z tej samej rodziny) np. **bladder c.** lepnica rozdęta SILENE VENOSA Aschers. i i.

camp meeting (k. mi'ting) zgromadzenie pod gołym niebem, w szcz. zebranie religijne metodystów pod namiotem w lesie, trwające kilka dni; uczestnicy nocują w sąsiednich namiotach, budkach, szopach itp.

campo, s. (kam'po) pl. campos 1) pole, płaszczyna, trakt gruntu, rozległe przestrzenie, np. w Amer. Płd., odpowiadające preriom Amer. Płn.; 2) we Włoszech plac publiczny w mieście, **square**, zazwyczaj mniej ważny i wystawny niż **piazza**; **c. santo** we Włoszech cmentarz; najsławniejsze w Mediolanie i w Genui.

Campodea, s. (kempo'di-a) zool. rodzaj bezskrzydłych, wydłużonych owadów rzędu skoczogonków czyli szczecogonów, THYSANURA, o sześciu nogach, bez ocz, z odwołkiem zakończonym dwiema szczecinkami skoczynymi; typ rodziny **Campodeidae** (kempod'i'di), a uważany za wzór kształtu, z jakiego powstały po największej części owady; ob. **bristle-tail**, **Thysanura**.

campodeid, adj. ('-di-id) zool. dotyczący rodzaju owadów CAMPODEA; s. osobnik tego rodzaju.

campodeoid, adj. ('-di-o-id) zool. podobny do rodzaju owadów CAM-

PODEA lub im pokrewny.

campodeiform, adj. (kempod'i-form) zool. określający gąsienice (larwy) owadów podobne do rozwiniętych owadów rodzaju CAMPODEA.

Camponotus, s. (-no'tes; kampe' gr. zgłębienie, no'tos gr. grzbiet) zool. rozległy rodzaj mrówek Eur. i Amer. ob. **carpenter ant.**

camp stool składany zydeł obozowy bez oparcia z siedzeniem płócien-nym.

camptodrome, adj. (kemp'todrom) bot. mający bieg zgięty, o rozgałęzieniu nerwów liścia.

Camptolæmus, s. (-li'mes; kamptos' gr. giętki, lajmos' gr. szyja) zool. rodzaj kaczek obejmujący niedawno wypioną kaczkę labrador-ską, ob. **Labrador duck**.

Camptonite, s. (kemp'tynajt; od Campton, N. J.) petr. ciemny dioryt porfirytowy, podobny do bazaltu.

Camptosorus, s. (-so'res) bot. rodzaj paproci rzędu FILICALES rodziny paprotników, POLYPODIA-CEAE, znamieny tym, że koniec łodygi z wydłużonym liściem zakorzenia się w ziemi, stąd nazwa: **walking leaves** lub **walking ferns**; dwa gatunki: **C. RHIZOPHYLLUS** Link. w St. Zj. i drugi w Azji Wsch.

campus, s. (kam'pus) 1) hist. klas. wielki plac publiczny na widowiska, ćwiczenia wojskowe itp.; 2) St. Zj. park obejmujący budynki szkolne kolegalne lub uniwersyteckie.

Campus Martius (k. mar'szjes; z ł. mar'cjus) Pole Marsowe, przestrzeń ziemi nad Tybrem w starożytnym Rzymie, używana na ćwiczenia wojskowe, wybory, zabawy i zapasy; z ołtarzem Marsa, boga wojny, i licznymi wspaniałymi budowlami, z których niektóre jeszcze zachowały się.

campylite, s. (kemp'ilajt; kampy'los gr. zgięty, krzywy) min. kam-pilit, pękata, pomarańczowo-żółta odmiana mimetytu, saletrowca rzędu arsenianów bezwodnych CIPb.As.O₁₂.

campylotropus, adj. (-lat'ropös) bot. zgięty czyli kampilotropowy, mający ośrodek (NUCELLUS) i osłonkę (INTEGUMENTUM) tak zgięte, że szczyt zalążka zbliża się do podstawy, ob. **orthotropus** i **an-tropous**.

cam shaft, **camshaft**, s. (kem'szeft) mech. wał noskowy; **exhaust c.** wał noskowy wylotowy; **inlet c.** w. n. wlotowy.

camus, **camuse**, adj. (ke'mes) przest. perkaty; s. przest. osoba z perkatym nosem.

cam wheel (k. huił') mech. koło tak ustawione, że działa jak garb.

camwood, s. (k. 'uud) twarde drewno afr. drzewa BAPHIA NITIDA, dające najcenniejszy z nierozpuszczalnych barwników drzewnych; ob. **barwood**.

can, s. (ken) 1) kubek, naczynie na napój, konew, bańka, cebrzyk, cebr; 2) puszka, blaszanka; **milk c.** konew na mleko; **watering c.** pole-

waczka ogrodowa, koneweczka do polewania; 3) mech. próżny cylinder metalowy, ogrzany parą do suszenia płótna przechodzącego nad nim; **mar. c. mar. hooks** szpony.

can, vi. móc, być w stanie, potrafić, umieć; **he c. arrive in the morning or in the afternoon** może przyjechać rano albo popołudniu; **he c. lift one hundred pounds** potrafi podnieść sto funtów; **he c. read and write** umie czytać i pisać; **I cannot but wish** (dosł. nie mogę uczynić nic innego niż życzyć) nie pozostaje mi nic innego niż-, mogę tylko-.

can, vt. włożyć do hermetycznie zamkniętego naczynia, zaprawiać w słoje lub puszki; **canning season** pora zaprawiania (jarzyn i jagód); **canned milk** mleko w puszkach; **canned goods** konserwy (towary sprzedawane w hermetycznie lutowanych puszkach); **canned music** pot. i żart. rekordy gramofonowe.

Canaan, s. (kej'nen) Kanaan, bib. Ziemia Obiecana, kraj odpowiadający dzisiejszej Palestynie; przen. ziemia obiecana, niebo na ziemi.

Canaanite, s. (-ajt) 1) bib. kanaanita, potomek Kanaan, syna Chama, a wnuka Noego; 2) członek narodu zamieszkałego w Kanaan przed przybyciem Żydów z Egiptu.

Canaanitish, adj. (-i'tysz) dotyczący kraju Kanaan lub jego mieszkańców.

canada, s. (kanada; port.) miara pojemności mająca w rozmaitych krajach portugalskich od 1½ do 3 kwart.

cañada, (kañada; hiszp.) zach. St. Zj. wawóz, dolina, przesmyk.

Canada, adj. (Ke'neda) kanadyjski, dotyczący Kanady, części Amer. Płn. należącej do Imperium Brytyjskiego; **C. balsam** balsam kanadyjski, żywica jodły balsam fir, używany jako przeźroczyste lepiszcze zwłaszcza w mikroskopowaniu; **C. blue grass** bot. wyklina wire grass POA COMPRESSA Linn.; **C. crookneck** bot. zimowa odmiana dyni CUCURBITA MOSCHATA Duchesne; **C. fleabane** przymiotno horseweed ERIGERON CANADENSIS Linn.; **C. fly** ryboł. sztuczna muszka z brązowymi skrzydłami, czerwonym tułowiem z przymieszką złotych nitków i czerwonym odwołkiem; **C. goose** dzika gęś płn-amer. BRANTA CANADENSIS; **C. grouse** cietrzew płn. lasów Amer. Płn., samiec prawie czarny spodem; samica: ciociorka; **C. hemp** konopie amer. APOCYNUM CANNABINUM Linn.; **C. jay** sroka kanadyjska płn. Amer. na południe aż po Góry Skaliste, szczególnie zuchwała i znana z nieprawdopodobnego okradania podróżnych, wierna towarzyszka łosia, stąd zwana **moose bird**, także **whisky jay**; **C. nettle** ob. **wood nettle**; **C. pea** wyka niebieska; **C. potato** bulwa odmiany słonecznika Jerusalemskiego; **C. rice** dziki ryż; **C. robin** ob. **cedar bird**; **C. root** ob. **butterfly weed**; **C. snakeroot** dziki imbir wild ginger ASARUM CANADENSE Linn.; **C. sweet gale** woskownica sweet fern COMPTONIA; **C. tea**

gruszycka **checkerberry** GAULTHERIA PROCUMBENS Linn.

Canadian, adj. (kene'djen) 1) kanadyjski, dotyczący Kanady i Kanadyjczyków; 2) biogeogr. dotyczący strefy obejmującej Kanadę, ptn. pas St. Zj., pewne skłony górskie dalej na pld., pld. skłn. lasów szpilkowych między strefą hudsonską a przejściową, ob. **Boreal**; 3) geol. dotyczący najstarszego okresu w dolnym sylurze amer. (**Ordovician**).

Canadian, s. Kanadyjczyk (m), Kanadyjka (f).

canadol, (ke'nedol) produkt naftowy podobny do gazoliny, lecz nieco lotniejszy, używany do wydobywania ropy i w lecznictwie do miejscowego znieczulania.

canaigre, s. (kanejdźör) bot. duży rodzimy szczaw RUMEX HYMENOSEPALUS Torr. pld.-zach. St. Zj. i ptn. Meksyku, z korzeniem bogatym w kwas garbnikowy

canaille, s. (kanejl', fr. kanajj') 1) motłoch; 2) w Kanadzie (ke'nel) pytlowiny.

canal, s. (keneł, ke'nel) 1) sztuczny kanał czyli wykop do ruchu okrętowego, nawodnienia gruntów itp., np. Erie C.; 2) geog. naturalny przewód wody lub duża odnoga morza stosunkowo wąskich rozmiarów, np. Portland C.; ob. **channel**; 3) astr. kanał, sezonowe rysunki (mgliste) na Marsie, uważane przez niektórych uczonych za pasma roślinności; także podobne linie na księżycu; 4) bud. żłobek, rynienka; 5) zool. i anat. przewód, kanał; 6) przest. a) rura do przeprowadzenia cieczy; b) kanał komunikacyjny do przewozu, połączenia komunikacyjne; c. **bridge** mar. most kanałowy, most na kanale; c. **dues**, mar. kanałowe (n); c. **port** mar. port kanałowy. Uwaga: Pol. wyraz „kanał” nie pokrywa się z ang. c., ob. **sewer**.

canal, vt. zaopatrzyć w przewody, budować kanał lub kanały.

canal boat, (k. bot) prom, łódź używana na kanałach, zazwyczaj o prawie prostopadłym dziobie i takichże rufie dla większej nośności, pędzony siłą elektryczną albo zębatą kolejką albo ciągnięty końmi od grobli.

canalicular, adj. (kenali'kuler) anat. i zool. kanalikowy.

canaliculate, -d, adj. (-lejt, -yd) bot. mający żłobek lub żłobki np. łodygi liści wielu palm.

canaliculus, s. (-les) pl. **canaliculi** (laj) anat. i zool. kanalik, w szcz. w kości.

canaliform, adj. (kene'lifom) mający kształt przewodu.

canalization, s. 1) budowa kanałów przewodowych; 2) urządzenie rozdzielnictwa gazu, prądu elektrycznego, wody, pary itp.; 3) med. drenowanie rany przez danie odpływu bez zakładania rurki. Uwaga: Pol. wyraz „kanalizacja” przeważnie nie oznacza c. a sewerage, ob.

canalize, vt. (-ajz) budować przewód, zrobić z czego przewód np. to c. **river** uregulować rzekę, uczynić ją spławną.

canaller, canaler, s. (-er) przevoźnik na promie.

canalling, canaling (-in') 1) budowanie kanału transportowego; 2) jeżdżenie regularnie na promie, zajęcie transportowe na kanale.

canal rays, fiz. i chem. promienie kanalikowe, pozytywne, jony, powstają w rurkach katodowych obok promieni katodowych i podczas wyładowań dążące precz od anody, w kierunku przeciwnym niż promienie katodowe ob. **cathode rays**.

Canangium, s. (kanendźiom; malajskie kenanga) bot. nieliczny rodzaj drzew malajskich rodziny flaszowcowatych, ANNONACEAE, o wonnych kwiatach i owocu składającym się z 12 owocolistków; C. **odoratum** King drzewo ylang-ylang.

canapé, s. (kanape'; fr.) 1) kanapa; 2) kuch. kanapka, kromka bułki z masłem z przysmakami (kawior, sardynka, łosoś, ser, szynka itp. po małym kawałku z każdego); c. **confident** (k. kafi'da') kanapa z fotelami na obu końcach umieszczonymi pod prostym kątem do kanapy.

canard, s. (kanard'; kanar' fr. kaczka) 1) kaczka dziennikarska, bajka wyszana z palca, wiadomość zgoła zmyślona albo niezmiernie przesadzona; 2) (z francuska kanar' np. na spisie potraw) kaczka.

canarin, s. (ke'narin) chem. kanaryna, barwnik używany w drukowaniu perkali, C₁₅H₁₁N₃S₂.

Canarium, s. (kanej'riom) bot. rodzaj podzw. drzew balsaminowatych, BALSAMINACEAE; C. **INDICUM** migdał, ob. **elei**.

canary, adj. (ke'neri) 1) kanaryjski, pochodzący z wysp Kanaryjskich; 2) kanarkowy, dotyczący kanarków; 3) kanarkowy, koloru blade-żółtego.

canary, s. 1) dawny taniec podobny do dżiga lecz nieco powolniejszy; 2) wino wysp Kanaryjskich podobne do madejry; 3) kanarek; 4) kolor blade-żółty, kolor kanarkowy; 5) skrót za c. **grass** trawa kanaryjska; 5) diament żółtawy.

canary, vi. przest. tańczyć „canary” (ob. s. 1).

canary bird (k. börd) 1) zool. kanarek, ptaszek śpiewający z rodziny łuszczaków, FRINGILLIDAE, stożkodziobych, CONIROSTRES, rzędu wróblowatych, PASSERES, rodem z Wysp Kanaryjskich, sprowadzony do Europy w w. XVI, najbardziej rozpowszechniony ptaszek w klatkach całego świata; najświeższe śpiewaki pochodzą z gór Harceńskich; 2) rozmaite ptaki podobne do kanarków, zwłaszcza kółorem; 3) gw. złodziejska i australijska więzień; c-b. **flower** bot. 1) nasturcja pnąca, TROPÆOLUM PEREGRINUM Linn., o kanarkowych kwiatach; 2) ptasze ziele HETEROTOMA LOBELIOIDES, ob. **bird plant**.

c. **grass** bot. 1) trawa kanaryjska, mozga kanaryjska, PHALARIS CANARIENSIS, z wysp Kanaryjskich, bardzo ceniona w St. Zj. jako pasza; 2) ziarno od dawna było przysmakiem kanarków; 2) pieprzyca pep-

pergrass LEPIDIUM dawana oswojonym kanarkom.

Canary Island date palm (k. ajlend dejt' pohm) bot. daktylowe drzewo wysp Kanaryjskich PHOENIX CANARIENSIS Hort., większe i kształtniejsze od zwykłej palmy daktylowej.

c. **laurel** (k. lo'reł) bot. wawrzyn kanaryjski, LAURUS CANARIENSIS Webb. & Berth.

c. **moss**, bot. nazwa dwóch tarzownicowych porostów lichens, wysp Kanaryjskich: PARMELIA PERLATA, tarczownica i dostawczytni lakmusa ROCCELIA TINC-TORIA, ob. **archil**.

c. **nut**, orzech kanaryjski, migdał kanaryjski, owoc każdego gatunku drzewa Canarium.

c. **parrot** (Australia) papużka zebrowa zebra parrakeet MELOPSICATTUS UNDULATUS.

c. **seed** nasienie mozgi kanaryjskiej dawane ptakom w klatkach.

c. **stone**, min. żółty gatunek krwawnika czyli karniolu zazwyczaj żółtawoczerwonego.

c. **vine** ob. c-bird flower 1).

c. **weed** ob. c. moss.

c. **wood** 1) piękne drewno kanaryjskich drzew PERSEA INDICA Spreng. i P. CANARIENSIS, smaczliwiek; 2) drewno indyjskiej morwy; 3) żółte drewno australijskiego rozdrębu EUCALYPTUS HEMI-PHLOIA, F. v. M.

canaster, s. (kenes'tör) podrzędny gatunek tytoniu pld.-amer. wysyłany dawniej w koszach wiklinowych, ob. **canister**.

Canavali, s. (kenawej'li) bot. rodzaj strączkowych ziół pnących zwanych pot. **jack beans**, rozpowszechnionych w strefie podzw.; długie strąki dają ziarno, przeważnie używane zamiast kawy; w stanie wczesnym jadane jako fasola.

can buoy, mar. pława płaska.

cancan, s. (kan'kan) kankan, wyzywający taniec francuski, wykonywany tylko na scenie przez balet.

cancel, s. (ken'sel) 1) unieważnienie, odwołanie; 2) druk. skreślenie, ustęp skreślony, stronica skreślona; 3) przyrząd unieważniający, np. pieczęć pocztowa; 4) przest. pl. brama, wrota żelazne, krata, granice.

cancel, vt. 1) skreślić, przekreślić, wykreślić, wymazać; 2) odwołać, unieważnić, znieść; 3) mat. (ułamki) znieść spólny mnożnik w obu częściach ułamka, uprościć ułamek; 4) zrównoważyć, zneutralizować, wyrównać; 5) druk. skreślić, wyrzucić; 6) przest. zamknąć siatkę, kratę, żelaznymi wrotami itp.; c-ed **figures** druk. przekreślenie czcionki, czcionki cyfr z kreską na skroś np. do druku ćwiczeń arytmetycznych.

canceleer, cancelier, s. (kensyl'r) sokoln. nagły obrót sokoła wykonany na osi skrzydła po udałym albo nieudalym chwycie; także przest.

canceleer, cancelier, vi. sokoln. wykonać taki ruch, o sokole; także przest.

canceler, canceller, s. (ken'seler)

kto lub co unieważnia, w szcz. pieczętka lub przyrząd unieważniający znaczek pocztowy, weksel lub tp.

cancellate, -d, adj. (ken'sylet, -yd) 1) bot. kratkowany, znaczony w kratkę; 2) podzielony ściankami, ob. cancellous.

cancellation, s. (-lej'szn) 1) unieważnienie, odebranie ważności; skreślenie; mat. znoszenie (równych liczb po obu stronach); 2) znaczenie krzyżkami lub kreskami w kratkę (czynne i bierne).

cancelli, s. pl. (kense'laj) 1) krata, ścianka z kratak, metalowa barierka, jak np. w sali sądowej między trybunałem a publicznością, w kościele między ołtarzem a nawą; 2) anat. płytki podstawne tworzące kości pokrywowe.

cancellous, adj. (ken'selós) anat. mający budowę gąbczastą, składającą się z przecinających się płytek podstawnych które tworzą małe próżnie i komórki; o tkankach nasady kości długich i innych, gdzie potrzebna jest wytrzymałość i lekkość.

Cancer, s. (ken'sör) 1) zool. rodzaj skorupiaków, CRUSTACEA, krótkoodwłokowców, BRACHYURA, czyli krabów, ob. crab; pot. choć błędnie, rak; 2) astr. pl. Canceri (-kraj) a) ptn gwiazdozbiór Rak między Bliźniętami a Lwem, 92 gwiazdy do 7-ej wielkości; b) czwarty znak zodiaku Rak; 3) c. med. rak, CANCER, CARCINOMA, dawniej każda złośliwa noworośl, dzisiaj złośliwa noworośl mająca początek w tkance naskórkowej, EPITHELIUM, i wnikająca w tkanki sąsiednie; obecnie rozróżnia się 4 rodzaje raka: a) epithelial c. EPITHELIOMA ob. epithelioma rak nabłonniak, r. naskórkowy, i trzy rodzaje zwane carcinoma rakotwór, a to: b) scirous a. lub hard c., r. włókniak, r. ukryty czyli twardy, c) encephaloid c., medullary c. czyli soft c., r. miękki r. mózgowy i d) celloid c., r. komórkowy, ob. carcinoma; 4) przen., rak, zepsucie, cokolwiek toczy i niszczy fizycznie lub moralnie; 5) przest. pewne ziele używane jako odtrutka.

cancerate, vi. (-ejt) med. rakować, przerodzić się w raka, zmienić się z noworośli niewinnej w noworośl złośliwą.

cancerate, vt. med. przerobić w raka.

canceration, s. (-ej'szen) med. przemiana w raka, rakowacenie.

cancerous, adj. (-ös) med. złośliwy, rakowaty, niszczący przez tożenie.

cancerously, adv. tak niszcząco jak rak, rakowato.

cancerousness, s. (-nes) rakowatość.

cancer-root, s. (k. rut) bot. zaraza, rodzaj roślin z rodziny zarzawowatych OROBANCHACEAE, pasorzytujących na korzeniach ob. beechdrops, broom rape, squawroot i i.

cancer-weed, s. (k. uid) bot. 1) sałata biała, laktuka polna, NABULUS ALBUS, o gorzkim korzeniu mającym właściwości kojące; 2)

gatunek szalkii wsch.-amer. SALVIA LYRATA Linn.

cancerwort, s. (k. uórt') bot. nazwa dwóch ziół eur., KICKSIA SPURIA i K. ELATINE, z rodziny trędownikowatych, SCROPHULARIACEAE.

canchalagua, s. (kancza'agua; nazwa chilijska) bot. tyśiacznik chilijski, ERYTHREA CHILENSIS. i tyśiacznik kalifornijski, E. VENUSTA Gray, także każda roślina rodzaju ERYTHREA z rodziny goździkowatych, GENTIANACEAE, mająca gorzki smak i właściwości kojące.

Cancerid, s. (ken'krid) astron. meteor z gwiazdozbioru Raka; zazwyczaj pl.

cancerinite, s. (kan'krinajt; od nazwiska ros. ministra skarbu Jerzego hr. Kankrina, 1774-1845) min. kankrynit, sylikoid z grupy leucytu, Na₂CO₃·3NaAlSi₃O₈; t. 5-6, c. w. 2.4-2.5; w kankrynicy siarczany z Colorado, dwutlenek węgla, CO₂, został zastąpiony częściowo przez SO₂.

cancerizans, adj. (ken'krizenz; cancerisare i. iść wstecz jak rak, part. praes.) dosłownie: idący wstecz, muz. mający temat powtórzony wspak, o kanonie.

canceroid, adj. ('-kroid) 1) zool. podobny do kraba, dotyczący rodzaju CANCER i pokrewnych; 2) med. podobny do raka, rakowaty, rakowcowaty, rakowcowy; s. med. rakowiec.

cancrum, s. ('-krom) med. szankier, ob. canker; **cancrum oris** med. szankier prosty formujący się w ustach i najbardziej dotykający dziąsła, często wynik nieoczekiwania, wydarza się u dzieci po chorobie np. po odrze.

candareen, s. (kendarin') chińska i malajska waga i moneta, setna część taela; tael ma od 28-70 gramów, wart około 75 c. amer. czyli 3 sz., 3 zł. 75 gr.

candelabrum, s. (kendilej'brom) pl. -bra 1) hist. kl. ozdobna świeca; wysoki stojący na podłożu lichtarz z ramionami lub bez, zazwyczaj wystawny; 2) kandelabr, pajak, kilkuramienny świecznik; czasem w tym znaczeniu sing. candelabra, pl. candelabras; 3) bud. bogato ozdobiona kolumnienka, zazwyczaj na trzech nogach.

candelabrum tree, (k. tri) bot. pochutnik, PANDANUS CANDELABRUM Beauv. z rodziny pochutnikowatych, PANDANACEAE; nazwę c. t. zawdzięcza swym liczny korzeniom wspierającym, wyglądającym jak nogi świecznika; zwany także chandelier tree.

candent, adj. (-dent) rozpalony do białości.

candescence, s. (-de'sens) biały żar, częściej: incandescence.

candescant, adj. (-de'sent) żarzący, jarzący się, jaśniejący, błyszczący.

candescantly, adv. (hi) żarząco, błyszcząco białym żarem.

candid, adj. (ken'did) 1) bezstronny, nieuprzedzony, sprawiedliwy, godziwy; 2) otwarty, prawdziwy, szczery; 3) przest. biały (z ł. can-

didus); 4) przest. przychylny, nie mający złej woli.

candidacy, s. ('-didasi) kandydatura.

candidate, s. ('-didejt; candidus ł. biały, kandydaci nosili w starożytnym Rzymie białą toń) 1) kandydat, osoba ubiegająca się o wybór, a c. for the office of senator kandydat na senatora; 2) osoba uważana za zapowiadającą pewną przyszłość, a c. for the gallows, for suicide, for college professor, kandydat na szubienicę, na samobójcę, na profesora uniwersytetu (kiedyś w dalekiej przyszłości).

candidate, vt. kandydować, ubiegać się o wybór, w St. Zj. częściej: to run for (senator) ubiegać się.

candidature, ob. candidacy.

candied, adj. (ken'did) 1) kandyzowany; 2) scukrzony; 3) osłodzony, słodki, pełen pochlebstw.

Candiot(e), s. (ken'djot) kandyjski, kreteński, dotyczący wyspy Kandii, starożytnej Krety.

Candiot(e), s. mieszkanie Kandii, kandiota, kreteńczyk.

candle, s. (kendi) 1) świeca, słupek loju, wosku, parafiny, stearyny itp. dookoła knota; 2) to co daje światło; 3) apt. przest. a) kadzidło, b) czopek; 4) coś podobnego do świecy z kształtu np. świeca fosforowa do wykadzania pokoju; ob. Roman c.; 5) chem. wydłużony płomień zawierający tlenek wapna wydobywający się z materiału przy wytwarzaniu sody, zwany także pipe; 6) opt. jednostka dzielności źródła światła, a) rodzaj świecy z obrotu spalającej się z szybkością 120 granów na godzinę; b) świeca Hefnera-Altenacka (1884) spalająca octan amilowy w knocie bawełnianym, 19½ świecy równa się jednostce Violle'a równie 18½ świecy bryt.; c) świeca międzynarodowa (1908) równa 1.11 świecy Hefnera; d) świeca decymalna (1896) wynosi 1/20 Violle'a czyli 1.12 Hefnera; e) świeca pentanowa (1911) 1.11 Hefnera; f) dawna świeca ang. 1.14 Hefnera.

candle, vt. przezierać, bacznie przeglądać, np. jajo trzymając je między okiem a świecą (lub lampką elektr.); jaja niewiadomej daty zniszczenia a przeźroczyste, zwą się candle eggs, następują w klasyfikacji zaraz po jajach świeżych, fresh-laid eggs.

candlebeam s. (k. bi'm) w starych kościołach pozioma deska, belka lub poręcz do stawiania świec wotywnych.

candleberry, s. (k. be'ri) bot. kekune, owoc drzewa świecowego, ob. candle nut.

candlebomb, s. (k. bomb) 1) pecherz szklany napełniony wodą, który pęka gdy go się wstawi w płomień świecy; 2) tekturowy pocisk sygnałowy dający jaskrawe światło w chwili wybuchu.

candlefish, s. (-fysz) zool. ryba morska THALEICHTHYS PACIFICUS, pokrewna stynce, zwana także eulachon; tak tłusta, że gdy w stanie suszonym przeciągnie się przez nią knot, pali się jak świeca.

candle foot, opt. dzielność światła wytworzona przez brytyjską świecę na odległość stopy, używana jako jednostka miary oświetlenia; ob. **candle meter**.

candlelight, s. (k. lajt) 1) oświetlenie świecami, każde oświetlenie sztuczne; 2) przest. świeczka życia, życie; 3) wieczór, gdy zapada ciemność i pora świecić, mrok, zmrok, zmierzch, półmrok.

candlelighter, s. (-er) kto zapala świecę, a) kośc. akolit, akolita, dawniej świecznik; b) w zakonach lucynarz.

candle lumen, (k. liu'myn) opt. jednostka strumienia światła; równa się 1:4n całego strumienia światła wysyłanego przez źródło mające przeciętną sferyczną dzielność jednej świecy w ciągu sekundy, ob. **lumen**.

Candlemas, s. (-mas) 1) w dzień Oczyszczenia Najświętszej Marii Panny święto Matki Boskiej Gromnicznej, 2-go lutego, kiedy poświęca się świece; 2) także dzień ofiarowania Chrystusa w świątyni; 3) Szk. dzień rozpoczynający kwartał, ob. **quarter day**; 4) St. Zj. dzień zwany **ground hog day** lub **woodchuck day**, ponieważ według legendy ludowej świstak przerywa sen zimowy, wychodzi z nory i jeżeli, stojąc na ziemi, widzi swój cień, powraca na dalsze 40 dni spać.

candle meter, (k. mi'ter) oświetlenie, jakiego dostarcza jedna świeca urzędowa na odległość metra; miara przyjęta wszędzie z wyjątkiem Wielkiej Brytanii.

candlenut, s. (k. not) 1) owoc wilczomleczowatego, **euphorbiaceous**, drzewa lub krzewu **ALEURITES MOLUCCANA** Willd, rodzimego na wyspach Oceanu Spokojnego; tu-bylicy używają owocu jako świecy; dobywają też z owocu olej, **kekune**, do rozmaitych celów; 2) samo drzewo.

candlepin, s. (k. 'pin) 1) kręgiel gładki używany w grze **tenpins**; 2) sama gra.

candle plant, (k. plent) roślina z Przyładka Dobrej Nadziei **KLEINIA ARTICULATA** hodowana dla swych obfitych białych astrowatych kwiatów.

candle power, (k. pauer) apt. dzielność oświetlenia lampy lub płomienia gazowego wyrażona w ilości świec urzędowych.

c-rush, sit zwyczajny, **JUNCUS EFFUSUS**, używany w Anglii do skąpego oświetlenia.

candlestick, s. (k. stik) lichtarz, świecznik.

candlestick, adj. (-d) świeca wstawiona w lichtarz.

candle tree, bot. 1) woskownica **wax myrtle MYRICA CERIFERA** Linn. z rodziny **MYRICACEAE**, wsch. St. Zj.; 2) **PARMENTIERA CERIFERA** Seem., Meksyk i Amer. Śr., i 3) surmia **catapla CATALPA CATALPA** Karst., oboje z rodziny **BIGNONIACEAE**, zwane c. t. z powodu długich strąków.

candlewick, s. (k. uik') 1) knot świecy; 2) bot. pałka **cat-tail TY-PHA LATIFOLIA** Linn. z rodziny rogozowatych, **TYPHACEAE**.

candlewood, s. (k. 'uud') 1) drewno iglaste szczerpane na smolaki; 2) każde smolne drzewo, np. z rodzaju **FOUGUIERIA**; różowe drzewo Jamaiki **rhodeswood**, **AMYRIS BALSAMIFERA** Linn.; pld. amer. drzewo dziurawcowe z rodziny **OCHNACEAE** rzędu **HYPERICALES**, **DIPORIDIUM GUIANENSE**; araliowaty krzew pld. amer. **PANAX CAPITATUM** i w. i.

candock, s. i **can dock** (k. 'dok) 1) skrzyp, **EQUISETUM**, do czyśczenia i szorowania naczyń; 2) Ang. grzybień **spatterdock** **NYMPHEA**.

Candollea, s. (kenda'lia, od nazwiska szwajc. botanika Augustyna Candolle'a, 1778-1841) bot. australijski rodzaj krzewów z rodziny **CANDOLLEACEAE** obejmujący 85 gatunków; z powodu elastyczności precika zwany **trigger plant**, **hair-trigger flower**; także **stylewort**.

Candolleaceae, s. (-liej'si-i) bot. rodzina roślin rzędu dzwonkowych. **CAMPANULALES**, różniąc się od rodziny dzwonkowatych, **CAMPANULACEAE**, tym że oba preciki zróżnione są w jeden; 3 rodzaje i około 100 gatunków.

candolleaceous, adj. (-liej'szós) bot. dotyczący powyższej rodziny.

candor, Ang. **candour**, s. (ken'dór) 1) godziwość, wolna od powziętej z góry opinii, bezstronność, brak uprzedzenia, gotowość obmyślenia i osądzenia rzeczy bez względu na okoliczności nienależące do sprawy; 2) otwartość, szczerość, wypowiedanie się bez ogródek; 3) przest. nieskazitelność, czystość, niewinność; 4) przest. grzeszność, słodycz, brak złośliwości; 5) Mrs. **Candour** postać plotkarki z **The School of Scandal** Sheridan (1751-1816), otwartej że do rany przyłożyć a jadowniej jak wąż.

candy, s. (ken'dy) 1) cukierek, karmelek, bonbon, słodycze, w Ang. częściej **confection**, **sweet**, w Australii **lolly**; w Ang. c. oznacza słodycze z cukru, **toffy** - z melasy; 2) bartn. woda z cukrem lub z cukrem i miodem do karmienia królowej w ulu; 3) (wyraz tamilski) kandy, waga wsch.-ind. rozmaitej wartości w rozmaitych okolicach, np. w Bombay 560 funtów (257 kg.), w Mokka 440 funtów (202 kg.).

candy, vi. scukrzyć się, skandyzować się, skryształizować się, pokryć się cukrem, jak owoce kandyzowane.

candy, vt. zaprawiać w cukrze, kandyzować, pokryć cukrem lub lukrem; przen. słodzić, uprzyjemniać.

candytuft, s. (ken'ditof) bot. ubiorek, uprawiana roślina krzyżowata rodzaju **IBERIS**; kwiaty białe, różowe, fioletowe; roślinie na piaskach; owoce jadają chętnie.

cane, s. (kejn) 1) trzcina, **rattan**, pień każdej palmy rodzaju **CALAMUS**; pień każdej rośliny bambusowej w szcz. rodzaju **ARUNDINARIA**; trzcina cukrowa ob. **sugar cane**; na ogół próżna łodyga mniej lub więcej elastyczna, cienka, wytrzymała; 2) także roślina; 3) ogr. łodygi pewnych krzewów, zwłaszcza wyrastające od ziemi, np. malina; 4) laska, kij, laseczka, (pierwotnie ro-

biona z bambusu itp.); miejscowa miara długości we Włoszech (1 do 3 m.); 5) **canna**; 6) przest. oszczep bambusowy; 7) przest. rura szklana; 8) laseczka siarki, szkła itp.; 9) jedw. osnowa.

cane, vt. 1) bić laską, trzepać, okładać laską; 2) zaopatrzyć w trzcinę np. krzesła; 3) żart. dać komu laskę w podarku.

c. blight, (k. blajt) rak, zaraza krzewów jagód np. malin, porzeczek, jeżyn spowodowana przez grzybki pasorzytnicze lub roztoczowate rodzaju **NECTRIA** z rzędu jędrzaków, **PYRONOMYCETES** i i.

c. borer (k. bo'rer) każdy owad, którego gasienica wciera się w łodygę krzewu (maliny, jeżyny, porzeczki itp.) i toczy roślinę.

canebrake, s. (kejn'tbrejk)uszcz trzcinowy i bambusowy, w szcz. w pld. Amer. zwany olbrzymiego bambusu gigant cane **ARUNDINARIA MACROSPERMA**.

Canella, s. (kane'la) 1) bot. kanella, rodzaj drzew zach.-ind. z jedynym gatunkiem **C. WINTERIANA** dziki cynamon, kora cynamonowa, **whitewood**, **cinamon bark**, **wild cinamon**: tylko barwy pomarańczowej, zwane c. bark lub c. jadają jako przysmak; bywa też stosowane w lecznictwie; 2) przest. cynamon.

Canellaceae, s. pl. (-lej'si-i) bot. nieliczna rodzina drzew rzędu dziurawcowych, **HYPERICALES**, obejmująca 4 rodzaje amer. drzew podzwrotn.

canellaceous, adj. (-lej'szós) bot. dotyczący tej rodziny.

canephora, s. (kene'fora) pl. -ae (-i) 1) nosicielka kosza, hist. kl. dziewczina nosząca na głowie kosz zawierający przybory do obrzędów religijnych i ofiary; 2) bud. taka postać na fryzie itp.; kariatyda z koszem na głowie; także **canephoros** i **canephorus** (m) pl. -roi (-ri) i -ri (-raj).

cane press prasa do tłoczenia soku z trzciny cukrowej.

c. sugar (k. szu'ger) cukier trzcinowy.

Canes Venatici, (kejniz wina'ti-saj; i. ka'nes wena'tici; psy myśliwskie) astron. Psy Gończe, pld. gwiazdozbiór (88 gwiazd do 7-ej wielkości) między Niedźwiedzią Wielką (**URSA MAJOR**) a Wolarzem (**BOOTES**), **the Hunting Dogs**.

Canes Venacitid, (-d), astron. meteor z tego gwiazdozbioru.

cane trash mierzwa trzciny cukrowej, **bagasse**.

canfieldite, s. (ken'fildajt, od nazwiska amer. inż. gór. F. A. Canfielda —) min kanfjeldyt, andoryt zawierający cyne i nieco germanu; c.w.6.28; ob. **andorite**.

cangue, s. (keng) chińskie dyby z otworem na szyję i na ręce, około metra wzdłuż i wszcz, używane w Chinach jako kara za mniejsze przestępstwa.

cangue, vt. (Chiny) zamknąć w dyby.

can hooks szpony (m. pl.), przyrząd do podnoszenia wielkich beczek za końce klepek; ob. **can**, s.

Canicula, s. (kani'kiula) astron. Kanikuła, Psia Gwiazda, Suczka, Psiczka, the Dog Star, Syriusz, alfa w gwiazdozbiorze Psa Wielkiego, CANIS MAJOR, najjaśniejsza gwiazda na niebie, lub Procyon, CANIS MINOR.

canicular, adj. ('-kiuler) 1) dotyczący tej gwiazdy lub mierzony przez wschód Kanikuły; 2) dotyczący kanikuły („psich dni”); 3) żart. psi, dotyczący psa; c. **cycle** lub **period** okres 1460 lat juliańskich, ob. **Sothic**; c. **days** psie dni, kanikuła; c. **year**, ob. **Sothic**.

canicule, s. (ke'nikjul) kanikuła, psie dni.

Canidae, s. pl. (ke'nidi) zool. psowate, rodzina psowatych zwierząt mięsożernych, obejmująca psy, wilki, szakale i lisy.

canine, adj. (kanajn') 1) psi, dotyczący psa lub psów, mający właściwości psa; 2) anat. i zool. dotyczący kła, zęba sąsiadującego z siekaczami, albo zęba podobnego kształtu; c. **appetite** lub **hunger** nie-normalnie żarłoczny apetyt, ob. **bulimia**; c. **eminence**, anat. wyrostek kłowy, wyrostek na powierzchni górnej szczęki spowodowany przez zębodoł górnego kła; z zewnątrz i trochę wyżej jest zagłębienie c. **fossa**; c. **laugh** sardoniczny śmiech; c. **letter** LITERA CANINA, gardlane r, ob. **dog letter**; c. **tooth** anat. kieł, u kręgowców pomiędzy siekaczem a małym trzonowym.

canine, s. 1) anat. kieł, ob. **canine tooth**; 2) żart. pies.

canion, s. (kan'jon; hiszp. cañon) hist. ozdobny rąbek górny butów noszony dawniej przez mężczyzn.

canioned, adj. (-d) zdobny w górny rąbek butów.

Canis, s. (kej'nis) zool. główny rodzaj rodziny psowatych, CANIDAE, obejmujący psa domowego, psy dzikie, wilka i szakala; w starszych klasyfikacjach także lisa.

Canis Major, (kej'nis mej'dzor; ł. ka'nis ma'jor większy pies) astron. Ples Wielki, pld. gwiazdozbiór (178 gwiazd do 7-ej wielkości); ob. **Sirius**.

Canis Minor, (kej'nis maj'nor; ł. ka'nis mi'nor mniejszy pies) astron. Ples Mały, pln. gwiazdozbiór (37 gwiazd do 7-ej wielkości); ob. **Procyon**.

canister, s. (ka'nistör) 1) pudełeczko lub puszka na kawę, herbatę, itp.; 2) KRK. metalowa puszka na opiatki do Mszy św.; 3) koszyczek wiklinowy lub sitowy; 4) woj. c. czyli c. **shot** kartacz, pocisk armatni na krótką odległość, 300 do 1000 kroków, składający się z zamkniętej blaszanki napęnionej kulami; rozpryskują się wskutek wybuchu i to w wirującym kręgu z powodu wirowego ruchu pocisku; obecnie mało używane.

canities, s. (kenisz'jez) med. siwizna, siwy włos.

canker, s. (ken'ker) 1) med. szankier miękki, ULCUS VENEREUM MOLLE, sz. bez wenerii, sz. niezarazliwy, ropiejący wrzód, formujący się w ustach; ob. **chancere**;

2) wet. a) u psów uparty chroniczny katar ucha; b) u koni chroniczna i często nieuleczalna choroba stopy i strzałki spowodowane przez pasorczytnicze grzybki; c) u gołębi choroba krtań; d) u roślin rak, zaraza, choroba niszcząca korę i miazgę; e) przest. rdza żelaza, rdza miedzi czyli grynszpan; 3) bot. przest. a) mak polny field poppy PAPAVER RHOEAS Linn.; b) dzika róża dog-rose ROSA CANINA Linn.; 4) ob. **cankerworm**; 5) wszystko co niweczy tocząc organizm, także przen.

canker, vi. zapaść na chorobę powyżej opisaną; (o drzewach) rako-waćcie; rdzawieć, ulegać zniszczeniu, niszczyć.

canker, vt. zarazić, zepsuć, niszczyć, wyżerać, żerać, trawić powoli i skrycie.

cannerberry, s. (k. be'ri) bot. owoc dzikiej róży.

cankered, adj. (-d) nadgryziony, zarażony; przest. zarzewiały, rdzawy, pokryty grynszpanem; przest. moralnie zepsuty, jadowity, złośliwy, kapryśny.

cankerfret, vi. (k. fret) niszczyć od raka, rakowacieć, (o roślinach); niszczyć jak od szankra miękkiego.

cankerfret, vt. niszczyć jak rak, o organizmach roślinnych; żerać jak miękki szankier, o organizmach zwierzęcych.

cankorous, adj. szankrowy, szankrowaty, gangrenowaty; złośliwy, żrący, niszczący.

cankerroot, s. (k. rut) kilka roślin o ściągających korzeniach, w szcz. a) bagno świnię lub rozmarny moorwort lub marsh rosemary ANDROMEDA POLIFOLIA Linn.; b) ob. **cancerwort**; c) złota nitka goldthread COPTIS TRIFOLIA Salisb. i miejscowo inne.

canker sore (k. sor) med. wysypka na ustach, wysypka koło ust, HERPES LABIALIS, częsta u dzieci w wypadkach złego trawienia.

cankerworm, s. (k. uorm') zool. gąsienica motyla szkodliwa dla roślin; w St. Zj. szczególnie dwa gatunki: jesienny ALSOPHILA POMETARIA i wiosenny PALEACRITA VERNATA, zimujący pod ziemią; oba te gatunki wykluwają się z wiosną; samice są bezskrzydłe, dlatego pasek smoły na pniu drzewa ochrania drzewo, wstrzymując pochod samicy.

cankery, adj. (-i) rakowaty.

Canna, s. (ke'na) 1) bot. paciorecznik, kanna, rodzaj amer. roślin podzwrotn.; owoce twarde, okrągłe, używane na paciorki; korzeń C. EDULIS Ker. dostarcza maczki indiańskiej w rodzaju arrowroot, czasem sprzedawanej pod tą nazwą nieprawnie, zwykle zaś pod nazwą tous-les-mois (tulemoa', fr. co miesiąc, ponieważ maczka utrzymuje się w stanie jadalnym przez cały rok); c. roślina tego rodzaju; 2) c. miara długości, ob. cane s. 5).

cannabie, adj. (kene'bik, -na') konopiasty, zrobiony z konopi, konopny. UWAGA: Nie: konopiasty; ob. fox bay horse.

cannabin, s. (-bin) chem. trująca substancja zawarta w gruczołach konopi indyjskich, CANNABIS INDICA, zwana na Wschodzie cheris, z której wyrabiają odurzający preparat zwany z arabska haszyszem.

Cannabis, s. (-bis) bot. konopie (pl.), rodzaj roślin konopiowatych, CANNABACEAE, obejmujący dwa rodzaje (konopie i chmiel), rzędu pokrzywowatych, URTICALES; roślina męska o różgach cieńszych, zwana: suszki lub płoskunki, żeńskie zaś zowią: główaczki lub maciory; ob. konop (f. gen. konopi); u Lindego (za Klukiem) pici mazywane wręcz odwrotnie według ówczesnych mylnych pojęć; ob. **carl hemp**.

Cannaceae, s. pl. (kene'ji-si) bot. rodzaj jednoliściennych roślin rzędu dziesięciopalcowych, SCITAMINEAE, obejmujący jedyny gatunek **Canna**, ob.

cannaceous, adj. ('szös) bot. dotyczący rodzaju roślin Cannaceae.

canned, adj. part. (kend) zaprawiony w słoju lub puszcze, pot. Eur. konserwowany, St. Zj. puszkowany; c. **goods** konserwy.

cannellate, -llate, adj. (ke'nelejt) bud. r. mający rowki, żłobiony.

cannellate, -llate, vt. robić rowki, żłobić.

cannel bone, (k. bo'n) przest. obojętny.

c. coal lub **cannel**, s. węgiel bez polysku płonący bardzo jasnym ogniem dzięki wielkiej zawartości substancji lotnych.

canner, s. (ke'ner) fabrykant konserw.

cannery, s. (-i) fabryka konserw.

cannibal, adj. (ke'nibeł) ludożerczy.

cannibal, s. ludożerca (m), ludożerczyni (f).

cannibalism, s. (kenibali'zm) 1) ludożerstwo, kanibalizm, zwyczaj spożywania ludzkiego mięsa lub ofiarowania go bogom; 2) okrucieństwo, krwiożerość.

cannibalistic, adj. (-stik) oparty na zwyczaju spożywania ludzkiego mięsa lub ofiarowania go bogom, kanibalski.

cannibalistically, adv. (-eti) 1) według obyczaju ludożerców, po kanibalsku; 2) okrutnie.

cannikin, s. (ke'nikin) 1) kubek, kubeczek; 2) drewniane pudełko na makę, ryż, cukier itp.

cannon, s. (ke'non) 1) woj. armata, działo, działo armatnie; c. **of battery**, hist. średniowieczne działo nieco krótsze niż kolubryna; przest. c. **of seven**, c. **of eight** armata o siedmio lub ośmiocalowym otworze świdrowym; 2) mech. wydrążony wał zawierający w sobie drugi wał o niezawistym ruchu; 3) (jazda konna) okrągłe gładkie wędzidło, także c. **bit** i **canon** b.; 4) fryz. kędziór w szcz. poziomy; 5) (bilard) karambol; 6) anat. skrót za **cannon bone**, ob.; 7) ucho lub rekojęść dzwonka; ob. **canon**; 8) przest. rura, otwór wiertniczy.

cannon, vi. 1) wypalić, wystrzelić (o armacie); 2) uderzyć o co z hu-

kiem, wpaść na co z wielką siłą; 3) (bilard) zrobić karambola.

cannon, vt. 1) strzelać z armaty; 2) uderzyć w co tak silnie że przedmiot uderzający odbija się

cannonade, s. (-ejd) 1) kanonada, strzelanie z armat, ogień armatni, huk strzałów armatnich; 2) przen. głośny huk jak gdyby od armat; 3) (bilard) karambolowanie, seria karambolów.

cannonade, vi. huczeć, strzelać (o armatach).

cannonade, vt. prażyć ogniem armatnim, atakować działami armatnimi.

cannon ball, (k. boł) 1) kula armatnia, wyrażenie już nie używane w kołach woj. ponieważ obecnie pociski armatnie nie mają już kształtu kulistego; 2) hist. ang. przydomek członka parlamentu ang. z partii protekcjonistów, którzy pragneli ochronić produkcję krajową cłami ochronnymi i głosowali przeciw wolnemu handlowi.

cannon-ball fruit (k. b. frut) owoc drzewa c.-b. tree, ob.

cannon-ball tree bot. 1) pld.-amer. drzewo COUROUPITA GUAIANENSIS Aubl. z rodziny krzyżcowatych, DECYTHIDACEAE z wielkim okrągłym owocem o drzewiastej łupinie; 2) wsch.-ind. drzewo XYLOCARPUS GRANATUM z rodziny hebanowych MELIACEAE z takim samym owocem, bardzo cenne drewno, żywica i olej do oświetlania.

cannon bone, anat. goleń czyli piszczel czworonożnego zwierzęcia rzędu kopytnych, UNGULATA.

c. cracker, (k. kra'ker) (ogień sztuczne) żabka dużych rozmiarów.

cannoneer, s. (kenoni'r) woj. kanonier, artylerzysta obsługujący armatę, ob. gunner.

cannon pinion, zegarm. zębaty tryb waku wskazówki minutowej, który porusza wskazówkę, lecz pozwala obracać nią swobodnie przy nastawianiu czasu.

cannon-proof, adj. (k. pruf) woj. działotrwały, nie przepuszczający pocisków armatnich, odporny na pociski armatnie, odporny na strzał armatni.

cannonry, s. (-ri) 1) kanonada; 2) artyleria, baterie armatnie zbiorowo.

cannot, **can not**, vi. (kenot') nie mogę, nie możesz, nie może, nie możemy, nie możecie, nie mogą; **cannot but** muszę, nieodzwrotnie (we wszystkich osobach), nie mam innego wyjścia niż; skrót **can't** (kent. Ang. kan't).

cannula, s. (ke'njula) chir. sączek, dren, metalowa albo gutaperchowa rurka do drenowania wtykana do ciała, często zaopatrzona w przyrząd do ciącia lub przekłucia.

cannular, adj. (-er) rurkowaty.

cannulate, -d, adj. (-ejt, -ejtyd) pusty, próżny, pozwalający na przejście wzdłuż dla nitki, drutu itp.

canny, **cannie**, adj. (ke'ni) przest. i gw. szk. 1) świadom, wiedzący, mądry, ostrożny, przeczny, dziś przest. lub gw.; w użyciu autorów ang. z odcieniem lekceważenia dla szkockiej przeczności: przebiegły,

obliczony na własną korzyść; 2) sprytny, umiętny, zreczny, w szcz. a c. wife akuszerka, stąd a c. moment chwila porodu; 3) nadprzyrodzony, mający magiczną siłę; 4) szczęśny, szczęśliwy, pomyślny; w szcz. mający szczęśliwą rękę, przynoszący szczęście; 5) oszczędny, przystający na małym; w literaturze ang. przyjęty wyraz gw. szk. dla określenia przesadnego skąpstwa; 6) cichy, spokojny, nie awanturnik; 7) dowcipny, ostry, bystry; w literaturze ang. przyjęty wyraz gw. szk. dla określenia dowcipu szk.; 8) wygodny, utulny; 9) miły, ładny, przyjemny z wyglądu.

canny, **cannie**, adv., gw. szk. o. ostrożnie, grzecznie, spokojnie.

canoe, s. (kanu') lekkie czółno, pierwotnie bez steru i żagli, poruszane wiosłami; w Afr. jeszcze są w użyciu czółna z kłody drzewa wypalonej wewnątrz; także lekkie czółno z żaglami i sterem, nawet na dłuższe wyprawy morskie; ob. coracle, kayak, proa, umiak.

canoe, vi. wiosłować, podróżować w lekkim czółnie.

c. cedar, (k. si'der) żywotnik (tuja) red cedar THUJA PLICATA Don., duże i cenne drzewo zach.-pn. St. Zj.

c. gum klej zach.-ind. składający się z żywicy chlebowca gotowanej w oleju kokosowym; używany na lep na ptaki i w stanie suszonym do zatykania szpar i uszczelniania czółen.

canoeing, s. (kenu'ln) czółnowanie, jazda w łódce, umiejętność wiosłowania.

canoeist, s. (-ist) wiosłarz.

canoeman, s. (kenu'men) pl. **canoemen** osoba zajmująca się czółnowaniem, osoba podróżująca w lekkiej łódce.

canon, s. (ke'nan; kanon' gr. linia, miarka) 1) kość. prawo kościelne; 2) prawo, ustawa, zasada; niezbita prawda, stanowiąca podstawę rozpatrywania i naukowych poszukiwań; prawo uznane za niezbędne w zakresie pewnej gałęzi wiedzy, sztuki itd. a c. of art, a c. of chemistry; kryterium, zasada odróżniająca; 3) astron. zbiór tabel matematycznych służących za podstawę dalszych obliczeń; 4) bib. sacred c. spis ksiąg Pisma Świętego uznanych za autentyczne; Jewish lub Hebrew c. czyli **Palestinian c.** obejmuje pięcioksiąg Mojżesza, księgi Proroków i hagiograficzne; zawarty jest w zwyczajnej biblii protestanckiej; w odr. obszerniejszego spisu **Alexandrian c.** zawierającego księgi uważane przez protestantów za apokryfy Starego Testamentu; obecny Kanon Nowego Testamentu był zatwierdzony r. 397 na trzecim synodzie kartagińskim; **Roman-Catholic c.** Starego i Nowego Testamentu ustalony był r. 1546 na synodzie trydenckim, ob. **Apocrypha**, **Bible**, **Deuterocanonical**, **Muratorian c.**, **New Testament**, **Old Testament**, **Vulgata**; 5) (w liturgii) część Mszy św. ustanawiająca prawda ofiary mszy, następująca po SANCTUS od modlitwy TE IGITUR, według jednych aż do Ojczy nasz. według innych aż po spożyciu Ciała

i Krwi; 6) muz. kanon, a) utwór muzyczny, w którym temat pierwszego głosu po kilku taktach powtarza się w drugim a potem w trzecim itd., ob. **imitation**; b) w hymnologii KW. hymn składający się z 9 ód; 7) pr. czynsz roczny płatny KKK.; 8) spis chronologiczny władców lub urzędników, według których nazywano lata, wypadków astronomicznych itd.; 9) kość. a) w zakonach reguła, książka zawierająca przepisy zakonu; b) kanon świętych, spis osób kanonizowanych przez KKK.; 10) druk. kanon, członka 48-punktowa; 11) ucho lub rączka dzwonka, ob. **cannon**, s. 7); 12) przest. przyrząd chirurgiczny do zszywania; 13) (od ł. canonicus) a) kanonik, dawniej ksiądz mieszkający wraz z innymi na kanonii i wiodący żywot kanoniczny; dziś członek rady przybocznej biskupa pełniący pewne funkcje w katedrze; b) członek zakonu, **canons regular** np. Augustynianie od 1256, czarni **Black Canons**, biali **White Canons**; **Book of Canons** a) hist. ang. zbiór ustaw Jakuba I z 1609; b) zbiór ustaw K. Szkockiego; **Canons of Hippolytus**. hist. kość. zbiór przepisów kościelnych z r. 230; **C. of Ptolemy** spis królów babilońskich i perskich od Nabonasara (VIII w. przed Chr.) do Aleksandra W. z podaniem długości panowania; **The Canons**, kanony K. A. zatwierdzone przez Jakuba I w 1603.

cañon, s. (ka'nion; hiszp.) kanion, wąwóz, głęboka dolina o wysokich i stromych ścianach, w szcz. w zach. St. Zj. i Meksyku; najznamienniejsze są kaniony doliny rzeki Colorado; np. **Grand Cañon** w pln. części stanu Arizona, ściany mają miejscami 6000' (2,000 m.) wysokości gdy szerokość między zboczami wynosi u szczytu 8 do 10 mil. amer. (11-14 km.) a u stóp zaledwie tyle co zajmuje koryto rzeki.

cañon, **canyon**, vi. płynąć przez wąwóz, o rzece.

cañon, **canyon**, vt. zrobić wąwóz, przebieć wąwozem lub wąwozami.

cañoncito, s. (-si'to) 1) kanionek, jar, wąwozik; 2) ścieżka leśna, w St. pld. zach.

canoness, s. (ke'nynes) kanoniczka, kobieta żyjąca wraz z innymi w społeczności bez wieczystych ślubów, **secular c.** w odr. od **regular c.** kanoniczki związanej ślubem zakonnym i ślubem ubóstwa; augustynki. **AUGUSTINIAN CANONNESSES** są dzisiaj w rzeczywistości zakonnicami; w Warszawie powstała w r. 1745 instytucja kanonicek z fundacji Józefiny z Zahorowskich Zamojskiej, przystępna tylko dla pańien mogących wywieść szlachectwo przynajmniej z trzech pokoleń tak po mieczu jak i po kądzieli.

cañon grape dzikie winogrona pld. zach. St. Zj. **VITIS ARIZONICA** o drobnych czarnych jagodach o przyjemnym smaku.

canonic, s. (kena'nik) 1) kanonik, osoba należąca do zakonu kanonicznego; 2) logika enikurejska, zasady logiki, system dialektyki.

canonical, adj. (-ikeł) 1) kano-

niczny, dotyczący kanonów, zgodny z kanonami, ob. **canon**, s. 1); 2) poważny, autorytatywny; utarty, tradycyjny, zgodny z przyjętymi pojęciami; mat. podstawowy; 3) pr. dotyczący prawa kościelnego; c. **book** kość. część biblii stanowiąca część kanonu, ob. **canon**, s. 4); c. **dissection**, mat. podzielenie powierzchni Riemanna najprostszym sposobem; c. **epistle** bib. siedm listów nie adresowanych do nikogo w szcz., dwa Jakuba, trzy Piotra, po jednym Judy i Jana, ob. **catholic c.**, general c.; c. **hour** godzina kanoniczna, godzina o której przepisane są pewne modły; w Ang. pora od 8-ej rano do 3 pop., kiedy dozwolone jest udzielanie ślubów w kościele; przen. odpowiednia pora; c. **impediment**, przeszkoda prawa kanonicznego do zawarcia małżeństwa np. bigamia, pokrewieństwo lub powinowactwo do pewnego stopnia itd.; c. **letters list** uwierzytelniający, wydawany dawniej przez biskupów, stwierdzający że okaziciel nie jest heretykiem i uprawniony jest do przyjęcia komunii św.; c. **life** życie kanoniczne, przepisane dla pewnych duchownych, mniej ścisłe niż zakonne, ale bardziej ograniczone niż duchownych świeckich; c. **obedience** posłuszeństwo kleru wobec biskupa lub opata; c. **punishments** kary kościelne np. ekskomunika czyli wykluczenie, pokuta itp. ob. **benefit of clergy**; c. **purgation** ob. **purgation**; c. **sins** grzechy za które zakon przepisywał karę śmierci lub publiczną pokutę pod pręgierzem np. bałwochwalstwo, cudzołóstwo, herezja, morderstwo.

canonicals, s. (-s) kość. strój przepisany przez kanony dla duchownego w spełnianiu pewnych obrzędów; przen. strój urzędowy odpowiedni do okoliczności.

canonicity, s. (-ni'siti) kanoniczność, zgodność z kanonami.

canonics, s. ('niks) teologia zajmująca się kanonami Pisma św.

canonist, s. (ke'nonist) 1) profesor prawa kościelnego, uczony zajmujący się prawem kościelnym, adwokat uprawniony do stawiania przed sądami kościelnymi; 2) autor lub orędownik kanonów w nauce, sztuce itp. i ich oddany obrońca.

canonistic, -al, (-ni'stik, -i) dotyczący kanonów, zgodny z kanonami, oparty na kanonach.

canonization, s. (-nizei'szen) RK. uznanie zmarłej osoby (po beatyfikacji i przeprowadzeniu procesu) za świętą i wpisanie jej imienia do kanonu świętych.

canonize, vt. (ke'nonaiz) 1) KRK kanonizować, uznać świętym, wpisać w kanon świętych; 2) włączyć w kanon w szcz. w kanon Pisma św.; 3) oddać cześć; 4) przest. instalować na urząd kościelny; 5) zatwierdzić powagą kościelną.

canon law, (ke'non lo') prawo kościelne; w ścisłym znaczeniu ustawy pierwszych czasów Kościoła zawarte w **CORPUS JURIS CANONICI**, ob.; w szerszym znaczeniu także późniejsze ustawy kościelne po dzień dzisiejszy.

cañon lub **canyon live oak**, (k.

laj'wok) bot. kalifornijski, wiecznie zielony dąb **QUERCUS CHRYSOLEPIS** Liebm., o długich, całobrzegich (nie wrebnych) liściach i spiczastych żółdździach; spód liścia pokryty żółtym puszkim (stąd nazwa **CHRYSOLEPIS**; ob. **chryso-**.

canonry, s. (ke'nynri) kość. kanonia, godność i urząd kanonika.

Canopic, adj. (keno'pik) dotyczący staro-egipskiego miasta Kanopus; C. jars, arch. eg. cztery wazy zawierające główne narządy zmarłego i grzebane razem z mumią; ob. **Amentis**; c. vase arch. a) ob. wyżej C. jar; b) rodzaj urny na popioły w starożytnej Etrurii, z terrakoty i bronzu, podobnego kształtu i często z rączkami w kształcie ramion ludzkich.

Canopus, s. (-pes) pl. pi 1) urna ob. **Canopic jar** lub vase; 2) astr. Kanopus alfa gwiazdozbioru Okręt, ARGO, gwiazda ustępująca co do jasności tylko Syriuszowi, chociaż jest 12 razy dalej odległa; jedno z największych ciał niebieskich, wielokrotnie większe od naszego Słońca; nie jest widzialne z Ziemi ponad 37° pñ. szer.

Canopus stone słup kamienny postawiony przez Ptolomeusza III w Kanopus z dekretem ustanawiającym uroczystości na cześć jego i Bereniki; dekret wypisany jest w trzech pismach: greckim, demotycznym (w języku gwarowym) i hieroglificznym (w języku hieratycznym kapłanów).

canopy, s. (ke'nopi) baldachim, dach, daszek, markiza, także przen. a c. of branches, of clouds.

canopy, vt. nakryć baldachimem lub daszkiem.

canorous, adj. (ke'morös) śpiewny, melodyjny.

canorously, adv. (-li) śpiewnie.

canorousness, s. (-nes) śpiewność.

cant, adj. (kent) skrzywiony, skośny, mający obite rogi lub boki.

cant, s. 1) przest. kant, kąt, kącik, wnęka, nyża; 2) róg domu; 3) obło u głowy trumny; 4) mar. kawał drzewa do podparcia grodzi na pokładzie; 5) mech. odcinek brzoju drewnianego koła grzebleniowego; 6) St. Zj. kwadratowy kłoc drewniany; 7) skośna linia ścinająca róg kwadratu lub sześciannu, skośna powierzchnia; 8) nagłe uderzenie powodujące skośne ustawienie lub zmianę pozycji i kierunku; także skos przez to spowodowany; np. fałsz dany kuli bilardowej lub piłce to give a ball a c.; 9) odchylenie od linii prostopadłej albo poziomej albo innej uważanej w danym układzie za prostą; 10) łowy wielorybie) zacięcie na karku wieloryba, ob. c. purchase; 11) (od quantum i. ile?) irl. licytacja; 12) (od cantus i. śpiew) afektowany, śpiewny sposób mówienia; 13) akcent właściwy pewnej okolicy, klasie ludności itp., gwara żłodzijska; narzecze zawodu, żargon zawodowy; 14) świętoszkowate i płaczące powtarzanie oklepanych zdań; osoba mówiąca w taki sposób, świętoszek (m), świętoszka (f), hipokryta (m), hipokrytka (f).

cant, vi. 1) ślaniać się, zająć skośną pozycję, przechylać się, często z over; 2) stać skośnie, spadać (o skłonie); 3) mar. zmienić kierunek (o okrecie) często z round, across; 4) (od cantus) a) mówić śpiewnym akcentem, b) mówić gwarowym sposobem, c) mówić świętoszkowato, d) przest. śpiewać, e) gw. ang. mówić śpiewająco jak żebrak, stąd żebrak, f) używać nieszczercze zapewnień religijnych, być hipokrytą.

cantabile, adv. (kanta'bile; wł.) muz. śpiewnie, melodyjnie, płynnie, przec. **parlando** lub **recitativo**.

cantabile, s. muz. utwór śpiewny, styl śpiewny, utwór melodyjny i śpiewny.

Cantabrian, adj. (kante'brien) kantabryjski, dotyczący starożytnego plemienia wojowniczego Kantabów, **Cantabri**, w Hiszpanii; C. heath ob. **Irish heath**; C. mountains góry Kantabryjskie, zachodnie przedłużenie Pirenejów w Hiszpanii.

canteloup(e), s. (kantelup', -lop; od zamku Cantalupa we Włoszech) kantelup, rodzaj melonu, CUCUMIS MELO Linn., o twardej łupinie z rowkami i o miąższu czerwono-pomarańczowym; w pñd. St. Zj. często także każdy melon.

cantankerous, adj. (kenten'kerös; kontak staro-ang. zwada) złośliwy, przeciwny, przekorny, swarliwy, zły, przewrotny.

cantankerously, ad. (-li) złośliwie, kłóliwie, przekornie, przewrotnie.

cantankerousness, s. (-nes) przewrotność, przekora.

cantar, **cantaro**, s. (ken'tar, kanta'ro; wł. cantaro, kanta'ro) waga nadsródziemnomorska, **kantar**, ob.; 2) (hisp. cantaro, kanta'ro) miara hiszp., arroba, ob.

cantata, s. (kanta'ta, wł.) muz. kantata, pierwotnie: opowieść na jeden głos i jeden instrument lub dwa, ułożona jako recytatyw albo na przemian recytatyw i melodie; obecnie utwór na chóry i orkiestrę z solami i recytatywami, o charakterze dramatycznym, o treści religijnej (podobny do oratorium) lub lirycznej, przeznaczony na estradę koncertową nie na scenę operową.

Cantate lub **Cantate Domino** (kentej'te do'mino, i. kanta'te do'mino) 97-y wzgl. 98-y psalm śpiewany w czwartą niedzielę po Wielkanocy, **Cantate Sunday**.

cantatrice, s. f., (z wł. kantatři-cze, pl. -ci (czl) lub z fr. kantatři's) śpiewaczka; ob. **singer**, **songstress**.

cant board, skośna (obła) deska, w szcz. zewnętrzna deska powozu.

cant body, mar. część zaoblona kadłuba.

cant chisel mech. dłuto mające skośną płaszczyznę, bezel, i żelazko po tej samej stronie.

canteen, s. (kenti'n) woj. 1) kantyna, sklep markietana, dziś wszędzie pod nadzorem lub zarządem wojskowym, do sprzedawania żołnierzom dodatkowej żywności, tytoniu itp.; 2) pudło z naczyń kuchennym itp. dla oficerów; 3) manierka szklana w oprawie metalowej lub skórzanej na wodę, wódkę lub

wino dla żołnierza, wędrowcy, robotnika itp.

canter, s. (ken'ter) 1) obłudnik, świętoszek, w XVI w. przydomek nadany purytanom; 2) (jazda konna) kłus, pot. galop; 3) przest. żebrak.

canter, vi. kłusować (o koniu i o jeźdźcu); pot. galopować.

canter, vt. kierować koniem w kłusie.

Canterburian, adj. (kentörbiu'rien) kanterburski, dotyczący miasta Canterbury, zwłaszcza jego stolicy arcybiskupiej w w. XVII identyfikowanej z High Church Anglicanism.

Canterburianism, s. (-izm) kierunek kościelny High Church Anglicanism, którego ośrodniczką była zawsze stolica arcybiskupia prymasa.

Canterbury, s. (ken'terbóri) 1) miasto w Anglii, siedziba arcybiskupa i prymasa, *primate of all England*; w dawnych czasach miejsce pielgrzymek do kaplicy Tomaszka a Becket; 2) c. półeczka z przedziałami na nuty, książki, papiery; 3) pot. przest. kłus, galop; **C. bell** ogr. nazwa kilku pięknych gatunków dzwonków *Campanula*; **C. gallop**, *pace rack*, *rate*, *trot* itp. lekkie galop, kłus rzekomo zwyczajowy u pielgrzymów jeżdżących swego czasu do Canterbury; **C. tale** lub *story* opowiadania pielgrzymów, dążących do Canterbury, przez Chaucera lub wszelkie podobne opowiadanie, por. opowiadania Zagłoby u Sienkiewicza.

cant frame, mar. wręga konchy.

Cantharellus, s. (ken'are'les; kan'tharos gr. kieliszek) bot. rodzaj grzybów bedkowatych, *agaricaceus*; **C. CIBARIUS** *chantarelle* pieprznik jadalny (według Dykcyonarza x. Kluka z 1786 **AGARICUS CANTHARELLUS** niebezpieczny do żażycia).

cantharidal, adj. (ken'e'rideł) kantarydowy, dotyczący kantarydy.

cantharidate, vt. ('-ridejt) zaprawić kantarydą.

cantharides, s. pl. (-diz) 1) pl. od *cantharis*; 2) med. kantaryda, plaster kantarydowy, plaster z suszonej muchy hiszpańskiej; niegdyś uważany za środek podniecający popęd płciowy, *aphrodisiac*.

cantharidism, s. (-dizm) hist. med. kantarydyzm, stan choroby wywołany nadmiernym zżywaniem kantarydy; użytek wewnętrzny powodował zapalenie nerek.

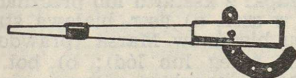
cantharis, s. (ken'aris) pl. *cantharides* (-g'a'ridiz) 1) mucha hiszpańska *LYTTA VESICATORIA*, ob. *blister beetle*; 2) **C.** rodzaj owadów tegopokrywych rodziny *MELOIDAE* obejmującej muchę hiszpańską.

cantharus, *cantharos*, s. (ken'arus, -os) pl. *canthari* (aj), *cantharoi* 1) arch. kl. kantar, głęboki kielich na wysokiej nóżce i z rączką sięgającą dołem do spodu kielicha, góra zaś powyżej brzegu; Dionizjosa przedstawiają często z takim kantarzem w ręku; 2) kość. fontana

lub basen stojący na podworcu starożytnego kościoła; w basenie umywali się wierni przed wejściem do wnętrza kościoła.

canthitis, s. (ken'aj'tis) med. zapalenie kąta oka.

cant hook, hak do obracania kłód drzewa, ruchomy hak żelazny utwierdzony u końca drewnianej dźwigni.

cant hook

canthoplasty, s. (ken'oplesti) med. dorobienie kąta oka.

canthotomy, s. (ken'otomi) med. przecięcie kąta oka (wewnętrznego lub zewnętrznego).

canthus, s. (ken'us) pl. -thi (aj) kąt oka, gdzie styka się powieka górna z dolną.

cantic, adj. ('-tik) mar. klinowaty, mający jeden bok skośny; o klinach podpierających z dwóch stron beczkę.

canticle, s. ('-tikl) 1) pieśń, piosenka, w szcz. hymn zawierający psalm; 2) **C-s** pl. Pieśń nad Pieśniami przypisywana Salomonowi; 3) przest. zwrotka.

canticum, s. ('-tikom) pl. -a (-tika) 1) hist. kl. w przedstawieniach starożytności pieśń z towarzyszeniem muzyki i tańca lub pantominy; 2) **C.** lub **C. Canticorum** bib. Pieśń nad Pieśniami.

cantilena, s. (kantile'na) muz. 1) górny czyli solowy głos w starej muzyce; 2) każda część solowa dla głosu; 3) melodyjny ustęp, podobny do cantabile.

cantilever, s. (kentili'wer, -le') wspornik, dźwignia podparta tylko z jednego końca np. w ścianie domu, i podtrzymująca balkon, duży gzyms itp.; 2) bud. most. obie belki oparte o przeciwnie przyczółki na obu końcach mostu; także *cantilever*, *cantiliver*, *cantaliver*; **c. crane** mar. dźwig wspornikowy.

cantillate, vt. (-lejt) nucić śpiewnie lecz bez melodii, w szcz. jak np. w obrzędach religijnych.

canting, adj. part. (ken'tin') 1) żargonowy, gwarowy; płaczący jak głos żebraka; używający żargonu złodziejskiego; 2) her. (herb) mówiący, podobny do rebusa, **c. arms** herb ilustrujący nazwisko, np. *papież Adrian IV* (Mikołaj Break-speare) obrał za herb złamaną dźwidę (broken spear); fr. "armes parlantes" (arm parant "herby mówiące"); 3) ob. *cantic*.

cantle, s. (kentl) 1) łęk, tylne (podniesione) oparcie siodła; 2) przest. rożek, kącik; resztki, odrzutek, wycinek; odcinek (gruntu); 3) szk. wierzch głowy, głowa.

cantle, vt. 1) zszywać resztki; 2) dzielić, wydzielać, często z *out*.

cantlet, s. (-et) kawałeczek, mały odcinek.

cant molding, (k. mołdin') skośny (obły) gzyms.

canto, s. (ken'to) pl. -s ('-toz) 1) księga, część większego poematu,

np. **The "Divine Comedy"** contains 100 *cantos*, „Pan Tadeusz” zawiera 12 ksiąg; 2) muz. najwyższy głos w chórze, wiodący melodię, dawniej tenor, dziś sopran; 3) przest. pieśń.

canton, s. (ken'ton) 1) jeden z 22 stanów związkowej republiki szwajcarskiej; 2) kanton, okręg w obrebie *arrondissement* we Francji; 3) r. i poet. część czegośkolwiek np. administracyjna jednostka w towarzystwie *Odd Fellows*; 4) hist. związek kilku gmin, z których każda miała własną cytadelę i kościół; 5) her. prostokątny odcinek w prawym górnym kącie tarczy herbowej (od widza lewym).

canton, vt. 1) dzielić, cwiartować z *out*; dzielić na kantony; 2) kwaterować (wojsko); 3) her. zaopatrzyć w narożny odcinek, ob. *canton*, s. 5).

cantonal, s. (-eł) kantonalny.

cantonism, s. (-izm) podział na kantony.

Canton crepe, miękka jedwabna krepa z Kantonu w Chinach.

Cantonese, adj. (kentoniz') kantonski, pld.-chiński.

Cantonese, s. 1) mieszkaniec Kantonu; 2) język pld.-chiński.

Canton flannel flanela kantońska, miękki bawełniany wyrób na biele, z długim włosem zwykle z jednej strony, zwany także *cotton flannel*, *swanskin*, *swans-down*, *calico*.

cantonment, s. ('-ment) 1) kwaterowanie, kwaterek; 2) miejsce kwaterek, miejscowość w której wojsko jest kwatrowane; 3) r. miejsce zamieszkania, kwatery.

cantor, s. (ken'ter) śpiewak, w szcz. kościelny, kierownik chóru.

cantoria, s. (kanto'ria; wł.) chór (w kościele), balkon na którym śpiewa chór kościelny; **at the c.** na chórze.

cantoris, s. (kento'ris; gen. od *cantor*, śpiewaka, skróć za: miejsce śpiewaka) zazwyczaj pln. strona kościoła, miejsce na chór, (w przec. do *decani*).

cant purchase, (kent per'czys) (owy wielorybie) potężny hak do przewrócenia wieloryba, przyczem jeden blok przytwierdzony jest do masztu a drugi do haka, zaczepionego o kark wieloryba ob. *cant*, s. 10).

cantrip, s. (ken'trip) szk. nieczysta siła, uroki (pl), czary (pl.), sztuka czarodziejska.

cantus, s. (ken'tes) pl. *cantus*, muz. śpiew starego typu; melodia; pierwszy głos; **c. firmus** prowadzony przez pierwszy głos był śpiewany unisono albo w oktawie, z wprowadzeniem kontrapunktu inne głosy objęły **c. figuratus** czyli upiększony wtór; **c. planus** zwykły śpiew gregoriański.

canty, adj. (ken'ti) hoży, żwawy, żywy, wesoly.

Canuck, s. (kenuk') pot. i gw. 1) w St. Zj. Kanadyjczyk, Kanadyjka; w Kanadzie Kanadyjczyk lub Kanadyjka poch. fr., **French-Canadian**; 2) konik kanadyjski.

canvas, s. (ken'wes; por. ka'nabis gr. konopie) 1) mocne płótno konopne, lńiane lub bawełniane na namioty, żagle itp.; 2) przedmiot zrobiony z takiego płótna, np. przesćcieradio, okrycie tylnej części łodzi od zalania wodą; w szcz. szt. p. płótno pod olejny obraz, sam obraz, a c. by Rembrandt płótno Rembrandta, obraz Rembrandta, (pędzla Rembrandta); 3) kanwa, płótno tak tkane by na nim haftować lub malować obicia na ściane; 4) sokoln. śleć na sokoły; **under c. mar.** pod żaglem; **woj. pod namiotami.**

canvas, vt. 1) przest. chwycić w sieci; 2) zaopatrzyć w namioty, dostarczyć okrycia lub podszewki, pokryć płótnem, podszyc płótnem.

canvasback, s. (-bek) zool. pń-amer. dzika kaczka AYTHYA VALISNERIA, dawniej bardzo liczna nad zatoką Chesapeake, gdzie żywiła się selerami, co wpływało na przedni smak mięsa.

canvass, s. (ken'was) 1) badanie, kontrola, dyskusja, skrutynium, np. zacepionych wyborów; 2) staranie się o głosy, o datki, o poparcie polityczne, o prenumerate itp. 3) podzrucanie na płótnie dla zabawy lub za karę; 4) przest. niespodziewany atak, np. w szermierce; 5) przest. odrzucenie (skargi).

canvass, vl. 1) dyskutować, rozprawiać, debatować; 2) zbierać zamówienia, datki, głosy, starać się o poparcie polityczne lub handlowe; czesto z for.

canvass, vt. 1) zbadać dokładnie, np. wynik wyborów przez ponowne obliczenie głosów; rozbierać, omawiać; 2) starać się o (for), chodzić od domu do domu lub od wyborcy do wyborcy, albo od kupca do kupca; 3) podzrucac na płótnie dla zabawy lub za karę; 4) przest. bić, tracać, okładać razami, przen. chłostać krytyką lub zarzutami albo wyzyskami.

cany, adj. (ke'ni) trzcinowy, si-towy, bambusowy.

canzone, s. (kanzo'ne; wł. pieśń) pl. canzoni (-ni) pieśń lub balada w szcz. włoska lub prowansalska na część miłości; muz. utwór muzyczny do takiej balady, składający się z dwóch lub trzech części z pasażami albo prostszymi w formie madrygału.

canzonet, s. (kenzonet'; wł. canzonetta) muz. piosenka podobna do poprzedniej lecz prostsza w wykonaniu i lżejsza.

caoutchouc, s. (kau'czuk, ku-) kauczuk, elastyczna substancja z młecznego soku wielu podzw. drzew wilczomłeczowatych, EUPHORBIACEAE, morwowatych, MORACEAE i tolnowatych, APOCYNACEAE; zupełnie czysty c. jest biały, chem. polimer węglowodoru nienasyconego np. butadienu rozpuszcza się w terpenylinie, nierozpuszczalny w wodzie i w alkoholu; zwany także **India rubber**, **gum elastic**; ob. **rubber**, **vulcanization**.

cap, s. (kep) 1) nakrycie głowy, a) czepek muślinowy i koronkowy dla niewiast i dzieci; b) czapka dla męż-

czyzn i chłopców, zazwyczaj z daszkiem i bez kresy; c) hist. hełm, szyszak; d) nakrycie głowy wskazujące na godność i rangę, np. kapelus kardynalski; 2) szczyt, góra, wierzchołek, najwyższy punkt; 3) ukłon oddany przez zdjęcie kapelusza; 4) zool. u ptaka część głowy powyżej linii od podstawy dzioba do tyłu karku; 5) cokolwiek podobnego do czapki z kształtu lub przeznaczenia; w szcz. a) astr. biaława strefa u obu biegunów Marsa (prawdopodobnie śnieg lub lód); b) bot. (u grzybów) kapelusz pełny, zawierający podstawki, ob. **pileus**; (u mchów) czepek, ob. **calyptra**; c) bud. najwyższa część, wierzch, głowica, gzyms górny, przykrycie nadokienne; nakrywa ochronna np. kamień szczytowy ze spadem na wodę, ob. **coping**; d) mar. dyby, dyby masztowe, ezelhof, obrcz żelazna do wiązania masztów; także nieprzemakalne płótno do pokrycia końca liny; e) woj. kapiszon, spłonka zapalająca, ob. **percussion cap**, itd.; 6) rozmiar papieru 14x17" **double c. 17x28"**, **double double c. 28x34"**, **imperial c. 22x29"**, **legal c. i small c. 13x16"**; c. and bells insygnia białna średniowiecznego; c. in hand służalco, poddańczo; c. of liberty ob. liberty cap; c. of maintenance rodzaj czapki noszonej dawniej na znak władzy lub rangi; w uroczystościach koronacyjnych angielskich do tej pory niosą taką czapkę na poduszce w pochodzie przed królem; toż samo w niektórych miastach ang. przed mayorem; **Caps and Hats** hist. szwedzka ob. **Hats and Caps**.

cap, vl. kłaniać się przez zdjęcie kapelusza z głowy.

cap, vt. 1) nakryć czapką lub jak gdyby czapką, włożyć czapkę na szczyt czegoś; 2) kłaniać się komu przez zdjęcie kapelusza; 3) prześcignąć, dorównać, mierzyć, się, przykładać, np. to c. versus albo **proverbs with another** na cytaty lub przysłowie; 4) przest. sprawić komu niespodziankę; 5) przest. zerwać komu czapkę z głowy; 6) wdziać czapkę; 7) wet. spowodować spuchnięcie; 8) zdjąć pokrywę np. z beli wełny.

capability, s. (kepabi'li) 1) zdolność, pojętność, umysłowa zdolność wchłonięcia; 2) zdolność prawna; 3) zdolność rozwoju lub ulepszenia, uzdolnienie w pewnym szczególnym kierunku; 4) pl. możność lub okazje rozwoju lub ulepszenia; 5) przest. pojemność.

capable, adj. (kej'pebl) 1) zdolny, mający zdolność, mogący przyjąć (fizycznie lub umysłowo) z of, for przed imiesłowem lub to z bezokolicznikiem (of receiving lub reception, to receive); a hall c. of seating 2000; a mind c. of understanding; 2) zdolny, zdolny, mogący, umięjący, a c. teacher zdolny nauczyciel, zdolna nauczycielka; 3) pr. zdolny do wykonywania prawomocnych czynności; 4) przest. pojemny, obszerny.

capacious, adj. (kepej'szós) obszerny, szeroki, rozległy, stąd: wygodny, przest. pojemny, mogący pomieścić, z inf. np. to contain);

przest. przygotowany do pomieszczenia (z inf.).

capacity, s. ('siti) 1) pojemność, zdolność pomieszczenia w sobie, w szcz. zawartość sześcienna, the c. of this can is eight quarts pojemność tej konwi wynosi ośm kwart; c. of a vessel, pojemność okrętu; tank c. pojemność zbiornika; c. of bearing, nośność, siła nośna, udźwig, siła udźwigu; thermal c., electric c. sprawność, wydajność, skuteczność cieplna, elektryczna, itp.; 2) zdolność przyswojenia sobie myśli, wiedzy, idei; zdolność zrozumienia i odczucia; żywostość umysłowa; talent; możność, umiętność, przydatna zdolność; 3) in the c. of jako, w charakterze, w roli (nie na scenie), w pozycji; 4) pr. zdolność prawna do pewnych czynności prawnych; 5) geogr. fiz. zdolność strumienia do transportowania mułu obliczona na podstawie ilości mułu jaką woda potrafi przenieść poza pewien punkt w oznaczonym okresie czasu; por. competence, s. 3; 6) przest. pozycja umożliwiająca uczynienia czegoś.

c. cage, (k. kejdż) teletech. druczany cylinder, zazwyczaj na szczyt anteny, do wzmocnienia jej sprawności.

c. reactance, (k. riak'tens) elek. reakcja pojemnościowa czyli urojona odporność kondensatora, reakcja negatywna w porównaniu z dodatnią odpornością indukcyjną.

cap-à-pied, adv. (kepapi'; fr. cap à pied (kapapie') od głów do stóp) przest. od głów do stóp.

caparison, s. (kape'risyn; czapras tur. nakrycie na konia) 1) czaprak, ozdobne nakrycie na konia, zdr. czapraczek; 2) ozdobny strój dla kobiet i mężczyzn, wystrojenie się; także przen.

cap cell, (kep'sel) bot. u roślin okrytozależkowych jedna z dwu górnych komórek jajowych woreczka zalążkowego, które kurczą się gdy woreczek się powiększa i pozostają jako czapeczka na szczycie podczas wczesnego okresu zalążka.

cape, s. (kiejp) 1) (od fr. cape) peleryna, odzienie bez rękawów zwisające od karku do bioder i okrywające tułów, zapinane albo i nie; 2) (drób) krótkie piórka na grzbiecie drobiu pod dłuższym pierzem; 3) (i nast. od caput ł. głowa) przylądek, wystająca część wybrzeża wcinająca się w morze; w nazwach geogr. C.; 4) Cape skróty z Cape of Good Hope Przylądek Dobrej Nadziei, i za niektóre towary stamtąd pochodzące, np. wełna, wino, diamenty itp.; w szerszym znaczeniu: pld.-afr. z ALOES apt. olejek aloesowy z ALOES PICUTA; C. ant-eater ob. aard-vark; C. ash bot. pld.-afr. jawor z rodziny klonowatych ACERACEAE, rzędu mydleńcowych SAPINDALES; C. beech bot. pld. afr. drzewo MYRSINE MELANOPHLEOS z rzędu pierwiosnkowych PRIMULALES; także jego bardzo twarde drewno; C. buffalo BOS CAFFER, może największe stworzenie na ziemi, ob. Buffalo b); C. bulb ogr. cebulka rozmaitych roślin ama-

rylkowatych lub kłęczy kosaćcowych od hodowców boerskich, w odr. cebulek holenderskich tulipanów itp.; **C. cart** dwukolowy wózek na dwie lub trzy osoby; **C. cedar** bot. pld.-afr. drzewo szpilkowe **CALLITRIS JUNIPEROIDES**, podobne do jalo-wca; **C. chestnut**, ozdobne pld.-afr. drzewo z rodziny rutowatych **RUTACEAE**, wiecznie zielone, **PALLASIA CAPENSIS**, hodowana w ciepłych krajach dla obfitych koszyków białego lub cielistego kwiecia; owoc: kwiecista torebka (nie przypominająca niczym kasztana); **C. cotton** trojęściowy krzew **GOMPHOCARPUS FRUTICOSUS**; z Afr. Pld. i Środk. wprowadzony do innych krajów, gdzie bywa natrętnym chwastem; **C. diamond** diament o żółtawym odcieniu; **C. elk** zool. antylopa pld.-afr. **TAUROTRAGUS ORYX**, ob. **eland**; **C. fuchsia** bot. pld.-afr. roślina **PHYGELIUS CAPENSIS** Meyer z rodziny wiesiołkowatych, **OENOTHEACEAE** o kwiatach podobnych do fuksji; (fuksja zaś prawdziwa należy do rodziny trędownikowatych, **SCROPHULARIACEAE**); **C. gooseberry** bot. nazwa rozmaitych gatunków afr. podzwrotn. miechunki, **PHYSALIS**, z rodziny psiankowatych, **SOLANACEAE**, (prawdziwy agrest należy do rodziny skalnicowatych, **SAXIFRAGACEAE**; nazwa nadana ze względu na kwaśne jagody); **C. gum** ob. **karoo thorn**; także żywica kilku akacji pld.-afr.; **C. holly** bot. pld.-afr. krzew **ELAEODENDRON CROCEUM** z rodziny trzmielinowatych, **CELASTRACEAE**, (gdy prawdziwy ostrokrzew **holly ILEX** należy do rodziny **AQUIFOLIACEAE**); **C. honeysuckle**, bot. pld.-afr. pnącze **TECOMARIA CAPENSIS** Seem. z rodziny **BIGNONIACEAE** (prawdziwy wiciokrzew należy do rodziny przewiertnikowatych **CAPRIFOLIACEAE**); **C. hunting dog**, hyena dog zool. pld.-afr. zwierzę podobne do psa i do hyeny, gromadnie żeruje nocami; **C. ivy**, bot. pld.-afr. odmiana starca **SENECIO MIKANIODES** Otto z rodziny złożonych, **COMPOSITEAE**; **C. jasmine**, bot. przepyszlin kapski, pochodzący z pld. Afr., lecz rozpowszechniony w Chinach i Japonii krzew marzanowaty **GARDE-NIA FLORIDA** Linn.; **C. pigeon** zool. biało-czarny petrel, ptak morski podobny do gołębia; **C. polecat** ob. **zoril**; **C. primrose** bot. pierwiosnek kapski, każda roślina rodzaju **STREPTOCARPUS** rodziny **GESNERIACEAE**, rzędu **TUBIFLORAE** (gdy pierwiosnek należy do rodziny **PRIMULACEAE**, rzędu **PRIMULALES**); **C. rifle** afr. strzelba dwururkowa z jedną lufą na śrut, a druga na kule; **C. ruby** min. pld.-afr. krwawnik barwy rubinu; **C. sheep** gw. mar. albatros.

cape chisel, (k. czyż) mech. dłuto zaostrzone na wszystkie strony.

capelin, s. (ke'pylin, kep'lin) zool. stynka, **MALLOTUS VILLOSUS** Nowej Fundlandii, Grenlandii i Islandii, ob. **salmu**.

capeline, s. (ke'pylin) 1) hist. stalowy lub żelazny kaptur noszony przez piechotę w średnich wiekach;

2) chir. opatrunek czepcowy (na głowę, plecy, kikut).

Capella, s. (kepe'la) astr. Koza, alfa Woznicy, **ALPHA AURIGAE**, gwiazda o wiele większa od naszego słońca, odległa od Ziemi o około 47 lat świetlnych.

capellet, s. (ke'pelet) wet. obrzek kolana.

caper, s. (kej'per) 1) (od gr. ka'paris) bot. kapar ciernisty, **CAPPARIS SPINOSA** Linn., niski ciernisty krzew nadśródziemnomorski; 2) pl. kaparki, zielone pączki tego krzewu używane do przyprawiania sosów itp.; 3) herbata kaparowa; 4) St. Zj. knieć **marsh marigold CALTHA** ob. **Caltha**; 5) (poch. hol.) hol. korsarz XVII w.; 6) (od capra ł. koza) skok, swawolne skakanie, koziołek, wesoła zabawa.

caper, vi. skakać, podskakiwać, wywracać koziołki, weselić się, tańczyć.

caper berry, (k. be'ri) drobne owoce kaparu afr. używane czasem zamiast pączków kaparkowych.

capercaille, s. (keperkej'li) największy eur. cietrzew **TETRAO UROGALLUS**, głuszc; dawniej także **capercailzie**.

caperer, s. (kej'perer) kto podskakuje z radości, kto wywraca koziołki i tańczy w podskokach.

capering, adj. part. (-perin) tańczący, skaczący wesoło.

caperingly, adv. (-li) w podskokach, z koziołkami, swawolnie, wesoło.

Capernaite, s. (kap'ornej'ajt) 1) człowiek z miasta Kapernaum w Palestynie; 2) hist. kośc. zwolennik dosłownego tłumaczenia słów Chrystusowych z Kapernaum o chlebie życia, stąd wyznawca transsubstancjacji w sporach w w. XVI i XVII.

Capernaitic, -al, adj. (-tik, tikł) zgodny z powyższym pojmowaniem.

Capernaitically, adv. (-li) w sposób dyktowany tym pojmowaniem.

caper sauce kuch. sos kaparkowy.

c. spurge (k. spórdż) bot. wilczomlecz, **EUPHORBIA LATHYRIS** Linn. w Eur. powszedni, w Am. przypadkowy; torebki (czasem marnowane) używane w zastępstwie kaparków; nasiona używane jako środek przeczyszczający, choć roślina jest trująca.

Capetian, adj. (kapi'szen) hist. dotyczący dynastii Kapetyngów założonej przez Hugona Capeta w r. 987.

capeweed, s. (kej'p'uid) bot. 1) porost **ROCCELLA TINCTORIA** Linn. obfity na Zielonych Wyspach; 2) w Australii chwast **CRYPTOSTEMMA CALENDULACEA** R. Br. wprowadzony tam z Cape Colony jako pasza, ale stanowiący dziś natrętny chwast nie do wyteplenia; 3) kocie ucho cat's ear **HYPOCHÆRIS RADICATA**.

capias, s. (kej'pies; capias (ka'pias) ł. węz) pr. sądowy rozkaz aresztowania.

capillaceous, adj. (kep'ilej'szös)

włochaty, włoskowaty, mający długie włosy lub włoski.

capillaire, s. (kep'iler', capilla ł. włos) 1) ozdobna paproć **adiantum maidenhair fern ADIANTUM**; 2) syrop robiony z tej paproci; 3) syrop z kwiatem pomarańczowym.

capillarmeter, s. (-la'rimiter) przyrząd do mierzenia napięcia powierzchniowego alkoholów, olejów itp. zaopatrzony w rurkę włoskowatą a) według wysokości do jakiej płyn podniesie się w rurce lub b) według czasu, w jaki przejdzie przez taką rurkę.

capillarity, s. (-riti) fiz. włoskowatość, kapilarność, ogół zjawisk wynikających ze spójności cząstek cieczy; w rurce włoskowatej poziom cieczy znajduje się niżej albo wyżej od poziomu tej samej cieczy zewnątrz rurki (menisk wypukły i m. wklęsły); ob. **meniscus**.

capillary, adj. (ke'pilejri, -lari)

1) podobny do włosa, cienki, włoskowaty, mający postać bardzo wąskiej rurki; 2) fiz. dotyczący rurek i naczyń włoskowatych i zjawisk spójności cząstek cieczy, (napięcia powierzchniowego cieczy); **c. attraction**, **c. repulsion** fiz. pozorne przyciąganie lub odtrącanie między cieczą i ciałem stałym spowodowane przez włoskowatość; **c. electrometer** fiz. elektrometr kapilarny, elektrometr włoskowaty do mierzenia bardzo drobnych ilości elektryczności lub różnic potencjału; **c. pyrites** min. piryt włosisty, mileryt, **NiS**, ob. **millierite**.

capillary, s. 1) rurka włoskowata, naczynie włoskowate; 2) anat. włoskowate lub włosienkowate naczynie, często jedyna komunikacja między arteriami a żyłami; naczynia włoskowate czyli kapilary **capillaries VASA CAPILLARIA** pozabawione są powłoki mięsnej lub łączno-tkankowej, a okryte są przydanką włosowatą, **ADVENTITIA CAPILLARIS**; w postaci siatki docierają do najciśniejszych włókien i pni nerwowych.

capilliform, adj. (kepi'liform) mający kształt włosa, podobny do włosa.

capillitium, s. (kapili'sziom) bot. włosnia, nitkowate twory znajdujące się obok zarodników w zarodni niektórych śluzowców, **MYXOMYCETES**, i w owocniku niektórych grzybów **GASTROMYCETES** jak np. purchawki **LYCOPERDON**.

capital, adj. (ke'pitel; caput ł. głowa) 1) główny, **c. city** główne miasto, stolica; 2) główny, opłacony głowa, **c. offense** przestępstwo karane śmiercią; przest. śmiertelny, np. wróg; 3) kapitałny, znakomity, **c. speech** kapitałna mowa, niezrównana mowa; 4) należący do największych, **c. ship** w marynarce wojennej okręt wojenny; 5) gram. **c. letter** wielka litera, skrót **caps**.

capital, s. 1) główne miasto, miasto stołeczne, stolica; 2) kapitał; 3) wielka litera, wersalik; 4) coś co zwiększa wpływy, **to make c. korzyść** (z okoliczności, z błędu przeciwnika itp.); 5) fort. urojona linia przepoławiająca kąt wystający; 6) bud. głowica, kapitel; 7) r. rozdział

(książki) ob. **capitle**, **chapter**; 8) czapka na komin gorzelniany.

capital, vt. bud. zaopatrzyć w głowicę czyli kapitel.

capitalism, s. (ke'pitolizm) 1) kapitalizm, system kapitalistyczny, wpływ skupienia środków wytwórczych w ręku nielicznej grupy w społeczeństwie; 2) r. posiadanie kapitału, stanowisko kapitalisty.

capitalist, s. (-ist) kapitalista, posiadacz kapitału w szcz. wielkiej nieruchomości nadającej się do przedsiębiorstwa przemysłowego.

capitalistic, adj. (-listik) kapitalistyczny, dotyczący kapitalizmu lub kapitalisty.

capitalistically, adv. w ramach systemu kapitalistycznego, na sposób kapitalistyczny.

capitalization, s. (-izej'szn) 1) skapitalizowanie, wykonanie planu finansowego w założeniu lub przekształceniu przedsiębiorstwa kupieckiego; 2) przemiana miasta prowincjonalnego na miasto stołeczne; 3) użycie wielkiej litery (wersaliku) na początku wyrazu.

capitalize, vi. (-lajz) 1) użyć jako kapitału; 2) spieniężyć; 3) zebrać kapitał, zostać kapitalistą; c. on skorzystać z okoliczności).

capitalize, vt. 1) przeliczyć (rentę, spłaty itp.) na wartość jednorazowej spłaty; 2) gram. użyć wielkiej litery.

capitally, adv. (-li) 1) głównie, pierwszorzędnie; 2) głowa, przez nałożenie głowa, pod karą śmierci; 3) kapitalnie, znakomicie; 4) wielkimi literami.

capitan, s. (kapitan; hiszp.) 1) hist. dawny tytuł szefa admiralicji cesarsko-tureckiej; 2) (hiszp.) ryba hogfish, ob.

capitate, adj. (ke'pitejt) mający kształt głowy, w szcz. bot. a) wierzchołkowy; b) okrągły, kulisty.

capitativ, adj. (-tejt'im), pogłówny, przypadający na głowę; c. tax pogłówny, podatek pogłówny, St. Zj. head tax.

capitation, s. (-tejt'szn) opodatkowanie pogłowne, równa dla wszystkich opłata od głowy np. czesne uniwersyteckie.

capitation grant hist. pozwolenie na pobór pogłównego.

capitellar, adj. (kepitel'er) dotyczący główki ob. **capitellum**.

capitellate, adj. (-lejt, kapi'telejt) bot. 1) zakończony małą kulką; 2) zebrany w koszyczek.

capitelliform, adj. (-liform) mający kształt główki, ob. **capitellum**.

capitellum, s. (kepite'lom) pl. **capitella** (-la) guzek, główka, w szcz. a) anat. okrągłe zakończenie kości np. c. of the humerus główka kości ramiennej CAPUT HUMERI; b) zool. część polipa, na której znajdują się ramiona.

Capitibranchia, s. pl. (ke'piti-bren'kje) zool. rząd pierścienic, ANNELIDAE, identyczny z SEDENTARIA; także Capitibranchiata, s. pl. (-kjejt'e).

capitibranchiate, adj. (-jejt') zool.

dotyczący pierścienic rzędu Capitibranchia.

Capitol, s. (ke'pitoł) 1) hist. kl. Kapitol, starorzyska świątynia Jowisza na wzgórzu Kapitolinśkim; także samo wzgórze z świątynią i cytadelą; 2) St. Zj. Kapitol w Waszyngtonie, D. C., budynek w którym mieści się Kongres St. Zj.; także w stolicy każdego z 48 stanów Kapitol stanowy, budynek obrad legislatury; 3) hist. w wielu miastach cesarstwa rzymskiego budynek podobny do świątyni Jowisza w Rzymie.

Capitoline, adj. (kepi'tolajn, ke'pitolajn) hist. kapitolinśki, dotyczący wzgórza Kapitolinśkiego, jednego z siedmiu pagórków starożytnego Rzymu, ob. **Seven Hills**; C. games zabawy kapitolinśkie wprowadzone przez Kamila (zm. 365 przed Chr.), na cześć Jowisza ku upamiętnieniu ocalenia Kapitolu od Gallów, a wznowione przez Domicjana w r. 86 po nar. Chr. jako święto obchodzone co pięć lat; C. Venus Wenus Kapitolinśka ob. **Venus**.

Capitonidae, s. pl. (ke'pitan'i'di) zool. rodzina ptaków obejmująca podrodziny Capitoninae i Indicatorinae, ob. barbet i honey-guide.

capitular, adj. (kepi'tjuler) 1) kość kapitulny, dotyczący kapituły; 2) bot. rosnący w główkę, główkowy; 3) anat. dotyczący główki.

capitular, s. 1) członek kapituły; 2) kapitularia, ob. **capitulary** 2); 3) r. nagłówek, napis, tytuł.

capitulary, adj. (-i) kapitulny, dotyczący kapituły.

capitulary, s. 1) członek kapituły; KRK. kanonik; 2) kapitularia (pl.) zbiór edyktów w szcz. królów frankońskich; 3) nagłówek, napis, tytuł.

capitulate, adj. (kepi'tiulejt) mający główkę, składający się z główki.

capitulate, vi. kapitulować, poddać się; r. i przest. układać kontrakt.

capitulation, s. (-tiulej'szyn) 1) wyliczenie nagłówków czyli tytułów; przest. układanie pod tytuły czyli rozdziały; 2) hist. układ czyli artykuły, jakie przed koronacją musiał zaprzysiąc nowy cesarz rzymski narodowości niemieckiej, por. pacta conventa w Polsce; 3) kapitulacje szwajcarskiej milicji z rządem, któremu czasowo służyła; 4) kapitulacje między obcym rządem a rządem greckim w Konstantynopolu, a później rządem tureckim udzielające przywilejów lub koncesji; stąd każda taka umowa czyli kapitulacja; 4) woj. kapitulacja, warunki, na jakich strona wojująca poddaje się nieprzyjacielowi; 5) dokument zawierający spis warunków umowy powyższej 2), 3), 4).

capituliform, adj. ('tiuliform) mający kształt główki, podobny do główki **capitulum** 3).

capitulum, s. ('-tjulum) 1) kość kapituła; 2) rozdział z biblii; 3) anat. i zool. ob. **capitellum**, guzek, zaokrąglony wyrostek np. a) kulisty koniec kości lub chrząstki; b) tarczowate zakończenie ssącej części pyszczkowej u muchy; c) zgru-

bienie u końca przezmianek muchy; d) guzek na końcu czułka itd.; 3) bot. u ramienic, CHARACEAE, komórka początkowa, head cell; u roślin nasiennych czubek, ob. **anthodium**.

capivi, s. (kapi'wi) balsam zach.-ind., ob. **Copaiba**.

caplin, **capling**, s. rzemyk u cepów wiążący cepak z bijakiem.

Capnoides, s. (kepno-i'diz; kapnos' gr. dym, ej'dos gr. kształt; nazwa od podobieństwa do rodzaju FUMARIA: fumus ł. dym) bot. rozległy rodzaj ziół makowatych, PAPAVERACEAE, z nieregularnymi kwiatami: w strefie umiarkowanej i Afr. Płd.

capnomor, s. (kep'nomor) olej ze smoły drzewnej.

cap nut (kep'not) mech. naśrubek z wydrążeniem wewnątrz.

capon, s. (kej'pen; por. gr. ka'pon, słow. skop) 1) kapłon, kogucik kastrowany w celu utuczenia; 2) przest. eunuch; 3) przest. liścik miłosny.

capon, vt. kapłonic, okapłonic, trzebić koguta.

caponier(e), s. (keponier') fort. fortyfikacja budowana na krzyż do obrony drogi lub do atakowania szczytów nieprzyjacielskiego, także caponniere.

caponize, vt. (ke'ponajz) kapłonic.

caponizer, s. (-er) przyrząd do trzebień drobiu.

caporal, s. 1) (kaporal; hiszp.) pld. St. Zj. nadzorca, ob. **foreman**, boss; 2) (keporal' fr.) rodzaj tytoniu i gatunek papierosów popularnych w Kanadzie.

capot, s. (kapot', dawniej kaput') (karty) totus, zabranie wszystkich wziętek (lew), liczy się w pikiecie 40, w imperialu 12.

capot, vt. (karty) zabrać wszystkie lewy (w pikiecie lub imperialu).

capote, s. (kapot') 1) kapota, długie wierzchnie odzienie, często z kapuza, na Bałkanach częstokroć ze skóry z włosami na wierzchu; 2) kapotka na głowę, rodzaj czepka dla kobiet i dzieci; 3) buda skórzana na powozie do odkładania wstecz w pogodę.

cappadine, s. (ke'padin) (jedwabn.) resztki przędzy i odpadki z kokonu po nawinięciu jedwabiu.

Cappadocian, adj. (-do'szien) dotyczący Kapadocji w Turcji azj.

Cappadocian, s. mieszkaniec Kapadocji.

cap paper, 1) format papieru, ob. cap, s. 6); 2) rodzaj papieru do pakowania.

Capparidaceae, s. pl. (keparidej'si-l) bot. rodzina ziół, krzewów i drzew rzędu makowych RHEDALES czyli PAPAVERALES, obejmująca 25 rodzajów a 400 gatunków.

capparidaceous, adj. (-szós) dotyczący powyższej rodziny

Capparis, s. (ke'paris) bot. kaparek, krzew stanowiący typ rodziny CAPPARIDACEAE, ob. caper, s. 1).

capped, adj. part. od cap, vt.; c. elbow wet, opuchnięty staw skoko-

wy; c. hock wet. opuchnięta pęcina; c. projectile woj. nabój przebijający pancerz.

capper, s. (ke'per) 1) czapkarz, fabrykant lub sprzedawca czapek; 2) kto wykonuje czynności opisane pod **cap**, vt.; 3) w szcz. przyrząd do stosowania kapiszonu (spionki); 4) gw. St. Zj. pozorny licytant podbijający cenę; pomocnik bankiera w hazardowej grze udający kogoś z grających i namawiający do grania z nim na spółkę.

capping, s. 1) czynność opisana w **cap**, vt.; 2) czapkarstwo, przemysł czapkarski; 3) pokrywa, nakrywa.

Capra, s. (kej'pra) zool. rodzaj przeżuwaczy, RUMINANTIA z rodziny BOVIDAE, obejmujący kozy.

Capri, s. wino z wyspy Kapri, lek-kie, wytrawne, białe.

capric, adj. (kep'rik) kaprowy.

capriccio, s. (kep'riczio) 1) muz. kapriczko, utwór muzyczny o charakterze swobodnym i nieregularnym, zazwyczaj pełen niespodzianek; kaprys muzyczny; 2) przest. swawola, skoczna zabawa, ob. **caper**, s. 6).

capriccioso, adv. (kap'riczio'zo; wł.) muz. kapryśnie, ze swobodą.

caprice, s. (kap'ris') 1) kaprys, humory, chimera, nieoczekiwana zmiana usposobienia; 2) kapryśność; 3) muz. ob. **capriccio**, s. 1).

capricious, adj. (kap'ri'szós) kapryśny, zmienny (w usposobieniu), grymaśny, dziwaczny; przest. fantastyyczny, śmieszny.

capriciously, adv. (-li) kapryśnie, zmiennie (bez widocznej przyczyny), grymaśnie, dziwacznie.

capriciousness, s. (-nes) kapryśność, grymaszenie.

Capricorn, -us, s. (kep'rikorn, -kor'nes) astr. Koziorożec 1) pld. gwiazdozbiór między Strzelcem a Wodnikiem. 134 gwiazdy do 7-ej wielkości; 2) dziesiąty znak zodiaku, w który Słońce wstępuje ok. 21 grudnia.

Capricornid, s. (-kor'nid) astron. meteoryt spadający w zasięgu Koziorożca. zazwyczaj masami, stąd najczęściej w pl.

caprificate, vt. (kep'ri-, ken'rifli-keit') przyczynić się do zaplania (fig) przez kapryfikację (za pomocą owadów).

caprification, s. (-szen; ł. caprificatio, kan'rifika'cio) kapryfikacja, przyczynienie się do zaplania fig przez zawieszenie kwiatostanów dzikiej figi. **caprifig**, zawierających osv figowe fig wasp BLASTOPHAGUS GROSSORUM tuż obok fig dzikich; owady przechodzą z fig dzikich na figi i dokonują zaplania: sposób ten powszechnie praktykowany jest od dawna w Portugalii. Hiszpanii i Smyrnie, obecnie i w St. Zj., dokąd sprowadza się owe osy ze Smyrny.

caprifig, s. (ken'rifig) dzikie drzewo figowe pld.-Eur. i Azji Mniejszej. **PICUS CARICA** Linn. z rodziny MORVOWATYCH. MORACEAE, rzędu URTICALES; także owoc tego drzewa, figa.

Caprifoliaceae, s. pl. (-folie'si-l) bot. przewiertniowate, rodzina roślin

marzanowych, RUBIALES, obejmująca m. i. rodzaje: bez czarny, SAM-BUCUS; kalina, VIBURNUM; śnieguliczka, SYMPHORICARPUS; wiociokrzew, LONICERA; owoc: jagoda, pestkowiec lub torebka; ok. 10 rodzajów a 260 gatunków, przeważnie w strefie umiarkowanej.

caprifoliaceous, adj. ('-szós) bot. przewiertniowaty, należący do rodziny Caprifoliaceae.

capriform, adj. (-form) koźli, kształtu koźlego, koźlej postawy.

Caprimulgidae, s. pl. (-moł'dzidi) zool. kozodół. rodzina ptaków łożących **PICURIE**, rozciętodziobych, **FISTROSTRES**; lelek kozodół, **CAPRIMULGUS EUROPAEUS**, bawiący w Polsce od końca maja do września, we dnie śpi a w nocy chwytają w locie nocne owady, w szcz. cmy; dorasta 25 cm., ok. 10"; amer. rodzaj **ANTROSTOMUS** obejmuje m. i. **whip-poorwill** ob.

caprimulgin, adj. (-dżin) zool. dotyczący ptaków kozodółów.

caprin, s. (kep'rin) chem. każdy ester gliceryny i kwasu kaprowego, w szcz. **glyceryl tricaprate**, $C_{3}H_{7}(C_{15}H_{31}O_2)_3$, tłuszcz znajdujący się w maśle.

Caprina, s. (kapraj'na) paleont. rodzaj kopalnych małżów epoki kredowej, typ rodziny **CAPRINIDAE**.

caprine, adj. (kep'ryn, '-rajn) kozi, koźli, capi.

Capriola, s. ('rio'la) bot. rodzaj trawy podobnej do perzu, trzy gatunki w Australii, czwarty **C. DACTYLUS** Bermuda grass per zach.-ind.

capriole, s. (-ol) 1) (jazda konna) skok konia wywyż czterema nogami z wierzgnięciem u szczytu skoku, lecz bez poruszenia się naprzód; 2) przest. kapriol, skok, sus, skoczny krok taneczny; 3) przest. rodzaj damskiego stroiku do włosów.

caprizant, adj. (-zent) fizjol. skaczący, o pulsie nieregularnym z powodu wielkich różnic rozszerzenia arterii; **SALTANS**, **SALIENS**.

caproate, s. ('-ro-ajt) chem. sól lub ester kwasu kaprowego.

caprone, s. (kep'ron) chem. keton $(C_5H_{11})_2CO$, otrzymywany przez destylację; stałe ciało topniejące w temp. 15°C. (59°F).

capryl, s. (-ril) chem. rodnik $C_8H_{17}CO$ kwasu kaprowego.

capsaicin, s. (kep'sej'isyn; ob. **capsicum** s. 2) apt. bezbarwna substancja krystaliczna $C_{18}H_{27}O_3$ otrzymywana z pieprzu tureckiego, silnie podniecająca.

cap screw, (kep'skru) mech. śruba z łebkiem.

cap scuttle, (k. skotł) mar. mała luka z pokrywą tuż nad obręczą ochronną otaczającą otwór.

capsheaf, s. (kep'szif) wierzchni snop na mendlu lub kopie.

capshore, s. (-szor) mar. podpora pod przednią część dyb masztowych.

Capsicum, s. ('-sikom) 1) bot. rozległy rodzaj krzewów i ziół podzwrotn. z rodziny psiankowatych, **SOLANACEAE**, o jagodach o bardzo ostrym smaku; **C. ANNUUM** Linn. pieprz turecki czyli hiszpań-

ski, **C. FRUTESCENS** Linn. dostarcza papryki **Cayenne pepper**; 2) c. suszone i mielone owoce tych roślin powszechnie używane do przyprawiania potraw, do farbowania, w lecznictwie przeciwko neuralgii i reumatyzmowi, do płukania w wypadkach płonicy (dyfterytu) i zapalenia migdałków, wewnętrznie w wypadkach niestrawności i delirium tremens.

capsizal, **capsize**, s. (-saj'zel, '-sajz) przewrócenie się (okreśtu, łodzi).

capsize, vi. wywrócić się (o okręcie), przewrócić się.

capsize, vt. wywrócić (okręt, łódź itp.), przewrócić.

capstan, s. ('-sten) mar. kołowrót, kabestan, prostopady bęben lub cylinder do nawijania liny dla wykonania ciężkich robót; różni się od **windlass**, gdzie bęben jest poziomy.

capstan bar mar. żelazny drąg do wtykania do otworów kołowrotu (kabestanu) używany jako dźwignia.

capstan-headed, mar. mający głowę podobną do kołowrotu (kabestanu) t. j. okrągłą i zaopatrzoną w otwory na ręczne dźwignie.

capstone, s. (kep'ston) kamień szczytowy, w szcz. a) kamień pamiatkowy prawdopodobnie pokrywający grób, ob. **dolmen**; b) szczytowy kamień na kolumnie w ogrodzeniu; c) najwyższy poziom w kamieniołomie.

capsular, adj. ('-sjular), torebkowy; c. **ligament** anat. torebka stawowa **CAPSULA ARTICULARIS**, otaczająca i hermetycznie zamykająca jamę stawową; składa się z dwu warstw: zewnętrznej, torebki włóknistej i wewnętrznej, błony maziowej. **MEMBRANA SYNOVIALIS**, ob. **synovia**.

capsulate, -d, adj. (-lejt, -yd) zamknięty w torebce; ułożony w torebkę.

capsulation, s. (-lej'szyn) pomieszczenie w torebce.

capsule, s. ('-sjuł) 1) pudełeczko, puzderko, skrzynka; 2) anat. i zool. błona lub torebka zawierająca narząd, np. torebka stawowa, błona otaczająca nerkę, elastyczna i przezroczysta powłoka soczewki oka; błona jaj niektórych mieczaków, owadów itp.; 3) bot. torebka zawierająca nasiona lub spory; 4) hist. chem. gliniana miseczka do wrażeń próbek kruszców, ob. **scorifier**; 5) chem. kubek porcelanowy, szklany, platynowy itp.; 6) kapsla do zamykania flaszki; 7) r. kapiszon, spionka, kapsula; 8) med. kapsułka (z opłatką lub żelatyną) zawierająca lekarstwo nieprzyjemne w smaku; c. of **Bowman** (bo'men, od chirurga ang. sir Williama Bowmana) anat. ciała śledzionowe **CORPUSCULA MATRIGHI** Mal'nighian bodies, ob.; c. of **Tenon** (tena', od chirurga fr. J. R. Tenona) anat. kapsułka Tenona **FASCIA BULBI TENONII** Tenonian capsule, ob.; c-s of the brain anat. warstwa białej istoty (substancji) mózgu.

capsule, vt. zamknąć w torebce lub w kapsułce.

capsuliferous, -gerous, adj. (-li-

ferös, -li'dzerös) mający torebki, wytwarzający torebki (o zjawiskach przyrodniczych).

capsulitis, s. (-laj'tis) med. zapalenie powłoki np. soczewki oka.

capsulotome, s. (kep'sjulotom') med. przyrząd do przecinania torebki, błony, powłoki itp.

capsulotomy, s. (-lo'tomi) med. nacięcie torebki.

captain, s. (kep'ten) 1) kapitan, przewodzący, zwierzchnik; w szcz. woj. w piechocie i w artylerii kapitan, w konnicy rotmistrz, komendant oddziału; mar. kapitan, naczelny oficer na okręcie; w straży pożarnej naczelnik oddziału, (sport) komendant drużyny itp.; c. general a) przest. lub miejscowe: komendujący generał; b) hist. hiszp. gubernator prowincji, komendant dywizji wojskowej; c. lieutenant (k. lju'te-nent) hist. ang. porucznik z władzą kapitana a placą porucznika; c. of industry wybitny przemysłowiec.

captain, vi. pełnić służbę kapitańską.

captain, vt. przewodzić, rozkazywać.

captaincy, s. (-si) godność, ranga, czynności kapitana; c. general urząd i władza ob. captain general, np. aż do końca w. XIX c. g. of Cuba.

captainship, s. kapitaństwo, przewództwo.

caption, s. (kaptej'szn) ubieganie się, zabiegi, starania (często za pomocą pochlebstw, obietnic itp.).

caption, s. (kep'szen) 1) wzięcie, zajęcie, w szcz. a) pr. szk. ujęcie, arestowanie przez władzę; b) wzięcie części eksportowanego towaru dla skarbku królewskiego tytułem podatku; 2) St. Zj. podpis pod obrazkiem, wyjaśnienie pod ryciną; 3) pr. ustęp prawnego dokumentu zawierający wskazówki natury publicznej, która władza go wydała i na jakiej podstawie; 4) przest. podchwytliwa uwaga, sofizm.

captious, adj. (-szós) 1) podstępny, podchwytliwy, chytrze godzący aby podchwycić; 2) szukający błędów, pot. znajdujący dziury w całym, przekorny, rad sprzeciwić się, zrzedny; 3) przest. pojemny; 4) przest. ujmujący, pociągający.

captiously, adv. (-i) podchwytliwie, przekornie, zrędnie.

captiousness, s. (-nes) podchwytliwość, zrędnosc, przekora.

captive, adj. (kep'tiwejt) zabrany w jeńce, wzięty w niewolę; oczarowany.

captive, vt. 1) wziąć w niewolę; ująć, pojmać; 2) oczarować, pozyskać urokiem, wymową itp., ujmować, dawniej kaptować, np. głosy.

captivately, adv. (-i) 1) sposobem jeńców wojennych; 2) ujmująco, czarująco.

captivating, adj. (-in) czarujący, uroczy.

captivatingly, adv. (-i) czarująco, uroczco.

captivation, s. (-wej'szen) 1) sztuka oczarowania; 2) czar, urok, to co czaruje.

captive, adj. (kep'tiw) 1) wzięty w niewolę; 2) oczarowany; 3) dotyczący jeńca.

captive, s. 1) jeńiec; 2) niewolnik lub niewolnica czarów, osoba oczarowana.

captivity, s. (-ti-wytl) 1) niewola, pobyt w niewoli (nieprzyjacielskiej) 2) C. niewola babilońska, *Babylonian* c.; 3) przest. grupa jeńców, jeńcy zbiorowo.

captor, s. (-tor) 1) łowca (m), łowca (m), łowczyni (f); 2) kto zabiera rzecz lub człowieka przemocą, podstępem, swym urokiem.

capture, s. (-czör) 1) zabranie (przecią lub podstępem), ujęcie, zajęcie, pozyskanie; 2) zdobyc, łup, pastwa.

capuche, s. (kapusz') kapuza, trójkątny worek przyszyty do karku płaszcza, w dobrą pogodę zwisający na plecach, w złą używany do przykrycia głowy.

capuched, adj. (-d) odziany w kapuże.

Capuchin, (kep'juszin, -czin; capuccio wł. kapuza) 1) kapucyn, członek zakonu surowej reguły św. Franciszka; zakon założony w r. 1526 w Montefalco we Włoszech przez Mateusza di Bassi; do Polski wprowadzony przez króla Jana III Sobieskiego; nazwa pochodzi od kapuzy, jaką rzekomo nosił św. Franciszek z Asyżu (1182-1126); 2) c. damska peleryna z kapuzką; 3) c. kapuza; 4) c. małpa rodzaju płask, Cebus, w szcz. pld.-amer. płaska kapucynka, *CEBUS CAPUCINUS* (do 45 cm.) z twarzą nagą a czupryną na tyle głowy podobną do kapuzy; 5) c. rodzaj gołębi domowych z czubatą głową i takimiż bokami karku.

capuchin capers, (k. kej'pers) 1) pączki kwiatowe i młode owoce nasturcji większej *TROPAEOLUM MAJUS* Linn. i wilczomlecz *EUPHORBIA LATHYRIS* Linn. *caper spurge*, ob., używane do marynat, zwane w Ang. *English c.*

Capuchin cross, (k. kros) krzyż mający na końcach ramion kule lub tarcze.

Capuchin nun, (k. non) kapucynka, należąca do zakonu surowej reguły franciszkanek-obszerników założonego w w. XIX przez Marię Longa.

Capulet, s. (kep'pjulet) nazwisko rodziny weneckiej z „*Romeo and Juliet*” Szekspira, żyjącej w nieprzyjaźni z rodziną Montague; ta nieprzyjaźń stanowi tragiczny węzeł w miłości Romea Montague i Julii C.

caput, s. (kej'pet, ke'-; caput (kaput) ł. głowa) 1) anat. głowa lub okragły wyrostek; 2) górna część przedmiotu; 3) rozdział (książki), ustęp (artykułu); 4) bot. powłoka zarodni pewnych grzybów *PERIDIUM*; 5) Ang. aż do r. 1856 naczelną radą uniwersytetu Cambridge.

capybara, s. (kepiba'ra) zool. kapybara, gryzoń pld.-amer. *HYDROCHERUS HYDROCHERUS*, największy z żyjących gryzoniów (50 cm. długości, 25 cm. wysokości), palce połączone błoną, co umożliwia mu pływanie; przeważnie jednak przebywa na lądzie nad wodą.

car, s. (kar) 1) wóz, wózek, powóz, rydwan zwycięski, wagon kolejowy lub tramwajowy, St. Zj. automobil, Ang. czterokołowa dorożka; 2) klatka elewatora (liftu); 3) łódka pasażerska zwisająca z balonu; 4) C. astr. Wielki Wóz, Wielka Niewiedźnica, Wóz Dawida, *URSA MAJOR*, pld. gwiazdozbiór (7 gwiazd 2-ej i 3-ej wielkości, ogółem 227 gwiazd do 7-ej wielkości) z licznymi gwiazdami podwójnymi, wśród nich Mizar i Alkor; zwany także *Great Bear*, *Charles's Wain* lub *Wagon*, *Dipper*; 5) St. Zj. skrzynka na ryby i raki z otworami na dopływ powietrza.

car, vt. przewozić; ładować (na wóz).

carabao, s. (karaba'o) (Filipiny) bawół pospolity, ob. *buffalo* a).

carabid, -an, adj. (ke'rabid, kare'biden) zool. dotyczący chrząszczy biegaczy, szczypawkowaty.

carabid, -an, s. (chrząszcz) biegacz, szczypawka.

Carabidae, s. pl. (kare'bidi) zool. szczypawkowate, bardzo liczna rodzina chrząszczy, gromady owadów; mocne i drapieżne, żerując napadają gąsienice, ślimaki i dżdżownice; ukrywają się pod kamieniami, kłodami itp.; *CARABAS CANCELLATUS* czyli *SERRATUS* biegacz wręgi, *CARABAS AURATUS* biegacz złocisty, *CALOSOMA SYCOPHANTA* tęcznik, gąsienicznik i wiele innych owadów pożytecznych dla człowieka.

carabideous, adj. (kerabi'di-ös) zool. podobny do chrząszcza biegacza.

carabidoid, adj. (-do-id) 1) zool. dotyczący wtórnego przepoczwarczenia ob. *hypermetamorphosis*, *blistre beetle*.

carabin, s. (ke'rabin) 1) hist. konny arkebuzer, arkebuzyr w. XVI i XVII w. w. najemnej lekkiej kawalerii; ob. *harquebusier*; 2) lub *carabine* (-bajn) karabin, ob. *carbine*.

carabineer, -nier, s. (-binir') 1) karabinier, żołnierz (zawyczał kawalerzysta) uzbrojony w krótki karabin, ob. *carbine*; w szcz. Ang. 6-y pułk brytyjskich dragonów; 2) szwajcarska straż w Watykanie.

caraboid, adj. (ke'rabo-id) zool. 1) ob. *carabidoid*; 2) dotyczący szczypawek.

caraboid, s. zool. szczypawka, biegacz

caracal, s. (ke'rakeł; kara tur. czarny, kulak tur. ucho) zool. czernobrunatny ryś z czarnymi uszami, *LYNX CARACAL*.

caracara, s. zool. karakara, jastrząb pld.-amer. *POLYBORUS THARUS* (do 2' od końca dzioba do końca ogona).

carack, *carrack*, s. (ke'rek; karakir ar. statki handlowe) hist. galera hiszp. i port. do transportów towarowych, a także do walki w razie potrzeby; używana w średniowieczu w handlu z Indiami Wsch.

caracol(e), s. (ke'rakol; caracol hiszp. ślimak) 1) r. kręte schody; 2) (jazda konna) zygzakowata jazda; 3) przest. świdrowato skrecona skrupa; 4) hist. woj. karakola, kara-

kol, sposób walki kawalerskiej polegający na tym że pomiędzy rajtarami istniał odstęp, przez który oddział frontowy po oddaniu strzału z pistoletu pędził na tyły, by tam ładować znowu pistolet, podczas gdy następny oddział (drugi, trzeci itd.) podtrzymywał ogień.

Caradoc, s. (kare'dok, od Caer Caradoc w Anglii) geol. w Anglii najmłodsza epoka w dolnym sylurze, zwana także **Bala**.

carafe, s. (karaf') karafka, karafka, flaszka szklana na stół jadalny, toaletkę itd., gw. **croft**.

Caragana, s. (keragej'n; nazwa tatarska) bot. grochowiec, grochownik, rodzaj ozdobnych drzew azj. o delikatnych, bladych liściach i żółtych kwiatach motylkowatych, powszechnie hodowany; C. **ARBORESCENS** Lam. akacja syberyjska, grochownik krzewiasty **Siberian pea tree**, C. **CHAMLAGU** Lam. **Chinese pea tree** grochowiec chiński.

carambola, s. (karambo'la) bot. oskomial, wsch.-ind. drzewo **AVERRHOA CARAMBOLA** Linn., ob., zwane także **caramba**, **Coromandel gooseberry** (od kwaskowatych owoców zaprawianych na konfitury).

carambole, s. (ke'rembol) bilard 1) karambol, uderzenie jedną kulą kolejno dwóch innych bezpośrednio lub pośrednio; 2) karambol, gra bilardowa, w której liczą się tylko karambole; ob. **carom**.

carambole, vi. (bilard) karambować, wykonać uderzenie zwane **carambole** ob. **carom**, w Ang. **canon**, ob. powyżej.

caramel, s. (ke'ramel) 1) karmel, palony cukier lub palona glukoza, porowata substancja brązowa lub czarna, służy do barwienia trunków, sosów itp.; 2) karmelek, twardy cukierek.

caramel, -ize, vi. skarmelować się, zarumienić się, o cukrze.

caramel, -ize, vt. karmelować, palić (cukier)

caramelization, s. (-izej'szn) karmelizowanie.

Carandas, s. (karen'des) bot. rodzaj afr., azj. i australijskich krzewów rodziny toinowatych, **APOCYNACEAE**, z jadalną jagodą; dobry na żywopłoty i stosowany w lecznictwie.

Carangidae, s. pl. (keren'dzidi) zool. koleczaki, obszerna rodzina morskich ryb cierniopłetwych, obejmująca seriele **amber fishes**, ob.; koleczaki **pompano** **TRACHINATUS**, **cavalla** końska rybę.

carangid, -oid, adj. dotyczący tej rodziny ryb.

carangid, -oid, s. osobnik z rodziny **Carangidae**.

Carangus, s. (-ges) zool. rodzaj ryb z rodziny **CARANGIDAE**, obejmujący **cavalla**, dawniej zaliczany do rodzaju **CARANX**, od którego teraz wydzielony ze względu na lepsze uzębienie.

caranna, s. (kare'na; nazwa miejscowa) karanna, żywica drzewa pld.-amer. **PROTUM CARANA** i innych, dawniej używana na plastry lecznicze.

Caranx, (ke'-, kej'-rensk) zool. typowy rodzaj ryb **CARANGIDAE** o bardzo małych ząbkach, czasem wcale bez zębów; wybrzeże Pacyfiku.

Carapa, s. (kara'pa; nazwa gwinejska) bot. karap, nieliczny rodzaj podzw. drzew z rodziny miodnikowatych, **MELIACEAE** rzędu trzmielinowych **CELASTRALES**, o bardzo cennym drewnie; orzechy wydają gorzki olej używany do oświetlenia i do ochrony roślin przeciwko owadom; nazwy **c. nut**, **c. oil**, **c. wood** w handlu często koślawione na: **carap nut**, **carap oil**, **carap wood** lub **crab nut**, **crab oil**, **crab wood**.

carapace, s. (ke'rapejs) zool. rógowa lub chitynowa tarcza pokrywająca grzbiet zwierzęcia, np. górna wypukła tarcza (**CARAPAX**) żółwia, pancerz pokrywający głowotułowię skorupiaka itd.

carapato, s. (karapa'to; port. carapato) zool. pld.-amer. kleszcz, bardzo dokuczliwy dla ludzi i bydła.

carat, s. (ke'rat) 1) karat, jednostka wagi klejnotów, w szcz. pereł i brylantów; dawniej 205 miligramów, od r. 1913 w większości państw cywilizowanych jako **international metric carat**, międzynarodowy-karat metryczny, 200 miligramów, skrót **C. M.**; dzieli się na 4 grany; 2) jedna dwudziestoczwarta, w określeniu czystości złota, np. złoto 14-karatowe ma na 24 części 14 części złota; 3) przest. nasienie chleba świętojańskiego **St. John's-bread**, rożek; 4) przest. wartość, cena.

caraunda, s. (karon'da; nazwa wsch.-ind.) bot. toinowate drzewo lub krzew **CARANDAS** **CARANDAS** o kwaskowatym owocu jadany w surowym stanie lub zaprawianym na konfitury; Indie Wsch.

caravan, s. (ke'rawan, kerawan') 1) karawana, grono ludzi podróżujących przez pustynie i puszcze z należytym wyekwipowaniem zwierząt jucznych i zapasów; 2) grono osób podróżujących razem, np. trupa teatralna lub cyrkowa; 3) hist. w w. XVII i XVIII kryty wóz do przewozu grona osób na dłuższą przestrzeń, zwany także **van**; stąd także w w. XIX pierwsze kryte wagony kolejowe trzeciej klasy; 4) obowiązkowa wyprawa Rycerzy Maltańskich przeciw Turkom; 5) hist. flota kupiecka rosyjska lub turecka pod ochroną okrętów wojennych.

caravansary, -rai, s. (kerawen'seri, -siraj) 1) gospoda na Wschodzie, gdzie karawany stają na nocleg; 2) perski lub arabski hotel, oherza.

caravel, **carvel**, **caravelle**, s. (ker'aweł) 1) tur. statek wojenny; 2) port. okręci 100 do 150 ton objętości; 3) wielka łódź rybacka w wybrzeżu fr.; 4) hist. karawela, w w. XV i XVI niewielki statek 3-4 masztowy o szerokim dziobie i wąskiej rufowce; Kolumb miał dwie karawele w wyprawie w 1492.

caraway, s. (ka'reweł) 1) kminek zwyczajny, **CARUM CARVI**; owoc **c. seeds**, kminek używany w kucharstwie i piekarstwie; 2) tort kminowy.

carbamate, adj. (kar'bamejt)

chem. sól lub ester kwasu **carbamic acid**.

carbazol(e), s. (kar'bazol) chem. krystaliczna, biała substancja $C_{12}H_8NH$, znajduje się we frakcji antracenowej, otrzymywanej przy destylacji smoły pogazowej.

carbide, s. (karbajd, -bid) chem. karbid, węgiel w szcz. wapnia, ob. **calcium c**.

carabine, s. (kar'bajn) karabinek, krótki karabin (dawniej muszkiet) dla konnicy.

carbinol, s. (kar'binol, -nał) chem. karbinol, końcówka wskazująca, że dany związek jest jednym z alkoholów np. metylo-, etylo-, propylokarbinol.

carbo- przedr. (kar'bo) chem. węglo-

carbohydrate, s. (-hajd'ret) chem. węglowodan, pierwotnie: każdy związek neutralny (jak cukry, krochmal, celulozy itd.) składający się z węgla, wodoru i tlenu o ogólnym wzorze $C_n(H_2O)_n$; aldehydo-alkohole i ketono-alkohole zawierające grupy **CHOH** oraz **CO-**; w ustrojach zwierzęcych służy jako materiał podlegający zamianom na CO_2 i H_2O z wydzieleniem ciepła, zapasowy (glikogen), reguluje spalanie tłuszczów; ob. **sugar**, **photosynthesis**.

carbolic, adj. (karbo'lik) karbolowy ob. **phenol** 1); **c. oil** ob. **middle o**.

carbolicize, vt. (kar'bolajz) med. obmyć kwasem karbolowym.

carbon, s. (kar'bon) 1) chem. węgiel, węgiel jako pierwiastek **CARBONUM** pierwiastek występujący w stanie rodzimym jako diament, grafit i w stanie bezpostaciowym, składnik węgla kamiennego, nafty, asfaltu, wapniaka i innych węglanów oraz wszystkich związków organicznych; znak **C**; c. at. 12.01; liczba atomowa 6; temp. topnienia $3500^{\circ}C$, temp. wrzenia $4200^{\circ}C$; c. w. amorfego, 1.88, grafitu 2.25, diamentu 3.51; w związkach występuje zwykle jako czterowartościowy (**CX₄**), bardzo rzadko jako trójwartościowy np. trójfenylometyl lub dwuwartościowy np. tlenek węgla **CO** ob. **carbonic oxide**, ob. **chemistry**; 2) elektr. a) węgiel do lamp hukowych; b) płytka węglowa w baterii; c) elektroda węglowa; 3) min. ob. **carbonado** s. 1).

carbonaceous, adj. (-nej'szós) węglowy.

carbonado, s. (-do) 1) rodzaj diamentu brazylijskiego, używany do wiercenia, zwany także **black diamond**; 2) mięso, drób lub ryba, pocięte w poprzeczne kawałki i prążone na węglach. **karbonada**, pot. (skośl.) **karmonadal**.

carbonado, vt. 1) piec na karbonadę; 2) przest. siec (w walce).

Carbonari, s. pl. (karbona'ri; wł. węglarze) hist. rewolucyjne stowarzyszenie zapoczątkowane w 1808 we Włoszech, gdzie zebrania tajne odbywały się w górach wśród smolarzy (skąd nazwa); z Włoch przedostały się republikańskie idee do Francji i innych krajów eur. i wpłynęły na losy Europy w pierwszej połowie w. XIX.

Carbonarism, s. (-izm) hist. wolnościowe zasady polityczne tajnie

zapołączkowane za czasów ucisku Europy pod Napoleonem, które wpłynęły na dzieje zjednoczenia Włoch.

carbonate, s. (kar'bonejt) 1) chem. węglan, sól lub ester kwasu węglanego; 2) gór. St. Zj. kruszec o znacznej zawartości węglanu ołowiu; c. of potash, potasz, węglan potasowy, ob. potassium carbonate (K_2CO_3).

carbonate, vt. 1) r. spalać na węgiel, zwęglać; 2) chem. zamieniać lub przerabiać na węglany, zaprawiać kwasem węglowym.

carbonation, s. (-nej'szn) cukrown. przerabianie na węglany, sycenie oczyszczonego soku sacharynowego dwutlenkiem węgla w celu stracenia wapnia.

carbon dioxide (e), (k. daja'ksyd, -ksajd) chem. dwutlenek węgla CO_2 , bezbarwny i bezwonny gaz, półtora razu cięższy od powietrza; domieszany do powietrza jest śmiertelnym dla żywych istot, gasi ogień; zmieszany z tlenkiem węgla tworzy mieszaninę zwaną pot. carbonic-acid-gas, czadem; woda wchłonie go tyle co sama waży, a i więcej pod ciśnieniem i w tym stanie nazywa się soda water wodą sodową; w kopalniach c. d. powoduje wybuchy pyłu, zwany mephitic air lub coke damp; w przyrodzie naturalna woda sodowa jest składnikiem musujących wód mineralnych, a z wapniem tworzy wapniak, wapno i pospolity marmur; niezbędny do rozwoju roślin asymilujących dwutlenek węgla i przerabiających go na związki organiczne.

c. brush (k. brosz) elektr. szczotka węglowa.

c. disulphide, (k. dajsołfyd, -fajd) dwusiarcezek węgla, bezbarwna ciecz CS_2 , łatwo zapalna, o przykłej woni; używany jako dobry rozpuszczalnik nierozpuszczalny w wodzie; załamuje bardzo silnie światło.

c. electrode, elektr. elektroda węglowa.

c. flame stal. biały płomień znamienny przy paleniu węgla czystego po usunięciu krzemu.

carbon holder (k. hołder) trzymak węglowy, uchwyt węglowy.

carbonic, adj. (-nik) chem. węglany, węglowy; c. acid chem. kwas węglowy H_2CO_3 , łatwo rozkłada się na H_2O i na CO_2 t. j. wodę i dwutlenek węgla, skąd jego nazwa carbonic-acid gas; c. oxide chem. tlenek węgla, ob. carbon monoxide.

carboniferous, adj. (karbanif'erös) 1) wytwarzający węgiel, zawierający węgiel, coal, lub węgiel czysty, carbon; 2) geol. C. dotyczący w grupie paleozoicznej okresu po systemie Dewońskim, a) całego okresu między systemem Dewońskim a Triasowym, a więc obejmujący i system Permski, albo b) okresu Węglowego czyli Karbońskiego od systemu dewońskiego do permskiego (to pojmowanie jest zwyczajne w Eur.), albo c) okresów rozmaitych pokładów węglowych amer. ob. Mississippian, Pennsylvanian, Permian; C. limestone a) wapniak dolnego systemu węglowego, Missis-

siplan, zwany także mountain limestone; b) wapniak górnego systemu węglowego, Pennsylvanian czyli Upper C. period.

Carboniferous, s. geol. Karbon, system Węglowy czyli Karboński.

carbonite, s. (-ajt) karbonit, środek wybuchowy składający się a) z nitrogliceryny, trocin i azotanu sodu lub potasu; b) nitrobenzolu, saletry, siarki i krzemienia.

carbonization, s. (karbonizej'szn) zwęglanie, sucha destylacja bez dostępu powietrza, np. drzewa lub węgla kamiennego.

carbonization process, włókienn. sposób usuwania bawełny z wełny za pomocą chemicznego środka, np. kwasu siarczanego albo kwasu solnego (chlorowo-wodorowego), czarnego proszku podobnego do węgla.

carbonize, vi. (-ajz) zwęglać się.

carbonize, vt. nawęglać.

carbon light, (k. lajt) elektr. światło łukowe, ob. arc, s., light.

c. monoxide, (k. mono'ksajd) chem. tlenek węgla CO , gaz bezbarwny i bezwonny, o węglu dwuwartościowym, trudno rozpuszcza się w wodzie, bardzo trujący.

carbonometer, s. (-na'miter) węglomierz, przyrząd do mierzenia zawartej w badanym przedmiocie ilości węgla, ściślej: dwutlenku węgla, za pomocą wody wapiennej lub innymi sposobami.

carbon paper, (k. pej'per) 1) papier węglowy, papier preparowany na odwrotnej stronie sadzą lub tp. w celu robienia, na podłożonej drugiej kartce, odbitki tego co się pisze; kalka; 2) ob. c. process.

c. pencil lub **c. point** elektr. laseczka węglowa używana w lampie łukowej.

c. pile, (k. pajl) ogniwo węglowe.

c. plate, (k. plejt) płytka węglowa.

c. process, (k. pro'ces) fot. sposób wywoływania obrazów za pomocą przenoszenia na żelatynę zaprawioną bromem; single transfer jednoznaczowe przeniesienie dające odwrotny obraz, double transfer podwójne przeniesienie powracające obraz do właściwej pozycji.

c. rod, (k. rad) elektr. węgiel do lamp łukowych.

c. spot, (k. spat) czarny punktik wewnątrz diamentu.

c. star, astr. rodzaj gwiazd znamiennych czerwonym światłem i widmem wykazującym silne wchłanianie węgla.

c. steel, met. stal otrzymująca swe przymioty przeważnie od węgla bez udziału innych wpływów, ob. alloy steel.

c. telephone, (k. te'lefon) telet. telefon, w którym drganie diafragmy ustnika wytwarza—przez zmianę ciśnienia na kawałek węgla włączanego w obwód—zmiany w natężeniu prądu elektr. wytwarzającego drgania w słuchawce na drugim końcu linii.

c. tetrachlorid (e), (k. tetraklo'rajd, -ryd) chem. czterochlorek węgla, bezbarwny płyn o woni chloroformu.

c. transmitter, telet. mikrofon węglowy.

carbonyl, s. (kar'bonil) karbonil, 1) dwuwartościowy rodnik CO występujący tylko w związkach; grupę karbonilową posiadają aldehydy, ketony, mocznik i t.p., 2) związek tego rodnika z pierwiastkiem.

c. chloride, (k. klo'rajd) chem. fosgen, $COCl_2$, bezbarwny gaz o odrażającej woni; ob. phosgene.

carborundum, s. (-ron'dom) mech. karborund, węgiel krzemowy SiC , produkt ogrzewania mieszaniny piasku kwarcowego, koksu i chlorku sodowego w piecu elektrycznym; powszechnie używany jako najtwardszy ze wszystkich materiałów do szlifowania.

c. cloth lub **c. paper** płótno lub papier pokryty warstwą mielonego karborundu; ob. emery cloth.

carbostyryl, s. (-taj-, -sty-ryl) chem. węglostyryl, biała krystaliczna substancja $C_6H_5ON H_2O$ (styrol $C_6H_5CH:CH_2$) otrzymywany jako anhydryd z aminowej pochodnej kwasu cynamonowego ($C_6H_5C_2H_3CO_2H$); wodorotlenkowa pochodna chinoliny, C_6H_5N , ob. quinoline.

carboy, s. (kar'boj; pers. karaba) wielka butla z zielonego szkła, zabezpieczona pudłem lub plecionką, do przenoszenia ostrych kwasów itp. płynów.

carbayed, adj. (-d) 1) zabezpieczony powłoką plecionki koszykarskiej lub pudłem; 2) umieszczony w butli tak zabezpieczonej.

carbuncle, s. (karbon'ki) 1) min. karbunkuł, iskrzyk kamień, drogi kamień, gatunek rubinu; 2) przest. ognisty blask; ktoś lub coś co rozprzestrzenia taki blask, fiz. lub przest.; 3) her. ozdoba przedstawiająca blask karbunkułu, ob. escarbuncle; 4) med. bolesne zapalenie tkanek podskórnych, karbunkuł, iskrzyk, wrzód ognisty, wąglik a) łagodny CARBUNCULUS SIMPLEX lub BENIGNUS. ANTHRAX; b) niebezpieczny CARBUNCULUS CONTAGIOSUS. PUSTULA MALIGNA; 5) czerwona narośl na twarzy pijaka.

carbuncled, adj. (-d) 1) wysadzany karbunkułami; 2) med. cierpiący na wąglik lub wąglik.

carbuncular, adj. (-kjuler) zapalony, wąglikowy, podobny do wąglika; c. fever wet. gorączka wąglikowa.

carburet, vt. chem. 1) wiązać chemicznie z węglem czystym; 2) zaprawiać lotnymi związkami węglowymi.

carburetant, s. (-re'tent) każdy związek węglowy użyty do zaprawiania gazu węglem.

carbureted, -tted, part. od carburet; c. hydrogen gas węglowodór, kwas węglowodorowy, gaz kopalniany; gaz błotny CH_4 .

carburetor, -ttor, s. (-re'ter) aut. gaźnik, karburator, aparat w którym powietrze zaprawia się węglem np. przez przepuszczenie przez płynne paliwo jak np. gazołina, alkohol itd.; c. float chamber (k. flo't czejm'ber) komora pływakowa gaźnika; jet c. lub spraying c. gaźnik tryskowy.

carburization, s. (-rizej'szn, -raj-) nawęglanie.

carburi, vt. (-ajz) 1) nawęglac, np. żelazo (cementowanie); 2) ob. carburet, vt. 2).

carburometer, s. (-rami'ter) chem. przyrząd do obliczania zawartości węgla i tlenu w paliwie.

carcajou, s. (kar'kežu, -džu) indiańska nazwa wilkołaka, wolferene, stosowana różnie, czasem do kanadyjskiego rysia *Canada lynx* **FELIX LYNX CANADENSIS**, do pumy cougar **FELIX CONCOLOR** i do amerykańskiego borsuka *American badger* **TAXIDEA TAXUS**.

carcake, **kercake**, s. (kar', ker'-kejk) placek jadany w Szk. i pñ. Ang. w tłusty wtorek; ob. pancake bell, pancake day, Shrove Tuesday; **blood c.** placek z krwią wieprzową, jadany w niedzielę wielkanocną.

carcanet, s. (kar'kanet) przest. 1) ozdobny łańcuch, naszyjnik z klejnotów; 2) ozdobna obroza.

carcass, s. ('-kas) 1) trup, ścierwo; 2) przen. marne resztki, pozostałość.

carcass, vt. Ang. wystawić szkielet budynku.

Carcavelhos, -llos, s. (karkawe'-lios; od obwodu tej nazwy w Portugalii) słodkie wino portugalskie.

carcel, s. (ker'sel) 1) opt. miara światła używana we Francji, lampa Carcela (kar'se'la) określonej wielkości o płomieniu wysokości 40 mm; równa się 8.9 świecy brytyjskiej; 2) (Filipiny) więzienie.

Carcel lamp, (k. lemp, od nazwiska B. H. Carcela (zm. 1812) wynalazcy) lampa Karsela, w której olej dopływa za pomocą przyrządu zegarowego; także specjalny rozmiar tej lampy używany w fotometrii.

Carcharias, s. (kar'kej'ries; kar'-charos, śpiczasty) zool. rodzaj żarłacz (rekinów), obejmujący ludojada *cub shark* **C. LAMNA** czyli **C. C.** i pokrewne gatunki; żarłacz niebieski *blue shark* **C. GLAUCUS** jest typowy dla rodziny **CARCHARIIDÆ**, rzędu spodostych (chrząstkoskieletowych) **SELACHII**; według niektórych pisarzy nazwa **CARCHARIIDÆ** identyczna z **ODONTASPIDIDÆ**.

carchariid, adj. (-kej'ri-id), zool. rekinowy.

carchariid, s. zool. rekin, żarłacz, ludojad, osobnik z rodziny **CARCHARIIDÆ**.

carcharioid, adj. (-kej'ri-o-id) zool. podobny do rekina.

carcharioid, s. zool. osobnik pokrewny rekinowi.

Carcharodon, s. (-ke'rodan) zool. rodzaj bardzo wielkich i żarłocznych rekinów z rodziny **LAMNIDÆ**; jedyny żyjący gatunek **CARCHARIAS** **CARCHARIAS** czyli **C. LAMNA** dochodzi do 10 m. długości (ok. 33'), większe gatunki znane tylko kołpale.

carcharodont, adj. (-dant) zool. mający ostre trójkątne zęby piłkowane, takie jakże ma gatunek kołpalny **CARCHARODON**, żarłacz wielki, którego zęby dochodziły do 15 cm. (6") długości.

carcinoid, adj. (ker'sinoid) rako-

wy, raczy, podobny do raka rzecz-nego.

carcinoma, s. (karsino'ma) med. rakotwór, ob. cancer 3).

carcinomatosis, s. (-to'zis) med. rakowica, stan rozwijania raka w rozmaitych częściach ciała równocześnie.

carcinomatous, adj. (-no'matös) med. rakowaty, dotyczący choroby raka.

carcinosis, s. (-no'zis) med. rakowica, **carcinomatosis**.

Carcinus, s. zool. raczyniec, krótko-odwłokowy krab morski.

card, s. (kard; chartes' gr. kartka) 1) karta (do grania); 2) pl. gra w karty, a play of cards, at cards, dawniej on the cards; 3) osoba lub rzecz uważana przez kogoś za stosowny materiał na coś, kandydat (m), kandydatka (f), the races will be a good c. for the fair dobra rzecz, dobra propozycja, atrakcja; she considered him as a good c. for a husband; 4) karta, mapa, tablica, tabela, plan; 5) karton, kartka, bilet wizytowy, karta handlowa; 6) St. Zj. ogłoszenie zawierające krótkie oświadczenie; 7) (kard, od carduus ł. osot) włókienka. a) żelazna szczotka, b) grzepl, grępla, przyrząd do czesania włosów zwierzęcego.

card, vi. przest. grać w karty; czasem z it.

card, vt. (od charta) 1) złożyć kartę, zaopatrzyć w kartę, załączyć kartę, wpisać na kartę; 2) (od card grzepl, grępla) gręplować krótkie włosy i włókna, carding hair lub wool, długie combing h. lub w., ob. combing; 3) przest. mieszać z substancją mniej cenną; 4) przest. czyścić jak gdyby grzeplem; 5) torturować człowieka trąc po nagich plecach grzeplem, zgrzebiełem lub podobnym przyrządem.

Cardamine, s. (karde'mini, karde-maj'ni) bot. rzęzuha, liczny rodzaj roślin krzyżowych umiarkowanej strefy; **C. PRATENSIS** Linn. cuckooflower rzęzuha łąkowa; ob. cress; także osobnik tego rodzaju.

cardamom, -mon, -mum, s. (kar'demon) 1) bot. nazwa roślin wsch. ind. z gatunku **ELETTARIA CARDAMOMUM** Maton. i pokrewnych; 2) kardamon, wonne torebki owocowe tych roślin, używane jako przyprawa do potraw, napojów i pieczywa, oraz w lecznictwie; 3) przest. starodawny napój ang. ze słodzonej wódki z kminkiem, kolendrą, ang. zieleń itp.

Cardanic, adj. (karda'nik od matematyka wł. Hieronima Cardano, 1501-1574) Kardana; **C. suspension** mar. umocowanie lub zawieszenie Kardana, za pomocą którego przedmiot zawieszony wewnątrz dwóch ruchomych pierścieni, nie podlega wahaniom podstawy; używane na okrętach do zawieszania kompasów magnetycznych, lamp olejnych itp.

Cardan joint, mech. połączenie Kardana, dzięki któremu jeden wał przenosi ruch obrotowy na drugi wał nawet gdy osie wałów nie tworzą linii prostej, lecz przecinają się pod kątem kilkumastu stopni.

Cardan rule, **C. solution**, mat. wzór Kardana do rozwiązywania

algiebraicznego równania ogólnego trzeciego stopnia.

card bends, (k. bendz) odpadki gręplowania.

cardboard, s. (k. bord) karton.

cardcase, s. (k. kejz) pudełko na bilety wizytowe.

card catalog, c. catalogue (k. ka'talog) katalog kartkowy, indeks kartkowy, katalog składający się z kartek alfabetycznie ułożonych z opisem każdego przedmiotu na oddzielnej kartce.

card cloth, c. clothing płótno lub skóra do maszyn gręplarskich, z zębami umieszczonymi we właściwych odległościach.

carded, adj. part. 1) gręplowany; 2) przest. fałszowany, mieszan z substancją tańszą, np. o napoju.

card end materiał wydany z pod gręplowania.

carder, s. (kar'der) gręplownik (m), gręplownica (f).

carder bee, (k. bi) zool. dzika pszczoła nie żyjąca gromadnie, np. z rodzaju **ANTHIDIUM**, budująca gniazdo z wosków i szczecinek roślin.

cardiac, adj. (kar'djak) anat. 1) sercowy, położony blisko serca, dotyczący serca; 2) dotyczący części żołądka w którą wchodzi przełyk, **ESOPHAGUS** (wpust z przełyku do żołądka po ł. **CARDIA**); w szerszym znaczeniu dotyczące całego żołądka z wyjątkiem końca odźwiernika, **PYLORUS**; 3) med. podniecający działalność serca; c. glands a) gruczołki w śluzówce żołądka; b) gruczołki chłonne umieszczone przed łukiem aorty; c. murmur med. anormalny szelest słyszany czasem podczas auskultacji serca; c. muscle anat. znamienna tkanka mięśniowa serca, ob. muscle; c. orifice anat. wpust z przełyku do żołądka; c. passion, med. przest. zgaga, kordiała, ob. **cardialgia**; c. plexus anat. a) spłot błony mięsnej jelita, **PLEXUS MYENTERICUS**; b) spłot podśluzowy jelit, **PLEXUS ENTERICUS**; c. veins żyły zwracające krew z tkanek składających się ściany serca, wpadające do prawego przedsionka albo bezpośrednio albo przez zatokę wieńcową; c. wheel ob. heart wheel.

cardiac, s. med. lekarstwo pobudzające żywą działalność serca, kordiał.

cardialgia, s. (kardial'dzia; kar-di'a gr. serce, al'gos gr. ból) zgaga **heartburn** **PYROSIS** lub **OREXIS**.

cardiant, adj. (-ent) med. środek podniecający działalność serca.

cardigan, s. (kar'digen) lub c. jacket (k. dzie'kit) ciepła kamizelka z rękawami lub bez rękawów; także materiał, z którego szyją te kamizelki.

cardinal, adj. 1) kardynalny, główny, podstawowy, zasadniczy; 2) KRK. kardynalski, dotyczący kardynała lub kardynałów; 3) kardynalski, koloru ptaka kardynała lub koloru kapelusza kardynalskiego; 4) (od cardo ł. zawiasy) zool. a) dotyczący zamków u skorupy małża **CARDO**; b) dotyczący szczęki owada, **CARDO**; c. bird czyli grosbeak kardynał **CARDINALIS CARDINA-**

LIS amer. ptak śpiewający z rodzaju *CARDINALIS*, z rodziny łuszczaków *FRINGILLIDÆ*; c. dean, KRK. kardynał-dziekan, najstarszy kardynał-biskup w kolegium kardynałów w Watykanie; c. fish zool. ryba kardynalska, każdy gatunek ryb rodzaju *APOGON* lub rodziny *APOGONIDÆ*, zwykle czerwonych; zwana także *king of mullets* królowa barwen; c. flower bot. stroiczka kardynalska, *LOBELLA CARDINALIS* Linn, amer. kwiat purpurowy i sama roślina; c. grosbeak, zool. ob. c. bird; c. number lub c. numeral mat. liczba prosta, 1. główna np. jeden, dwa, trzy, itd. odr. 1. porządkowych, ordinal numbers, np. pierwszy, drugi, trzeci itd.; symbol podporządkowany zbiorom równej mocy czyli takim zbiorom, pomiędzy którymi może być ustalona jedno-jednoznaczna odpowiedniość elementów; c. points punkty kardynalne, mar. kreski główne, kierunki główne, pot. rumby główne; b) geog. cztery strony świata, w których przecina się widnokrąg z południkiem i z zenitem i niebieskim równikiem: północ, południe, wschód i zachód; c) astrol. wschód i zachód słońca, zenit i nadir; c) biol. trzy stopnie nasilenia procesów życiowych: najniższy, MINIMUM, najwyższy MAXIMUM, i najsprawniejszy, OPTIMUM; c. points of the ecliptic astr. cztery punkty ekliptyki słońca: dwa równonocne (21 marca i 23 września) i dwa punkty przesilenia: letniego i zimowego; c. red kolor kardynalski, kolor kapelusza kardynalskiego, czerwien ciemniejsza od szkarłatu a jaśniejsza niż purpura; c. signs znaki kardynalne: astr. Baran, Rak, Waga i Koziorożec; astrol. pierwszy, czwarty, siódmy i dziesiąty dom horoskopu; c. sinuses lub c. veins anat. cztery żyły w zarodkach kręgowców bieżące wzdłuż stosu pęcherzowego: dwie przednie i dwie tylne wpływające do zatoki żyłnej SINUS VENOSUS duct of Cuvier; u niektórych ryb pozostają na całe życie; c. tooth zool. ząb zamku skorupy małża, stosunkowo duży, w odr. lateral t. zębu bocznego; c. virtues cnoty kardynalne (w filoz. starożytnej): roztropność, sprawiedliwość, umiarkowanie i męstwo, cztery zasadnicze cnoty przyrodzone; niektórzy nowocześni filozofowie wymieniają siedem cnot zasadniczych prócz owych 4 przyrodzonych 3 teologiczne: wiara, nadzieja i miłosierdzie; c. winds wiatry z czterech głównych kierunków; od północy, południa, wschodu i zachodu.

cardinal, s. 1) KRK kardynał, książę kościoła, członek kolegium kardynalskiego stanowiącego radę przyboczną Papieża czyli święte kolegium; kardynałów obecnie mianuje Papież, kardynałowie wybierają Papieża; noszą ubranie koloru kardynalskiego, ob. powyżej c. red, sutanę, komżę, niski kapelusz z małą koroną i szeroką kreską. krótki płaszcz; kolegium składa się z najwyższej 70 członków; 6 kardynałów-biskupów, 50 k.-kapłanów, 14 k.-diakonów, z których każdy wyprzedza rangą każdego innego dostojnika kościelnego lub dyplomatycznego; 2) skróty za c. bird, c. fish, c. numbers, c. points, c. red, c. virtues,

ob. cardinal, adj.; 3) farb. barwnik koloru kardynalskiego; 3) czerwona peleryna damska z kapuzką; 4) pot. mętne czerwone wino.

cardinalate, s. (-ejt) kardynałstwo, urząd i godność kardynała, kardynałowie zbiorowo.

cardinalate, cardinalize, vt. zamianować kardynałem.

cardinalist, s. (-ist) zwolennik kardynała lub kardynałów, w szcz. hist. hol. Antoniego Perrenot de Granvelle, premiera (1559-1564) królowej niderlandzkiej Małgorzaty z Parmy, mianowanego kardynałem w 1561.

cardinally, adv. (-li) zasadniczo, głównie, podstawowo, fundamentalnie.

carding, s. (kar'din) 1) granie w karty; 2) greplowanie; 3) zwój wełny, bawełny itp. wychodzący z pod maszyny do greplowania; 4) torturowanie za pomocą grepli, zgrzebiała itd., ob. card vt. 5; c. engine, c. machine greplarka.

cardio-, przedr. (kar'dio-) sercowo-

cardiogram, s. (-gram) fizjol. kardiogram, krzywa tętna serca wyrysowana przez kardiograf.

cardiograph, s. (-gref) fizjol. kardiograf, przyrząd notujący trwanie i siłę uderzeń serca.

cardiographic, adj. (-gre'fik) fizjol. kardiograficzny.

cardiography, s. (-o'grefi) 1) opis serca; 2) fizjol. badanie za pomocą kardiografu.

cardiohepatic, adj. (-hipe'tik) anat. sercowo-wątrobiany, dotyczący serca i wątroby.

cardioid, s. (kar'dio-id; kar'dia gr. serce, ej'dos gr. kształt) mat. kardioida, epicykloida zakreślona punktem koła toczącego się po innym kole; gdy oba koła są tej samej wielkości, zwana ślimakiem Pascala; równanie kardioidy w układzie współrzędnych prostokątnych: $(x^2+y^2-2ax)^2=4a^2(x^2+y^2)$.

cardioinhibitory, adj. (-inhi'bitori) fizjol. wstrzymujący bicie serca (częściowo lub całkowicie).

cardiology, s. (-a'łodzi) nauka o sercu, kardiologia, -logist (-st) specjalista w nauce o sercu, kardiolog.

cardiometer, s. (-a'miter) fizjol. kardiometr, przyrząd do mierzenia czynności serca celem stwierdzenia obfitości tętna itd.

cardiometry, s. (-a'metri) med. badanie serca np. przez opukiwanie.

cardiopathy, s. (-a'pa'ci) med. choroba sercowa.

cardiopathic, adj. (kar'diope'zik) dotyczący choroby serca.

cardiopneumatic, adj. (-niume'tik) fizjol. sercowo-płucny.

cardiopneumograph, s. (-niu'mo'gref) fizjol. przyrząd do notowania ruchu powietrza w przewodach oddechowych spowodowanego czynnościami serca.

cardiopyloric, adj. (-pila'rik) anat. dotyczący obu części żołądka: wpustowej i odźwiernikowej.

cardiosclerosis, s. (-skiro'zis) med. stwardniałość serca skutkiem roz-

winięcia się włóknistej tkanki w mięśniu sercowym.

Cardiospermum, s. (-sper'mom; sperma gr. nasienie) bot. rozległy rodzaj podzwrotn. amer. zielnych winorośli o liściach podwójnie pierzastych i wydętej trójdzielnej torbeczce owocowej, stąd nazwa balloon tree C. HALICACABUM Linn.

cardiovascular, adj. (-was'kjuler) anat. dotyczący serca i naczyń krwionośnych.

carditis, s. (kardaj'tis) med. zapalenie mięśnia sercowego, MYOCARDITIS, ob. endocarditis, pericarditis.

Cardium, s. (kar'diom) zool. sercówka, małż z rodziny EULAMELLIBRANCHIA, C. EDULIS, sercówka jadalna.

cardo, s. (kar'do) pl. cardines (kar'diniz, ł. zawiasy) 1) zamek u skorupy małża; spód szczęki owada; 2) przest. zawiasa, zawias, punkt obrotu; 3) przest. astrol. i geog. (pl.) cztery strony świata, punkty kardynalne; 4) ob. cardoon.

cardol, s. kardol, olej silnie drażniący skórę i wywołujący pecherze, otrzymywany z orzechu cashew.

cardon, s. (kar'don) 1) ob. cardoon; 2) cardona wiele gatunków palm.

cardoon, s. (kardun'; carduus ł. oset) bot. cynara, SCOLYMUS CARDUNCULUS gatunek ostu z rodziny złożonych, COMPOSITÆ; spokrewnionego z karczochem artichoke CYNARA SCOLYMUS Linn.; używany na sałatę.

card rack, (kard' rek) ramka lub drabinka do wystawiania biletów wizytowych na okaz.

card setter, card setting maszyna do umieszczania zębów w płótno lub skórę do greplowania, ob. card cloth.

Carduus, s. (kar'dju-es) bot. oset, bardzo rozległa rodzina ziół kolczastych strefy umiarkowanej; C. ACANTHOIDES Linn. o najęzony, C. CRISPUS o kędzierzawy, C. NUTANS o zwisy i w. 1.

care, s. (kie'r) 1) troska, niepokój, obawa spowodowana poczuciem odpowiedzialności; 2) uwaga, staranność, dopilnowanie, ostrożność, przeczność, dokładność; 3) opieka, nadzór; 4) osoba lub rzecz oddana pod opiekę; 5) przest. zmartwienie; care of skróty c.o. lub c/o. (na adresie) na ręce (gen.) lub z listami (gen.).

care, vi. 1) troszczyć się o (acc.) for lub about; 2) niepokoić się o poczucie odpowiedzialności lub zainteresowania; 3) opiekować się, abli. mieć pieczę (nad kim, czym for); 4) woleć; I do not care nic mi nie zależy na tym, to mi jest obojętne, wszystko mi jedno; 5) martwić się, gryźć się.

care, vt. 1) kochać, szanować, (acc., for); 2) przest. martwić kogo, sprzątać komu zmartwienie.

careen, s. (karin') mar. 1) przechył boczny; 2) wynurzanie stępki, kilowanie; 3) położenie okrętu ze stępką wynurzoną.

careen, vi. (o okręcie) leżeć na jednym boku.

careen, vt. wynurzać stępkę, kilować statek, przechylić okręt na je-

dnę stronę w celu czyszczenia, kornopaczenia, naprawienia (zwłaszcza przed urządzeniem suchych doków czynność bardzo zwyczajna).

career, s. (kar'ir) 1) (jazda konna) krótki galop często po fr. en carrière (a "karier"); 2) szybkość, chyżość; 3) kariera, zawód publiczny, powodzenie w tym zawodzie; 4) sokoln. zwyczajny wzlot sokoła, około 100 m. (130 jardów); 5) przest. tor wyścigowy; c. **diplomat** poseł lub ambasador zawodowo w stałej służbie dyplomatycznej w przec. do dawniejszego zwyczaju amer. wyznaczał posłów zagranicą z kół handlowych lub finansowych.

career, vi. galopować.

career, vt. 1) puścić konia w galop; 2) przejechać galopem.

careful, adj. (kier'ful) 1) staranny, bacny, ostrożny, rozważny, uważny, uważający, przewidujący; nie obojętny, nie lekkomyślny; często z of, for lub inf. (to); 2) staranny, ścisły, dokładny, sumienny, a c. **investigation** ścisłe śledztwo; 3) przest. stroskany, zmartwiony, żalony; zaniepokojony, strapiiony; przynoszący troskę, martwiący.

carefully, adv. (-li) starannie; przezornie; ściśle.

carefulness, s. (-nes) staranność; przezorność; ścisłość.

careless, adj. (ker'les) 1) niedbały, nieuważny, nieopatrny, nieostrożny, nierozważny, opaniały; 2) beztroski; 3) niestrzeżony, niedopatrzony; wynikający z niedbalstwa; c. **Gallio** biblijny Gallio, obojętny na wszystko; ob. **Gallio**.

carelessly, adv. (-li) 1) niedbale, nieopatrnie, nieostrożnie, opaniały; 2) bez troski, swobodnie; 3) z niedbalstwa, bez należytego rozmysłu.

carelessness, s. (-nes) 1) niedbalstwo, brak należytej uwagi; opaniałość; 2) swoboda, wolność od trosk.

caress, s. (kares') pieśczoć, wyraz czułości, łagodne dotknięcie, uścisk, dawniej kares, częściej karesy.

caress, vt. pieścić (kogo, co), okazywać (komu) czułość w mowie lub dotknięciu.

caressive, adj. (-iw) pieśczoćliwy.

caret, s. (ke'ret, kej'ryt; i. brakuje) druk. znak w korekcie drukarskiej w Amer. ^, w Eur. v wskazujący miejsce, w które wejść ma litera itp. zanotowana na marginesie.

caretaker, s. (kej'r'ejker) dozorca, nadzorca, stróż, zarządca lub tp. domu lub majątku ziemskiego na czas nieobecności właściciela; rzadziej osoba wykonująca taką opiekę nad dzieckiem, nad interesem, itp.

caretaking, s. (-tej'kin) zarząd, zarządzanie; nadzór, nadzorowanie.

careworn, adj. (ker'uorn) okazujący ślady przeżytych trosk, c. **face** twarz porwana zmarszczkami.

Carex, s. (kej'reks) bot. turzyca, rodzaj roślin rodziny turzycowatych, CYPERACEAE, obejmujący około 1000 gatunków rozpowszechnionych niemal na całej kuli ziemskiej w szcz. na mokradłach, np. C. ACUTA t. ostra, C. ARENARIA t. piaskowa (lekarzka) i C. PSEUDOARENARIA tworzą długie płożące się ko-

rzniaki służące do utrwalenia lotnych piasków, C. MICROGLOCHIN t. drobnozadziorkowa, C. VULPINA t. lisia itd.

carfax, s. (kar'feks) Ang. miejsce gdzie stykają się cztery drogi; przest. z wyjątkiem w nazwach miejscowości.

carfour, s. (kar'fur) Ang. ob. **carfax**.

cargo, s. (kar'go) 1) ładunek okrętowy; pr. zazwyczaj tylko towary załadowane na okręcie, nie zaś pasażerowie i zwierzęta; ob. **freight**; 2) pogardliwy wykrzyknik o człowieku mało wartym; por. niem. **Bagage** (bagaż).

cargoose s. (kar'guz) pl. **cargeese** (-giz) nur czubaty **crested grebe** **COLYMBUS CRISTATUS**, ob. **grebe**.

Carian, adj. (kej'rien) hist. kl. dotyczący Karii, górzyściej krainy w Azji Mniejszej, zawojuwanej przez Greków następnie przez Persów; za czasów zaboru greckiego siedlisko kultury doryckiej.

Carian, s. hist. Karianin (m). Karianka (f), mieszkaniec Karii; naród wojowniczy morski, prawdopodobnie pochodzący pierwotnie z Krety; Karianie prawdopodobnie nie należeli do rasy indo-europejskiej, choć pismo ich podobne do greckiego.

Carib, s. (ke'ryb) Karaib, Indianin językowego szczepu obecnie ograniczonego do Brazylii i Gujany, lecz dawniej obejmującego i Antyle Mniejsze; jasnoskóry, wzrostu niskiego lub średniego, średniogłowy lub niemal długogłowy **mesocephalic** i **subdolichocephalic**.

Caribbean, adj. (-ien) karaibski, dotyczący Karaibów, ich wysp (wsch. i pld. Indie Zach.) lub morza zwanego Karaibskim położonego między ich wyspami a Amer. Środk.

Caribbean, s. Karaib.

caribe, s. (kari'be; hiszp. ludożerca) zool. ryba pld.-amer. rodzaju SERRASALMO rodziny CHARACINIDAE ogromnie żarłoczna i choć nie dłuższa nad stopę (około 30 cm.) napada człowieka i większe zwierzęta, zadając dotkliwe rany.

caribou, s. (ke'ribu, keribu') zool. nazwa kilku gatunków lub odmian renifera RANGIFER CARIBOU w pld. Amer. i Grenlandii, dawniej łoś zamorski.

Carica, s. (ke'rika) bot. rodzaj podzwrotn. drzew typowy dla rodziny CARICACEAE; jedynym ważnym gatunkiem jest amer. papaja **papaw** C. PAPAYA Linn. o owocu jadalnym podobnym do melonu; ob. **papaya**, **papayotin**.

Caricaceae, s. pl. (-kej'si-i) bot. nieliczna rodzina roślin podzw. rzędu dziurawcowych, HYPERICALES (albo rzędu GUTTIFERALES).

caricaceous, adj. (-kej'szös) bot. dotyczący powyższej rodziny.

caricature, s. (ke'rikacer, dawniej -czör; caricare przesadzać) 1) przesadne wyszczególnienie cechy, wywołujące wrażenie śmieszności, np. w opisie człowieka lub w rysunku; 2) obrazek, rysunek lub opis pod-

kreślające pewne cechy i wywołujące wrażenie śmieszności; 3) wizerunek osoby oparty na takim przesadnym uwypukleniu, np. trzy włosy kanclerza Bismarcka, parasol premiera Chamberlaina.

caricature, vt. karykować, ośmieszać w mowie lub rysunku przez przesadne podkreślenie pewnej znamiennej cechy, przesadzać w celu wywołania wrażenia śmieszności.

caricature plant, (k. plent) bot. wsch.-ind. roślina ciernista GRAPTOPHYLLUM PICTUM Griff. o czerwonych kwiatach i różnobarwnych liściach, często hodowana w ogrodach.

caricaturist, s. (kerikaczu'rist) karykaturzysta, w szcz. rysownik karykatur, ostatnio w St. Zj. częściej **cartoonist**.

Caridea, s. pl. (keri'di-a) zool. grupa dziesięcionogów długoodwłokowych skorupiaków obejmująca krewetkę **shrimp**, **prawn** i i. **PALEMON** i pokrewne; zwana także **CARIDA**, **CARIDOMORPHA**, rodzina **CARIDIDAE** podrząd długoodwłokowych **MACRURA** **NATANTIA**, rząd dziesięcionogów **DECAPODA**; krewetka **PALEMON** **SQUILLA** w ukropie czwernienie tak jak rak rzeczny, inne nie zmieniają barwy.

caridean, adj. ('-di-en) zool. dotyczący krewetek.

caridean, s. zool. osobnik z grupy **CARIDEA**, krewetka, ekrewetka.

caries, s. (kej'riiz; caries (ka'ries) i. gnicie) niszczenie tkanek zwierzęcych, w szcz. gnicie kości **CARIES OSSIS** kolejne psucie się kawałkami w odr. **necrosis**, gdy cała kość naraz obumiera.

carillon, s. (ke'riken, karija') czte-rodzwn, 1) muz. zespół dzwonów uderzanych maszynowo lub zapomocą klawiszów; instrument naśladowający taki zespół; 2) utwór muzyczny na dzwony.

carina, s. (kara'jna; carina (kari'na) i. stępka, kil) pl. **carinae** (-i) 1) bot. a) łódeczka, część kwiatu motylkowatego zawierająca słupki i pręciki, (inne płatki: żągielek i włoski); b) podłużna opona np. na niektórych trawach; 2) zool. a) łódkowaty występ np. kość piersiowa ptaków ob. **carinate**; b) środkowa tylna płytka paki, ob. **barnacle**; 3) astr. C. ta część pld. gwiazdozbioru Okręt, ARGO, jaka wyobraża główną belkę (stępkę, kil) rzekomego okrętu, między Muchą (MUSCA) a Rybą Latającą (PISCIS VOLANS).

Carinaria, s. (kerine'ria) zool. rodzaj różnonych mieczaków **HETEROPODA**, o cienkiej, szklistej skorupie podobnej do czepek, która okrywa tylko środek ciała i skrzela; ob. **Heteropoda**.

Carinatae, s. pl. (-nej'ti) zool. główna grupa gromady Ptaki, AVES, obejmująca wszystkie istniejące obecnie ptaki z wyjątkiem bezłotów.

carinal, adj. (-el) 1) podobny do stępki (kilu), łódkowaty, dotyczący przedmiotów opisanych pod **carina**, s. 1) 2) 3); 2) bot. obejmujący w pączku łódczką inne płatki, o czelapiniowatych, **CAESALPINIACEAE**.

carinate, -d, adj. (-nejt, -d) podobny kształtem do stępki okrętowej.

cariole, carriole, s. (-ol) 1) otwarty powozik jednokonnny, dawniej kariolka, kariułka; 2) kryty wózek; 3) rodzaj kanadyjskich sanek.

carious, adj. (kej'riez) gnilny, gnijący, dotknięty zgnilizną, spróchniały, próchniejący.

Carissa, s. (keris'sa) bot. synonim *Carandas*, ob.

caritative, adj. (ka'ritejtiv) dobroczynny, miłosierny, dotyczący miłości bliźniego.

cark, s. (kark) przest. ciężar; przykry ciężar; przykrość, zmartwienie; troska, staranie o co lub o kogo, nadzór.

cark, vi. przest. baczyć. troszczyć się o co lub o kogo.

cark, vt. przest. ładować, nakładać ciężar, ciężyc, martwić, sprawiać troski.

carking, adj. (-in) przest. duczliwy, przykry, sprawiający troski, **carkingly**, adv. (-li) przest. ciężko, markotno, ze zmartwieniem.

carl, s. (karl; isl. mężczyzna) hist. pierwotnie chłop niżej kmiecia, **thegn**; później chłop pańszczyźniany, dusza; ob. **bondsman**, por. **churl**; 2) szk. i przest. chłop, prostak; skąpiec, kutwa; 3) skrót za **carl hemp** ob.

carlet, s. (kar'let) pilnik używany przez grzebieniarzy.

carl hemp, (k. hemp; dosł. meska konop) bot. konopie żeńskie, nazwa c. h. pochodzi z dawnych czasów, gdy mniemano, że owe wyższe i szorstkie różgi są rośliną męską; ob. **Cannabis**.

carlin(e), s. (kar'lin, -lajn; wł. carlino zdr. Carlo) hist. moneta srebrna wartości około 8 c. amer. (fourpence ang. 40 gr.) bita po raz pierwszy przez Karola Andegawen- (1266-1282).

Carlina, s. (karlaj'na) bot. dziesięć sił, rodzaj ostu nadśródziemnomorski, **CARDUUS**, o kolorowych łuskowatych przykieszkach.

carling, s. (-lin ~) mar. wzmocnik, krótki kłoc drewniany kładziony wzdłuż od jednej belki poprzecznej do następnej i tworzący część ramy, na której spoczywa pokład; zwyczajnie pl.

Carlism, s. (-lizm) hist. program polityki popierania Don Carlosa i jego dynastii w Hiszpanii; dawniej Karola V we Francji; ob. **Carlist**.

Carlist, s. (-list) hist. a) hiszp. zwolennik Don Carlosa (1788-1835), brata króla Ferdynanda VII i jego następcy (w 1833) według prawa salickiego, gdyby Ferdynand nie był tego prawa unieważnił w tym celu, by nastąpiła po nim jego córka Izabella II; b) fr. zwolennik Karola, króla Francji (1824-1830), i jego potomków jako legitymowanych następców tronu; stronnictwo zwane **legitimists** legitymiści.

carload, s. (-lod) ładunek wagonowy.

carlock, s. (-lok; ros. karluk') karuk z pęcherza jesiota.

Carlovingian, s. (karlowin'dzien) ob. **Carolingian**.

Carludovica, s. (-ludowi'ka; na cześć króla hiszp. Karlosa IV (1788-1808) i jego małżonki Marii Ludwiki) bot. rodzaj podzwrotn. amer. roślin jednoliściennych z rodziny **CYCLANTHACEAE** rzędu **CYCLANTHALES** podobnego do palm i do rogożowatych; znane kapelusze panama robione są z **C. PALMATA** Ruiz. & Pav.

Carlylean, -eian, -ian, -ese, -esque, adj. (kerlaj'i-en, -iz', -esk') karlajowski, pochodzący od Carlyle'a.

Carlylism, s. (-laj'lizm) 1) antydemokratyczny światopogląd Tomasa Carlyle'a (karlaj'a 1795-1881), iż decydującym czynnikiem w historii są niepospolite jednostki naczelne; 2) styl Carlyle'a pełen połotu myśli, kunsztownych zwrotów i naleciałości germanizmów.

carmagnole, s. (karma'ńjol) karmaniol, 1) taniec sabaudzki; 2) rewolucyjna pieśń fr. przeciw królowej Marii Antoninie; 3) strój ludowy przyjęty w 1792 przez rewolucjonistów francuskich w Paryżu; 4) żołnierz Rewolucji Fr.; 5) bombastyczne sprawozdanie o działalności armii rewolucyjnej, stąd także styl wielu obwieszczeń Rewolucji fr.

carman, s. (kar'men) woźnica, kierowca, przewoźnik.

carmelite, adj. (-melajt) karmelicki.

Carmelite, s. 1) bib. mieszkaniec miasta Karmel w Judzie; 2) KRK a) karmelita, członek zakonu Przenajświętszej Panny z góry Karmel, **order of Our Lady of Mount Carmel**, założonego ok. 1156 na górze Karmel w Palestynie, zatwierdzonego w 1226, zamienionego na zakon żebraczy w 1247; do Eur. karmelici przenieśli się w 1238, w Polsce rozpoczęli służbę w Krakowie w 1395; b) karmelitanka; żeński zakon zreformowała św. Teresa w w. XVI; 3) c. wytworny wyrób wełniany; 4) c. przest. rodzaj gruszek; ob. **calceate**, s.

Carmen, s. (kar'men) bohaterka sławnej powieści Prospera Mérimée (merime') wydanej w 1845 i przeobrażonej przez Meilhaca i Halévyego na libretto jeszcze sławniejszej opery „Zorza” Bizeta (Aleksander Cezary Leopold Bizet, 1838-1875); premiera 1875.

Carmenta, Carmentis, s. (-men'ta, -tys) mīt. kl. rzymska bogini źródeł i opiekunka kobiet w połogu; według tego, czy dziecko urodziło się twarzą w przód czy wstecz, czczona była jako **Prorsa** lub **Postverta**, stąd później jako dwie boginie **Carmentes** (-tiz).

Carmentalia, s. pl (-a'lia) mīt. kl. karmentalia, święto Karmenty, obchodzone w starożytnym Rzymie w połowie stycznia.

car mile, (-majl) kol. mila drogi przebytej przez jeden wagon, jednostka do obliczeń kolejowych, wagonomila.

car mileage, (k. 'majledż) 1) suma mil przebytych przez wagony w pewnym okresie; 2) opłata uiszczana

przez koleje za użycie wagonu innej kolei.

carminated, adj. (-minejtud) zaprawiony lub zmieszany z karmieniem.

carminative, adj. (-tyw) med. upuszczający wiatru przyrodzonego, przynoszący ulgę w kolce z wiatrów i we wzdęciu wiatrami.

carminative, s. med. lek od wiatrów.

carmine, s. (-min, -majn) 1) karmin, czerwony barwnik koszenili, składający się przeważnie z kwasu karminowego, o ogromnej sile barwienia lecz małej trwałości; stąd bardzo używany w badaniach mikroskopijnych.

carmine red, (k. red) farba otrzymywana z gotowania kwasu karminowego z rozcieńczonym kwasem mineralnym, używana w badaniach mikroskopijnych, lecz mniej chętnie do farb malarskich; 2) kolor karminowy, karmazynowy z drobną przymieszką fioleto; c. of indigo ob. **indigo carmine**.

carminic, adj. (-mi'nik) karminowy; c. acid chem. kwas karminowy, istotna substancja barwnikowa koszenili ekstrahowana jako purpurowo-fioletowa substancja amorficzna, glukozyd, otrzymywany także z innych zwierząt i pewnych roślin.

carnage, s. (-nedż) 1) ścierwo, padlina; 2) rzeź, krwawy pogrom, masakra, przelew krwi, rozlew krwi.

carnal, adj. (-nei; caro carnis i. mięso) 1) cielesny, dotyczący ciała, zmysłowy, świecki, doczesny przec. **spiritual** duchowy; 2) przest. mięsożerny, żądny krwi; c. knowledge stosunek piciowy.

carnality, s. (-ne'łiti) 1) cielesność, składanie się z ciała; 2) zmysłowość, lubieżność; 3) obcowanie piciowe.

carnalize, vt. (-nelajz) ucieleśnić.

carnallite, s. (-nelajt) min. karminat, solowiec rzędu chlorków metalii lekkich $KCl.MgCl_2.6H_2O$ czyli $KMgCl_3.6H_2O$ (sześciowodny chlorek potasowo-magnezowy); t. 1. c.w. 1.6. cenne źródło soli potasowych (Stassfurt, Kałusz, Stebnik, Morszyn).

carnally, adv. (-li) cielesnie; we własnej osobie; zmysłowo, lubieżnie; w sposób zadowalniający ciało.

carnal-minded, adj. (-nelmajndyd) zmysłowy, poziomy, nie duchowy.

carnal-mindedness (-nes) umysłowość zmysłowa, przyziemny horyzont myślenia.

carnasial, adj. (-ne'zjeł) zool. dotyczący zębów, które u zwierząt przeważnie mięsożernych bywają większe i dłuższe niż sąsiednie; ostatniej pary przedtrzonowców szczęki górnej i pierwszej pary trzonowców żuchwy.

carnasial, s. jeden z zębów wymienionych powyżej.

carnation, s. (-nej'szn) 1) kolor cielisty, odcień barwy czerwonej, pl. szt. p. część obrazu przedstawiająca kolor ciała ludzkiego białej rasy; 2) rodzaj czereśni; 3) bot. gwoździk, dawniej goździk, ogrodowa odmiana roślin z rodziny gwoździkowatych, **CARYOPHYLLACEAE**, rzędu CEN-

TROSPERMÆ, podgromady bezpiatkowych, **APETALÆ**; w hodowli od przeszło 2000 lat; ob. **pink**, **Dianthus**; 4) St. Zj. gatunek mleka w puszkach; 5) Ind. Zach. skrót za **Spanish carnation** ob.

carnationed, adj. (-d) rumiany, ogorzały.

carnation grass, (k. gres) bot. każda turzyca, **Carex**, o liściach podobnych do liści gwoździków.

carnauba, **carnahuba**, s. (karna-
u'ba; nazwa miejscowa) bot. kar-
nauba (4 zgłoski), brazylijska palma
woskowa, **COPERNICA**, dająca wosk
karnauba (4 zgłoski), **carnauba wax**;
ob. **wax palm**.

Carnea, **Carneia**, (-ni-a, -naj'a)
hist. kl. wielkie spartańskie święto
obchodzone ku czci Apollina corocznie
w sierpniu przez 9 dni.

carnelian, s. (-ni'lien) min. krwa-
wnik, karniol, żółtawo-czerwony, cie-
listo-czerwony lub ciemno-czerwony
chalcedon, SiO_2 , t. 7, c.w. 2.59—2.64,
daje się polerować, używany często
na pieczęcie, dawniej do pierścieni;
dawniej także karneol, **carneol**.

carneous, adj. (-ni-ös) cielisty,
mięsny, z ciała, z mięsa; mięsisty.

carneval, s. ob. **carnival**.

carnifex, s. (-nifeks; robiący mię-
so) 1) hist. kl. kat w starożytnym
Rzymie; 2) przest. rzeźnik.

carnification, s. (-nifi'kej'szyn) 1)
med. mięśniowatość, przetwarzanie
w mięso lub w substancję podobną
do mięsa, chorobliwy stan pewnych
narządów np. płuc; 2) KRK. prze-
istoczenie w Ciało, o transsubstanc-
jacji w Eucharystii według nauki
sformułowanej w r. 1215.

carnify, vi. (-nifaj) przeistoczyć
się w ciało.

carnify, vt. przeistoczyć w ciało.

carnival, s. (-niwał) 1) karnawał,
zapusty, sezon zabaw przed Wielkim
Postem pierwotnie od Trzech Kró-
łów, Epiphany, do popielca, **Ash
Wednesday**, obchodzony szczególnie
hucznie we Włoszech, a także w
wielu innych katolickich krajach;
lecz ostatnio ograniczony w niektó-
rych okolicach do trzech lub czterech
ostatnich dni, zwanych: ostatki,
dawniej mięsopest, **Shrovetide**,
ob. **mardi gras**; 2) huczna zabawa.

carnival lace (k. lejs) torebka ko-
ronkowa, często z monogramem
właściciela, modna w w. XVI we
Włoszech, Francji i Hiszpanii.

Carnivora, s. pl. (karni'wora: vo-
rare i. żreć, pożerać) zool. mieso-
żerne czyli drapieżne, rząd gromady
ssaków. **MAMMALIA**; żywiące się
przeważnie lub wyłącznie mięsem.
jak: koty, psy, niedźwiedzie, foki
itd. o użebieniu do tego celu dostro-
sowanym, a więc o koronach zębów
trzonowych ściętych i ostro-
kończystych: kły, **canines**, długie i
duże, by trzymać zdobycz; siekacze,
incisors małe i ostre, trzonowce
molars, mocne, by łamały kości; rząd
C. dzieli się na dwa podrzędy:
szparokończynowce, **FISSIPEDIA**,
ładowe, i pletwonogie, **PINNIPEDIA**,
wodne.

carnivore, s. (kar'niwor) zwierzę
mięsożerne, w szcz. osobnik z rzędu
CARNIVORA.

carnivorous, adj. (karni'worös) 1)
mięsożerny, żywiący się mięsem,
przec. **herbivorous** trawożerny; 2)
zool. należący do rzędu **CARNI-
VORA**; 3) bot. owadożerny, ob. **in-
sectivorous**.

carnivorously, adv. (-li) mięso-
żernie, drapieżnie.

carnivorousness, s. (-nes) mięso-
żerność, drapieżność.

carnose, adj. (oz) 1) mięsny, miesi-
sty; 2) bot. o konsystencji mięsistej,
mięsisty.

carnosity, s. (-iti) 1) mięsistość;
2) med. mięśniak **MYOMA**, mięśniowa
narośl.

carnotite, s. (-notajt) od nazwi-
ska inspektora górnictwa fr. Carno-
ta) min. karnotyt, wanadynian
 $\text{K}_2\text{O} \cdot \text{U}_2\text{O}_5 \cdot \text{V}_2\text{O}_5 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$, żółty proszek
(zach. Kolorado) zawiera rad.

carob, s. (ke'rab; ar. charuba) bot.
szarańczyn, drzewo okolic śródziem-
nomorskich **CERATONIA SILIQUA**
Linn. z rodziny czeczupiniowatych,
CÆSALPINIACEÆ, rzędu różowych,
ROSALES; także jego owoc strąko-
wy, mięsisty, słodkawy, służący za
karmę dla bydła i jadany przez
ludzi, mało pożywny, lekko rozwal-
niający, **St. John's bread**, **c. bean**,
algaroba, **algaroba bean**, **locust**, pot.
chleb świętojański, rożek.

caroche, s. (karocz', -rosz'; wł. car-
rozza) karoca, staromodny wspania-
ły powóz.

carol, s. (ke'rył; gr. chorau'les) 1)
kolenda, koleda, pieśni śpiewane w
wieczór wigilijny; 2) przest. taniec
wirowy z towarzyszeniem śpiewu,
także piosenka ułożona do tego tań-
ca; 3) przest. koło figur, stojących
kamieni itp.; 4) wnęka w oknie
klasztornym przeznaczona na miej-
sce czytania itp.

carol, vt. 1) skławić w pieśni, chwa-
lić pieśnią; 2) śpiewać, koledować,
kolendować.

carolin, s. (ke'rolin) mon. karolin,
złota moneta a) niemiecka wybita
przez elektora Karola Filipa w
1732; b) szwedzka wartość około
funta sterlingów, \$5, zł. 25.

Carolina, s. (Karolaj'na) hist.
kolonia brytyjska w Am. Płn.,
nadana 1663 przez Karola II, po-
dzielona 1710 na **North C.** i **South C.**
obecnie dwa stany St. Zj.; S. C.
jako ósmy stan, N. C. jako dwu-
nasty, oba tedy należą do pierwot-
nych trzynastu stanów, reprezenta-
wanych przez 13 pasm w sztandarze
narodowym; jednak stan S. C. był
pierwszym, który w r. 1860 ogłosił
secesję ob. **Confederate States of
America**; C. **allspice** bot. krzew tru-
skawkowy **strawberry bush** **EVONY-
MUS**; C. **beechdrops** bot. korzeniów-
ka **sweet pinesap** **MONOTROPA
HYPOPHYTIS** Linn., bezzieleniowe
HYPOPHYTIS Linn., roślina bezchlo-
rofilowa (bezzieleniowa), żyjąca w
symbiozie z grzybkami; dawniejszy
pogląd, że pasorczytuje na ko-
rzeniach sosny, nie jest prawdziwy;
C. **tea** liście ostrokrzewu **ILEX
GLABRA**; C. **woodbine** bot. żółty
jaśmin.

Caroline, adj. (ke'rolajn, -lin) ka-
rolinśki, dotyczący Karola, zazwy-

czaj albo a) Karola Wielkiego,
Charlemagne, np. C. **renaissance re-
nesans** karoliński albo b) Karola I
lub II angielskiego i ich czasów, np.
C. **literature** literatura k., albo c)
Karola I hiszp. np. C. **Islands** Wyspy
Karolińskie; C. **Books** **LIBRI CARO-
LINI** księgi karolińskie, cztery pisma
cesarza Karola Wielkiego (768-814)
do papieża Hadriana I (772-795) wy-
stane w roku 794 z potępieniem u-
chwał drugiego synodu nicejskiego
(787) w sprawie świętych obrazów.

Carolingian, adj. (-lin'dzien) do-
tyczący Karolingów, dynastii fran-
końskiej, która nastąpiła po Mero-
wingach i panowała we Francji do
śmierci Ludwika V 752-987 a w
Niemczech do śmierci Ludwika III
w 911; nazwa dynastii pochodzi od
Karola Młota (**Charles Martel**, szarl
martel').

Carolinian, adj. (-jen) 1) karoliń-
ski, dotyczący Karola Wielkiego; 2)
dotyczący stanów Karolina, w szcz.
biogeogr. karoliński, dotyczący strefy
obejmującej wielką część wsch.
St. Zj. od pld. stron Nowej Anglii
po stan Georgia, a na zachód do
100-go południka, wilgotna część
strefy górnej południowej, ob.
Austral.

Carolinian, s. mieszkaniec stanu
South Carolina lub North Carolina.

carolus, s. (ke'roles) pl. **caroluses**
albo **caroli**, mon. moneta ang. wy-
bita za rządów Karola I Stuarta
(1625-1649) wartości początkowo 20
szylingów (funta sterl.), później
23 s.

Carolus dollar mon. stary talar
hiszp. w szcz. z wizerunkiem króla
Karola III lub IV (1759-1808); ob.
dollar s. 2).

carom, s. (ke'ram) (bilard) karam-
bol, uderzenie własną kulą (białą)
dwóch innych kul, w Ang. **cannon**;
także podobne uderzenie w innych
grach np. **curling**; vt. uderzyć i od-
bić.

carotic, adj. (-tik) 1) tętnicoszyj-
ny, dot. tętnicy szyjnej dogłowej;
2) dotyczący drętwienia, cierpienia
(starożytni Grecy mylnie sądzili że
tętnica szyjna dogłowa powoduje
odrętwienie).

carotid, adj. (-tyd) anat. dotyczą-
cy albo bliski tętnic szyjnych do-
głowych: domózgowiej **ARTERIA
CAROTIS INTERNA** i dotwarzowej
A. C. EXTERNA; u człowieka lewa
wychodzi z łuku aorty, prawa z tę-
tnicy bezimiennnej; c. **canal**, anat.
przewód tętnicoszyjny. **CANALIS
CAROTICUS**, jakim wewnętrzną tę-
tnicą dogłową wchodzi do mózgu;
c. **gland** anat. gręsta włoskowata
siatka, dawniej uważana błędnie za
gruczoł, u rozdwojenia tętnic głów-
nych szwi; c. **plexus** anat. dogłowo-
wy spłot nerwów współczulnych na
zewewnętrznej stronie wewnętrznej tę-
tnicy dogłowej w przewodzie
tętnicoszyjnym; c. **triangle** (k. tra-
j'eng) anat. trójkąt karkowy, ob.
triangle; c. **tubercle** guzek dogłowo-
wy, przedni guzek na poprzecznym
występie szóstego kręgu karkowego,
tak nazwany, ponieważ wspólna
tętnica dogłowa może być łatwo
przyciśnięta do niego.

carotid, s. tętnica główna szyi, aż

do miejsca rozwidlenia: **common c.** wspólna tętnica dogłównowa; od rozwidlenia: **external c.** i **internal c.** zewnętrzna t.d. i wewnętrzna t.d., ob. **carotid**, adj.

carotin, s. (-tin) bot. karotyna, ciemno-czerwona (rubinowa) substancja krystaliczna, znajdująca się w chromoplastach rozmaitych roślin, w szcz. marchwi, **carrot**, skąd nazwa; ob. **chromoplast**; chem. związek organiczny $C_{40}H_{56}$; anat. odgrywa ważną rolę jako składnik w oku ludzkim.

carousal, s. (karau'zel) 1) wesoła zabawa; 2) pijatyka; 3) mylne za **carrousel**, ob.

carouse, s. (karauz') 1) pijatyka; 2) przest. łyk trunku, kielich trunku, tyle trunku ile się wychyli, pijąc czyjeś zdrowie, haust; 3) przest. sposób wypicia trunku, wychylenie kieliszka lub szklanicy.

carouse, vi. pić, zapijać się, hulać, **carouse**, vt. pić (trunek), pić (zdrowie).

carouse, vt. pić (napój). pić (zdrowie).

carp, s. (sing. i pl.) zool. karp, **CYPRINUS CARPIO**, ryba miękkopłetwa, długowieczna i dochodząca z wiekiem wagi 40 funtów, pochodzi z Azji, w Eur. od dawna ceniona jako smaczne pożywienie, w Amer. nielubiana, ponieważ niszczy w swej żarłoczności roślinność wodną do tego stopnia, że żadna inna cenna ryba nie ma pożywienia; także rozmaite pokrewne ryb z rodziny karpowatych **CYPRINIDAE**, oraz nawet niespokrewnione jak np. **carp sucker**, eur. **sea bream** **PAGELLUS CENTRODONTUS**, australijski **morwong**, **opah** i i.

carp, vi. (karp) 1) narzekać, gderać, żalić się, wynajdywać błędy, zrzedzić na—at; 2) przest. mówić, rozmawiać, prowadzić dyskurs; 3) przest. deklamować, śpiewać jak trubadur lub minstrel.

carp, vt. 1) krytykować, ganić; 2) przest. powiedzieć, rzec.

-**carp**, przyr. (-karp; kar'pos gr. owoc) bot. -owocowy, dotyczący owocu, **schizocarp** rozłupnia, **endocarp** pestka.

carpal, adj. (kar'pel; carpus ł. przegub) przegubny, przegubowy; przegubowy, przegubowy; c. **angle** zool. kąt u ostatniego czyli przegubnego stawu skrzydła ptaka, gdy spoczywa.

carpal, s. kość przegubna, przegurbie.

carpal, s. (karpej'li) pl. -lia (lia) anat. kość nadgarstka; pierwsza, często nieobecna, jest najdrobniejszą z kości nadgarstka, łączy się bocznie z drugą k. n., w górze z kością przypromieniową, a w dół z kością rylcowatą przyśrodkową, **STYLOIDEUM MEDIUM**; druga, zepchnięta silnie ku stronie dłoniowej nadgarstka znamieną wyrostkiem dłoniowym, **PROCESSUS PALMARIS**, łączącym się z częścią kłykciową trzeciej k. n.; trzecia, największa, ma kształt szerokiej płytki, styka się w górze z k. pośrednią nadgarstka, w dół z trzecią kością

śródręcza, przyśrodkowo z drugą k. n. i bocznie z k. haczykową.

Carpathian, adj. (-gien) karpacki, dotyczący Karpat, pasma gór stanowiących część pld. granicy Polski; C. **pine**, bot. podgatunek **PINUS MONTANA PUMILIA** sosny szwajcarskiej, mający modrawe, półokrągłe szyszki.

carpel, s. (kar'pel) bot. owocolistek, ob. **carphophore**.

carpellary, adj. (-eri) bot. owocolistkowy, dotyczący owocolistki, tworzący lub mający owocolistek.

carpelate, adj. (-ejt) bot. mający owocolistki.

carpenter, s. (-penter) 1) cieśla; 2) podoficer (**warrant officer**) mający plecę nad utrzymaniem kadłuba statku, masztów, łodzi itd. w należytym porządku; 3) skrót za c. **ant**, c. **bee** itp.

carpenter, vi., trudnić się ciesielstwem.

carpenter, vt., obrabiać lub ciosać itp. sposobem ciesielskim.

carpenter ant, rozmaite gatunki mrówek tocących drzewa, najpospolitsza w Amer. duża mrówka **CAMPONOTUS PENNSYLVANICUS**.

carpenter bee, rozmaite gatunki pszczoł nie żyjących gromadnie, toczące długie tunele w drzewie; pospolity amer. gatunek **XYLOCOPA VIRGINICA** jest wielkości trzmieła.

carpentering, s. (-in) ciesielstwo (czynność, zawód, sztuka).

carpenter level 1) poziomnica, krokiewka; 2) prosta drewniana sztaba, w której umieszczona jest poziomnica.

carpentership, **carpentry**, s. (-szip, -tri) 1) ciesielstwo (czynność, zawód, sztuka); 2) robota ciesielska lub części materiału zbiorowo.

carper, s. (-per) zrzedza, grymaśnik (m), grymaśnica (f), osoba wynajdująca we wszystkim błędy i coś godnego nagany; dawniej zrzedzłoch, sprzeka, wybrydnik, niedogodek, gdy wyraz zrzedza oznaczał nie osobę, a właściwość, to co dziś: zrzedność.

carpet, s. (-pet) 1) dywan, kobierzec, tkanina zazwyczaj z wełny, lecz także z bawełny, konopli, słomy itp., pokrycie na podłogę (dawniej i na stół); 2) cienka drewniana pokrywa na podłogę; 3) przen. coś pokrywającego ziemię np. dywan kwiatowy, kobierzec trawy; to be on the c. być przedmiotem omawiania i rozważania (od dawnego zwyczaju pokrywania stołu obrad grubym zielonym sukniem).

carpet, vt. 1) pokryć dywanem, położyć dywan, zaopatrzyć w dywan lub dywany; 2) pot. zawołać podwładnego w celu wytłumaczenia się lub wysłuchania budy.

carpetbag, adj. (-beg) gw. St. Zj. odpowiadający zwyczajom agentów wędrownych z czasów tuż po Wojnie Domowej, ob. **carpetbagger**.

carpetbag, s. walizka podróżna, (dawniej robiona z dywaniku zszytego bokami).

carpetbagger, s. (-er) St. Zj., osoba podróżująca z torbą podróżną lub mająca wszystek swój dobytek w ta-

kiej torbie, pogardliwa nazwa podróżujących agentów handlowych, bankierów, projektowców i wszelkich aferzystów, którzy po Wojnie Domowej zjeżdżali się z północy w celu wykorzystania Południa.

carpetbagger, -bagism, -baggism, (-i, -izm) St. Zj., system wyzyskania stanów konfederackich przez aferzystów z Północy.

carpetbag government, St. Zj., rząd stanowy na Południu po r. 1864, oparty na korupcji i wyzysku ludności pld. po Wojnie Domowej.

carpet bed grządka dywanowa, na której nisko rosnące kolorowe liście tworzą tło i deseń, kobierzec kwiatowy.

carpet beetle, c. **bug** (k. bi'tł, bog) zool. 1) drobny owad **ANTHRENUS SCROPHULARIS** biały, czarny i czerwony w okresie larwalnym wyrządzający wielkie szkody dywanom, także zwany **buffalo bug**, ob. **Anthrenus**; 2) czarny chrząszczyk dywanowy **ATTAGENUS PICEUS** o podobnych zwyczajach.

c. **grass**, (k. gres) bot. trawa pld.-amer. **PASPALUM PLATYCAULE**, zwana także **Louisiana grass**, ceniona na trawniki i do wiązania lotnych piasków.

carpeting, s. (kar'petin) materiał na dywany; dywany i obicia zbiorowo.

carpet knight, (k. najt) rycerz, który nie był nigdy w boju, a spędzał czas w zbytku i na zalotach.

carpetmonger, s. (k. mongör) 1) handlarz dywanów; 2) przest. amator buduarów, galant, gładysz.

carpet moth (k. moł) zool. mól odzieżowy, **TRICHOPTACHA TAPETZELLA**, z rodziny molów, **TINEIDAE**, podrzędu **FRENTAE**, rzędu łuskoskrzydłych, **LEPIDOPTERA**; larwy wżerały dziury w ubraniach wełnianych, dywanach itd.

c. **snake** (k. sneik) 1) niejadowity, waż australijski **PYTHON SPILOTES**; 2) jadowity waż w Tasmanii **HOPLOCEPHALUS CURTUS**.

c. **sweener** (k. su'ber) kto lub co czwści dywany, w szcz. przyrząd z długą rączką i obracającą się szcztoką poruszającą się na kółkach i zbierającą śmiecie i kurz do skrzynki.

c.-way, s. (k.-uej) miedza, rąbek traw pozostawiony dookoła zoranego pola.

c.-weed (k.-uid') bot. muchotrzew, p'ozaca się trawa **MOLLUGA VER-TICILLATA**, pokrywająca ziemię matą.

-**carpic**, przyr. (kar'pik) ob. -**carpous**.

carning, adj. part. (-pin) zrzedzący, dokuczliwy.

carningly, adv. (-H) zrzednie, dokuczliwie; natarczywie, natrętnie.

Carpinus, s. (-pajnes) bot. grab, grabina, drzewo z rodziny brzoźowatych. **BETULACEAE**; w całej strefie umiarkowanej; ob. **Betula**; C. **BETULUS** Linn. grab pospolity, rozpowszechniony w Polsce i często strzyżony w szpalery; C. **CAROLINIANA** Walt. odmiana amer., zwana także **hornbeam** i **blue beech**.

carp louse, (karp'lauz) zool. splewka, drobny skorupiak pasorzytujący na rybach, rodzaj ARGULUS, rząd BRANCHIURA.

carp mullet, (k. mo'let) zool. nazwa rozmaitych ryb pin.-amer., suckers, rodzaju MOXOSTOMA.

carpo-, przedr. (karpo-) 1) bot. owoco-, owocowo-; 2) anat. nadgarstkowo-.

Carpocratian, adj. (-krej'szen) hist. kość. dotyczący nauk Karpokratesa.

Carpocratian, s. (-krej'szen) hist. kość. zwolennik Karpokratesa, aleksandryjskiego gnostyka w. II, i jego nauki, że jedność duszy z Bogiem usuwa konieczność stosowania się do przyjętych reguł moralności; jedność tę osiągnąć mogą tylko dusze pamięlające swe poprzednie istnienie; ob. *gnosticism*.

Carpodacus, s. (karpa'dekes) zool. rodzaj ptaków śpiewających, łuszcaków, rzędu wróblowatych, PASSERES, np. *purple finch*, amer. zięba różowa; *house finch* zięba meksykańska.

Carpodetus, s. (-dites) bot. rodzaj krzewów i drzew rodziny ESCALLONIACEAE rzędu ROSALES, z jedynym gatunkiem C. SERRATUS, *white mapan* w Nowej Zelandii.

carpogenic, -genous, adj. (karpo-dzi'nik, karpa'dzinös) bot. tworzący owoc, u krasnorostów, o komórkach stanowiących płodnice czyli karpogonia, *carpogonium*.

carpogonial, adj. (karpogo'njeł) bot. płodnicowy, dotyczący karpogonium.

carpogonium, s. (go'njem) pl. -gonia, bot. płodnica, karpogonium; u niektórych plechowców np. krasnorostów, narząd żeński, mający postać buteleczki z długą szyjką (osobna komórka), zwana włoskiem. TRICHOGYNE: w dolnej rozszerzonej części mieści się jajo z jednym jądrem; ob. *procarp*, *carpospore*.

Carpoidea, s. pl. (-i'di-a) paleont. grupa albo klasa pierwotnych szkarłupni podtypu PELMATOZOA o do-brze rozwiniętym trzonku, dwustronnie ściśniętym ciele i tylko dwóch promieniach; dawniej wliczane do grupy (kopalnej) Cystoidea.

carpolite, -lith, s. (kar'polajt, -li) skamieniały owoc lub nasienie.

carpological, adj. (karpola'dzikeł) dotyczący nauki o owocowaniu i o owocach.

carpologically, adv. (-li) zgodnie z nauką o owocach.

carpologist, s. (karpa'łodziłst) botanik zajmujący się głównie lub wyłącznie nauką o owocowaniu i o owocach.

carpology, s. (karpa'łodzi) część anatomii roślinnej zajmująca się nasionami i owocami, nauka o owocach.

carnometacarpal, adj. (kar'pometakar'peł) zool. karpometakarpalny, śródrezczonadgarstkowy, dotyczący zrośniętej kości nadgarstka i śródreżca u ptaków czyli części skrzydła spoczywającej na tej kości.

carpopedal, adj. (-pideł) med.

nadgarstkowo-stopowy, dotyczący nadgarstka i stopy; c. *contraction* kurcz w ręce lub nodze, kurcz w łydce, CRAMPUS, kurcz mięśni jednej kończyny lub jednej gromady mięśni, MONOSPASMUS.

carpophagous, adj. (karpa'fagös) owocożerny, żywiący się owocami.

carpophore, s. (kar'pofor) bot. kar-pofor.

-carpous, przyr. (-kar'pös) mający takie owoce lub tyle owoców, co wskazuje pierwsza część wyrazu.

carp sucker (karp sokier) nazwa wielu gatunków ryb pin.-amer. z rodziny CATOSTOMIDAE i rodzaju CARPIODES, np. C. CARPIO w rzekach Ohio i Mississippi, oraz quillback C. VELIFER; ob. *buffalo fish*.

carpus, s. (kar'pes) pl. *carpi* (-pa) 1) anat. nadgarstek, przegub u ręki między przedramieniem *antibrachium* ANTEBRACHIUM, a śródręczem *metacarpus* METACARPUS składający się z grupy kostek krótkich i grubych ułożonych w dwa szeregi: a) szereg górny, PROCARPUS (kość przypromieniowa *scaphoid* RADIALE, k. pośrednia *semilunar* INTER-MEDIUM, k. przyłokciowa *cuneiform* ULNARE i k. dodatkowa czyli grochowata *pisiform* ACCESSORIUM) i szereg dolny (5 kości nadgarstka, CARPALE I, II, III, IV, V, w tej liczbie: trapezium, trapezoid, *os magnum*, *unciform*); u niektórych zwierząt między tymi szeregami dwie kości CENTRALIA: kość ośrodkowa łokciowa CENTRALE ULNARE i k. o. promieniowa CENTRALE RADIALE; 2) zool. ob. *carpos*.

carr, **car**, s. (kar) 1) Ang. stawek; bagno, mokradło; 2) chem. żółty lub brunatny osad humusowej soli żelaza na wodzie wypływającej z ziem torfiastych.

carrageen, **carrigeen**, s. (ke'ra-dzin), **carragheen** (ke'ragin, od Carragheen w Irlandii) bot. ciemnofioletowy krasnorost morski CHONDROS CRISPUS (chondros gr. chrząstka, nazwa od zwartej konsystencji gęstwin); suszony stanowi artykuł handlowy pod nazwą *Irish moss*; ob. *Chondrus*, *Irish*.

carrageenin, s. (-dzi'nin) chem. krochmalowata substancja istniejąca w powyższym glonie, odmiana pektyny.

Carrara marble, (kara'ra marbl) marmur kararyjski, biały marmur na posagi. (z gór w pobliżu miasta Carrara we Włoszech).

carriage, s. (ke'rydż) 1) przewóz, transport, transportacja, przenoszenie, noszenie; 2) przewóz, koszt przewozu; 3) przest. ładunek, towar przewożony; 4) przest. ciężar, siła wytrzymałości; 5) przest. kierunek, orientacja na kompasie; 6) postawa, sposób zachowania się, sposób trzymania się; zachowanie się fizyczne, moralne i towarzyskie; 7) wykonanie, administracja; 8) mat. przeniesienie, liczba przenoszona np. w dodawaniu z szeregu do szeregu; 9) pr. feud. służba czynna nie wojskowa należna zwierzchnikowi od lennika albo suma pieniężna płacona zamiast pełnienia tej służby; 10) przest. znaczenie, nacisk, waga, waż-

ność, sens; 11) porwanie, uwiedzenie; 12) dobre prowadzenie się; 13) powóz, także wiele innych przybórów do przewożenia; 14) bud. boczne brusy w których osadzone są stopnie schodów; *gun* c. woj. łoże działa.

carriage bolt, (k. bolt) długi trzpień śruby z nacięciem, używany w wyrobie wozów.

c. bridge, (k. brydż) woj. most na kołach lub na wałkach.

c. coupling, (k. kop'lin) sprzęgnięcie przednich kół wozu z tylnymi albo z nawozem.

c. porch, daszek pod który zajeżdża powóz przed drzwiami domu.

c. way, droga na wozy, jezdnia.

carrick bend, (ke'rik bend) mar. węzeł krzyżowy.

carrick bitts, (kerik bic) mar. pachoł podwójny pod windą kotwiczną.

Carrickmacross lace, (kerikmakros'lejs) koronka irlandzka wyrobiana w Carrickmacross w dwóch gatunkach, jedna na sposób aplikacji, druga gipiurowa.

carried, part. adj. (ke'rid) 1) woj. prezentowany; 2) uniesiony (radością, zachwytem itp.).

carrier, s. (-rier) 1) przewoźnik, posłaniec; tragarz, listonosz; *common* c. kolei. poczta itp.; 2) przewód, kanał; 3) gołąb listonosz, pocztarek, ob. *c. pigeon*; 4) chem. katalizator za pomocą którego dokonuje się przeniesienie składowa lub grupy z jednego związku do drugiego; 5) mech. co ciągnie lub popędza np. a) ruchoma część mechanizmu przenosząca lub przewożąca, wózek, rurka w turbie poczty pneumatycznej; b) w tokarce kłamra czyli zacisk zaczepiający się o tarczę głowicy tokarki i chwytający przedmiot obrabiany na tokarce; c) kłamra cewki w przyrządzie do robienia plecionki; d) ruchoma część w karabinie maszynowym, która posuwa nabój tak że może wpaść do lufy; 6) med. kto lub co przenosi zakaźną chorobę; 7) rybak. łódź zabierająca połów od zagłęb rybackiej i odwożąca go na tarcę; 8) w malarstwie nierozpuszczalna substancja używana w wyrobie pewnych barwników jako podstawa do strącania substancji barwiącej.

c. nigeon, pocztarek, listonosz, poprawnie zwany *homing nigeon*. ob.; wielki gołąb o długich skrzydłach i długim tułowiu z nagą skórą dookoła oczu i ze wzdeta miękką woskową i nasady krótkiego, prostego dzioba.

c. ring, obraczka, na której wiszą zamek blokowy podczas ładowania.

c. shell, każdy ślimak rodzaju XENOPHORA grupy TENIOGLOSSA, ob.; nazwa pochodzi stąd że ślimak przyczepia drobne kamyki i kawałeczki obcej skorupy do takiego stopnia, że pod swoim ładunkiem nieomal całkiem się skrywa.

c. wave, (k. ujew) teletech. fala nośna.

Carrington's law, (ke'rintns lo': od nazwiska astronoma ang. R. C. Carringtona, 1826-1875) astron. wzór matematyczny na okres obrotu osłowego powierzchni słońca w różnych szerokościach kuli słonecznej; naj-

większe przyspieszenie jest na równiku.

carrion, adj. (ke'rien) karmiący się ścierwem, dotyczący ścierwa; podobny do ścierwa; 2) zepsuty,gniły, zgniły, odrażający.

carrion, s. 1) ścierwo, padlina, martwe i gniące ciało; 2) pogardl. (o żyjącym człowieku) ścierwo, nikczemnik; 3) przest. trup, martwe ciało.

c. beetle, zool. każdy owad z rodziny omarlicowatych, SYLPHIDÆ, żywiący się przeważnie padliną; do nich należy i grabarz, ob. burying b., omarlica czarna SYLPHA OBSCURA, o. padliniec S. THORACICA.

c. crow, (k. kro) zool. 1) w Eur. kruk common European black crow CORVUS CORAX z rodziny kruków CORVIDÆ rzędu wróblowatych, PASSERES; 2) w Amer. czarny sęp amer., ob. black vulture.

c. flower, s. (k. flau'er) bot. 1) amer. kolcorośl cat brier SMILAX HERBACEA Linn., mająca liście o zapachu padliny; 2) każda roślina rodzaju STAPELIA z rodziny trojeściowatych, ASCLEPIADECEÆ o liściach wydających woń padliny, na Przylądku Dobrej Nadziei.

carrion fly, (k. flaj) zool. każda mucha, składająca jajka na padlinie, np. mucha plujka, ob. bluebottle s. 2).

carruccio, s. (karo'czło, wł.) pl. carrocci (czy) hist. karoca, powóz towarzyszący armii wolnego miasta włoskiego z jego sztandarem i dzwonem, a zwłaszcza i z krucyfiksem; był to główny ośrodek armii w bitwie.

carrromata, s. (karoma'ta) na Filipinach jednokonna doróżka dwukołowa.

carronade, s. (ka'rynejd') hist. woj. lekka krótka armatka okretowa (wyrabiana początkowo w Carron w Szkocji).

carron oil, (ke'ryn) płyn łagodzący oparzeliny, składający się po połowie z oleju lnianego i wody wapiennej; (używany pierwotnie w hutach w Carron w Szkocji).

carrosserie, s. (karo'seri) nadwozie samochodu, karoseria, kadłub pojazdu, pudło pojazdu; ob. chassis.

carrot, s. (ke'ryt) 1) marchew, DAUCUS CAROTA Linn., roślina dwuletnia z rodziny baldaszkowych, i jej korzeń używany jako warzywo; 2) coś podobnego do kształtu do korzenia marchwi; 3) gw. ruda głowa, osoba o ryżych włosach.

carrot, vt. (kuśnierstwo) zaprawiać futro lub sierść chemicznie, np. plorunianem rtęci, dla ulepszenia jego właściwości pilśniowych (filcowych).

carrotage, s. (-dz) (kuśnierstwo) zaprawianie (futra) w powyższy sposób; tak nazwane od żółto-czerwonego koloru futra przy suszeniu gorącym, podczas gdy od suszenia powietrzem futro stałe się białawe stąd skrót YC (yellow c.) i WC (white c.), także secretage, ob.

carrot beetle, (k. bi'tl) zool. owad z rodziny poślętnikowatych, SCARABÆIDÆ, LIGYRUS GIBBO-

SUS, w wieku dojrzałym niszczący korzenie marchwi, kukurydzy, pasternaku itp.

carrotene, carrotin ob. carotin.

carrotiness, s. (kero'tines) ryżość.

carrot rust fly, (k. rost' flaj) zool. muszka dwuskrzydła, której gasienica toczy korzenie marchwi.

carrot tree, bot. motylkowaty krzew na Maderze THASPIA MONIZA Masf. o mącznych, jadalnych korzeniach.

carroty, adj. (-i) ryży, rudy np. włosy.

carousel, s. (keruzel') 1) hist. karuzel, harce turniejowe, po jakich następowały pochody, tańce alegoryczne itp.; 2) karuzela, karuzel, jazda na koniach drewnianych obracających się dookoła drewnianej platformy, także merry-go-round.

carry, s. (ke'ri) 1) woj. prezentowanie (bronii) 2) zasięg naboju; 3) szk. kierunek i ruch chmur; chmury zbiorowo; widnokrąg, niebiosa; 4) mar. przewiók, miejsce przeładowania ładunku między dwiema rzekami nie połączonymi z sobą; 5) St. Zj. i Kan. port między dwiema spławnymi wodami, ob. portage; 6) gw. ang. taczki trzykołowe.

carry, vl. 1) dźwigać, działać jako dostawca; 2) (o bronii palnej) nosić; 3) (o koniu) nosić się, trzymać (głowę i kark); 4) myśleć, unosić (na nogach) ziemię lub śnieg (o zającu); iść za węchem (o psie); 5) sokoln. odlecieć ze zdobyczą; 6) zwyciężyć, the motion carried, wniosek przeszedł.

carry, vt. 1) wozić, przewozić, przenosić, dźwigać; 2) wodzić, prowadzić, pchać, ciągnąć, pędzić; 3) przenosić (z kraju do kraju, z jednej kolumny rachunkowej do drugiej, z jednej księgi handlowej do drugiej itp.); 4) przeciągnąć, prowadzić dalej lub wyżej; 5) zawiewać, wydać zapach, zawonić; 6) prowadzić z powodzeniem, przeprowadzić (np. wniosek) zdobyć, zwyciężyć; 7) przest. kontynuować, działać dalej; 8) mieć w sobie (jako właściwość); 9) trzymać (np. głowę wysoko); 10) trzymać się, prowadzić się, zachowywać się, (z załaskiem zwrotnym); 11) prezentować (broń, chorągiew), w szcz. w komendzie: carry arms! prezentuj broń! itp.; 12) kup. mieć na składzie, mieć na sprzedaż; mieć w zapasie (o towarze i papierach wartościowych); 13) przynieść, wydać, urodzić (o roli); 14) poprzeć, uzasadnić, wzmocnić; 15) przest. znieść, wytrzymać; to c. a bone in the mouth mar. spełnić wodę do białości pod dziobem statku; to c. about obnosić, obnosić się z czym; to c. everything before one przewidywać wszelkie trudności, brać wszystkie przeszkody, zdobyć całkowite powodzenie; to c. arms a) nosić broń; b) prezentować broń ob. powyżej 11); to c. away a) uprowadzić, zabrać, precz, uwieść; b) oczarować, porwać, to be carried away być w zachwycie; c) wygrać, zwyciężyć, dokonać czegoś z powodzeniem; to c. away the bell zdobyć trofea (w wyścigach, zapasach itp.); to c. back budzić wspomnienia, unosić w przeszłość w szcz. w młode lata; to c. coals przest. znosić niegodziwość;

to c. coals to Newcastle lać wody do morza, znosić dokądś przedmioty, jakich tam już jest duży zapas, por. starożytne: znosić sowy do Aten (mądrość do stolicy wiedzy); to c. down zmusić do poiknięcia, zniechęcić do przyjęcia; to c. forward przenieść, carried forward, buchalt. do przeniesienia, z przeniesienia; to c. into effect wykonać, ziszczyć, wprowadzić w życie, wprowadzić w czyn; to c. on, a) kontynuować, ciągnąć dalej, trwać w wykonywaniu; b) wykonywać zawód; to c. out a) wynieść (na zewnątrz); b) wykonać co, dokonać czego; c) wytrwać; d) przest. zachwycić; to c. over a) kup. przenieść (rachunek z jednej strony na inną, albo pozycję z jednego rachunku na drugi); b) (giełda) wygodzić klientowi przetrzymanie papierów wartościowych do późniejszego terminu rozliczenia mimo braku pokrycia; c) nakłonić do przejścia z jednej partii do drugiej; to c. silk gw. wyścigowa a) być dzikiejem; b) nosić dzikieja (o koniu wyścigowym); to c. the day odnieść triumf, ocalić sytuację, zwyciężyć, odznaczyć się; to c. the wind (jazda konna) trzymać nos tak wysoko jak uszy (o wierzchowcu); to c. through a) przenieść przez (daleką drogę, tłum, ciżbę itd.); b) popierać do końca, przeprowadzić; c) wykonać co, dokonać czego; to c. up a) wynieść w górę, wystawić, wybudować; b) przenieść na nową stronę; c) badać wstecz; d) z to uzupełnić, zakończyć; to c. weight a) dźwigać ciężar, być w niekorzystnym położeniu z powodu zbyt ciężaru; b) mieć wpływ, zaważać, być ważkim.

carry-all, s. (keriol') 1) amer. skoławienie wyrazu cariole, ob.; 2) tobolek podróży.

carrying, s. 1) noszenie, dźwiganie; 2) ciężar, ładunek; c. capacity nośność (statku, wagonu, dźwigu itp.); a ship's c. lee helm odwietrzność statku; c. place mar. przewiók; ob. carry 4), portage; c. roller rolka. krążek ruchomy; c. trade przewoźnictwo.

carse, s. (kars, szk. kers) szk. gleba przyrzeczna.

car sickness, (kar' syknes) choroba kolejowa lub autobusowa o objawach podobnych do objawów choroby morskiej.

cart, s. (kart) dwukołowy wózek; a) starożytny scytyjski dom mieszkalny na dwóch kołach; b) starożytny rydwan; c) ręczny pchany wózek do rozwożenia pieczywa itd.; d) otwarty jednokolny wózek spacerowy; e) ręczny wózek gospodarski do wszelakich celów rolniczych; to put the c. before the horse przewrócić naturalny porządek rzeczy, np. przedstawić skutek jako przyczynę.

cart, vl. zajmować się przewozem.

cart, vt. 1) przewozić w dwukołowym wózku lub jak gdyby w takim wózku; 2) hist. przewozić w takim wózku publicznie za karę (dawniejszy sposób przewożenia zbrodniarzy na miejsce stracenia); dziś jeszcze stosowana w Chinach kara za opilstwo.

cartage, s. (kar'tedż) 1) przewożenie; 2) opłata za przewóz.

carte, quarte, s. (kart) w szermierce kwarta, pozycja wypadowa z dłońmi zwrócona w górę a końcem rapiera skierowanym w prawą pierś przeciwnika.

carte, s. 1) karta, spis potraw, w szcz. w zwrocie à la c. gdy gość w restauracji wybiera poszczególne potrawy a nie zamawia ustalonego na dany dzień menu ofiarowanego zwykle po cenie tańszej; 2) skrót za **carte de visite** (kart de wizit'), karta wizytowa; 3) szk. karta do gry, pl. gra w karty; 4) przest. karta, mapa, diagram; 5) przest. nadawanie przywileju, **charter**; **carte blanche** (kart blansz' fr.) wolna ręka, bezwarunkowe pełnomocnictwo, pełna władza działania; także po pol. używane w jęz. fr.

cartel, s. (kar'tel) 1) kartel, kartelusz, wyzwanie pisemne na pojedynek; 2) międzynarodowa umowa; 3) okręt kartelowy taką umową objęty; 4) kartel, zмова firm handlowych w Eur. ku wyzyskaniu publiczności przez utworzenie (często zakazanego prawem) monopolu, w St. Zj. trust, w Ang. syndicate, ob.; 5) karta papieru zapisana lub zadrukowana.

cartel ship, mar. okręt w czas wojny pływający pod ochroną umowy wojujących zapewniającej bezpieczeństwo np. dla przewiezienia jeńców do wymiany, propozycji zawieszenia broni lub tp.

carteneograph, s. (kartini'ogref) ruchome przedłużanie lewej krawędzi deski rysowniczej w celu pewniejszego oparcia linii rysowniczej z dolnej części deski.

carter, s. (kar'ter) 1) przewoźnik, spedytor, woźnica, dawniej furman, podwoźnik; 2) zool. a) ob. **harvestman**; b) w Ang. ryba płaska **MI-CROCEPHALUS KITT**, ob. flatfish, także marysole; 3) przest. woźnica rydwanu; 4) Ang. mech. skrzynka, karter; c. of the governor mech. Ang. skrzynka regulatora.

Cartesian, adj. (karti'zjen, od nazwiska Cartesius) dotyczący fr. filozofa matematyka i fizyka Descartesa (dekar'ta); (Réné Descartes, czyt. rene' dekart', 1596-1650, z ł. Renatus Cartesius), kartezjuszowski, Descartes'a (dekart'a), Kartezjusza; C. curve mat. krzywa Kartezjusza lub Descartes'a (dekart'a) ob. C. s. 2); C. devil lub diver lub imp fiz. nurek Kartezjusza, próżna szklana figurka z balonikiem w cylindrycznym naczyniu napelnionym wodą i zamkniętym u góry pęcherzem; figurka lżejsza od wody znajduje się na wierzchu wody, za ciśnieniem pęcherza napędza się wodą i opada, za ustaniem ciśnienia znowu się podnosi, ponieważ zgęszczone powietrze w baloniku wypęcza wodę z figurki.

Cartesian, s. 1) zwolennik kartezjanizmu; 2) mat. krzywa Kartezjusza, płaska krzywa trzeciego stopnia: $x^3+y^3=nxy$; także C. curve.

Cartesianism, s. (karti'zjenizm) kartezjanizm, filozofia Kartezjusza i jego szkoły polegająca na matematycznej ścisłości w metafizycznych dowodzeniach.

Carthaginian, adj. (Kar'adžinjen) hist. kartagiński, punicki, dotyczący

Kartaginy, starożytnego miasta Kartago w pn. Afr.; ob. **Punic**; C. apple granat; C. lion Hannibal.

Carthaginian, s. hist. Kartagińczyk (m), Kartaginka (f).

carthamin, s. (kar'żemin) chem. kartamina, barwnik żółty lub czerwony, $C_{22}H_{26}O_{12}$ z rośliny **CARTHAMUS TINCTORIUS**, Linn.

Carthamus, s. (-mes; ar. kartham') bot. rodzaj roślin farbiarskich z rodziny **SYNANTHERÆ**, dających barwnik kartaminę; owoce gorzkie stosowane jako środek przeczyszczający.

cart horse, koń roboczy, koń ciężarowy czyli ciągowy.

Carthusian, adj. (kar'żuzjen) 1) kartuski, dotyczący kartuzów; 2) dotyczący londyńskiej szkoły **Charterhouse**, ob.

Carthusian, s. 1) kartuz, członek bardzo surowego zakonu religijnego założonego w okolicy Chartreuse (szartröz') we Francji w 1086 przez św. Brunona; 2) uczeń szkoły **Charterhouse School** w Londynie, ob.

Cartier, adj. (kartje', od nazwiska wynalazcy) dotyczący rozmaitych przyrządów do mierzenia płynów lżejszych niż woda.

cartilage, s. (kar'tiledż) anat. 1) chrząstka, tkanka zwierzęca niebieskawo-biała, sprężysta, mniej twarda niż kość; stanowi kościec embrionalny i bardzo młodych kręgowców, u których przeważnie przeradza się w kość, lecz pozostaje głównym składnikiem kości pierwotnych stworzeń jak jesiotry, żarłacz, płaszczki itp.; u człowieka nie kosztuje w niektórych miejscach np. w stawach, żebach, uchu i nosie; **articular c.** chrząstka stawowa **CARTILAGO ARTICULARIS**; **arytenoid c.** nalewka **CARTILAGO ARYTENOIDEA**; **epiphyseal c.** chrząstka nasadowa **CARTILAGO EPIPHYSARIS**; **hyaline c.** chrząstka szklista lub właściwa **CARTILAGO HYALINEA**; c. of Jacobson chrząstka podtrzymująca narząd Jacobsona ob. **Jacobson's organ**; c-s of Santorini chrząstki Santoriniego (Jan Boży Santorini, 1681-1736) małe gruczołki żółtej chrząstki sprężystej (siatkowej) łączącej się z chrząstkami nalewkowymi arytenuoid c-s i przedłużających je w głąb; c-s of Wrisberg (H. A. Wrisberg, 1739-1808) para drobnych wydłużonych łaseczek chrząstki sprężystej (siatkowej) leżących w nalewko-nagłośniowych wgłębieniach krani.

cartilage bone, anat. kość powstała ze skostnienia chrząstki, w odr. kości błoniastych, ob. **membrane bone**.

cartilaginous, adj. (kartile'dzinös) 1) chrząstkowy, składający się z chrząstki, mocny i zwięzły jak chrząstka; 2) zool. w szcz. mający kościec chrząstkowy, np. c. fishes (jesiotry, żarłacz, płaszczki itp.)

cart ladder, c. leather, drabina lub drabka na drabiniastym wozie służąca do powiększenia jego pojemności.

cartload, s. (-lod) wóz, pojemność wozu, pojemność furi; przy robotach ziemnych wóz piasku, przeciętnie jedna trzecia jarda sześciennego

go (ok. jednej czwartej metra kubicznego).

cartman, s. (-men) pl. -men przewoźnik, woźnica, dawniej furman, podwoźnik.

cartogram, s. (kar'togrem) mapa statystyczna, mapa wykazująca za pomocą kolorów i krzywych daty statystyczne w rozmaitych krajach lub okręgach.

cartograph, s. (-gref) mapa, tabela, wykres.

cartographer, s. (karto'grefer) kto rysuje mapy, tabele lub wykresy, kartograf.

cartographic, -al, adj. (gre'fik, -i) kartograficzny.

cartography, s. (-'grefi) rysowanie map, tabel lub wykresów (umiejętność i zawód), kartografia.

carton, s. (kartyn) 1) karton, pudełko kartonowe; 2) w strzelaniu do celu biała tarcza lub krążek w środku tarczy; także trafny strzał w to koło; c. pierre (k. pier) masa papierowa (papier-maché, papier-masze) naśladowa kamień lub brąz, używana często na ozdoby budowlane.

cartonnage, s. (-edż) 1) tektura; 2) staroż. eg. opona mumii składająca się z wielu prześcieradeł lnianych zlepionych razem i otoczona zwykle warstwą wapna.

cartoon, s. (kartun') 1) karton, rysunek w dużym rozmiarze przeznaczony na wzór dla przenoszenia na mozaiki, tapety, makaty, freski; 2) karykatura wykonana w rysunku.

cartoon, vt. 1) robić karton (celem przeniesienia na ściany itp.); 2) rysować karykaturę.

cartoonery, s. (-ri) robienia kartonów do przenoszenia, ob. wyżej, lub karykatur (sztuka i zawód).

cartouch(e), s. (kartusz') 1) (ogień sztuczny) pudełeczko w którym mieści się materiał zapalny; 2) bud. a) kartusz, zdobnik rzeźbiony w kształcie arkusza z podwiniętymi brzegami, przeznaczony lub jak gdyby przeznaczony do umieszczenia herbu; b) gzyms, konsola itp., w formie otwartego zwoju papieru; 3) astron. krzywa wykazująca zmienną widoczność przedmiotu; 4) archeol. kartusz, podłużna lub owalna płaszczyna (np. na pomniku) na umie-

Kartusz Kleopatry

szczenie imienia monarchy; 5) przest. kartusz, a) dawny ładunek strzelby ręcznej, proch i kula lub stręt w papierowym opakowaniu; b) drewniane pudełko na kule armatnie; c) skrzynka na naboje; d) pas myśliwski z ładunkiem.

cartridge, s. (kar'tridż) 1) metalowa łuska z ładunkiem, przest. skrzynka na naboje; 2) ob. **cartouche**, s. 2); 3) fot. a) pudełeczko na chemikalia; b) ładunek, zwój ochronionych filmów do umieszczenia w kamerze; bag c. woj. ładunek w worku, kartusz; blank c. ślepy nabój; dummy c. nabój ćwiczebny.

cartridge bag woreczek (wełniany lub jedwabny), w którym mieści się nabój armatni.

c. belt woj. ładownica, dawniej patronasz; myśl. kartusz.

c. box a) skórzany worek na naboje zawieszony na pasie; b) drewniane lub metalowe pudełko na naboje.

c. case a) ob. **c. box**; b) w nowoczesnej broni: pudełko metalowe zawierające ładunek.

c. paper 1) papier na gilzy; 2) gruby papier na ściany; 3) ostatni papier rysunkowy.

cart rope sznur lub powróż do przywiązania ładunku do wozu.

cartulary, chartulary, s. (kar'-tiuleri) archiwum zapisków, pot. morga.

cartway, s. (kart'uej) gościniec, jezdnia, droga. zazwyczaj pod ciężkie pojazdy.

cartwheel, s. (-huil') 1) koło wozu; 2) koziołek wykonany na szeroko rozwartych nogach i rękach; 3) gw. St. Zj. duża moneta np. srebrny dolar.

cartwhip, cart whip, s. (-huip) bat, batog, bicz, zdr. batozek.

cartwhip, vt. bić batem np. konia; batożyć (człowieka za karę), dawniej batogować, batożkować.

cartwright, s. (-urajt') kołodziej.

carucage, s. (ka'rukędz) stare pr. ang. podatek od pługa lub od gruntu zaoranego.

carucate, s. (-kejt) stare pr. ang. miara powierzchni i jednostka gruntu do opodatkowania, zagon, około 120 akrów, ob. **hide**, **plowgang**.

Carum, s. (kej'rom; ka'ron gr. kminek) bot. kminek, rodzaj ziół baldachowatych o jadalnym korzeniu, owoc: niełupka, nasienie aromatyczne używane jako przyprawa (do chleba, sera itp.); także samo nasienie; odmiana ogrodowa **CARUM CARUI** Linn. kminek; **CARUM PETROSELINUM** Benth. pietruszka.

caruncle, s. (keron'ki; caro ł. mięso; caruncula ł. kawałeczek mięsa) 1) zool. nagi mięsny wyrostek np. fagle psa, dzwonił indyka, grzebień koguta itp.; 2) bot. soczysty wyrostek na łupinie nasienia, zwłaszcza na znaczkę hile **HILUM**, np. elajozomy na nasieniu jaskółczego ziela **celandine CHELIDONIUM MAJUS** Linn.

caruncular, carunculous, adj. (keron'kiuler, -kiulös) 1) dotyczący takiego wyrostka; 2) ob. **carunculate**.

carunculate, adj. (-lejt, -yd) mający taki wyrostek.

carunculation, s. (-lej'szn) 1) posiadanie takiego wyrostka; 2) wyrostek, ob. **caruncle**.

carvacrol, s. (kar'wakrol; carum carui ł. kminek) chem. olejek tymiankowy, gęsta substancja $C_{10}H_{16}O$, znajdująca się w różnych roślinach rodzaju tymianku (macierzanki) **thyme THYMUS**; izomeryczny z olejem kminkowym, ob. **carvone**; zwany także **cymophenol**, fenol otrzymywany z cymol, **paracymene**, ob. **cymene**; w lecznictwie stosowany do uśmierzania bólu zębów.

carve, s. (karw) rzeźbienie, uderzenie lub cięcie dłuta.

carve, vi. 1) rzeźbić, być rzeźbiarzem; 2) krajać dla gości mięso przy stole na półmisku, transzować mięso (w krajach ang. przywilej pana domu); przen. rozdzielać, rozdawać, podawać, udzielać, usłużyc; 3) przest. krajać, ciąć; to c. out wydłubać nożem, wydostać, zdobyć, wydobyć; wyrzeźbić.

carve, vt. 1) rąbać, ciąć, wyrąbać, przerać, także przen. 2) rzeźbić, wyrzeźbić; 3) pociąć, rozciąć, pokrajać i rozdać; 4) przest. ciąć, rozszcześcić; 5) przen. ukształtować przez cięcie lub jak gdyby przez cięcie; 6) wykroić sobie okrąg wyborczy przez zmianę granic okręgów wyborczych lub tp.; 7) przest. a) obrzezać; b) kastrować.

carvel, s. (kar'wel) 1) karawela ob. **caravel** 4; 2) przest. jamochłon.

carvel-built, adj. (-bil't) mar. budowany systemem karawelowym, o okręcie którego deski burty stykają się lecz nie zachodzą jedna pod drugą jak w systemie zakładkowym, **clinker system**.

carvel joint mar. ścisłe połączenie (zetskniecie) desek burty bez zakładania jednej pod drugą.

carvel work mar. robota karawelową.

carven, adj. (kar'wen) rzeźbiony, ozdobiony rzeźbą.

carvenone, s. (-an) chem. nienasycony keton $C_{10}H_{16}O$ preparowany pośrednio z olejku kminkowego, ob. **carvone**, jako olejek o zapachu kminkowym.

carver, s. (kar'wer) 1) rzeźbiarz; 2) osoba transzująca mięso u stołu; 3) przest. osoba dzieląca i rozdająca; 4) duży nóż do rzeźbienia; 5) maszyna do rzeźbienia; a **pair of carvers** garnitur do transzowania mięsa: dwuzębny widelec i długi, ostry nóż.

carving, s. 1) rzeźbienie, rzeźbiarstwo (czynność, zawód, sztuka); 2) rzeźba, dzieło rzeźbiarza.

carving machine, mech. żłobiarka, strugarka.

carvol, s. ob. **carvone**.

carvone, s. (-won) chem. olejek kminkowy $C_{10}H_{16}O$ o zapachu kminku, znajdujący się w kminku, koprze, mięcie; dawniej **carvol**; istnieje **dextro-c.** i **levo-c.**, prawy i lewy.

car wheel, (kar'huil') koło od wozu, w szcz. obrzeżone koło u wagonu lub auta ciężarowego.

caryatic, adj. (keria'tik) adj. kariatydowy; **c. order** bud. układ, w jakim kariatydy zastępują kolumny.

caryatid, s. (-tid; karia'tides gr. kapłanki Artemidy w świątyni w Kary'aj w Sparcie) bud. postać kobieca w fałdzystej szacie podtrzymująca nadbudowę np. balkon itp. zamiast słupa lub kolumny, kariatyda.

Caryocar, s. (kara'okar) bot. rodzaj wysokich drzew pld.-amer., typ rodziny **CARYOCARACEAE** o cennym drewnie na meble i na okręty, jadalny owoc **souari nuts**, ob.

Caryocaraceae, s. pl. (kariokerej'-si-i) bot. rodzina podzw. drzew pld.-amer. rzędu dziurawcowych,

HYPERICALES, obejmująca dwa rodzaje: **CARYOCAR** i **ANTHODISCUS**; **caryocaraceous, adj.** (-szös) bot. przynależny do tej rodziny.

Caryophyllaceae, s. pl. (-filej'si-i) bot. gwoździkowate, goździkowate, rodzina roślin rzędu **CENTROSPERMACEAE** ob., zwana także **SILENACEAE**, według innej klasyfikacji przynależna do rzędu komosowych **CHENOPODIALES**.

caryophyllaceous, adj. (-szös) 1) gwoździkowaty, goź-, dotyczący rodziny roślin **CARYOPHYLLACEAE** także **silenaceous**; 2) gwoździkowy, goź-, mający pięć płatków z długimi ząbkami objęte rurkowatym kielichem.

caryopsis, s. (kariap'sys) pl. **caryopses** (siz) i **-opsides** (ap'sidiz) bot. ziarniak, odmiana niełupki znamienne dla traw a w szcz. dla zbóż, nasienie jest zrosnięte z owocnią.

Caryopteris, s. ('-ptöris; pteron' gr. skrzydło) nieliczny rodzaj krzewów werbenowatych, rodzimych w Chinach i Japonii; c. roślina tego rodzaju.

Caryota, s. (-o'ta) bot. nieliczny rodzaj palm wsch.-ind. o liściach podobnie pierzastych, ob. **bipinnate**, a odcinkach klinowatych, kształtem nieco podobnych do ogona rybiego, skąd nazwa **fishtail palm**, ob. **jag-gery palm**.

casal, s. adj. (kej'sel) gram. przypadkowy, dotyczący przypadku lub przypadkowania (odmiany).

casalty, caselty, adj. (ke'zyłti) gw. ang. niepewny, niespójliwy, chwilowy, słaby, wąty.

cascade, s. (kaskejd') 1) wodospad, kaskada; 2) coś podobnego do wodospadu np. a) odpowiednie ognie sztuczne; b) szeregi koronek spadające rzędami na sukni; c) szereg części aparatu np. szereg butelek lejdejskich ob. **Leyden jar**.

cascade, vi. 1) spadać kaskadą; 2) (prostackie) wymiotować.

cascade, vt. robić kaskady, wy-lewać wodospadem.

c. battery, (k. bet'ri) bateria sto-pniowa.

c. method, (k. me'od) fiz. sposób stopniowego chłodzenia za pomocą rozprężania jednego gazu celem ochładzania i skraplania drugiego trudniej topliwego.

c. system, (k. sys'tem) elek. metoda łączenia dwu motorów indukcyjnych w taki sposób, że prąd początkowy pierwszego połączony jest z prądem wtórnym drugiego, a prąd początkowy drugiego połączony ze źródłem zasilania; także system elektrycznej siły pociągowej, w której motory są w ten sposób łączone; c. s. zwie się także: **tandem s.**, **concatenated s.**; łączenie takie: **cascade connection, tandem connection** lub **concatenated connection** albo **concatenation** (dosłownie: spółnańcuchowe połączenie), a kierowanie: **tandem control** lub **concatenated control**.

Cascade Range Góry Wodospado-we w pld.-zach. St. Zj.

cascalho, s. (kaska'lio; port. żwir) pokład żwiru, kamyków i piasku że-

lazonośnego, zawierający diamenty brazylijskie.

cascara amarga, (-ra ama'rga; hisz. kora gorzka) apt. kora drzewa podzw. Amer. TARIRI ANTIDESMA z rodziny bieguncznikowatych, SIMARUBACEAE, stosowana w cnorobach skórnych i w syfilisie. także **Monduras bark**.

c. buckthorn, (k. buk'gorn) bot. szakłak amer. z nad Pacyfiku RHAMNUS PURSHIANA DC. dający kaskarę; ob. **c. sagra**; ob. **bearwood**.

c. sagra, (k. sagra'da; hisz. święta kora) apt. kaskara, kora kalifornijskiego szakłaku RHAMNUS PURSHIANA DC. stosowany w lecznictwie jako łagodny środek przeczyszczający.

cascarilla, s. (keskari'la) bot. krzew wilczomleczowaty Indj Zach., CROTON ELUTERIA Benn. (od wyspy zach. ind. Eleuthera); **c. bark** (cascarilla, hisz. cienka kora, kora peruwiańska) apt. wonna kora tego krzewu o smaku gorzkim i ostrym, stosowana w lecznictwie jako środek kojący i przeczyszczający; także **eleuthera bark**, **sweetwood bark**.

casco, s. (kas'ko; hisz.) 1) kadłub okrętu; 2) (Filipiny) długa łódź prawie prostokątna, czasem zaopatrzona w żagle.

(I) **case**, s. (kejz; casus ł. przypadek) 1) przest. wypadek, zajście, zdarzenie; 2) okoliczność, wypadek, stan rzeczy; **if this is the c.** jeżeli taki jest stan rzeczy, jeżeli tak jest istotnie, w takim razie; 3) gram. przypadek, w jęz. ang. cztery: **nomi-native**, **possessive**, **dative** i **objective c.**; w jęz. pol. siedm: pierwszy, **NOMINATIVUS**; drugi dzierżawczy, **GENITIVUS**; trzeci, celownik, **DATIVUS**; czwarty, biernik, **ACCUSATIVUS**; piąty, wołający, **VOCATIVUS**; szósty, narzędnik, **INSTRUMENTALIS**; siódmy, miejscownik, **LOCATIVUS**; 4) med. a) wypadek choroby; b) pacjent; c) przebieg i historia choroby; 5) pr. sprawa sądowa i wszystkie jej szczegóły; 6) gw. St. Zj. dolar; **c. made St. Zj.** pr. sprawa sądowa przedstawiona sądowi do osądzenia według prawa bez poprzedzających dochodzeń; **c. of conscience** sprawa własnego sumienia, ob. **casuistry**; **c. on appeal** pr. oświadczenie, jakie składa apelujący przed sądem apelacyjnym dla uzasadnienia swego odwołania się do wyższej władzy; **c. stated** pr. zestawienie faktów uznanych przez obie strony, przedłożone sądowi celem otrzymania rozstrzygnięcia na podstawie tego zestawienia faktów; **in c.**, **in c. that** na wypadek, w razie jeżeli; przest. w istocie, w rzeczywistości; **in c. of** na wypadek konieczności, w danym razie.

(II) **case**, s. (capsa ł. pudło) 1) pudło, skrzynia, pokrywa jakiegokolwiek rodzaju, pochwa, poszewka, przen. ciało jako mieszkanie duszy; 2) pudło i jego zawartość np. **a c. of eggs**; 3) etui (etui') np. **spec-tacle case** etui na okulary; 4) przest. skóra; odzież; 5) druk. kaszta do ręcznego składania, szuflada bez wieka zawierająca kwadratowe przedziałki (króbbki) na czcionki poszczególnych liter, **upper c.** (górne króbbki

na duże litery) duże litery; **lower c.** (dolne króbbki na małe litery) małe litery; 6) rama, bud. rama drzwi lub okien; górn. a) ramy z czterech de-sek stawiane jedna obok drugiej dla podtrzymania tunelu w luźnej ziemi; b) szpara przepuszczająca wodę; 7) para, np. **case of pistols** para pistoletów; 8) okładka do książki; 9) (karty) w faraonie czwarta karta tej samej wartości co trzy wzięte poprzednio z talii; 10) zool. zatoka górnej części czaszki wieloryba zawierająca obrot i cenny gatunek oleju, ob. **spermaceti**; 11) mech. owinięcie, uzwojenie, łuska, pudło; karter, skrzynka; kaptur, osłona; **c. of a boiler** płaszcz kotła; **c. of press** korpus prasy. kadłub prasy; w szcz. hartowana powłoka żelaza lub stali.

case, vt. 1) okryć, powlec, włożyć do pudła, zamknąć w skrzynce; w szcz. a) bud. pokryć front obcym materiałem, np. drewnianą ścianę okładziną z cegły; b) szklarstwo, oblec powierzchnię szklaną powłoką innego szkła; c) introl. oblec książkę okładką, oprawić (książkę); 2) przest. ściągnąć skórę, to c. a bear; 3) druk. (w ręcznym składaniu) rozrzuć skład czcionek we właściwe przegródki; 4) zaopatrzyć w gablotki np. salę muzealną.

Casearia, s. (kessi-ej'ria, od nazwiska hol. botanika J. Kaseariusza) bot. liczny rodzaj drzew z rodziny FLACOURTIACEAE, rzędu dziurawcowych HYPERICALES rozpowszechnionych w wielu krajach; liście i kora wielu gatunków stosowane w lecznictwie; owoc jest trutką na ryby.

casease, s. (kej'si-ejz) chem. trypsynowe enzymy (fermenty) tworzone przez pewne bakterie; rozkładają kazeinę mleka i sera, a dodane do świeżego sera przyspieszają jego dojrzewanie.

caseate, vi. (-ejt) serowacieć, podlegać serowaceniu.

caseation, s. (-ej'szyn) 1) przemiana (chemiczna) na ser; 2) serowacenie **caseous degeneration DEGENERATIO CASEOSA**.

case-bearer, s. (-be'rer) zool. larwa owada w szcz. ćmy, budująca sobie z liści, łusek nasiennych itp. okrycie dla ochrony; także dorosły owad tego rodzaju.

case binding (k. bajn'din ~) oprowanie w twardą okładkę sklejoną osobno i nałożoną na książkę.

c. bottle, 1) butelka mająca mocną okrywą metalową lub tp.; 2) butelka pasująca dokładnie pomiędzy inne butelki wypełniające pudło.

c. bound (k. baund) introl. o-prawny w twardą okładkę, ob. **case binding**.

cased, adj. part. osadzony w skrzynce; **c. frame** lub **c. sash frame** bud. **box frame**, ob. (III) **box s. 10**.

case ending, (k. en'din ~) końcówka (rzeczownika, zaimka, przymiotnika i liczebnika w rozmaitych przypadkach).

caseharden, vi. (kejz'harden) podlegać hartowaniu na powierzchni.

caseharden, vt. 1) twardzić po wierzchu np. to **a c. bar of soap** twardzić słupek mydła; 2) w szcz.

hartować, twardzić żelazo lub stal nawęglając powierzchnię, by zmienić żelazo w miękką stal lub miękką stal w twardą na głębokość zależną od czasu trwania tego postępowania dokonywanego zazwyczaj za pomocą cementowania węglem drzewnym lub innym materiałem węglowym; dla płytkiego powierzchniowego twardzenia wystarczy użycie cyjanku potasu.

casein, s. (kej'si-in; caseus ł. ser) chem. sernik, kazeina, proteid grupy nukleoalbuminowej z mleka ssaków, jest zapewne także składową częścią roślin; bardzo ważny składnik sera a także ważny w rozmaitych przemysłach.

caseinogen, s. (-si-i'nodzin) chem. swoisty proteid mleka, ob. **casein**.

case knife, (k. najf) nóż w pochwie, dawniej tak podawany nóż do stołu, nóż stołowy.

c. law, (k. lo) pr. prawo utworzone przez precedensy, prawo utworzone przez orzeczenia sędziów w poszczególnych wypadkach, ob. **judge-made**, **common law**.

c. lawyer (k. lo'jer) pr. adwokat specjalnie biegły w wyszukiwaniu i cytowaniu precedensów prawnych.

casemate, s. (kejz'mejt) 1) fort. kazamata; sklepiona, zazwyczaj betonowa izba podziemna zawierająca działa do ostrzeliwania przeciwnika i magazyny; 2) na okrętach wojennych opancerzone przedziały z działami; 3) skoślawione **casement** (błędne).

casemated, adj. (-yd) posiadający kazamaty.

casement, s. (-ment) 1) bud. a) holkiel, wykrażyna; 2) okno otwierające się na zawiasach po pionowej stronie ramy; 3) rama okna, skrzynka okna.

caseose, s. (kej'si-oz) chem. rozpuszczalny przetwór (proteoz) kazeiny i kazeinogenu w trawieniu żołądkowym i trzustkowym.

caseous, adj. (-zi-ös) serowy. serowaty, podobny do sera, mający właściwości sera; **c. degeneration** med. serowizna **DEGENERATIO CASEOSA**, chorobowy przebieg w którym wytwory zapalenia zamieniają się w substancję serowatą.

casern(e), s. (kesern', -zern') ko-szary.

case shot, (k. szat) woj. kartacz. **caseworm**, s. (k. uorm) robak lub larwa co okrywa się dla bezpieczeństwa warstwą liści itp. ob. **caddis**, **case-bearer**.

case system, pr. system nauki prawa na podstawie historycznego i indukcyjnego studium znamienych spraw sądowych i precedensów.

cash, s. (kesz; wł. cassa) 1) przest. kasa, skrzynia lub skrzynka na pieniądze, dawniej kassa; 2) kup. a) gotówka, moneta lub papiery kupieckie wymienne na pieniądze; b) pieniądz płacony bezzwłocznie, wypłata gotówka, w stosunkach kup. w ciągu 10 lub 30 dni; 3) przest. wybita moneta, pieniądz obiegowy; 4) c. sing. i pl. (tamil kasu) kasz, drobna moneta w Indiach Wsch., Chinach, Japonii, w szcz. a) dawniejszy miedziak w Madras, 80-ta część fanama (centa amer.); b) mie-

dziak chiński i japoński z dziurą w środku (do nizania na sznurek), wartości 17-tej części centa amer.; c) większa moneta chińska wartości 46-u do 50-u małych kaszów, ob. b).

cash, vt. otrzymać lub wydać gotówkę, wymienić papier okazowy (np. czek) na gotówkę; **to c. in on something** gw. skorzystać lub zrobić na czymś.

c. account, 1) buch. rachunek kasy, sumaryczny rachunek w księdze głównej wykazujący otrzymaną i wydaną gotówkę i zapas gotówki; 2) szk. rachunek bankowy, kredyt bankowy.

cashbook, s. (kiesz'buk) księga kasowa, szczegółowy spis wszystkich poborów i wydatków gotówkowych.

cash boy, cash girl, przest. osoba odnosząca w sklepie pieniądze od sprzedawcy do głównej kasy i przynosząca z powrotem resztę; dziś zastąpiona wózkami na drutach.

c. carrier wózek na drutach odwożący w sklepie pieniądze od sprzedawcy do kasy i przywożący z powrotem resztę, ob. **cash railway**.

c. credit szk. w bankach szkockich kredyt udzielany stałemu posiadaczowi rachunku na wypadek chwilowego przekroczenia rachunku do wysokości sumy oznaczonej i poręczonej przez dwóch ręczyeli.

cashew, s. (kaszu'; fr. acajou (akazu'), brazyl. acaia) bot. sumak, podzwrotn. drzewo **ANACARDIUM OCCIDENTALE** Linn. z rodzaju nancerzowatych, **ANACARDIACEAE**, wydające żywice; kora stosowana w lecznictwie; najcenniejszy zaś jest orzech jego; także sam orzech, ob. **cashew nut**.

c. apple, (k. apl) mięsista część owocu, podobna do gruszek, na której trzyma się orzech.

c. nut, orzech sumaka **ANACARDIUM OCCIDENTALE** Linn. mający kształt nerki, jadalny po usunięciu oleju, **cardol**, przez pieczenie; wyciśnięty orzech dostarcza cennego oleju.

cashier, s. (kesz'ir) 1) kasjer, podskarbi; 2) przest. handlarz pieniędzy; **c.'s check** czek wystawiony przez bank na zlecenie klienta.

cashmere, s. (kesz'mir) 1) szal kaszmirowy; 2) bogaty materiał na szale i szaliki, pierwotnie wyrabiany w Kaszmirze z miękkiej wełny stanowiącej podszycie długiego włosa kóz Kaszmiru, Tybetu i Himalajów; 3) materiał na ubrania, z cennej wełny i bawełny. naśladowujący prawdziwy kaszmir.

cashmerette, s. (keszmiret') materiał na ubrania o miękkiej i lśniącej powierzchni, wyglądający jak kaszmir.

cashoo, s. (keszu') ob. **catechu**.

cash railway (k. rej'uej) wózek na drutach lub na szynach do przewożenia ceny kupna do kasy i zwrotu reszty do kupującego używany w dużych sklepach.

cash register, (k. re'dżister) kasa zapisująca dochody i rozchody, zaopatrzona w szufladki i wykazująca każdą poszczególną sprzedaż oraz sumę wszystkich sprzedaży.

casing, s. (kej'zin') owinięcie, uzwój, utulina, coś co otacza, w szcz. bud. odrzwia, rama na drzwi i okna, pasek płótna owijający róg gorsetu itp.

casino, s. (kasi'no) kasyno, we Włoszech willa lub altana, gdzie goście lub członkowie klubu zbierają się dla towarzystwa, zabawy, gry w karty itp.; w Ang. i St. Zj. budynek klubowy piętrowy lub przynajmniej z jednym frontem mającym kontygnację nad parterem; 3) gra w karty, ob. **cassino**.

cask, s. (kask) 1) beczka; 2) naczynie wielkie lub małe o kształcie beczki; 3) beczka wraz z zawartością, pojemność beczki; 4) przest. kaszkiet, ob. **casque**; 5) przest. pudełko na klejnoty.

cask, vt. beczkować. napełniać beczkę.

casket, s. (kasket) 1) pudło, pudełko, etui na klejnoty, dawniej puzdro, puzderko; 2) St. Zj. ozdoba trumna; 3) coś podobnego do etui na klejnoty; 4) teka na nuty, czasopisma itp.; 5) ciało ludzkie jako przybytek duszy.

casket, vt. włożyć do pudełka, zamknąć w pudełku.

Casket Letters, hist. zbiór listów i sonetów znalezionych w skrzynce królowej Marii Stuart, a pisanych do Bothwella rzekomo przez nią; jeżeli są autentyczne, wskazują na to, że oboje knuli zamordowanie Darnella.

Caspian, adj. (kes'pien) kaspijski, dotyczący Morza Kaspijskiego; **C. tern** zool. rybitwa kaspijska, rybówka k., ptak z rodziny mewowatych, **LARIDAE**, największa rybitwa, **STERNA CASPIA**, pld.-wsch. Eur., Azja i Amer. Pim.

casque, s. (kask) 1) kask, kaszkiet, hełm, szyszak; 2) zool. wyrostek na głowie niektórych ptaków podobny do hełmu, np. na dziobie rogodziobów, przednia tarcza niektórych łysiek, ochronne okrycie kościane głów niektórych zaginionych gatunków ryb.

cass, vt. (kas) przest. unieważnić; dawniej kasować, np. skasowanie wyroku przez sąd kasacyjny.

cassabanana, s. (kasabana'na) bot. kasabanana, ozdobna roślina dyniowata pld.-amer. **SICANA ODORIFERA** Naud., zwana także **curuba**, **musk cucumber**, o żółtych kwiatach i dużych czerwonych owocach jadalnych surowo i w konfiturach.

Cassandra, s. (kasan'dra) 1) bot. ob. **Chamaedaphne**; 2) mit. kl. Cassandra, córka Priama, króla Troi; bóg Apollo rozkochany w niej obdarzył ją sztuką przepowiadania przyszłości, ale później zagniewany na nią zrzucił, by nikt jej prociomom nie wierzył; po upadku Troi, przed jakim daremnie ostrzegła, dostała się jako branka w udziale Agamemnonowi i wraz z nim zginęła z ręki Klitemnestry i Egista; przen. osoba wrocząca nieszczęściu.

cassareep, s. (ke'sarip) kasarip, zach.-ind. sos z soku gorzkiej kassawy, ob. **cassava**, podstawa pieprznej potrawy **pepper pot**, ob.

cassate, vt. (ke'sejt) przest. unieważnić, dawniej skasować.

cassation, s. (kesej'szn) pr. kasa-cja, zniesienie wyroku, ob. **court of cassation**.

cassava, s. (kesej'wa) bot. kassawa, maniok, mandiok, **MANIHOT PALMATA** Muell., roślina wilczomleczowata (Ind. Zach., Amer. Pld., Afr) dająca cenny korzeń mączny zwany **manioc**, maniok, mandiok; korzeń **MANIHOT UTILISSIMA** Pohl, gorzkiej kassawy **bitter cassava**, maniok, stanowi regularne pożywienie milionów ludzi; **M. PALMATA** AIPI słodka kassawa **sweet cassava** spożywana jako warzywo a także skarmiana bydłem.

casse, s. (kas) załamanie, choroba wina polegająca na utracie koloru i na gromadzeniu się obfitego brązowego osadu; powoduje ją pewien enzym zawarty w dojrzałych winogronach.

Cassegrainian, adj. (kesigrej'njen) dotyczący Cassegraina (astronoma z XVII w.) ob. **telescope**.

casse paper, **cassie** p. (ke'si pej'per) zepsuty papier, papier wadliwy, dawniej dwie zewnętrzne libry ryzy papieru.

casserole, s. (kesirol', ke'sirol) 1) patelnia; 2) kaserola, gliniane naczynie z przykrywą, często z metalową ochroną; 3) gotowany ryż, duszone kartofle itp. pieczone i następnie w kaserolce zmieszane z mięsem lub jarzynami; 4) chem. porcelanowy lub przezroczysty gliniany garnuszek z rączką.

Cassia, s. (ke'szia, ke'sza) bot. strączyńnik, rodzaj roślin czeczaliniowatych (ziola, krzewy, drzewa), używany w lecznictwie (senes) i do fałszowania kawy.

cassia bark, apt. kora wawrzynkowatego drzewa **CINNAMOMUM CASSIA** Blume i pokrewnych gatunków; grubsza, zwana **C. LIGNEA**, używana do fałszowania prawdziwego cynamonu, do którego podobna jest z zapachu; zwana także **Chinese** lub **bastard cinnamon**.

cassia buds, (k. bodz) suszone wonne pączki kwiatowe kilku gatunków **CINNAMOMUM**, — szcz. **CASSIA** Blume, o zapachu prawdziwego cynamonu.

Cassian, adj. (ke'szen) hist. kl. Kasjuszowski, Kasjuszowy, dotyczący kogoś ze starorzymskiej rodziny Kasjuszów; w szcz. Kajusa Kasjusza Longinusa, ob. **Proculian**; **C. way** wojskowa szosa starorzymska wiodąca od Rzymu przez Arezzo i Florencję do Lucca.

cassia pulp, (k. polp) apt. strąki strączyńnika **pudding pipe tree** **CASSIA FISTULA**, łagodny środek przeczyszczający.

Cassida, s. (ke'sida) zool. rodzaj owadów czterocłonkowych z rodziny żłotek **CHRYSOMELIDAE** o ciele wypukłym, zwykle metalicznie błyszczącym; czasem zaliczane do oddzielnej rodziny **CASSIDIDAE**.

Cassididae, s. pl. (kesi'didi) zool. 1) rodzina ślimaków zwanych **helmet shells** itp.; 2) ob. **Cassida**.

cassimere, **kerseymere**, s. (ke'simir) cienkie wełniane sukno tkane diagonalnie tak że jedna trzecia

castanet, s. (kas'tanet, kastanet'; hisz. castañeta) kastanieta, instrument, trzymany w dłoni i zawieszony na kciuku, składający się z dwóch małych wklesłych muszelek ze słonowej kości lub drewnianych, wydających głośny klekot za pociśnięciem trzecim palcem; używany do akompaniamentu tańca lub śpiewu hiszpańskiego; nazwa pochodzi stąd, że pierwotnie używane były do tego celu suszone kasztany; zwykle w pl.

castaway, adj. (ka'steuej) 1) odrzucony, wyrzucony, wykluczony; niepotrzebny, bezużyteczny; 2) rzucony na fale, wyrzucony przez fale, (o przedmiotach) pochodzący z rozbitego okrętu.

castaway, s. 1) osoba odrzucona, odrutek, wyrutek; 2) rozbitek (na morzu); 3) banita, wywołaniec, wygnaniec.

caste, s. (kejst) 1) kasta, klasa społeczna; w Indiach Wschodnich: **Brahman** kapiańska, **Kahatriya** wojskowa, **Vaisya** kupiecka i rolnicza, **Sudra** rzemieślnicza i robotnicza; pierwsze trzy, czysto aryjskie, zwane **twice-born** c. dwukrotnie narodzone (w Eur. dawniej: „urodzony” albo „dobrze urodzony”), czwarta składająca się z tubylczych narodów podbitych; także podobny podział klasowy w innych społeczeństwach; 2) kastowość, **spirit of c.**; 3) dziedziczna klasa społeczna podobna do indyjskich kast, pl. stany; 4) przest. grupa społeczna wywiezioną z krzyżowania ras u ludzi lub w hodowli zwierząt; zwłaszcza u ludzi w Amer. Płd., **mestizo**, **octoron**, **quadroon**, w Chinach itp.; 5) zool. jedna z form wielokształtnych owadów towarzyskich, jak np. mrówki i pszczoły, np. **worker** c. robotnice wśród pszczoł, **soldier** c. żołnierze wśród termitów.

castelan, s. (kes'telan) hist. kasztelan, pierwotnie komendant kasztelanii osadzony na zamku (kasztelu) przez księcia, później urzędnik ziemski.

castellanship, s. (-szyp) 1) kasztelanía (obszar); 2) kasztelanstwo (godność).

castellano, s. (kastelia'no) mon. staro-hiszp. złotówka kastylijska z kasztelami; także odpowiednia waga hiszp. (około 4,6 gr.).

castellany, s. (ke'stelejni) 1) kasztelanía, obwód i obszar podległy kasztelanowi; 2) kasztelanstwo, godność i urząd kasztelana.

castellate, vi. (-lejt) przybierać kształt zamku czyli kasztelu.

castellate, vt. budować na kształt zamku, budować z basztami.

castellated, adj. 1) zamkowy, budowany na kształt zamku, podobny do zamku, zaopatrzony w baszty; 2) oszalowany np. c. cistern studnia obudowana deskami; 3) obsiany zamkami, obfitujący w zamki, np. c. **country** okolica z licznymi zamkami; 4) ochroniony przez zamek, umieszczony w zamku; c. **nut** ob. **castle nut**.

castigate, vt. (ka'stígejt) 1) karać, poprawiać, chłostać (słownie lub czynnie), oczyszczać; teraz przeważnie: karcić, surowo krytykować, poważnie napominać; 2) poprawiać, przejrzeć krytycznie np. rękopis; 3) przest. umiarkować, uciszyć.

castigation, s. (kastígej'szn) 1) pierwotnie: karanie, obecnie: surowa krytyka, nagana, karanie; 2) poprawienie (np. rękopisu).

castigator, s. (kes'tígejter) osoba karcąca; przest. kto chłostuje.

castigatory, adj. (-to'ri) przest. chłostający, karzący, służący do karania.

castigatory, s. przest. przyrząd służący do karania, ob. **cucking stool**, **ducking stool**.

Castile soap, (kastil' so'-p, od prowincji hiszp. Kastylii, skąd pochodziło pierwotnie) amer. nazwa białego mydła z oleju oliwnego i kokosowego.

Castilian, adj. (-jen) kastylijski, dotyczący Kastylii, wyżyny w środkowej Hiszpanii; dawniej oddzielnego królestwa, obecnie części Hiszpanii obejmującej 13 prowincyj; dotyczący mieszkańców Kastylii i ich języka; nazwa pochodzi od znacznej liczby zamków (kasztelów) wybudowanych ku obronie przed Maurami.

Castilian, s. 1) Kastylijczyk (m), Kastylijka (f); 2) narzecze kastylijskie, literacki język hiszp.

Castilla, s. (kesti'la, od nazwiska botanika hiszp. Castillo) bot. nieliczny rodzaj drzew morwowatych, **MORACEA**, Amer. Śr. i Meksyku, dostarczających gumy, ob. **caoutchouc**.

Castilleja, -eia, s. (kastili'a, od nazwiska botanika hiszp. Jana Castillejo) bot. rozległy rodzaj ziół trędownikowatych, **SCROPHULARIACEAE**, pasorzytujących na korzeniach innych roślin, zach. St. Zj.

casting, s. (ke'stin) 1) czynność określona w znaczeniach wyrazu **cast**, vt., w szcz. a) robienie odlewów, b) lenienie się czyli linienie się itd; 2) odlew, materiał wrzucony jednorazowo do formy; 3) siersć utracona przy lenieniu się, rogi zgubione przy rocznej wymianie, skóra zesza przy zmianie itp.; 4) wymiociny; c. **bottle** rozpylacz, ob. **atomizer**; c. **box** a) podstawa do rzucania kości; b) pudło do odlewania stereotypu; c. **glass** przest. ob. c. **bottle**; c. **line** rybol. wędką, także **leader**; c. **net** rybol. sieć ciagniona odr. sieci zastawionej w jednym miejscu; c. **plate** (szklarstwo) stół do odlewania szkła potasowego (metalowy z wyższymi brzegami); c. **rule** hutn. praktyczna formułka do obliczenia grubości części odlewu, jeżeli odlew obliczony tylko na podstawie potrzebnej wytrzymałości i użyteczności nie wypełniłby formy; c. **table** ob. c. **plate**; c. **voice**, c. **vote** głos rozstrzygający (np. przewodniczącego w razie równości głosów); c. **weight** ciężarek, który przeważa szalę stojącą w równowadze.

cast-iron, adj. (kastaj'rn) żeliwny, zrobiony z lanego żelaza.

castle, s. (ka'sl) 1) zamek, gród, zamczysko, twierdza; 2) podzamecz, osada pod grodem; 3) pl. obozowisko; 3) duża budowla podobna do zamku, drewniana obronna baszta, np. na grzbiecie słońca; poet. duży okręt; 4) her. zamek, część muru fortecznego z wieżami (zazwyczaj trzema); 5) St. Zj. główna osada w szczepie indiańskim; 6) myśl. kupa śmiecia i gałęzi pod jaką kryją się zające; **Castle Come-down** lub **Castle of Come-down** przest. zamczysko zapadłe lub bliskie upadku; c. **in the air** zamki na lodzie (fantastyczny projekt, marzenia) także c. **in Spain** zamki hiszpańskie; c. **in the skies** zamki na księżycu; **The**

C. hist. królewski zamek irlandzki w Dublinie; **C. government** hist. przed powstaniem niezawisłej republiki Eire polityka rządu brytyjskiego w Irlandii, wpływy zamku gubernatorskiego.

castle, vi. (szachy) roszować; gdy pola między królem a wieżą są puste i niezagrożone, postawić wieżę obok króla, a króla po drugiej stronie wieży, o ile odnośne figury już przedtem nie były wykonały ruchu; znak rozszady po krótszej stronie: O—O, po dłuższej: O—O—O, ob. **chess**.

castle, vt. umieścić lub zamknąć w zamku; także przen.; oszalać, obudować.

castle-builder, s. (ka'slbilder) kto buduje zamki na lodzie, ob. **castle in the air**, fantasta, marzyciel.

castle-building, s. (-din) marzycielstwo, budowanie zamków na lodzie.

castled, adj. (ka'sld) 1) mający zamek lub zamki; 2) obronny, obwarowany, warowny; 3) umieszczony w zamku.

Castle Dangerous (k. dejn'dżerös) hist. zamek rodzinny Douglassów w Anglii kilkakrotnie im zabrany.

Castle Garden budynek w Battery w New Yorku, pierwotnie (1807) twierdza **Castle Clinton**, następnie ogród publiczny, potem sala teatralna, od 1855 do końca 1899 stacja dla imigrantów, obecnie akwarium.

castle-guard, s. 1) straż zamkowa, hist. odprowadzana przez wasalów ku obronie zamku pana; także okres czasu tej służby; 2) pr. ang. podatek płacony zamiast wykonywania tej służby; także obszar opłacający ów podatek.

castle nut, (k. not) mech. nakrętka koronówka, naśrubek.

Castlewood, Lady, (lej'di kasl'uud) postać wdowy po lordzie z powieści Thackeraya „Henry Esmond”; Henryk zaślubia ją gdy przychodzi do przekonania, że zabiegi o rekę jej córki są beznadziejne.

castling, s. (kes'lin) (szachy) roszowanie, rozszada, ob. **castle**, vi.

cast-off, adj. (kest'of) odłożony, złożony, wyrzucony, nie używany.

castor, s. (kas'tor) 1) przest. i r. bóbr; 2) kapelusz pilśniowy; 3) gruby materiał na zimowe ubranie; 4) kolor bobrowy, kolor jasnobrunatny; 5) ob. **castoreum**; 6) C. zool. rodzaj gryzoniów obejmujący bobry; 7) kółko pod mebel; 8) min. ob. **castorite**.

Castor, s. 1) mit. kl. **Kastor**, jeden z Dioskurów, ob. **Dioscuri**; 2) astr. **Kastor**, jasna gwiazda, beta Bliźniąt; alfa jest **Polluks**, ob. **Gemini**; 3) mar. ogień błyszczący po okrecie w czas burzy morskiej, ob. **St. Elmo fire**.

castor bean, (k. bin) fasola rośliny **RICINUS COMMUNIS** Linn., rącznika czyli kleszczowiny; także sama roślina, z rodziny wilczomleczowatych, **EUPHORBIACEAE**.

castoreum, s. (kasto'ri-om) zool. strój bobrowy, brązowa substancja o przenikłym i przykrym zapachu, znajdująca się w dwóch woreczkach bobrów-samców, używana niegdyś w lecznictwie przeciw drgawkom i w

chorobach serca; obecnie nie stosowana w medycynie głównie z powodu małej podaży i wysokiej ceny; używana jednak w wyrobie perfum, ob. **castor**, s. 5.

castorite, s. (kas'torajt) min. kastor, rodzaj petalitu, na wyspie Elbie, glinokrzemian o wysokiej zawartości krzemionki.

castor oil olej rycynowy **OLEUM RICINI**.

castor-oil plant, rącznik, kleszczowina, azjatycka roślina **RICINUS COMMUNIS** Linn. ob. **castor bean**, palma Christi.

castrametation, s. (kastramitej'szn) woj. obozownictwo, nauka o obozowaniu.

castrate, adj. (kastrej't) 1) bot. nie posiadający pręcikowia, bezpręcikowy; 2) przest. kastrowany, czyszczony.

castrate, s. eunuch, kastrat, rzezaniec, trzebieńiec, męczyzna kastrowany, samiec czyszczony.

castration, s. (kastrej'szen) 1) kastrowanie, wycięcie męczyzny jader lub kobiecie jajników; 2) wykreślenie części książki lub rękopisu.

castrato, s. (kasta'to) pl. **castrati** męczyzna za młodu kastrowany w celu zatrzymania głosu sopranowego, kiedy jeszcze kobietom nie pozwalano śpiewać w chórze kościelnym; męski sopran.

castrisian, adj. (kestren'szen) obozowy.

cast-weld, vt. (kast'ueld) spawać przez gorąco jak gdyby do odlewania, c.-w. **rails** szyny spawane na gorąco.

casual, adj. (ke'zuel, ke'zuel) 1) przypadkowy; 2) okazyjny, nieregularny; 3) niezamierzony, naturalny, niechcący, wynikły sam przez się; 4) przest. możliwy, niepewny, podległy przypadkowi; 5) niepewny, od wypadku, przypadkowy, jednorazowy; 6) powierzchowny, nieobmyślny, niedbały; 7) Ang. przechodni, o włóczęgach korzystających chwilowo z zapomogi miejskiej; c. **condition** stan prawny, na jaki właściciel nie ma wpływu, bo kieruje nim tylko przypadek; c. **ejector** hist. pr. ang. fikcyjna strona w sporze o wyrzucenie dzierżawcy.

casual, s. 1) przypadkowy dochód; 2) przechodni robotnik, gość, pacjent, ubogi; 3) pl., woj. i mar., r. ofiary wojenne, **casualties**; 4) przest. przypadek, wypadek.

casualism, s. (izm) 1) przypadkowość, stan rzeczy w jakim panuje przypadek; 2) doktryna, że wszystkie rzeczy istnieją lub są kierowane przypadkiem nie uwarunkowanym żadną przyczyną.

casualist, s. (-ist) 1) zwolennik tej doktryny; 2) ob. **casuist**.

casuality, s. (-iti) przest. przypadek.

casually, adv. (-ili) od niechcenia, przypadkiem, przy sposobności, przy okazji, okazyjnie, nawiasem, ubocznie.

casualty, s. (-ti) 1) przypadek; wypadek; chwilowa konieczność; zdarzenie nieprzewidywane i niezamierzone; 2) nieszczęśliwy wypadek

(poważny albo śmiertelny), nie-szczęście, klęska, niepowodzenie; 3) pl., woj. i mar. straty poniesione w zabitych, rannych, zblakanych, zaginionych, wziętych do niewoli i deserterach; 4) przypadkowa opłata, w szcz. na wypadek zajścia pewnego wypadku (w pr. szk. żądanie właściciela ziemskiego wobec dzierżawcy); 5) przest. przypadek, niepewność; 6) błędnie zamiast **casuality**.

casualty ward, (k. uord') w szpitalu oddział przypadkowy.

Casuarina, s. (kesjueraj'na, od rzekomego podobieństwa liści do piór kazuara) bot. rodzaj przeważnie australijskich drzew i krzewów, stanowiący sam rodzinę **CASUARINACEAE** i rząd **CASUARINALES** czyli **VERTICILLATAE**, odrębny typ bezpłatkowych nie spokrewnionych z żadnym innym rzędem; najniższe rośliny dwuliścienne; w Australii; także c. drzewo lub krzew tego rodzaju, zwany w Australii **beefwood**, **oak**, **she-oak**; sadzony jako drzewo cieniste w Ind. Zach.

casuist, s. (ke'zu-ist) kazuista, osoba wykształcona w kazuistyce.

casuistic, -al, (-ik, ikl) kazuistyczny.

casuistry, s. (ri) kazuistyka, 1) metoda badań etycznych w rozstrzygnięciu między dobrym a złym w szcz. wobec niezgadających się wzajemnie obowiązków, np. praw przyrodzonych a pisanych itp. badanie skrupułów; 2) sofistyczne rozumowanie, dwuznaczne i często mylne, co do zobowiązań i moralności; 3) pr. podobne rozstrzyganie spornych spraw prawnych.

casus, s. (kejs'es; casus ł. (ka'zus) upadek, wypadek, zbieg okoliczności, sprawa, dawniej kazus; c. **belli** powód wojny, wypadek uważany za dostateczny powód wypowiedzenia wojny; c. **conscientiae** (k. konscjen'cje) rzecz sumienia; c. **foederis** (k. fe'deris) sprawa objęta postanowieniami układu międzynarodowego; c. **fortuitus** (k. fortu'itus) nieunikniony wypadek, wypadek elementarny ob. **act of God**; c. **omissus** (k. omi'sus) wypadek nieprzewidziany w ustawie, przeto sędzony według prawa zwyczajowego.

cat, s. (ket) 1) kot, kocur i koczur (m), kotka (f), kocię (n), zdr. kicia, kitty, czworonożne zwierzę mięsożerne, **FELIX DOMESTICA**, pochodzące prawdopodobnie z Egiptu lub ze Wschodu i od niepamiętnych czasów oswojone przez człowieka; pokrewieństwo jego z kotami dzikimi nie jest dowodnie stwierdzone; 2) każde zwierzę z rodziny kotów, **FELIDAE**, której typowym przykładem jest kot domowy, jak lew, tygrys, lampart, puma, ryś, itp., ob. **civet cat**, **dasyure**, **saber-toothed c.**; 3) skrót za **catfish**; 4) kot, osoba o kocich wadach, w szcz. uszczypliwa kobieta; 5) pierwszy pokład gipsu na tynkowanej ścianie wypełniającej miejsce między łatkami; 6) skrót za **cat-o'-nine-tails**; 7) (karty) dzia-
dek; 8) podwójny trójnóg, o sześciu nogach, z których na trzech opiera się każdorazem; 9) kiczka, ob. **tipcat**; 10) mar. a) rodzaj łodzi o wąskim tyle używany w Ang. do

przewożenia węgla i drewna; b) mocny dźwąg do podnoszenia kotwicy do dźwigara kotwicznego; a **c. may look at a king** wolno psu na księżyc szczekać; **c. and dog** zabawa podobna do kiczki, w której palestra, dog, podrzuca mniejszy zastrzony kijaszek, **cat**; **to let the c. out of the bag** wydać tajemnicę; **it is raining cats and dogs** leje jak z cebra.

cat, vi. St. Zj. łowić ryby **catfish**; Ang. gw. wymiotować.

cat, vt. 1) podnieść do dźwigara kotwicznego; 2) chłostać plectnią, nahać itp. 3) Ang. gw. wymiotować.

cata-, przed samogłoską **cat-**, przed głoską przydechową **cath-** (kata gr. poniżej) przedr. na dół, zupełnie, całkiem; wbrew, przeciwko.

catabaptism, s. (ketabap'tizm) hist. kośc. nauka przeciwna chrześcijaństwu niemowlat.

catabaptist, s. ('tist) przeciwnik chrześcijaństwa niemowlat.

catabaptistical, adj. ('tis'tikeł) hist. kośc. dotyczący nauki przeciwnej chrześcijaństwu niemowlat.

catabasis, s. (keta'bazys) pl. **cata-bases** (-zis) dosłownie: schodzenie w dół, 1) med. stan ustępowania choroby, ubywanie (choroby, gorączki); 2) katabazis Ksenofonta.

catabatic, adj. (ke'tabe'tik) med. dotyczący ubywania (choroby).

catachresis, s. (-kre'zis; kata gr. wbrew, chres'taj używać) niewłaściwe użycie wyrazu, użycie wyrazu przeciwne zwyczajowi.

catachrestic, -al. (-kre'stik, -i) dotyczący błędnego użycia wyrazu.

catachrestically, adv. (-li) błędnie w użyciu wyrazu.

cataclasm, s. (-klazm) rozpad, zawałenie się, zapadnięcie się, zniszczenie.

cataclasmic, adj. (-klez'mik) niszczący, niszczyjący, zapadający się.

cataclastic, adj. (-klest'ik) petr. kataklastyczny; c. **structure** kataklastyczna budowa skały zawierającej zmiażdżone ziarenka obcych minerałów wskutek ruchu warstw powłoki ziemi.

cataclinal, adj. (-klaj'neł) geog. fiz. i geol. spadający w kierunku złoza, pochylony w tym samym kierunku co złoże, np. **c. river**; przec. **anaclinal**, ob.

cataclysm, s. (-klizm; kli'dzejn gr. zalać) 1) zalew, wylew, potop; 2) geol. katastrofa geologiczna, nagłe i ogromne zmiany powierzchni ziemi, ob. **catastrophism**; 3) przen. przewrót społeczny lub polityczny (tak ogromny że da się porównać z katastrofą żywiołową).

cataclysmal, -clysmic, adj. (-kliz'mel, 'mik) kataklizmowy, przewrótowy, dotyczący katastrofy żywiołowej.

cataclysmically, adv. ('-mikeli) żywiołowo, przewrótowo, katastroficznie, na sposób kataklizmu.

cataclysmist, s. (-klizmist) ob. **catastrophist**.

catacomb, s. (-kom; kata gr. dolny, kym'be gr. pieczara) 1) hist.

kość. katakumba, zwyczajnie w pl. c.-s katakumby, podziemia mieszczące w głównych korytarzach i bocznych wnękach zwłoki zmarłych, zwłaszcza z pierwszych wieków chrześcijaństwa, kiedy podziemia te służyły także jako kryjówki; pierwotnie nazwa c. odnosiła się do podziemi kościoła św. Sebastiana w Rzymie, z czasem objęła wiele innych podobnych podziemi we Włoszech, Egipcie itp.; 2) podziemia paryskie, do których w r. 1787 zaczęto przewozić kości z cmentarzy miejskich; 3) podziemie sklepione podobne do katakumby, w szcz. piwnica z wnęką na wino.

catacorolla, s. (-koro'la) bot. wtórna korona, wtórny kielich, potworkowate zjawisko spostrzegane u marcinki, GLOXINIA, i bielunia, DATURA; także anormalny garnitur płatków wydarczający się czasem w prawdziwym kielichu pierwiosnka, PRIMULA.

catacoustics, s. (-kus'tiks, -kaus'-) fiz. dział fizyki, zajmujący się dźwiękami powrotnymi, np. echem itp., ob. acoustics.

catacrotic, adj. (-kra'tik; kro'tos gr. bicie) fizj. dotyczący opadającej części sfingogramu wykazującego ponowne podniesienie się krzywej wskutek nowego rozszerzenia się tętnicy jeszcze raz lub dwa razy w tym samym tętnie.

catacrotism, s. (-'tizm) fizj. ponowne podniesienie się krzywej w opadającej części sfingogramu.

catadiacrotic, adj. (-dikra'tik) ob. catacrotic; catadiacrotism, s. (-'tizm) ob. catacrotism.

catadioptric, -al, adj. (-dajap'trik, -l) opt. dotyczący odbijania i załamania się światła.

catadioptrics, s. (-s) opt. część obejmująca naukę o zjawiskach odbijania i załamania się światła i o używaniu odpowiednich przyrządów, catadioptric instruments.

catadrome, s. (-drom) przyrząd do podnoszenia i spuszczenia wielkich ciężarów.

catadromous, adj. (-'dromös; kata gr. w dół, dro'mus gr. bieg) 1) zool. wędrujący w dół biegu rzeki z wody słodkiej do morza na sezon wylęgu, jak np. węgorz; przec. anadromous, ob.; 2) bot. dotyczący sposobu rozgałęzienia paproci; przec. anadromous.

catalfalque, s. (-felk) katafalk.

Catalan, adj. (ke'telen) kataloński, dotyczący Katalonii, pn.-wsch. części Hiszpanii graniczącej na pn. z Francją (prowincje: Barcelona, Gerona, Lerida i Tarragona); C. forge lub C. furnace hutn. kuźnia katalońska do wydobycia żelaza z rudy sposobem katalońskim, C. process.

Catalan, s. 1) mieszkaniec Katalonii, Katalończyk (m), Katalonka (f); 2) język kataloński, w zasadzie prowansalski mieszanym z hiszpańskim, używany w Katalonii, Walencji, pld.-wsch. Francji, na Wyspach Balearskich i Sardinii, na Kubie i w Argentynie.

cataleptic, adj. (-lek'tik) proz. mający ostatnią stopę obciętą; ob. catalexis.

catalepsis, s. (-lep'sis) med. katalepsja, osłupienie, osłupiałość, stan zaniku uczucia i woli częsty w histerii, hipnozje i epilepsji (padaczce).

cataleptic, adj. (-lep'tik) med. kataleptyczny.

cataleptic, s. med. kataleptyk (m), kataleptyczka (f).

cataleptiform, adj. (-lep'tiform) med. podobny do katalepsji.

catalexis, s. (-le'ksis) proz. brak ostatniej stopy w wierszu; mniej ściśle: brak którejkolwiek stopy w wierszu.

Catalina cherry, (katali'na cze'ri) bot. dzika wiśnia kalifornijska z wybrzeża naprzeciwko wyspy Catalina, PRUNUS ILICIFOLIA INTEGRIFOLIA Sudw., hodowana jako krzew ozdobny, zielony przez cały rok.

catalineta, s. (ketaline'ta; hiszp. amer.) miejscowa nazwa kilku ryb w pld. St. Zł., w szcz. HOLOCANTHUS TRICOLOR i ANISOTREMUS VIRGINICUS.

catallactic, adj. (-lek'tik) wymienny.

catallactically, adv. (-eli) w formie wymiany, w drodze wymiany, przez wymianę.

catallactics, s. (-lek'tiks) ekonomia społeczna jako nauka o wymianie.

catalum, s. (ka'telom) pr. pierwotnie kapitał, zasoby, własność wszelakiego rodzaju; w szcz. w systemie feudalnym własność ruchoma, w ściślejszym znaczeniu, inwentarz żywy, bydło, ob. chattel, cattle.

catalo, s. (ke'talo) pl. -los i loes (-loz) rodzaj bydła domowego krzyżowanego z bawołem amer. (cattle i buffalo).

catalog, s. (ke'telog) 1) przest. spis, rejestr, wyliczenie przedmiotów; 2) katalog, systematyczny spis, zazwyczaj alfabetyczny, zestawiony według zawodu, treści, wieku itp.

catalogue, s. robić katalog.

catalog, vt. spisywać (książki, gwiazdy, towary itp.) w katalog, umieścić w katalogu, włączyć do katalogu.

cataloger, -guer, s. osoba robiąca katalog, osoba wprawna w robieniu katalogów.

Catalpa, s. (katel'pa; rodzima nazwa Indian w Karolinie) bot. surmia, rodzaj drzew amer. i azj. z rodziny BIGNONIACEAE, cenionych jako drzewa cieniaste; amer. zwana także Indian bean od długiego strąka pełnego drobnokształtnego nasienia skrzydlatego; c. osobnik tego rodzaju.

catalufa, s. (ketalu'fa; hiszp. materiał na dywany o bardzo jaskrawych kolorach) zool. zach.-ind. ryba cierniopłetwa rodzaju PRIACANTHUS.

catalysis, s. (kate'lizys) pl. -lyses (ziz) 1) przest. rozpuszczanie, roztwór, rozpad; 2) chem. kataliza, przyspieszenie lub opóźnienie przebiegu przemian chemicznych za pomocą substancji, jaką nazywamy katalizatorem, catalytic agent lub

catalyzer, a jaka sama pozostaje niezmieniona.

catalytic, adj. (-li'tik) katalityczny, dotyczący katalizy; c. force forma chemicznej energii, której dawniej przypisywano reakcje katalityczną.

catalytic, s. 1) chem. katalizator; 2) med. lek zmieniający, ALTERANTUM, ob. alterative.

catalyze, vt. (-lajz) katalizować, poddawać katalizie, rozkładać katalitycznie.

catalyzer, s. (-lajzer) katalizator, ob. catalysis.

catamaran, s. (ke'temaren') 1) wsch.-ind., zach.-ind. i pld.-amer. tratwa pędzona wiosłami lub żaglami; 2) okrecik, składający się z dwóch łodzi połączonych z sobą wiązaniem z belek lub podłogą na której stoi kajuta, pędzony wiosłami, żaglami lub parą; 3) leśn. trawta z hakiem i bębmem do nawijania powrozu, służąca do łowienia oderwanych lub tonących belek; 4) gw. kłótlwa osoba, zwłaszcza kobieta, jedza.

catamenia, s. (-mi'nja) miesięczny period u kobiet, miesiączka, menstruacja.

catamenial, adj. (-njeł) dotyczący miesięcznych upławów niewieści, periody.

catamite, s. ('tamajt; starożytna forma imienia Ganymedes) chłopiec używany do pederastji.

catamited, adj. (-yd) używany do pederastji.

catamiting, adj. part. (in ~) dokonujący pederastji.

catamount, s. (-emaunt) St. Zł. dziki kot, w szcz. ryś lub kuguar (puma).

catamountain, cat-'o-mountain (en) dziki kot, w szcz. 1) żbik europejski; 2) lampart.

Catananche, s. (ketanen'ki) bot. nieliczny rodzaj nadśródziemnomorskich ziół rodziny złożonych COMPOSITAE, podrodziny jęczyczkowych, LIGULIFLORAE, spokrewnionych z podróżnikiem, CICHORIUM; C. caerulea, Linn., niebieska cykorja, uprawiana.

cat-and-dog-ish, adj. (ketyndog', -isz) 1) jak pies z kotem, kłótlwy, zapamiętały; 2) ulewny, słotny.

cataphasia, s. (-fej'ze) med. choroba mówienia polegająca na powtarzaniu tego samego wyrazu kilka razy z rzędu, katafaza.

cataphora, s. (kete'fora) med. śpiączka, sennaść, LETHARGIA, SOMNOLENTIA; katafora, letarg, zasypianie chorobliwe bez obłąkania rozumu i bez gorączki, podczas którego chory budzi się, gdy się nim miota, otwiera oczy, mówi, odpowiada na pytania i natychmiast zasypia.

cataphoresis, s. (-fore'zys) med. osmoza elektryczna używana do wciśnięcia lekarstw przez błonę do ciała.

cataphoretic, adj. (-fore'tik) med. dotyczący elektrycznej osmozy.

cataphract, s. (-frekt) 1) hist. woj. starodawna wsch. zbroja pokrywająca człowieka lub konia; 2) hist. woj. żołnierz odziany w taką zbroję; 3)

zool., r. kostne płyty lub łuski niektórych opancerzonych ryb lub gadów; 4) skoślawiona forma wyrazu *cataract* wodospad.

cataphracted, adj. (-yd) zool. pokryty kostnymi płytami lub łuskami.

cataphractic, adj. (-ik) hist. woj. dotyczący starodawnej zbroi wschodniej lub żołnierza w takiej zbroi.

cataphyll, s. (-fil) bot. podłuska, łuseczka poprzedzająca listek; ob. *hypophyll*.

cataphysical, adj. (-fi'zikeł) r. nienaturalny, abnormalny, przeciwny naturze.

catapasm, s. (-'plazm) med. układ, kataplazm, kataplazma, staropol. okład papkowaty; ob. *poultice*.

catapleite, s. (-pli'ajt) min. katapleite, bardzo rzadki perowskit, $N.(Na_2Ca)ZrSi_2O_{11}$; Brevig, Norwegia; t.6, c.w. 2.8.

cataplexy, s. (-plek'-si) med. porażenie mięśni spowodowane nagłym zdumieniem lub strachem; ob. *apoplexy*.

cataplectic, adj. (-tik) med. dotyczący udaru ze strachu.

catapult, s. (-połt) 1) hist. woj. katapulta, starożytna maszyna do wyrzucania pocisków (kamieni, strzał, dzid itp.); 2) katapulta, wielka drewniana z elastycznym paskiem do ciskania kamyków; 3) lot. maszyna do wyrzucania aeroplanu ze stałego lądu na okręt lub z pokładu okrętu w powietrze.

catapult, vi. wylecieć z katapulty.

catapult, vt. wystrzelić z katapulty.

catapultic, adj. (-poł'tik) katapultowy, polegający na działaniu sprężyny, elastycznego paska itp.

cataract, s. (-rekt) 1) wodospad; 2) podóz; 3) hydrauliczny hamulec pompy kornwalijskiej; 4) med. katarakta, zaćma; 5) przest. fontana, wodotrysk; 6) hist., fort. spustna krata, spust, ob. *portcullis*.

catarrh, s. (ketar') med. katar, nieżyt, zapalenie błonowej błony, w St. Zj. katar nosa i przewodu oddechowego, w Ang. przeziębienie; nasal c. nieżyt nosa czyli nieżyt nosowy CORYZA czyli RHINITIS.

catarrhal, adj. (-eł) med. kataralny, dotyczący kataru, wywołany przez katar nieżyty; c. *dyspepsia* niestrawność kataralna; c. *pneumonia* czyli *broncho-pneumonia* nieżyt oskrzeli *BRONCHITIS CAPILLARIS*.

Catarrhina, s. pl. (ke'taraj'na; kata' gr. w dół, rhis, rhinos' nos) zool. nadrodzina wąskonosych podrzędu małp rzędu Naczelných, PRIMATES, obejmująca małpy Starego Świata o wąskiej przegrodzie nosa i otworach nosowych skierowanych w dół, oraz zosiowika; trzy rodziny: CERCOPITHEOIDÆ, SIMIIDÆ i HOMINIDÆ.

catarrhine, adj. (-rajn) zool. wąskonosy.

catarrhine, s. zool. osobnik z nadrodziny wąskonosych.

Catasetum, s. (ke'tasi'tom) bot. rodzaj podzw. amer. storczyków

naziemnych, *terrestrial*, i napowietrznych, *epiphytes*.

catastaltic, adj. (-stal'tik) med. ściągający, zatwardzający.

catastaltic, s. med. lek zatwardzający.

catastasis, s. (ketes'tazis) 1) med. stan, konstytucja, budowa ciała; nawyknięcia osobiste; 2) ret. wstęp, w którym mówca podaje zarys przedmiotu, o jakim będzie rozprawa; 3) teatr. najwyższe napięcie akcji scenicznej, prowadzące już do katastrofy; poprzedzone zazwyczaj przez *protasis*, ob.; ob. *epitasis*.

catasterism, s. (ketaste'rizm) u-mieszczenie wśród gwiazd; spis czyli katalog gwiazd; gwiazdozbiór, ob. *constellation*.

catastrophe, s. (keta'strofi) 1) katastrofa, wypadek powodujący nagłe całkowite zmiany stosunków; ostateczny wynik poprzedzających zajęć, zazwyczaj niepomysłny lub tragiczny; 2) w dramacie lub powieści rozwiązanie i zakończenie akcji, w tragedii śmierci czyli tragiczna kara; 3) geol. katastrofa, gwałtowna przemiana na rozległej przestrzeni powierzchni ziemi, ob. *catastrophism*.

catastrophic, adj. (-stro'fik) katastrofalny.

catastrophism, s. (-stro'fizm) geol. teoria katastrof, teoria kataklizmów, teoria Cuviera (Jerzy baron Cuvier, czyt. kiwje, 1769-1832), że katastrofy geologiczne co pewien czas powodowały niszczące zmiany w życiu na ziemi; nowsze odkrycia paleontologiczne ograniczyły z czasem tę teorię.

catalytic, adj. (ke'tataj; catalytic i type) fot. dotyczący odbijania fotografii bez wystawiania na światło a przez samo zetknięcie dzięki katalitycznemu działaniu srebra, platyny itp.

catalytic, adj. (-ti'pik) ob. *catalytic*.

catalytic, s. (-tipi) fot. odbijanie fotografii powyższym sposobem; negatyw nie musi być przezroczysty.

Catawba, s. (kato'ba) 1) Indianin szczepu Sioux, zamieszkującego niegdyś okolice rzeki Catawba w Karolinach, obecnie na rezerwacji w stanie South Carolina; w Rewolucji Amerykańskiej byli sojusznikami Amerykanów; 2) rodzaj jasnoczerwonych winogron; najstarsza z dziś uprawianych odmian rodzimej amer. winorośli, o czerwonych jagodach; popularna w ptn.-wsch. St. Zj.; 3) wino robione z tych winogron, słodkie lub wytrawne, musujące lub nie musujące.

catawba rhododendron (k. *rhododendron*) bot. różanecznik amer. w pld. części gr. Allegheny. roślina z rodziny wrzosowatych, ERICACEÆ.

catawba tree bot. dwie surmie amer. CATALPA BIGNONIODES Walt. i CATALPA SPECIOSA Warder.

cat back, (ket'bek) mar. mały ściąg wiezy używany czasem dla ułatwienia podwieszenia kotwicy.

catbird, s. (-berd) 1) amer. ptak śpiewający GALEOSCOPTER CAROLINENSIS, ciemno-szary z czar-

ną jarmulką; jeden jego zew podobny do miauczenia kota; 2) australijski ptak AILURÆDUS VIRIDIS o zewie kota marcowego.

cat block ('-blak) mar. mała łódź o płytkim zanurzeniu i dużych żaglach.

cat brier (k. braj'er) bot. każda roślina rodzaju kolcowoju czyli kolcorośli SMILAX, w szcz. SMILAX ROTUNDIFOLIA Linn. common greenbrier.

catcall, s. (-kol) 1) dźwięk lub okrzyk podobny do kwiku kociego, dawniej używany przez publiczność w teatrach itp. dla wyrażenia niezadowolonia; także przyrząd wydający taki dźwięk; 2) osoba wydająca podobny kwik.

catcall, vi. wydawać dźwięki kociego kwiku, jak np. niezadowolona publiczność w teatrze.

catch, s. (kecz) 1) łowienie, chwytanie, (sport) chwytanie piłki w powietrzu przed dotknięciem ziemi; także osoba chwytająca piłkę w ten sposób; chwycenie wody przez wiosła (nastawienie wiosła na pełną szerokość); 2) połów, np. ilość złowionych ryb lub raków; 3) to co chwyt, np. a) zatrask w furtce, zasuwka; b) podchwytliwe pytanie; podchwytka, sidło, pozornie nieszkodliwy a w rzeczywistości niebezpieczny ustęp w kontrakcie; c) cokolwiek ma na celu zatrzymanie na sobie uwagi; 4) gratka, coś godnego schwytania, np. bogaty epuzer, ciepła wdówka; 5) kawałek rekonis pośpiesznie napisany w swobodnej chwili; 6) muz. kompozycja ułożona na różne głosy podchwytujące dalszy ciąg melodii jeden no drugim; 7) roln. kiełkowanie na polu, w szcz. wystarczające o tyle że podsianie jest zbyteczne; 8) (wymowa) zamknięcie głosi, c. of the glottis, ob. *glottal*; 9) przest. szk. tenis; 10) mar. przylgła wrót.

catch, vi. 1) chwytac, rozszerzac sie. jak np. ogień, agitacja itp.; 2) chwytac, zatrzymywac np. jak skobel; 3) zlowic, upolowac; 4) przest. gonit, spieszyc; 5) uczynit nagly ruch w przod jak by po to by cos uchwycit; to c. at starać się skorzystac; to c. on gw. St. Zj. zrozumieć, starać się zrozumieć; to c. up with dogonit, zrównac sie, uzupełnit zaniedbanie (np. w nauce szkolnej).

catch, vt. 1) lowit, złapac, schwytac; 2) schwytac w łapke. złapac podstępnie podchwycit; 3) chwycit, złapac, dopasac jeszcze w czas, np. pociąg; złapac niespodziewanie np. złodzieja na gorącym uczynku; 4) pochwycit cos niepożadanego np. chorobe, to c. cold przeziebit sie (w St. Zj. bardzo biednie: złapac zimno!), zaziębit sie, zakatarzyc sie; to c. measles zarazić się odrą, zachorowac na odrę; 5) dopasac czego, natknac się na co, w szcz. nagle i przemoca; skorzystac ze sposobnosci; 6) zatrzymac uwage, wzbudzit zainteresowanie, zwrócic uwage na siebie; 7) uchwycit, pojac, zrozumieć, domyslac się; to c. fire a) za-

palic się, zaplonać; b) przen. zapalić się (do czegoś); to c. hold of chwycić; to c. it gw. pot. dostać za swoje, być ukaranym; to c. one's eye zwrócić czyjąś uwagę na siebie, chwycić spojrzeniem; to c. sight of spostrzec, ujrzeć, zobaczyć.

cat chain, (k. czejn) mar. łańcuszek przeciągnięty przez blok do żorawika kotwicznego lub do dźwigar kotwicznego pomocny przy podwieszaniu kotwicy.

catchall, s. (ke'czoł) 1) rupieciarnia, komórka do której wrzuca się przedmioty wszelkiego rodzaju; worek lub naczynie na takiż zbiór; naczynie do chwytania cieczy przelewającej się z para; 2) narzędzie do wydobywania wszelakich połamanych świrdów i przyborów przy kopaniu studni.

catch basin (k. bej'sn) 1) cysterna w miejscu gdzie wpływa woda z ulicy do kanału zatrzymująca nieczystości, jakie nie przeszłyby łatwo przez kanał, namulnik; 2) rezerwuar do zbierania wody zaskórnej.

catch crop (k. krap) rośliny sadzone między rzędami innych roślin albo po sprzucie jednego zbioru a przed posianiem drugiego.

catch-cropping (-in") sadzenie tego rodzaju między rzędami lub między zbiorami, ob. wyżej.

catch drain (k. drejn) rów do chwytania wody spływającej z pagórka; rów wzdłuż kanału przyjmujący nadmiar wody.

catcher, s. (ke'cier) 1) przest. łowca; 2) r. osoba śpiewająca kompozycje w formie kanonu, ob. **catch**, s. 6); 3) (sport) w piłce metowej chwytacz, gracz stojący za ciskaczem; 4) mech. bezpiecznik, pazur, uchwyt, łapacz, chwytacz.

catchfly, s. ('-flaj) bot. każda lepnica, w szcz. pierwotnie *Sweet William* *SILENE ARMERIA* Linn.; teraz także *LYCHNIS VISCARIA* Linn., gatunek firletki, *LYCHNIS*.

catching, adj. part. 1) podchwytliwy, podstępny; przylepny, chwytający za serce; łatwo dający się pochwycić np. melodia; 2) zaraźliwy, zakaźny, np. choroba; 3) niepewny, zmienny, np. pogoda; c. **bargain** pr. podchwytliwy interes zawarty z wielką krzywdą dla jednej strony, np. odkup przyszłego spadku od uprawnionego dziedzica za sumę nie stosunkowo niską.

catch line (k. lajn) 1) przest. linia u dołu strony w starych książkach, zawierająca pierwszy wyraz następnej strony; 2) krótki wiersz w ogłoszeniu mający zwrócić uwagę.

catch meadow (k. me'do) pastwisko nawadniane ze źródła lub rzeczki ze skłonu pagórka.

catchment, s. ('-ment) chwytanie; to co się chwytą; c. **area** lub c. **basin** dorzecze, obszar z którego wszystkie rzeki gromadzą się w jednym zbiorniku, w jednej rzece itp.

catchpenny, adj. ('-peni) zrobiony w tym celu, bo dostawać od wielu osób drobne sumy pieniężne, np. od naiwnych i niedoświadczonych.

catchpenny, s. tanizna, przedmiot

małej ceny a jeszcze mniejszej wartości.

catch phrase (k. frejz) zdanie mające zniechęcić uwagę.

c. pit 1) sztuczna łańcha; 2) osadnik namulny, namulnik; ob. c. **basin**.

catchplate, s. (k. 'plejt) 1) górna płyta metalowa automatycznie zatrzymująca powrót elewatoru gdy ładunek dosięgnął celu; 2) mech. płyta umieszczona na obracającym się wrzecionie lub przebijaku zaopatrzone w zacisk, kleszczyk itp.

catchpole, **catchpoll**, s. (k. 'pol) 1) przest. egzекutor podatkowy, zbieracz podatków; 2) hist. pomocnik szeryfa, dokonujący aresztowania za długi.

catch siding, (k. saj'din") kolejn. boczny tor na stromym skłonie do skierowania nań niepotrzebnego lub odpiętego wagonu.

catch title, (k. tajtl) tytuł książki podany w skróceniu, w bardzo zwięzłym spisie, w postaci najbardziej zamiennego wyrazu, np. w katalogu biblioteki.

catchup, s. (ke'czep), **catsup**, s. (ke'cep) kuch. sos pomidorowy z grzybkami, octem i korzeniami; ob. **catchup**.

catchwater, s. (kecz'uoter) rów do przyjmowania nadmiaru wody; także **catchwater drain** ob. **catch drain**.

catchweight, adj. (kecz'uejt) (sport) dozwolony bez względu na wagę, bez zastrzeżeń co do wagi i bez wyrównania, **handicap**.

catchweight, s. (sport) waga zapasnika, dzokiejia itp. rzeczywista, nie zaś określona z góry z następnym doliczaniem lub odliczaniem różnicy dla wyrównania, **handicap**.

catchword, s. (k. 'uord) 1) druk. a) dawniej używane drukowanie u spodu strony książki, pod ostatnim wierszem, pierwszego wyrazu następnej strony; b) na czele strony słownika itp., pierwszy i ostatni wyraz omówiony na tej stronie; 2) (poezja) wyraz rymujący się; 3) (teatr) ostatni wyraz kwestii grającego, pot. końcówka, kju, to **give the c. podać kju, cue**; 4) hasło, słowo lub zdanie stanowiące hasło polityczne, agitacyjne itp.

catchy, adj. (ke'czy) 1) chwytający za serce, nadający się do łatwego pochwylenia np. c. **melody**; 2) podchwytliwy, podstępny; 3) zmienny, niestały; 4) szk. wesoły, żartobliwy.

cate, s. (kejt) 1) przest. pl. zakupy, jado kupne (nie domowe), miesiwa, pożywienie; 2) pl. smakołyki, wytworne mięsiwa, delikatesy.

catechesis, s. (ketik'i'zys) pl. -ses (-zis) 1) nauczanie katechizmu. katechizowanie; 2) katechizm, książka z nauką katechizmu.

catechetical, adj. (-ketik) dotyczący katechizowania, dotyczący katechizmu, zgodny z katechizmem.

catechetical, adj. (-i) 1) ob. **catechetical**; 2) dotyczący nauki podawanej w formie pytań i odpowiedzi.

catechin, s. (ke'ticzin) chem. katechina, $C_{15}H_{10}O_6$, kwas katechu zawarty w roślinie *UNCARIA GAM-*

BIER *Roxb.* z rodziny marzanowatych, *RUBIACEAE*, zwany także **catechol**, **catechuin acid**; używany jako garbnik, ob. **catechu**.

catechism, s. (-kizm; katechi'dzejn, 'katechejn' gr. wkładać w uszy przez częste ustne powtarzanie) 1) sposób nauczania za pomocą pytań i odpowiedzi; 2) katechizm, książka zawierająca pytania i odpowiedzi w szcz. dotycząca zasad wiary; 3) przen. szereg pytań i odpowiedzi; grupa pytań przekładanych kandydatowi na egzaminie.

catechist, s. (-kist) katecheta, nauczyciel zasad wiary.

catechistic, -al, adj. (-ki'stik) dotyczący katechety, znamionujący katechetę.

catechistically, adv. ('-likeli) sposobem katechizmowym, jak katecheta.

catechization, -sation, s. (-kizej'szn, -kaj-) katechizowanie, udzielanie nauki (szcz. zasad wiary) ustnie w formie pytań i odpowiedzi.

catechize, -ise, vt. (-kajz) 1) katechizować, udzielać nauki (szcz. zasad wiary) ustnie w formie pytań i odpowiedzi; 2) wypytywać, badać za pomocą pytań, w szcz. w zamiarze doprowadzenia do odpowiedzi potępiającej badanego, jak np. w średniowiecznym sposobie pytania stron i świadków w sądach ang. i amer. gdzie odpowiadać wolno tylko: tak i nie.

catechu, s. (ke'ticzu, -szu; mal. keszu), **cashoo** (keszu) katechu, sucha substancja żywiczna otrzymywana przez destylację z drewna, liści i owoców różnych drzew podzw. azj., w szcz. a) z drewna dwóch akacji wsch.-ind., *ACACIA CATECHU* Willd. i *A. SUMA*, zwanej także *Bengal c.*, najważniejszego katechu w handlu (w lecznictwie środek rozwalniający, w przemyśle garbnik); b) z marzanowatego wsch.-ind. krzewu *UNCARIA GAMBIER*; c) ekstrakt orzecha betel, zwany **Bombay c.** lub **Pegu c.**; wszystkie trzy gatunki zawierają katechinę i kwas katechu—garbnikowy i są używane w garbarstwie, w lecznictwie i farbiarstwie (barwnik brunatny).

catechuic, adj. (-czu'ik, -szu'ik) dotyczący katechu lub jego pochodnych.

catechumen, s. (ke'tikju'myn) 1) hist. kość. osoba otrzymująca nauki o zasadach wiary chrześcijańskiej; kandydat do chrztu św., neofita; w pierwszych czasach chrześcijaństwa osoba uznana urzędownie za chrześcijanina i dopuszczona do nauki przed przyjęciem do Kościoła; 2) osoba otrzymująca naukę dotyczącą jakichkolwiek zasad fundamentalnych.

catechumenate, s. (-ejt) katechumenat, hist. kość. 1) stan katechumena; 2) dom katechumenów.

catechutannic, adj. (-te'nik) dotyczący garbnikowego kwasu katechu; ob. **tannic acid**.

categorem, s. (log. kategoremat, nazwa, określenie.

categorematic, adj. (kategorime'-

tlk) log. kategorematiczny, mogący być uznany za nazwę czyli określenie, przec. syncategorematic.

categorical, adj. (-go'rikel) 1) ściśle określający, dotyczący kategorii; 2) kategoriyczny, bezwzględny, nie dopuszczający wyjątków ani warunków, bezwarunkowy, wyraźny, absolutny, stanowczy; c. imperative fil. imperatyw kategoriyczny, nakaz bezwzględny, według Kanta zasada konieczności stosowania się do pewnych podstaw praw moralności jak gdyby były zasadniczymi prawami natury; c. proposition log. przesłanka kategoriyczna, wyrażona w formie stanowczego twierdzenia; c. syllogism log. syllogizm kategoriyczny, (w którym obie przesłanki są sądami kategoriicznymi); ob. hypothetical, warunkowy i disjunctive, rozjemczy.

categorical, s. log. 1) przesłanka kategoriyczna; 2) sąd kategoriyczny.

categorically, adv. (-li) kategoricznie.

categoricalness, s. (-nes) kategoriyczność.

category, s. (ke'tegori) kategoria, 1) fil. najwyższy podział bytu, któremu można podporządkować wszystko co istnieje; u Arystotelesa 10: substancja, substance, (podstata X. dr. Węgier); jakość quality; ilość quantity; stosunek (odnośność, X. dr. W.) relation; działanie action; bierność, (biernia X. dr. W.) passivity; ułożenie position; mienie possession; miejsce place; czas time; u Kanta forma a priori istniejąca w umyśle 4: 1) ilość, 2) jakość, 3) stosunek, 4) możliwość, istnienie i konieczność; w nowszej fil. każda grupa przedmiotów związanych pewną wspólną cechą zasadniczą; 2) klasa jakiej odpowiada pewne ogólne określenie np. gatunek, rodzaj, rodzina, gromada, typ. itp.

catelectronic, adj. (-lektra'nik) fizjol. dotyczący elektrycznego nastroju równobieżnego.

catelectrotonus, s. (-lektro'tones) fizjol. elektryczny nastroj równobieżny, napięcie elektryczne dodatnie (wywołane biegunem ujemnym), stan wzmożonej drażliwości nerwu w okolicy katody czyli ujemnej elektrody na przejście prądu elektrycznego; ob. anelectrotonus.

catena, s. (ka'ti'na) pl. catenae (-ni) łańiec; szereg połączonych z sobą ogniw; w szcz. c. patrum zbiór wyjątków z patriotycznych lub religijnych pism.

catenarian, adj. (-nej'tien) łańcuchowy, podobny do łańcucha, w szcz. dotyczący zasady łańcuchów np. c. arch łańcuchowy łuk, c. principle zasada łańcuchów.

catenarian, s. ob. catenary, s.

catenary, adj. (ke'tinej'ri) 1) łańcuchowy, podobny do łańcucha, w szcz. zawieszono swobodnie na dwóch punktach; 2) dotyczący serii ogniw.

catenary, s. (ke'tinej'ri) mat. powstać jaką przyjmuje zupełnie giętki, nierozciągliwy powrót w równowadze pod wpływem sił np. zawieszony na dwóch gwoździach; równanie takiego swobodnie wiszącego łuku

jest $y = \frac{c}{2} (e^{\frac{x}{c}} + e^{-\frac{x}{c}})$ przy czym

jest podstawą naturalnego systemu logarytmów, a c stałą; równanie to od czasów Galileusza przyjęte za podstawę budowy najdoskonalszych łuków i mostów wiszących.

catenate, adj. (-nejt) łańcuchowy.

catenate, vt. 1) połączyć w ciąg ogniw; 2) żart. zakuć w łańcuchy.

catenated, adj. (-yd) ob. catenate, adj.

catenation, s. (-ej'szen) połączenie w ogniwa lub jakby w ogniwa, ob. concatenation.

catenoid, s. (ke'tino-id) geom. powierzchnia powstająca z obrotu związającego z dwóch punktów łańcucha dookoła swej osi; jest to jedyna najmniejsza powierzchnia obrotu.

catenulate, adj. (ke'te'njulejt; -ti'-) łańcuszkowy, np. niektóre kolonie bakterij, znaki na muszlach, na skrzydłach motyli itd.

cater, adv. (kej'ter) gw. diagonalnie, przekątnie, na krzyż.

cater, s. 1) ob. caterer; 2) (od fr. quatre (katr) cztery) przest. czwórka w karty, domino, kości; 3) pl. ob. change ringing.

cater, vi. 1) dostarczać jadła, zakupować spożywcze artykuły dla gospodarstwa; 2) dostarczać zawodowo tego czego kto wymaga np. jadła, muzyki, sił artystycznych, za for lub to; 3) gw. leżeć na skos, leżeć diagonalnie.

cater, vt. 1) zakupywać lub dostarczać jadła; 2) gw. położyć diagonalnie.

cateran, s. (ke'teran) żołnierz nieregularnej armii, włóczęga lub zbój z gór szkockich; stąd: rozbójnik, zawalidroga.

cater-cornered, adj. (kej'ter kor'nerd) gw. diagonalnie, przeciętnie, na skos.

cater-cousin, s. (-ko'zn) bliski przyjaciel, w Pol. gw. brat.

cater-cousinship, s. pierwotnie odległe pokrewieństwo, pot. dziesiąta woda po kisielu; często w znaczeniu bliskiego stosunku przyjaźni.

caterer, s. (kej'terer) przedsiębiorca zawodowo dostarczający jadła i sił artystycznych na bankiety, przyjęcia itp.

caterpillar, s. (ke'turpilör) 1) gąsienica motyla lub ćmy, larwa innych owadów np. wojsiłkowatych, PANORPATA i i.; (gw.) liszka zielna, wasienica, wasionka; 2) przen. żarłoczny człowiek, nienasyconiec; 3) bot. a) przest. niezapomnijka forget-me-not; b) pl. podobne do gąsienicy straki niektórych roślin np. ASTRAGALUS HAMOSUS, MEDICAGO SCUTELLATA, SCORPIURUS VERMICULATA i i.

caterpillar hunter (k. hon'ter) 1) każdy owad z rodziny szczypankowatych owadów biegaczy, CARABIDÆ, żywiących się gąsienicami, w szcz. rodzaju teczników CALOSOMA; 2) sroka, ob. crow shrike.

caterwaul, s. (ke'teruol) kocia muzyka, kocie wrzaski, kwiki kotów

marcowych, dźwięk podobny do głosów kocich w czas rui.

caterwaul, vi. 1) o kotach, wrzeszczeć w czas rui; wydawać przenikliwy, chrapliwy dźwięk jak koty; 2) o kotach, być w rui, grzać się; przen. i z przekąsem: być w zalotach, palić koperczaki, oświadczać się; por. marcowy kawaler.

caterwauling, s. (-in') 1) stan kotów w porze rui; 2) ob. caterwaul, s.

cates, s. pl. (kej'c) łakocie, smakoliki.

catfall, s. (ket'foł) mar. lina lub łańcuch do podnoszenia kotwicy do dźwigara kotwicznego.

catfish, s. (-fish) nieściśła nazwa rozmaitych ryb, przeważnie z rodziny sumów SILURIDÆ, mających wąsy i zęby podobne do kocich.

catfooted, adj. (-yd) 1) stąpający cicho jak kot; 2) (o pewnych wyżłach) mający stopę kocia.

catgut, s. (-got) 1) struna z kiszek baranich, używana do instrumentów muzycznych, w chirurgii do zszywania ran itp.; 2) instrumenty smyczkowe zbiorowo; 3) rodzaj inlajnej tkaniny z wielkimi odstepami; 4) bot. strączkowa roślina wsch. St. Zj. THEPHROSIA VIRGINIANA Pers. goat's rue; (w jęz. pol. kozia rutka oznacza inną roślinę, strączkową, kokosze główki, ONOBRYCHIS).

Catharan, adj. ob. Catharistic.

Catharan, s. (ke'aren) dotyczący purytanów Cathari.

Cathari, s. pl. (-raj; katharos' gr. czysty, to samo co ł. PURUS, skąd: purytanie) hist. kośc. Katarowie, nazwa wielu sekt, w szcz. 1) w w. III nowacjanie, uważający się za jedyny prawdziwy i czysty Kościół chrześcijański, ponieważ nie przyjmowali z powrotem tych co Kościół opuścili; 2) w w. XI-XIII (zwłaszcza we Francji pld.) szereg sekt nie uznających kultu obrazów i świętych, obrzędów kapłaństwa, małżeństwa: Albigenowie, Bagnolezi, Bogumiłowie, Euchici, Konkorreżanie, Lucyferianie, Ortlieberowie, Paulicjanie i i.

catharism, s. (-zm) 1) zasady sekt katarskich (później: kacerskich) 2) czyszczenie powierzchni do stanu chemicznej czystości.

Catharist, s. (-st) hist. kośc. członek sekty Cathari.

Catharistic, adj. (-ri'stik) hist. kośc. dotyczący sekty Cathari, zgodny z naukami takiej sekty.

catharization, s. (-izej'szen) doprowadzanie do czystości chemicznej.

catharize, vt. (-ajz) czyścić, oczyścić, odczyścić; w szcz. doprowadzić do czystości chemicznej.

catharping, **catharpin**, s. (ket'harpin) mar. krótki powrót lub klamra żelazna do przytrzymania żagla do masztów, by dać większą swobodę rełom.

catharsis, s. (ke'ar'sys) 1) med. naturalne lub sztuczne czyszczenie (ust, nosa, ucha, kiszek); 2) fil. ob. katharsis.

Cathartes, s. (-tiz) zool. rodzaj ptaków obejmujący sepa ścierwnika am. CATHARTES AURA, ob.

turkey buzzard; nazwa pochodzi stąd, że pld. St. Zj. (Floryda i okolice) ptak ten oczyszcza drogi z wszelkiej padliny w kilka godzin, zwany pospolicie w tych okolicach policją zdrowotną.

cathartic, -al, adj. (-tik, -tikł) przeczyszczający, ułatwiający wypróżnienie; **c. acid** gorzki, rozwalniający składnik.

cathartic, s. med. środek przeczyszczający, zazwyczaj łagodny środek rozwalniający.

Cathartidae, s. pl. (-ti'di) zool. rodzina sępów amer., różniących się w różnych szczegółach od prawdziwych sępów, lecz podobnych z wyglądu i żyjących się ścierwem; często uważana za podrząd CHATHARTAE (-ti) czyli CATHARTIDES (-ti'diz).

cathead, s. (ket'hed) 1) mar. dźwigar kotwiczny; 2) nasadka ku wzmocnieniu delikatnej roboty tokarskiej.

cathedra, s. (ke'j'dra) katedra 1) siedziba biskupa; 2) tron biskupi; 3) stół i krzesło na podwyższeniu zajmowane przez profesora; 4) posada przywiązana do pewnego działu wiedzy na wszechnicy, np. powołany na katedrę fizyki **called upon to take over the department of physics**.

cathedral, adj. (ke'j'dreł) 1) katedralny, kapitulny, dotyczący urzędu biskupiego; 2) katedralny, pochodzący z urzędu biskupiego; 3) katedralny, podobny do wnętrza katedry lub do budowy ołtarza katedralnego.

cathedral, s. 1) katedra, kościół w którym znajduje się tron biskupi (ob. **cathedra**, s. 2); w wyznaniach nie mających biskupów największy kościół w okręgu administracyjnym; czasem tytuł ten pozostał kościołom, które niegdyś były siedzibą biskupią; 2) przen. siedziba władzy lub ośrodek nauki.

cathedratic, adj. (ke'j'dre'tik) 1) pr. dotyczący stolicy biskupiej; 2) wygłoszony autorytatywnie **EX CATHEDRA**, urzędowy, autorytatywny.

cathedratic, s. katedralne, opłata parafij składana stolicy biskupiej.

Catherine, s. (ke'rin) Katarzyna, żeńskie imię własne, także **Kathryn**, zdr. **Kate** (Kejt), **Kit**, **Kitty**, **Kasia**, **Kaśka**, **Kasieczka**; dzień św. Katarzyny z Aleksandrii 25 listopada, św. Katarzyny z Sjeny 30 kwietnia; św. K. z Al. przedstawiona z kołem zapatrzoną w kolce ku upamiętnieniu tortur ob. **C. wheel**.

Catherine wheel, (K. huil') 1) bud. okrągłe okno, ob. **rose window**, **wheel window**, zwane także **C. w. window**; 2) her. koło kołczaste; 3) ognie sztuczne na wzór takiego koła.

catheter, s. (ka'j'tör) med. kateter, cewnik, przyrząd chirurgiczny służący do rozszerzania przewodów słuzowych, w szcz. do zapuszczania do cewki moczowej celem badania lub wyprowadzenia moczu.

catherism, s. (izm) ob. **catherization**.

catherization, s. (-izej'szen) med, katetyzowanie, cewkowanie, katetyzm, katetyzacja.

catheterize, vt. (ajz) med. katetyzować, cewkować, wprowadzić kateter.

cathetometer, s. (ke'j'tomi'tör, przyrząd do mierzenia najdrobniejszych różnic w wysokości np. dwóch pionowych słupów rtęci lub innej cieczy w przyrządzie do mierzenia ciśnienia.

cathetometric, adj. (-met'rik) katetometryczny, dotyczący bardzo dokładnego mierzenia wysokości.

cathetus, s. (ke'j'tes) pl. -ti (-taj) geom. prostopadła, linia prostopadła dotykająca płaszczyzny lub innej linii; stąd **catheti**, przyprostokątne, są liniami prostopadłymi zawierającymi proste kąty w trójkącie prostokątnym znajdujący się naprzeciw trzeciej strony tego trójkąta, przeciwprostokątnej; ob. **hypotenuse**.

cathode, **kathode**, s. (-od' elektr. katoda, ujemna elektroda; przec. **anode**.

cathode rays, fiz. i chem., promienie katodowe, wszelkie promienie rozchodzące się z katody w rurce z rozcieńczonym gazem, w której odbywa się wyładowanie elektryczne; promienie te składają się z elektronów mających ruch prostoliniowy; różnią się od promieni beta mniejszą chżyzością; uderzając o ciała stałe tworzą promienie Roentgena, **X rays**, ob. **beta rays**, **electron**, **Röntgen rays**.

cathodic, adj. (-ik), bot. odwracający się (o części liścia), w tym znaczeniu zwykłe **kathodic**; fizjol. r. określający centryfugalny (odśrodkowy) kierunek wpływów nerwowych; fiz. i chem. dotyczący katody, pochodzący z katody, katodowy.

cathodograph, -deg-, s. (-gref) radiograf, obraz wytworzony przez promienie rentgenowskie.

cathole, s. (ket'hol) 1) nora lub kryjówka dzikiego kota; 2) otwór (we drzwiach itp.) dla kota do przejścia; 3) r. głęboki wybój w dnie rzeki.

catholic, adj. (ke'golik, ke'lik; kat'holon gr. na całość, wedle całości, na cały świat) 1) uniwersalny, powszechny; 2) dotyczący całej ludzkości, szeroki, wyrozumiały; 3) dotyczący kościoła powszechnego obejmującego cały świat; jakkolwiek wiele Kościołów przyjęło te nazwy, przeważnie rozumie się pod tą nazwą w krajach rzymsko-katolickich **KRK**, **Roman Catholic Church** lub **Roman Catholics**, w innych łącznie **KRK**, **KA** i **KW**; **C. Apostolic Church** Kościół Apostolski, sekta założona około 1832, z organizacją hierarchii obejmującej apostołów, proroków itd.; **Holy Orthodox C. Apostolic Eastern Church**, Kościół prawosławny, ob. **Eastern Church**; **c. creditor**, pr. szk., dłużnik, którego dług zabezpieczony jest łącznie na dwóch lub kilku posiadłościach; **C. Emancipation Act**, hist. ang., potoczna nazwa ustawy Jerzego IV z r. 1829 znosząca ograniczenia obywatelskie przeciw katolikom; **C. Epistles**, bib. listy powszechne, odr. listów św. Pawła Apostoła, nie adresowane do nikogo w szczególności.

ści: siedm: św. Jakuba Apostoła, dwa św. Piotra Apostoła, trzy św. Jana Apostoła, św. Judy Apostoła; **KRK**. list biskupi do wiernych; **C. frog** australijska żaba z krzyżem na plecach; **C. King**, **His C. Majesty** Jego Najbardziej Katolicka Mość Król Hiszpanii; **C. Reaction** kontr-reformacja, ob. **counter reformation**.

catholic, s. 1) osoba należąca do powszechnego Kościoła chrześcijańskiego; 2) C. katolik, członek Kościoła Katolickiego w szcz. **KRK**., rzymski katolik; 3) ob. **catholicos**.

catholicism, **catholicity**, s. (ke'golisizm, ke'geli'siti) 1) katolicyzm, system Kościoła katolickiego, wiara i obrządki; przynależność do Kościoła katolickiego; 2) szczególna właściwość dobrego katolika; 3) r. szerokość poglądów, powszechność zapatrywań na świat.

catholicize, vi. (-lisajz) zostać katolikiem, przyjąć katolicyzm, przejść na katolicyzm.

catholicize, vt. uczynić katolikiem, przyjąć do Kościoła katolickiego.

catholic-, przedr., katolicko-.

catholicon, s. (-likan) med. powszechne lekarstwo na wszelkie dolegliwości, panaceum, ob. **cure-all**; przest. przedmiot (np. formułka) powszechnego zastosowania.

catholicos, -cus, s. (-kas, -kes) hist. kośc. 1) w początkach chrześcijaństwa urzędnik kościelny zarządzający pieniędźmi; 2) C. katolikos, głowa Kościoła Ormiańskiego (w Eczmiadzynie na Kaukazie).

cat ice, **cat's ice** (k. ajz) cienki lód, z pod którego woda ustąpiła.

Catlinarian, adj. (katiline'rien, od nazwiska Katliny spiskowca rzymskiego z r. 63 przed Chr.) katylinarny; dotyczący Katliny; pot. kryminalny, zbrodniczy.

Catlinarian, s. członek spisku na życie konsula Cicerona; przen. spiskowiec.

cation, s. (kat'ajon) chem. 1) substancja tworząca się na katodzie w elektrolizie cieczy, uważana za elektrododatnia w stosunku do anody; 2) dodatni jon, ob. **ion**; także **kation**.

catkin, s. (ket'kin) bot. bazia, bażka, kotek **ament** **AMENTUM**.

catkinate, adj. (-ejt) bot. posiadający kwiatostan zwany bazią lub kotkiem.

catlike, adj. (-lajk) koci, podobny do kota; skradający się, skryty, podstępny; bezszelestny.

catling, s. (-lin ~) 1) kocie, kociak; 2) r. struna z jelit owczych, ob. **cat-gut**; 3) c. lub **catlin** chrz. spiczasty nóż obosieczny, używany w szcz. przy amputacjach.

catlinite, s. (-linajt; od nazwiska Jerzego Catlina, podróżnika amer., 1796-1872) petr. katinit, czerwona skała gliniana w okolicach górnołęgu rzeki Missouri; Indianie żłobią z tej glinki fajki, ob. **pipestone**.

cat-locks, s. (-laks) bot. welnianka pochwowata, **ERIOPHORUM VAGINATUM** Am., z rodziny turzycowatych, **CYPERACEAE**.

catmint, ob. **catnip**.

cat nap (k. nap) króciutka drzemka.

catnip, catnep, s. ('-nyp bot. miętowna roślina kocimiętka, *NEPETA*, z rodziny wargowych, *LABIATÆ*; *N. CATARIA* Linn. kocimiętka właściwa, bylina szaro-włosista do 4' (120 cm.), w Ang. *catmint*.

cato- przedr. (ke'to; kata' gr. w dół) doło-, spodo-.

Catonian, adj. (kejto'njen) katoński, dotyczący Katona Starszego albo Katona z Utyki, dwóch starożytnych mężów stanu znanych z prostoty obyczajów i surowości.

Catonian s. hist. kl. stronnik Katona.

cat-o-nine-tails, s. (ket'onajn'tejls') kańczug, przyrząd do smagania przestępców, z dziewięcioma pletniami, wiązanymi w guzy, na wspólnej rękojeści.

catoptr, **catoptron**, s. (katap'ter, -tron) przest. lustro, zwierciadło.

catoptric, -al, adj. lustrzany, zwierciadlany; c. **light** światło, w którym promienie skupione są przez odbicie, widzialne na odległość znaczną, jak np. w latarni morskiej; c. **telescope** astron. teleskop reflektorowy, luneta mająca zwierciadła.

catoptrically, adv. (-li) jak w lustrze, w odbiciu.

catoptries, s. (-optriks) opt. katoptryka, dział optyki zajmujący się zjawiskami odbijania się światła; nauka pierwszy raz spisana w dziele Euklida "Katoptryka" r. 300 przed Chr.

catoptromancy, s. ('-tromen'si) wróżenie ze zwierciadła lub szklanej kuli.

catoptromantic, adj. ('-tik) dotyczący wróżenia ze zwierciadła lub szklanej kuli.

catostomid, adj. dotyczący rodziny *CATOSTOMIDÆ*; s. osobnik z tej rodziny.

Catostomidae, s. pl. (ketosta'midi; kata' gr. spodem, stoma gr. usta, spodousto) zool. rodzina ryb słodkowodnych kostnoszkieletowych, *TELEOSTEI*, obejmująca amer. sokrów, sucker, pokrewnych karpiovi dawniej zaliczana do rodziny karpio-watych, *CYPRINIDÆ*.

catostomoid, adj. dotyczący ryb podobnych do tej rodziny; s. osobnik z rodziny podobnej do *CATOSTOMIDÆ*.

Catostomus, s. (keta'stomes) zool. rodzaj sokrów reprezentujących najznamienniejszą rodzinę *CATOSTOMIDÆ*.

catrig, s. (ket'rig) mar. osprzęt jednomasztowy wystawiony na samym przedzie łodzi.

catrigged, adj. ('-rigd) mar. osprzętowany w ten sposób.

cat's-claw, s. (kac'klo) potoczna nazwa wielu roślin: w Ang. wyczka przelot *kidney vetch* *ANTHYLLIS VULNERARIA* Linn., także w Ang. komonica, ob. *bird's-foot trefoil*; w Ind. Zach. pnącze *BIGNONIA UNGUIS-CATI* Linn.; w Florydzie czułkowata roślina *ZYGIA UNGUIS-CATI*.

cat's cradle zabawa dziecięca po-

legająca na tworzeniu figur z nitki nawijanej na palce obu rąk.

cat's-ear, s. (kec-ir') 1) med. kocie ucho, chorobowe zniekształcenie ucha ludzkiego na podobieństwo kociego; 2) bot. kocie ucho ob. *capeweed*, s. 3) i i.

cat's-eye, s. (kec-aj') 1) med. kocie oko, chorobowy stan oka znamieny szczególnym polyskiem w gliomacie siatkówki, jasna ślepotą, *AMAUROSIS SPLENDENS*; 2) min. kocie oko, zielonawo-szary lub brunatny kwarcz z Indj. Wsch., używany jako klejnot; 3) bot. przeta-cznik ożankowy *VERONICA CHAMÆDRYS* Linn. i p. bizantyński, *V. BYZANTINA* BSP.

cat's-foot, s. (-fut) bot. kocia stopa, zajęcza noga, (ziele) owieczki.

Catskill formation (kec'kil formej'szen) geol. formacja w górnej serii systemu dewońskiego w okolicy Catskill w stanie New York, ob. **geology**.

cat's-paw 1) głupiec, dający się używać za narzędzie do wyciągania komu kasztanów z ognia; 2) bot. kocia stopa ob. **cat's-foot**; 3) mar. a) kocie łapki, wietrzyk poruszający lekko powierzchnię morza miejscami w czas całkowitej ciszy; b) kocie łapki, powróż o dwóch okach na hak, ob. **knot**, także **catpaw**.

cat's paw 3) mar. b) kocie łapki.

cat's-paw, vt. mar. 1) marszczyć powierzchnię morza w kocie łapki; 2) związać powróż w kocie łapki i przeciągnąć hak.

cat's-tail, s. (-tejl) nazwa potoczna rozmaitych roślin np. a) w Ang. tymotka; b) skrzyp; c) wełnianka; d) pałka, ob. **cat-tail**; e) miódunka ob. **bugloss**.

cat tackle, (k. takl) mar. wielokrażek kotwiczny, także **cat purchase**.

cat-tail, s. (k. tejl) bot. 1) pałka wielolistna *TYPHA LATIFOLIA* Linn. z rodziny rogożowatych; w Ang. *reed mace*, ob. *candlewick*; 2) kotka ament *AMENTUM*.

cat thyme (k. ąjym) bot. kocie ziele *TEUCRIUM MARUM* Linn., eur. rodzaj ożanki *germander*.

cattimandoo, s. (ketimen'du; telugu) żywica wilczomleczka wsch.-ind. *EUPHORBIA TRIGONA* podobnego do kaktusa; używana jako cement.

cattle, s. (ketł) 1) przest. inwentarz, żywy inwentarz, przedmiot własności, własność ruchoma jakoto: pieniądze, meble, bydło, dawniej **goods and cattle** lub **cattles**, dziś **raczej goods and chattel**; 2) bydło domowe; c. **and game disease** (ketł end gejm'dizi's) wet. księgosusz *SEPTICÆMIA HÆMORRHAGICA*, zakaźna choroba bydła i niektórych zwierząt.

c. bush (k. busz) bot. australijskie drzewo *ATALAYA HEMI-*

*GLAUC*a z rodziny mydleńcowatych, *SAPINDACEÆ*; w czasie długiej posuchy ścinane na pasze.

c. guard (k. gard) St. Zj. przyrząd automatyczny na krzyżowce wstrzymujący bydło na gościńcu przed torem kolejowym w chwili przejazdu pociągu.

c. louse, (k. lauz) zool. wesz bydlęca, ogólna nazwa robactwa nawiedzającego rozmaite gatunki zwierząt np. krwiopijca *HÆMATOPI-NUS*, zjadający włosy *TROCHOD-ECTES SCALARIS*, wesz kurza *MENOPON PALLIDUM*, wesz ka-za *LIPEURUS SQUALIDUS* itd.

c. pump, (k. pomp) pompa bydlęca, puszczana w ruch automatycznie przez bydło.

c. range, **c. run**, (k. rendź), k. ron) obszerny i ogrodzony plac dla bydła.

c. show, (k. szo) wystawa bydła, pokaz bydła.

c. tick, (k. tik) zool. kleszcz rzędu roztoczy, nawiedzający bydło w podzw. okolicach Ameryki Płd. i Płn., *BOOPHILUS ANNULATUS*; czepia się nóg bydła i prawdopodobnie była głównym roznosicielem gorączki teksaskiej, *Texas fever*; kleszcz psi, *IXODES RICINUS*, także często w Polsce, szczególnie na psach myśliwskich.

Cattleya, s. (ketli'e, od nazwiska botanika ang. Williama Cattley'a) bot. rodzaj podzw. amer. epifytów storczyków o kwiatach szczególnie piękności; c. roślina tego rodzaju.

catty, adj. (ke'ti) gw. koci, fałszywy, nieszczerzy, podstępny, złośliwy.

catty, s. 1) waga ind. i chiń., 1.33 funta av. (604.8 gr.); 2) waga syjamska, 1.32 funta av. (600 gr.); 3) moneta syjamska wartości \$21.44, f 4/8/1, zł. 111; ma 80 tykałów.

Catullian, adj. (keto'lien) dotyczący Katulla, w stylu Katulla; (Caius Valerius Catullus, 87-54, znakomity liryczny poeta starożytny, który umarł w wieku lat 33, a którego pierwsze zbiorowe wydanie dzieł ukazało się w 1400 lat po jego śmierci).

catwhisker, s. (ket'hui'sker) tech. sprężynka kontaktowa.

Caucasian, adj. (kokej'szen) kaukaski, dotyczący Kaukazu; C. **race** rasa kaukaska, obejmująca narody indo-europejskie, semitów, hamitów, oraz Basków, Czerkiesów, Gruzinów; według niektórych uczonych także Ainosów w Japonii, Drowidów w Indiach; C. **walnut** orzech kaukaski o owocu dwuskrzydłowym, *PTEROCARYA FRAXINIFOLIA*.

Caucasian, s. 1) mieszkanie Kaukazu; 2) osobnik rasy kaukaskiej.

Caucasic, adj. 1) kaukaski ob. **Caucasian**, adj.; 2) podobny do kaukaskiego ob. **Caucasoid**, adj.

Caucasoid, adj. (ko'keso-id) podobny do kaukaskiego, pokrewny z kaukaskim, skłaniający się do kaukaskiego.

caucho, s. (kau'czo, kau'czu) kauczuk, w szcz. w gw. kup. kauczuk, w szcz. w gw. kup. kauczuk z brazylijskiego drzewa morwowatego *CASTILIA ULEI* lub ze środk.-amer.

drzewa gumowego CASTILLA ELASTICA.

caucus, s. (ko'kes) 1) St. Zj. zebranie klubu politycznego lub szefów partii politycznej, czasem klubu parlamentarnego itp. w celu wytyczenia stanowiska partii; 2) Ang., ścisły komitet w łonie partii, zwykle obieralny, decydujący o stanowisku partii; także taki system; 3) Australia, tajne posiedzenie posłów partii robotniczej w parlamencie, zwane przez partię labor caucus, a przez przeciwników secret caucus; także przewisko nadane samej partii robotniczej w parlamencie przez opozycję.

caucus, vi. brać udział w takim zebraniu, radzić w takim zebraniu.

cauda, s. (ko'da; cauda (czyt. kau'da) ł. ogon) pl. -æ (-i) ogon, coś podobnego do ogona; muz. koda, pionowa kreska kończąca nuty i zamykająca szereg ligatur; c. equina (z ł. kau'da ekwi'na, z ang. ko'da ikuaj'ne) anat. ogon koński. pęk korzeni nerwowych otaczających po obu stronach dolną część rdzenia kręgowego; c. galli, petr. ogon koguci, wykopalisko podobne do pęku piór kogucich, znajome w skałach dolnego dewonu; prawdopodobnie skamieniałe wodorosty; c. galli grit geol. piaskowiec z odciskami takiego rodzaju, w średnim dewonie.

caudal, adj. (ko'deł) ogonowy, ogoniasty, dotyczący ogona, podobny do ogona; c. fin. zool. nieparzysta pletwa ogonowa, PINNA CAUDALIS, ogon rybi; c. peduncle zool. zwężenie ciała ryby przed ogonem.

caudal, s. skrót za caudal fin ob. wyżej.

caudate, adj. (kodejt') mający ogon lub podobny przydatek; c. lobe anat. ogoniasty zraz (wątroby); LOBUS CAUDATUS (HEPATIS); c. nucleus anat. jądro ogoniaste NUCLEUS CAUDATUS (w mózgu).

caudated, adj. (-yd) ob. caudate.

caudation, s. ogon, przydatek.

caudex, s. (ko'deks) pl. caudices (ko'disiz) i caudexes (ko'deksiz, -ksis) bot. 1) pień drzewa wraz z łodygami lub z ich słodami; 2) przest. oś roślin drzewnych.

caudle, s. (kodl) winna polewka, ciepły napój z winą lub piwa z jajem, chlebem, cukrem i korzeniami; c. of hempseed, hempen c. przest. powieszenie człowieka, wykonanie wyroku śmierci na stryczku.

caudle, vt. 1) przygotowywać winną polewkę; 2) odświeżać jak winną polewkę; 3) częstować winną polewką.

caudo-, przedr. (ko'do-) ogonowo-.

caudo-tibialis, s. (-tibiej'lis) anat. mięsień łączący kręgi ogonowe z kością piszczelową np. u foki.

caught, vt. (ko't) czas przeszły od catch.

caul, s. (ko'l) 1) czepek, przest. z wyjątkiem med. czepek noworodka (uważany za niechybną zapowiedź szczęścia w życiu) i błona kiszko-wa OMENTUM; 2) przest. siatka, pokrycie siatkowe; pajęczyna; 3) stol. forma do przyklejania fornieru; 4) Ang. kobiałka drewniana z otworem do chwytu zamiast rączek.

Caulerpa, s. (koler'pa) bot. liczny rodzaj zielonych glonów tworzących rodzinę CAULERPACEAE; na dnie morza podzwrotnikowych; rzędu SIPHONALES.

cauliflory, s. (ko'liflo'ri) wyrób kwiatów ze starego drewna.

cauliflower, s. (-flauer) bot. kalfior, rodzaj kapusty, BRASSICA OLERACEA VAR. BOTRYTIS Linn.; a) roślina, b) jadalna główka.

cauliform, adj. (-form) bot. mający kształt pnia lub łodygi.

cauline, adj. (ko'lajn, -lin) bot. dotyczący pnia lub łodygi; wyrostający z górnej części łodygi, odr. basal i radical.

caulis, s. (ko'lys) pl. caules (ko'liz) bot. pień.

caulk, vt. (ko'k) uszczelniać, doszczelniać; mar. dobijać, konopić.

caulo- przedr. piennno-.

caulocarpic, -carpous, adj. mający pień rodczy corocznie gałęzie i owoce.

Caulophyllum, s. (-filom) bot. rodzaj berberysowatych ziół wsch. Azji i wsch. St. Zj., ob. cohosh.

cauma, s. (ko'me) med. gorączka; -tic, adj. (kome'tik) med. gorączkowo.

causability, s. (kozebi'ty) bierna możliwość spowodowania.

causable, adj. (ko'zebl) dający się spowodować, dający się wywołać.

causal, adj. (-zel) przyczynowy, dotyczący powodu, zawierający lub wskazujący na powód lub przyczynę, wyrażający przyczynę.

causal, s. 1) gram. wyraz lub zwrot przyczynowy, ob. causative; 2) coś wyrażającego powód.

causality, s. (koze'łiti) 1) przyczynowość; 2) działanie przyczyny i skutku; konieczny związek zjawisk następujących po sobie; zasada że wszelkie zjawisko w przyrodzie ma swoje przyczyny; 3) fren. umiejętność wyśledzenia skutku aż do jego najdalszych powodów.

causation, s. (-zej'szen) spowodowanie.

causative, adj. (ko'zetyw) powodujący, przyczynowy, wywołujący skutek; gram. wyrażający powód lub przyczynę np. zosły przypadek czyli narzędnik, ABLATIVUS czyli INSTRUMENTALIS, jest c. case; końcówka -en (np. harden twardzić, uczynić twardym) jest c. suffix.

causative, s. gram. forma wyrażająca związek przyczynowy.

causatively, adj. (-li) przyczynowo, z wyrazem powodowania.

causativeness, causativity, s. (ko'zatywnes, kozati'witi) związek przyczynowy, wyrażenie związku przyczynowego.

cause, s. (ko'z) 1) przyczyna, powód; 2) pr. powód (w procesie, osoba wnosząca sprawę do sądu); podstawa do sprawy sądowej; 3) pr. tytuł, motyw, racja, powód, konieczny do ważności aktu prawnego; 4) sprawa będąca pod dyskusją; 5) sprawa, idea, której się służy; 6) przest. choroba.

cause, vt. spowodować (acc.) przyczynić się do (gen.), sprawić, by;

sprawić że z inf. lub z that.

causerie, s. (kozri'; fr.) pogawędka.

causeway, s. (koz'uej) grobla, droga na grobli, ścieżka lub droga nasypiana na gruncie bagnistym; przest. gościniec, ob. causey.

causeway, vt. 1) usypać groble lub drogę na bagnie; 2) brukować drogę, budować bity gościniec.

causey, s. (ko'zi) 1) grobla, droga, ścieżka, usypiana nieco wyżej otaczającego bagna; 2) przest. bity gościniec w szcz. starożytna rzymska szosa w Wielkiej Brytanii; 3) szk. brukowana ulica, chodnik; plac wyłożony „kocimi łóbkami”; 4) przest. wzniesienie, mogiła, nasyp.

causey, vt. szk. brukować drobnym kamieniem („kocimi łóbkami”).

causidical, adj. (kozi'dikel) adwokacki.

caustic, adj. 1) palący, przyżegający, gryzący, żrący; 2) trawiący ostry, kaustyczny, satyryczny; 3) opt. kaustyczny, dotyczący zewnętrznych promieni wychodzących z jednego ogniska i odbijanych lub załamanych przez krzywą powierzchni; c. surface mat. powierzchnia kaustyczna, miejsca geometryczne punktów przecinania się promieni odbitych, catacaustics, katakaustyki, i załamanych diacaustics, diakaustyki; c. curve mat. krzywa kaustyczna, część powierzchni kaustycznej; c. alcohol chem. żrący alkohol, C₂H₅ONa. 2C₂H₅OH, biały proszek tworzący za zetknięciem się z wodą alkohol i sodę żrącą; c. ammonia, chem. amoniak gryzący jako gaz i w roztynach; c. creper bot. australijski wilczomlec EU-PHORBIA DRUMMONDII milk plant, którego mleczny sok służy tubylcom jako lekarstwo w rozmaitych chorobach; c. hydrate of soda chem. natron żrący; c. lime wapno niegaszone; c. plant ob. niżej c. vine; c. potash chem. potas żrący, KOH, wodorotlenek potasu; c. soda chem. soda kaustyczna czyli grzyzaka, wodorotlenek sodu NaOH; c. vine bot. australijska roślina trojęściowata (asclepiadaceous) SARCO-STEMMA AUSTRALIE, trująca dla bydła.

caustic, s. 1) substancja żrąca; 2) opt. kaustyczna powierzchnia, kaustyczna krzywa, ob. caustic, adj., ob. escharotic.

causticity, s. (kosti'siti) 1) właściwość trawienia czyli wyżerania, siła wytrawiania; 2) przen. ostrość (mowy, dowcipu itp.).

causticize, vt. (ko'stisajz) chem. uczynić żrącym, przerobić węglan alkaliczny na wodorotlenek; -r, s. (er) środek takiej przemiany, np. wapno.

cautel, s. (ko'tel; fr.) 1) kość. wskazówka do właściwego użycia sakramentów w szcz. przy mszy św.; 2) przest. ostrożność, uwaga; podstęp, sztuczka.

cautious, adj. (-ös) przest. ostrożny, przeczorny; -ly, adv. (-hi) ostrożnie, przezornie.

cauter, s. (ko'ter) rozpalone żelazo do wypalania pięt.

cauterant, adj. (-ent) żrący, gryzący, palący.

cauterant, s. substancja wypalająca.

cauterization, (-izej'szen) med. przyżeganie, także wynik przyżegania, miejsce wypalone.

cauterize, vt. (ko'terajz) 1) med. przyżęgać; 2) przen. palić jak np. sumienie; 3) przest. piętnować rozpalonym żelazem.

cautery, s. (-teri) 1) med. przyżęganie; 2) narzędzie do przyżęgan.

caution, s. (koszn) 1) ostrzeżenie, przestroga; 2) ostrożność, przezorność; 3) pr. szk. zabezpieczenie, kaucja; 4) r. zadatek, ob. **earnest**; 5) przest. a) zastrzeżenie; b) gwarancja, zabezpieczenie, zobowiązanie.

caution, vt. 1) przestrzec, ostrzec; 2) pr. szk. dostarczyć zabezpieczenia, złożyć kaucję; c. **one's self** uważać.

cautionary, adj. (ko'szeneri) 1) ostrzegający; 2) przest. przezorny, ostrożny; 3) szk. dotyczący zabezpieczenia lub kaucji; c. **block**, kol. przestrzeń toru w obrębie której kilka pociągów może poruszać się na mocy specjalnego zezwolenia, ob. **caution card**.

cautionary, s. kaucja, zabezpieczenie.

caution card (koszn kard) kol. w systemie blokowym karta upoważniająca maszynistę do przejazdu w danym bloku.

caution money (k. ma'ni) pieniężna kaucja, poręka.

cautious, adj. (ko'szös) ostrożny, przezorny, uważny, uważający, przewidujący; -ly, adv. (-li) ostrożnie, przezornie, uważnie.

cautiousness, s. (-nes) ostrożność, przezorność.

cavalcade, s. (kawełkejd') kawalkada, parada jezdna.

cavalcade, vi. jeździć w kawalkadzie.

cavalier, adj. (kawalir') 1) wesoły, obrotny, swobodny; 2) wyniosły, arogancki, zarozumiały, niegrzeczny; 3) hist. ang. C. dotyczący partii dworskiej Karola I; 4) przest. odważny, galancki wobec pań, elegancki, uprzejmy.

cavalier, s. 1) jeździec, kawalerzysta, rycerz; 2) wesoły i elegancki wojak, dawniej kawaler; 3) hist. ang. C. członek dworskiej partii za Karola I w przec. **Roundhead**, stronników parlamentu; 4) fort. r. budowa wzniesiona wyżej baszt, lecz czasem stawiana przez oblegających w celu ostrzeliwania obrońców twierdzy.

cavalier, vi. grać rolę wyniosłego panicyzka, zachowywać się arogancko.

cavalier, vt. nadskakiwać (damie).

cavalierism, s. (-izm) rycerskość XVII w.

cavalierly, adj. (-li) wyniosły.

cavalierly, adv. wyniośle.

cavalier servant (fr), **cavaliere**

servente (wł.) (kawalie' serwa ~, kawaliere serwen'te) kawaler, stały

towarzysz (przypuszczalnie kochanek) mężatki.

cavalla, s. (kawe'la) 1) makrełowata ryba **SCOMBEROMORUS** ob. **cero**; 2) każda ryba rodzaju **CARANGUS** w szcz. **CARANGUS HIPPOS** (cavallo port. koń, hippos gr. koń), podzw. Amer. wzdłuż obu wybrzeży.

cavalry, s. (ka'walri) 1) woj. konnica, jazda, kawaleria, rodzaj broni służący konno; **heavy c.** ciężka kawaleria; **light c.** lekka kawaleria; trzy główne rodzaje broni w armii lądowej: piechota, artyleria, konnica, **infantry**, **artillery**, c.; 2) jeźdźcy i konie zbiorowo; 3) rodzaj warcabów, w których niektóre figury są konicą, inne piechotą, **infantry**; 4) przest. rycerstwo; znawstwo jazdy konnej.

cavalry bone anat. kość wydarzająca się w mięśniu ksobnym uda jeźdźców utworzona skutkiem ciągłego nacisku.

cavalryman, s. pl. -men, (ka'warimen) kawalerzysta, żołnierz służący w konnicy czyli w jeździe.

cavatina, s. (kawati'na; wł.) muz. kawatina, pierwotnie piosenka najprostsza, obecnie melodyjna kompozycja, przeważnie sentymentalna, pisana w jednolitym tempie.

cave, s. (kiejw) 1) jama, jaskinia, pieczara, wadół, rozdół, loch; 2) dół np. w palowisku; 3) przest. próżnia; 4) hist. ang. C. secesja w partii liberalnej 1866, zwana przez Jana Brighta **C. of Adullam** z aluzją do biblij Sam. 22, 1, 2; **C. of Mammon** u Spensera „Faërie Queene” jaskinia Mammona, „boga świata i ludzi oddanych światu”; **C. of Montesinos** jaskinia legendarnego bohatera hiszp., wstawiona przez Cervantesa odwiedzinami Don Kiszota.

(I) **cave**, vi. 1) mieszkać w jaskini; 2) Ang. urządzić secesję, ob. **cave**, s. 4); 3) wpaść, zapasać się, ob. poniżej c. in; to c. in a) zapasać się z powodu podkopania; b) poddać się, załamać się, stracić ducha.

(II) **cave**, vt. 1) zamknąć w jaskini; 2) przest. wykopać, wydrążyć; to c. in podkopać w celu zaważenia.

(II) **cave**, vi. trącać głową, rzucać głową; gw. ang. spaść niezgrabnie.

(II) **cave**, vt. wywijać częścią ciała; gw. ang. przewrócić.

caveach, s. (ke'wycz) Ind. Zach. makrela lub inna ryba pokrajana, zaprawiona korzeniami i solona, smażona w oliwie, jako konserwa.

caveach, vt. przyprawiać rybę w ten sposób.

caveat, s. (kiejwi-et; caveat czyt. ka'we-at) 1. niechaj baczy) 1) pr. ostrzeżenie interesowanej osoby, by władza lub inna osoba prawna wstrzymała się od pewnej czynności aż do wysłuchania zarzutów; w szcz. w pr. patentowym ang. w sprawie sprzeciwu w odnawianiu patentu; 2) ostrzeżenie, przestroga, zwrócenie uwagi; 3) przest. zastrzeżenie.

caveat, vi. 1) pr. wnieść do władzy ostrzeżenie ob. wyżej; 2) szerm. przenieść szpadę z jednej strony

szpady przeciwnika na drugą, ob. **disengage**.

caveat emptor (ka'we-at emp'tor, 1. niechaj baczy kupujący) zasada, że kupujący ma sam dobrze obejrzeć towar i nabywa go na własną odpowiedzialność.

caveator, s. (kiejwi-ej'ter) pr. osoba wnosząca do władzy ostrzeżenie celem uzyskania odroczenia pewnej czynności aż do przesłuchania.

cave bear (k. ber) niedźwiedź jaskiniowy, bardzo duży niedźwiedź, **URSUS SPELÆUS**, którego szczątki znajdują się w wielu jaskiniach na kontynencie Eur. i w Ang., był współczesnym człowiekowi paleolitycznego.

c. dweller (k. duell'er) jaskiniowiec, mieszkaniec jaskiń, ob. **troglodite**.

c. dwelling (-in ~) mieszkanie w jaskiniach.

c. earth, (k. erč) geol. namul piasku, ziemi, stalagmitów i reszek ciała zwierzęcego (często gatunków już dawniej wygasłych), naniesiony do jaskini.

c. hyena, paleont. hiena, której szczątki częste są w jaskiniach Anglii, uważana za duży gatunek hieny plamistej **spotted hyena** **HYÆNA CROCUTA** żyjącej obecnie w Afr. pld. i zach.

c-in, s. (k. in) 1) zapadnięcie się ziemi; 2) miejsce gdzie ziemia zapadła się.

c. lion, paleont. lew, którego szczątki częste są w jaskiniach Eur. i W. Bryt. uważany za większy gatunek dzisiejszego lwa.

c. man (k. men) jaskiniowiec, człowiek żyjący w jaskini, w szcz. człowiek epoki kamiennej; przen. i żart. człowiek współczesny traktujący kobiety w sposób brutalny.

Cavendish, s. (ke'wendysz) liść tytoniowy mielony, słodzony i prasowany w kostki.

cave pearl, (k. perl) perła jaskiniowa utworzona w jaskiniach wapiennych pod wpływem działania wody.

cavern, s. (ka'wern) rozległa pieczara bez znanych granic; przest. próżnia.

cavern, vi. żyć w pieczarze

cavern, vt. 1) umieścić w pieczarze; 2) kopać pieczarę, formować przez podkopywanie.

cavern limestone (k. lajm'ston, Ang. -steun) wapieniak obfitujący w pieczary w szcz. wapieniak węglonosi w Kentucky.

cavernous, adj. (-nös) 1) pełen pieczar, jaskiniowy, próżny; 2) pełen dziur, przerw, komórek, otworów; 3) pieczarowy, otchłanny, dawniej pieczarski; c. **bodies** anat. ciała jaskiniowate **CORPORA CAVERNOSA** posiadające liczne komórki, w których krew skupiona utrzymuje je w naprężeniu; c. **plexus** anat. spłot nerwowy pod głowną tętnicą szyi po obu bokach siodełka **SELLA TURCICA**; c. **respiration** med. szmer jaskiniowy, szczególnie odgłos wypukowy gdy oskrzela stykają się z chorobową próżnią w płucach; c. **sinuses** (k. sajn'sesy)

anat. dwie duże jamy czołowe po obu bokach kości klinowej **sphenoid bone SPHENOIDALE**, w czaszce; c. **whisper** (k. h(u)ys'per) med. szmer miechowy, gdy przy auskultacji jam płucnych badany szepece.

cavernulous, adj. (kewer'njuloš) pełen drobnych dziurek lub jamek.

cavesson, s. (ke'wyson) kawecan, kawecan, uździenica (dla źrebiąt z powrozu, do podrosłych koni z rzeźmienia) z łańcuszkami na nos, do trenowania noszenia głowy.

Cavia, s. (kej'wia) zool. świnka morska, rodzaj gryzoniów, gromady ssaków; ob. **guinea pig**.

caviar, s. (kawiar'; tur. chawiar') kawior, ikra jesiotra z pld. Rosji, dawniej **caviare**.

cavicorn, adj. (ke'wikorn) zool. pustorogi, jak np. **BOVIDÆ**.

Cavicornia, s. pl. (-kor'nja) zool. pustorożce, grupa przeżuwaczy o pustych czyli dętych rogach, nie zmieniających się (nie odpadających corocznie jak np. u jeleni); grupa obejmuje **BOVIDÆ**: bydlę, owce, kozy, kozice i antylopy; pochwy rogów nasadzone są na kostne wyrostki kości czołowych, t. zw. **możdżenie**.

cavil, s. 1) bezpodstawny zarzut, szykana, kaprys, wykręt; 2) robienie złośliwych i bezpodstawnych trudności.

cavil, vi. (ke'wyl) grymasić, czynić kapryśne lub złośliwe zarzuty, pot. szukać dziury w całym.

cavil, vt. 1) kręcić, przekręcać; 2) pozbawić przez kręactwa, z **out** lub **away**.

caviling, adj. part. (-in ~) grymasny, kapryśny, szukający wad.

cavilingly, adv. (-li) kapryśnie, bezpodstawnie i złośliwie, pieniaczo.

cavilingness, s. (-nes) złośliwość, pieniacstwo, zaczepność, przekora.

caving, s. (kej'win ~) 1) zapadnięcie się, zapadanie się; 2) (o księżycu) ubywanie.

cavitary, adj. (ke'witejri) zool. 1) dotyczący jam, dotyczący wora pokarmowego; 2) mającywór pokarmowy; mający **CÆLUM**.

cavitation, s. (-tej'szen) mech. tworzenie się próżni dookoła śmigła obracającej się powyżej oznaczonej chyżości; powoduje zmniejszenie sprawności.

cavity, s. (ka'witi) 1) próżne miejsce, jama, wklęsłość; anat. jama; zool. wór; 2) przest. próżnia; 3) mar. r. pojemność (okrętu).

cavy, s. (kej'wi) świnka morska; ob. **Cavia**, **guinea pig** i pokrewne **agoutis**, **paca**, **capybara**.

caw, interj. (ko) krzyk naśladujący krakanie wrony.

caw, s. krakanie.

caw, vi. 1) krakać, o wronach, krukach, gawronach; 2) wydawać taki głos, krakać.

cawk, **cauk**, s. (ko'k) min. rodzaj barytu wapnistego lub ciężkiego spatu, **BaSO₄**.

caxon, s. (kek'sen) skrzynia do czyszczenia kruszcu.

Caxton, s. (keks'ten i kesn) 1)

hist. ang. każda książka drukowana przez Williama Caxtona, (1422-1491), pierwszego drukarza ang. (wprowadził druk do Ang. w 1474); 2) druk. nazwa rodzaju czcionek gotyckich.

Cayenne, s. (kejen') 1) Kajena, wyspa i miasto w Gujanie fr. w Amer. Pld.; 2) c. papryka; 3) czerwony kanarek barwiony sztucznie przez karmienie papryką; 4) drobny skorupiak pływający na powierzchni, widłonóg, **copepot**, smakołyk makreli; **C. frankincense** (k. frank'in'sens) kadzidło z żywic wsch.-ind. drzew rodzaju **BOSWELLIA** i norweskiej sosny; ob. **tacamahaca**; **C. incense** kadzidło z żywic drzew **PROTIUM** i **TEREBINTHUS**; ob. **conima**; **C. pepper**, **red pepper** papryka z **CAPSICUM ANNUUM** Linn; **C. rose** lub **C. sassafras** kwiat różowatej rośliny **LICANIA** ob. **pottery bark tree**.

Cayleyan, adj. (kejli'en) mat. dotyczący Cayleya (Artur Cayley, słynny matematyk ang., 1821-1895), w szcz. niezmienników algebraicznych i geometrii absolutu.

Cayleyan, s. mat. krzywa szóstego rzędu, odkryta przez Cayleya, 1863.

cayman, s. (kej'men), pl. -s, 1) aligator podzwr. amer. rodzaju **CAIMAN**; szczególnie obfite w okolicy górnej Amazonki; 2) ryba podzwr. amer. **DORMITATOR MACULATUS** i pokrewne z rodziny **GOBIIDÆ**.

cayo, s. (ka'jo, hiszp.) wysepka, wystająca rafa ob. **key**.

Cayuga, s. (keju'ga) Indianin ze szczepu Irokieżów, zamieszkałego niegdyś w zach. części dzisiejszego stanu New York, obecnie przeważnie w Ontario, pobrosze w Oklahoma.

Cayugan, adj. (-n) geol. dotyczący najmłodszej fazy syluru amer.

Cayugan, s. geol. epoka górnego syluru.

Cayuse, s. (kajjuz') 1) Indianin szczepu Waulatpuan, obecnie w Oregonie; 2) c. zach. St. Zj., konik indiański, pony indiański.

C. E., skrót po nazwisku **Civil Engineer**, inżynier; **Church of England** K.A.

Ceanothus, s. (si-eno'zes) bot. liźny rodzaj amer. szakłakowatych krzewów i drzewek o pięknych kwiatach białych, niebieskich i żółtych; głównie: wybrzeże Pacyfiku.

cease, s. (si'z) przerwa, przest. z wyjątkiem zwrotu **without** c. bez przerwy, nieustannie, bezustannie.

cease, vi. 1) przerwać, ustać, zatrzymać się, przestać; 2) r. przestać istnieć, wygasnąć, wyginać.

cease, vt. 1) zatrzymać, przerwać, wstrzymać; 2) zakończyć; 3) przest. spowodować wstrzymanie od czynności.

ceaseless, adj. (-les) niewstrzymany, niepowstrzymany, nieustanny, nieprzerwany, ciągły, ustawiczny; -ly, adv. (-li) bez przerwy, bezustannie, ciągle, wciąż, jednym ciągiem, ustawicznie; -ness, s. (-nes) ustawiczność, bezustannność, ciągłość.

Cebidæ, s. (sebi'di) zool. rodzina małp szerokonosych, **PLATYRRHI**

NA, obejmująca wszystkie małpy Nowego Świata z wyjątkiem marmosetów; o szerokiej przegrodzie nosa i szerokich nozdrzach skierowanych na boki; ogon zazwyczaj długi i chwytny.

cebid, adj. (si'bid) zool. dotyczący małp **CEBIDÆ**.

cebid, s. zool. małpa szerokonosa, płaksa.

cebine, adj. (si'bin) szerokonosy, o małpach amer.

ceboid, adj. (-bo'id) podobny do map Nowego Świata, s. małpa podobna do małp Nowego Świata.

cebur, s. (sejbur', od wyspy Cebu), **cebur balsam** s. (bo'šem) filipińskie lekarstwo na rany i choroby skórne, wywar korzeni i gałęzi drzewa tolnowatego **PARAMERIA VULNERARIA** w oleju kokosowym.

Cebus, s. (si'bes) zool. typowy rodzaj małp rodziny **CEBIDÆ**, płaksa.

Cecidomyia, s. (sesidomaj'a) zool. gatunek szczególnie szkodziących much z rodziny **CECIDOMYIIDÆ**.

cecidomyian, adj. (-n) zool. dotyczący gatunku much **CECIDOMYIA**; s. zool. osobnik tego gatunku.

cecidomyid, adj. (-id) zool. dotyczący rodziny much **CECIDOMYIIDÆ**; s. zool., osobnik tej rodziny.

Cecidomyiidae, s. pl. (se'sidomaj'idi) zool. rodzina muszek dwuskrzydłych mitkorogich (**nematoceros**); wiele gatunków wytwarza na roślinach galasy, **CECIDIA**, i podobne uszkodzenia, stąd **gall gnats**, **gall midges**, galasówki.

cecidomyiidous, adj. ('-idös) zool. dotyczący tej rodziny.

Cecilia, s. (sisi'lie) Cecylia, żeńskie imię własne; dzień patronki (umęczonej r. 230) 22 listopada; patronka muzyki; zdr. **Sisley** (sis'li), **Sis**, **Cis**, **Cyla**.

cecils, s. pl. (si'sils, se'-) kuch. zrazy, mięso siekane lub mielone, z okruszynami chleba, cebula, anchovis itp., panierowane okruszynami z jajem i smażone.

Cecropia, s. (sikro'pia) bot. 1) drażnia, rozległy rodzaj drzew morwowatych, od Meksyku do Brazylii, mleczny sok daje kauczek, lyko, powrozy, kora używana do garbowania, stosowana także w lecznictwie; znakomity przykład symbiozy z mrówkami; 2) cytadela w Atenach nazwana ku czci Kekropsa, legendarnego założyciela Aten.

Cecropia moth zool. duży jedwabnik **SAMIA CECROPIA**, największa przadkówka wsch. St. Zj.; gasienica żywi się na drzewach leśnych i owocowych.

Cerops, s. ('krops) Cekrops, Kekrops, legendarny bohater grecki, założyciel Aten i pierwszy król Attyki przedstawiany jako pół-człowiek, pół-wąż.

cedar, s. (si'der) bot. cedr, 1) cedr syryjski, **CEDRUS LIBANI** Barrel; 2) cedr himalański, **CEDRUS DEODARA** Loud; 3) w St. Zj. **red cedar** jałowiec wirgiński **JUNIPER**

RUS VIRGINIANA Linn. i inne gatunki jałowca, *juniper*, jak i różne gatunki cyprysu *CHAMÆCYPARIS*, drzewa życia *arbor vitae*, żywotnika *THUIA*; 4) w Japonii cedr japoński sugi *CRYPTOMERIA JAPONICA* D. Don.; 5) w Nowej Zelandii kajkawaka *kaikawaka LIBOCEDRUS DONIANA* Endl.; 6) w Meksyku i Ind. Zach. cedr hiszpański *Spanish cedar CEDRELA ODORATA* Linn.; 7) w Australii tuna *toona TOONA CILIATA* Roem. i w. i.

cedar apple, bot. narośl na jałowcach utworzona przez rdzawnikowe grzybki rodzaju *GYMNOSPORANGIUM* w ostatnim ich okresie, teleutosporowym, *teliosstage*; okres ognikowy (*æciostage*) przeżywa na jabłoniach i pokrewnych drzewach.

cedar bird, (s. börd) zool. ptn.-amer. ptaszek *AMPELIS* czyli *BOMBICILIA CEDRORUM* także *Amer. waxwing, cherry bird*, podobny do A. czyli B. *GARRULA Bohemian waxwing*, lecz nieco mniejszy.

cedared, adj. (-d) zarosty cedra-mi.

cedar elm, (si'der elm) bot. ptn.-amer. wiaz *ULMUS CRASSIFOLIA* Nutt.; zwany także *basket elm*.

c. gum bot. 1) biała żywica sosny pld.-afr. *CALLITRIS ARBOREA*; 2) jasno-żółta żywica kilku australijskich drzew rodzaju *CEDRELA* i *TOONA*; oba gatunki żywicy używane do wyrobu werniksów.

cedarn, adj. poet. cedrowy.

cedar nut, nasienie limby *PINUS CEMBRA* Linn., zwane także *cembra nut* orzeszki limby, jadane na Syberii.

cede, vi. (si'd) ustąpić.

cede, vt., pr. cedować, odstąpić, oddać, przenieść na kogo.

cedenite, s. (si'denajt) chem. cedenit, ortochlorek nitrobenzolu, $\text{NO}_2\text{C}_6\text{H}_4\text{CH}_2\text{Cl}$, ciecz parząca po kilku minutach, używana do wyrobu gazów wojennych.

cedent, s. (-ent) cedent, przelewający swe prawa, także *assignor*.

cedilla, s. (sidi'la) druk. *sedil*, znaczek pod fr. ç, taki sam jak w pol. pod a i e jako ą i ę; zmienia wymowę z k na s, np. façade fasad' nie fakad', facon fasa, nie faka'.

Cedrela, s. (sedri'la, si-) bot. nieliczny rodzaj wielkich amer. drzew zwrotn. rzędu *GERANIALES* lub *GRUINALES* o cennym drewnie na meble; kora stosowana w lecznictwie.

cedren(e), s. (si'drin) chem. terpen $\text{C}_{15}\text{H}_{24}$ znajdujący się w olejku jałowca wirgilskiego *red cedar JUNIPERUS VIRGINIANA* Linn.

Cedric, s. (Ked'rik) Cedryk, męskie imię własne.

cedrin, s. (si'dryn) cedryna, biała lub żółtawa substancja krystaliczna znajdujące się w cedronie.

cedrilet, s. (sed'rilet) chem. ob. *cerulignone*.

cedron, s. (si'dren) bot. owoc amer. drzewa podzwrotn. *SIMBARUBA CEDRON*, z rodziny bieguncznikowatych. *SIMARUBACEAE*.

zawierający cedrynę i używany jako odtrutka przeciw wściekłości; także samo drzewo, rodzaj gorzkni, *QUASSIA*.

Cedrus, s. (si'dres) bot. cedr, rodzaj iglastych drzew Starego Świata, różniący się od modrzewia *larch LARIX* tym, że szpilki cedru nie opadają na zimę i szyszki stoja pionowo.

cedula, s. (se'djule; hisz. ġe'dula) 1) ceduła, akt urzędowy hisz., certyfikat, rozkaz rządowy, pozwolenie rządowe; zobowiązanie kupieckie; 2) (Filipiny) kwit podatkowy; także sam podatek; 3) (Amer. Pld. i Śr.) bankowy papier wartościowy; 4) stare pr. ang. spis lista; *cedula real* (hiszp. ġ. re-al') królewski patent hisz.

cee, s. (si) 1) litera ce: C, c; 2) w ang. gw. studenckiej pewna miara piwa; 3) przest., Ang. szesnasta część penny.

Ceiba, s. (sej'iba) bot. 1) liczny rodzaj podzw. drzew amer. z rodziny *BOMBACACEAE*, rzędu *MALVALES*, znamienych pięciopodzielnych precikowiem kwiatu; 2) c. zach.-ind. gatunek tego rodzaju, *C. PENTANDRA*, Gaertn., zwany także *ceiba tree, silkcotton tree* i *Bombay* (skoślawienie dawnej nazwy *Bombax*); daje znakomite włókno kapok, bardzo użyteczne do konopienia okrętów itp.

ceil, vt. (si'l) 1) pokryć ściany tapetą, tynkiem, szalowaniem itp.; pokryć sufit w ten sposób, zrobić pułap; 2) mar. obić wnętrze okrętu lub części okrętu.

ceiling, s. (si'lin) 1) pokrywanie ścian lub pułapu, robienie sufitu, podszycanie ścian okrętu; 2) sufit, pułap, powłoka, strop, górne pokrycie pokoju, hali, klatki schodowej itd.; 3) mar. wewnętrzne obicie okrętu; 4) przest. firanki, markaty, gobeliny, draperie.

c. floor, bud. obramowanie pułapu oddzielnego od podłogi następnej kontygnacji.

celadon, s. (se'ledyn) kolor seledynowy, blado-zielony.

celandine, s. (se'lendajn) bot. 1) jaskółcze ziele, roztopaść, boży dar, makowate ziele *CHELIDONIUM MAJUS* Linn. z wielkimi żółtymi kwiatami; dawniej stosowane jako lekarstwo przeciw żółtaczce; ob. *Chelidonium*; 2) złotnik *IMPATIENS AUREA* Muhl. *jewelweed, touch-me-not*.

celandine poppy, s. (pa'pi) bot. roślina wsch. St. Zj. podobna do jaskółczego ziele, makowata i o żółtych kwiatach, *STYLOPHORUM DIPHILLUM* Nutt.

Celastraceae, s. pl. (selestrej'si-) bot. trzmielinowate, rodzina drzew, krzewów i drzewiastych pnaczy, rzędu mydleńcowych, *SAPINDALES*; około 40 rodzajów a 250 gatunków głównie w Azji i Australii; w Amer. jedyny rodzaj dławisz pnący *climbing bittersweet* lub *false bittersweet* albo *waxwork CELASTRUS SCANDENS* Linn. używany w lecznictwie w niedomaganiach żółdkowych; wsch.-ind. *C. PANICU-*

LATUS Willd. dostarcza leczniczego olejku *OLEUM NIGRUM*; w Polsce jedyny rodzaj trzmielina *European spindle tree EVONYMUS EUROPAEUS* Linn.

celastraceous, adj. ('szös) bot. trzmielinowaty.

Celastrus, s. (seles'tres) bot. dławisz, typ rodziny *CELASTRACEAE*. -cele, przr. (si'l; kele gr. przepuklina) oznaczający związek z przepukliną np. *gastrocele*.

Celebesian, adj. (selibi'žen) dotyczący wyspy Celebes; *C. subregion* zoogeogr. poddział strefy według jednych wschodniej *Oriental region*, według innych południowej, *Australian region*, obejmujący Celebes i sąsiednie obszary.

celebrant, s. (se'librent) celebrant, duchowny odprawiający publicznie obrządek religijny, odr. asystentów.

celebrate, vt. (-ejt) 1) celebrować, publicznie odprawiać uroczystość obrządek religijny; 2) obchodzić święto, rocznicę, urodziny przez zawieszenie zwyczajnych czynności itp.: święcić, obchodzić; w tym znaczeniu (częsty w St. Zj.) przekład: "celebrować" jest błędny; 3) przest. poświecić obrządkiem religijnym; 4) r. rozgłaszać; 5) sławić, chwalić, błogosławić.

celebrated, adj. (-yd) sławny, słynny.

celebratedness, s. (-nes) sława, rozgłos.

celebrator, s. (-ter) celebrant; kto odprawia obrzęd.

celebrity, s. (sele'briti) 1) sława, rozgłos; 2) osoba sławna; 3) przest. celebacja; obchód.

celeriac, s. (sile'riek, -li'-) bot. rodzaj selery, *APIUM GRAVEOLENS* VAR. *RAPACEUM* Linn., dający jadalny korzeń.

celerity, s. (sele'riti) 1) chyżość ruchu; szybkość; 2) przest. stopień chyżości, ob. *velocity*.

celery, s. (se'leri) bot. selera, eur. jarzyna *APIUM GRAVEOLENS*, Linn. czyli A. *SELINUM*, z rodziny seler, *APIACEAE*; w stanie dzikim w okolicach nadśródoziemnomorskich.

celery-toned pine (s. tapt pain') bot. australijskie drzewo z rodziny cisowatych, *TAXACEAE*, rodzaju *PHYLOCLADUS*.

celestial, adj. (siles'czel; cælum (ce'lum) i. niebo) 1) niebieski, niebiański, dotyczący nieba, pochodzący z nieba; 2) niebiański, boski; 3) dotyczący Chin i Chińczyków, ob. *C. Empire*; *C. City* Jerozolima; *c. crown* her. promienista korona z gwiazdą na końcu każdego promienia; *C. Empire* hist. cesarstwo chińskie, rządzone przez Syna Niebios; *c. globe* astr. glob niebieski z gwiazdami i ich orbitami; *c. horizon* (s. horaj'žen) astr. horyzont astronomiczny, ob. *horizon*, 2); *c. latitude* astr. szerokość ekliptykalna, ob. *latitude*; *c. longitude* astr. długość ekliptykalna, ob. *longitude*; *c. magic* (spirył.) magiczna siła niebieska, dająca ludziom moc nad planetami a planetom nad ludźmi; *c. meridian*, astr., południk niebieski, wielkie koło na niebie przechodzące przez

oba bieguny ziemi i przez zenit miejsca obserwacji; **c. poles** astr. bieguny niebieskie, bieguny świata, dwa punkty w których domniemana oś świata przecina niebiosy, ob. **poles of the heavens**; **c. sphere** astr. kula niebieska, kula o nieskończonym długim promieniu której widoczne sklepienie niebieskie stanowi połowę.

celestial, s. 1) mieszkaniec niebios; 2) pl. rzeczy niebiańskie, przymioty niebiańskie; 3) C. Chińczyk.

Celestine, s. (se'-, si'estyn, -tajn) hist. kośc. 1) sekta pelagian nazwana według pomocnika Celestiusza, Pelagiusza; 2) mnich surowego benedyktyńskiego zakonu, który założył Piotr di Murrone, późniejszy papież Celestyn V (1294); 3) Celestyn, męskie imię własne, dzień patrona (papieża Celestyna I) KRK 6 kwietnia, KW 8 kwietnia; (papież Celestyna V) 19 maja; zdr. Cesio, Ceś.

celestite, **celestine**, s. (se'-, si'estajt, -tajn) min. celestyn, gipsowiec rzędu siarczanów, SrSO_4 , t. 3-3.5 c.w. 3.9-4.

celibacy, s. (se'libasi) życie w celibacie; celibat, bezżenność.

celibate, adj. (se'libejt) żyjący w celibacie, bezżenny, niezamężna; związany ślubem czystości.

celibate, s. osoba żyjąca w celibacie; kawaler; panna; osoba związana ślubem czystości.

celidony, s. (se'lidoni; chelido'nios gr. jaskółka) mit. jaskółczy kamień, bajeczny klejnot znajdowany według starożytnych w wolu jaskółek i mający rzekomo niesłychaną moc leczniczą.

Celimine, s. (selimin') Celimina, kokietka w Molierowskim "Le Misanthrope."

cell s. (sel) 1) cela, ciasne miejsce pobytu jak np. w więzieniu; mieszkanie zakonnika, przen. grób; 2) mały domek zapasowy przy klasztorze; 3) drobna przestrzeń przeznaczona do specjalnego celu: np. komórka w plastrze miodu; otwór w szybie pod mikroskopem dla umieszczenia przedmiotu badania; metalowa ramka lub tp. w którą wchodzi soczewka itd.; 4) elektr. ogniwo, słoń lub inne kształtu naczynie zawierające elektrody i elektrolit albo do wytwarzania elektrycznej siły albo do elektrolizy (w tym ostatnim wypadku: **electrolytic cell** ogniwo elektrolityczne); 5) akust. w analizie duodenalnej jednostka harmonijna 4 tonów składająca się z trzech harmonijnych elementów, podstawy, jednej kwinty i dwóch tercji, c-e-es-g; 6) anat. i zool. a) opona, osłonka, np. na zooid u hydroidów i koralów; b) pokrycie dla zabezpieczenia jaj lub młodych owadów; c) przestrzeń między żyłkami na skrzydełku owada; 7) biol. komórka, jednostka budowy zwierząt i roślin, zazwyczaj mikroskopijnie mała, zawierająca jądro, **nucleus**, i zarodek czyli pierwoszczę czyli protoplazmę **PROTOPLASMA**, otoczone błoną; wielkość komórki wyraża się w mikronach (znak: μ , tysięczna

część mm.); ob. **cytology**; (dr. Franciszek Chłapowski: kleć).

cella, s. (se'la) pl. **cellae** (-i) bud. komórka w murze starożytnej świątyni gr. i rzymskiej, zawierająca obraz bóstwa; zwana także naos.

cellar, s. (se'ler) 1) spiżarnia, miejsce na przechowywanie jedła i napojów, obecnie przeważnie pod ziemią, piwnica, w szcz. piwnica na wino; stąd i wina trzymane w piwnicy; 2) przestrzeń jak np. skrzynia, szuflada na części zapasowe lub pomocnicze pod przestrzenią, jaką ma obsługiwać, np. na narzędzia pod siedzeniem auta.

cellar, vt. złożyć do piwnicy lub jakby do piwnicy, często z in.

cellarage, s. (-ejdż) 1) piwnica, miejsce składowe w piwnicy, piwnice zbiorowo; 2) piwniczne, opłata za przechowanie w piwnicy; 3) przest. opłata podatkowa od wina zamagazynowanego w piwnicy.

cellarer, s. (-er) piwniczny, zarządca piwnic w klasztorze, dworze itp.; zarządca zapasów jedła i napojów, **CELLARIUS**.

cell bridge, (se'l brydż) bot. delikatny strzępek pierwoszcza łączący rurki sitowe.

cell division, biol. podział komórki, sposób rozmnażania się komórek: a) bezpośredni, amitotyczny, **AMITOSIS**; b) pośredni, mitotyczny, **MITOSIS**, mitozą czyli kariokinezą.

celled, adj. (seld) 1) mający komórki, złożony z komórek; 2) zawarty w komórce.

Cellepora, s. (sele'pora) zool. rodzaj wapiennych jamochłonów podobnych do koralowych.

cellapore, s. (se'lipor) zool. osobnik rodzaju **CELLEPORA**.

cellist, 'cellist, s. (cze'list wiolonczelista (m), wiolonczelista (f), osoba grająca na wiolonczeli.

cell lineage, (se'l lajnedż) biol. pochodzenie komórek tworzących poszczególne części lub narządów ciała od odpowiednich blastomerów zarodka.

cell membrane, (s. mem'bren) biol. błona komórki, błoniasta osłonka komórki (obłonionej).

cello, 'cello, s. (cze'lo) muz. wiolonczela, instrument smyczkowy o ogromnej skali tonu, większy od skrzypiec i wioli, mniejszy niż kontrabas; grający siedzi i opiera wiolonczelę o podłogę.

cell organ, (s. or'gen) biol. narząd komórkowy, część komórki szczególnej budowy, jak np. jądro, jąderko, centrosom (śródciałko), mająca swe przeznaczenie w kierunku życia, wzrostu lub rozmnażania.

c. plate, (s. plejt) biol. płaszczyna równikowa, w wielu komórkach roślinnych tarcza błoniasta tworząca się w ostatnim okresie mitozy i dzieląca dwie komórki potomne; w komórkach zwierzęcych ob. **mid-body**.

c. sap, (s. sap) bot. sok komórkowy, składa się głównie z wody, w której są rozpuszczone różne sole, kwasy organiczne, cukry i inne substancje stałe, czasem i barwniki

zabarwiające się pod wpływem antocjanin; zool. współpłynna substancja główna komórki lub jądra.

c. tester, elektr. kontrola ogniw, przenośny aparat do sprawdzania ładunku ogniwa zasobnika, zazwyczaj: woltmierz (**voltmeter**), amperometr (**ammeter**) lub żarówka (**incandescent lamp**).

cellular, adj. (se'liuler) dotyczący komórki lub komórek, składający się z komórek, komórkowy; **c. pathology** med. patologia komórkowa, nauka o wpływie działania komórek części ciała zdrowych i schorzących; **c. plant** czyli **c. cryptogam**, bot. mchy, grzyby, porosty, glony, w dawniejszej klasyfikacji uważane za skrytopłciowe, **CRYPTOGAMA**; **c. system** pr. system jednostkowych cel dla więźniów; **c. theory** biol. teoria komórek; **c. tissue** (s. tisz'ju) anat. tkanka komórkowa łączna przerywana drobnymi otworkami, bot. tkanka całkowicie mięsista; **c. wall** anat. osłonka komórkowa.

cellularity, s. (seliula'riti) komórkowość, składanie się z komórek, komórkowość.

cellulitis, s. (-la'jtis) med. zapalenie tkanki komórkowej najbliższej skóry (podskórnej).

cellulo-, przedr. (se'liulo-) komórkowo-

celluloid, s. (-id) celuloid, sztuczny produkt składający się z bawełny strzelniczej i kamfory, używany do imitacji kości skoniowej, bursztynu, malachitu, szylkretu itp.

cellulose, adj. (-z) r. komórkowy.

cellulose, s. chem. celuloza, błonnik, włóknik, drzewnik, (dr. Franciszek Chłapowski: kletnik); jeden z głównych składników roślin, znajdujący się i w świecie zwierzęcym w osłonkach, **TUNICATA**, węglowodan $(\text{C}_6\text{H}_{10}\text{O}_5)_n$, nierozpuszczalny w wodzie, bardzo odporny na wpływy atmosferyczne, gotowany z kwasami przechodzi w glikozę.

c. nitrate, (s. maj'trejt) chem. ester kwasu azotowego wytworzony przez działanie kwasu azotowego na jakąkolwiek formę błonnika (papier, płótno, bawełna itp.); ob. **guncotton**.

cellulosic, adj. (-ik) błonnikowy.

cellulous, adj. (-ös) komórkowy, składający się z komórek lub komóreczek.

cell wall, (s. uo'l) biol. osłonka komórkowa.

Celosia, s. (silo'zja, -zja) bot. liczny rodzaj podzw. ziół rodziny szarłatowatych, **AMARANTHACEAE**; C. **CRISTATA** Linn. grzebionatka **cockscornb**.

celotomy, s. (sila'tomi; kele' gr. przepuklina, tem'nejn gr. ciąc) med. operacja przepukliny, **HERNIOTOMIA**.

celsian, s. (sel'sjen, -zjen) min. celzjan, sylikoid grupy skaleni, $\text{BaAl}_2\text{Si}_2\text{O}_8$, prawie czysty skał barowy, c. w. 3.38.

Celsius, s. (sel'sjes, -szjes, od wyznalcy Andersa Celsjusa, astronoma szwedzkiego, 1701-1744) fiz. Celsjusza podział termometru stu-

stopniowego, ob. **centigrade**; skrót: C np. 36°C oznacza 36 stopni Celsjusza.

celt, s. (selt) archeol. kamienny lub metalowy toporek, dłuto lub podobny przyrząd pozostały po ludach przedhistorycznych.

Celt, **Kelt**, s. (selt, kelt) Celt, osobnik starodawniej rasy zamieszkującej środkową i zachodnią Europę, zwany przez Greków Keltaj, przez Rzymian Celtæ; rośli blondyni; prawdopodobnie starożytni Galowie i Bretonowie pochodzą od Celtów (Gallowie mówili po celtycku); tak samo dzisiejsi Bretończycy, Irlandczycy, Walijszczy i galicy Szkoci wywodzą się zapewne od Celtów; 2) etnol. osobnik rasy krępej, czarnowłosej lub ciemnowłosej, o oczach siwych lub brązowych obejmującej Bretonów mówiących po celtycku, Owerniaków, Sabaudów, Bawarów i rozmaite ludy aż po indyjskich Kuszów; wszystkie spory etnolog. są zawikłane, lecz mało ich bardziej niż rzekoma „celtyckość”.

Celtiberian, adj. (selt-ibi'rien) hist. celtycko-iberyjski, dotyczący części starożytnej Hiszpanii (Iberii) między rzekami Ebre i Tagiem, lub jej mieszkańców zwanych CELT-IBERI.

Celtiberian, s. potomek starożytnych Celtów i Iberian.

Celtic, **Keltic**, adj. (-ik) celtycki, dotyczący Celtów lub ich języka; **C. cross** krzyż celtycki (pochodzący prawdopodobnie od Celtów w Brytanii); **C. nard**, C. spikenard bot. eur. kiołek VALERIANA CELTICA, używany na Wschodzie jako perfumy.

Celtic, **Keltic**, s. język celtycki, którego kilka narzeczy jeszcze istnieje w Bretonii, Walii, zach. Irlandii i w górach szkockich; główne narzecza Cymric i Gadhelic posiadają literaturę średniowieczną, ob. Indo-European.

Celticism, s. (-izm) celtycyzm, celtyckie obyczaje itp.

Celticize, vi. (-ajz) przyjmować obyczaje celtyckie.

Celticize, vt. asymilować z Celtami.

Celtis, s. (sel'tis) bot. rodzaj wiaźowatych drzew, ULMACEÆ, strefy umiarkowanej i podzwrotn., z pestkowcem zamiast samary; rodzaj amer. hackberry.

Celto-, przedr. (selto-) celtycko-

cement, adj. (siment') cementowy, cementowany.

cement, s. 1) cement; 2) rozmaite lepiszcza, robione przez ludzi i zwierzęta w celu spajania; 3) górn. żwir zlepiiony przez glinę lub podobny materiał wiążący; 4) proszek używany do cementowania stali, ob. cementation; 5) anat. cement zębowy, kostniwo, SUBSTANTIA OSTEOIDEA; cement nerwowy ob. neuroglia; 6) przen. duchowy węzeł, siła łącząca; 7) petr. sproszkowany materiał nieskrystalizowany, zwany base; ob. Portland cement.

cement, vi. stwardnieć w cement, być połączonym, połączyć się.

cement, vt. 1) związać cementem, scementować; 2) połączyć na stałe; 3) pokryć cementem, ocementować; 4) metal. cementować stal.

cementation, s. (-ej'szen) 1) cementowanie, wiązanie cementem, łączenie cementem; 2) metal. a) cementowanie stali przez nawęglanie czyli rozgrzanie stali z węglem do takiego stopnia, by nie nastąpiło połączenie, a tylko zmiany chemiczne; b) cementowanie, otrzymanie metalu z roztworu np. cement copper.

cementite, s. (siment'tajt) cementyt 1) twardy, kruchy węgiel żelaza Fe₃C znajdujący się w szcz. w żelazach bogatych w węgiel; 2) cieniutkie blaszki krystaliczne węgla żelaza w stali perlitowej.

cement mortar zaprawa cementowa.

c. stone kamień na cement, każdy materiał kamienny do fabrykacji cementu, np. wapno hydrauliczne.

c. substance, (s. sob'styns) anat. w niektórych tkankach, np. w śródbłonku, substancja międzykomórkowa.

c. water, (s. uo'tyr) górn. woda zawierająca sole metaliczne, w szcz. koperwas miedziany, od których metal może być uwolniony przez cementowanie.

cemetery, s. (se'miteri) cmentarz; pierwotnie miejsce spoczynku zwłok, katakomby, podworce kościelne lub klasztorne; ob. graveyard, necropolis.

cena, s. (si'ne) 1) hist. kl. obiad jadany około południa, główny posiłek starożytnych Rzymian; 2) szt. p. Ostatnia Wieczera; także C. DOMINI (ce'na do'mini).

cenacle, s. (se'naki; ł. cenaculum, czyt. cena'kulom) 1) pokój jadalny; 2) C. pokój, w którym spożywano Ostatnią Wieczersę; 3) przen. grupa osób związanych wspólną ideą (na wzór apostołów), w szcz. grupa literatów z przed r. 1830 zrzeszonych pod wodzą Wiktora Hugo.

cenaculum, s. (sine'kiulom) pl. **cenacula** (-e) 1) jadalnia, pokój jadalny, sala bankietowa; 2) C. Ostatnia Wieczersza.

cenathous, adj. (-jös) bot. mający zniszczone lub usunięte precikowie i słupkowie, o kwiecie.

cenanthy, s. (sinen'gi; kenos' gr. pusty, an'thos gr. kwiat) bot. zniszczenie precikowia i słupkowie w kwiecie.

cencerro, s. (sense'ro; hisz. dzwonek zawieszany na kark muła) pl. -s, (płd.-zach. St. Zj.) naczelną muł wiodący juczny pochod.

Cenchrus, s. (sen'kres) bot. rodzaj bardzo szkodliwego chwastu o kolczastych kłosach i czepnych owocach; C. TRIBULOIDES Linn bur grass, hedgehog grass jeża trawa.

cenizo, s. (sejni'zo; hiszp.) bot. 1) w płd.-zach. St. Zj. łoboda o srebrzystych liściach, ATRIPLEX CANESCENS James, z rodziny komosowatych, CHENOPODIACEÆ; 2) w Ind. Zach. kilka gatunków ziół i krzewów z tej samej rodziny.

cenobian, adj. (sino'bien; kojnos' gr. wspólny, bi'os gr. życie) dotyczący wspólnoty; zakonny, klasztorny.

cenobite, s. (si'nobajt, se'-) osoba żyjąca w społeczności, zakonnik, zakonnica; odr. anachorety, anchoret, pustelnika, eremite czyli hermit.

cenobitic, -al, adj. (-by'tik, -i) klasztorny.

cenobitically, adv. (-i) w społeczności religijnej, klasztornej.

cenobitism, s. (-tizm) życie w społeczności, życie klasztorne; system życia w społeczności, wspólnota religijna.

cenoby, s. (se'-, si'nobi) klasztor, zgromadzenie zakonne.

cenogenesis, cae-, s. (se'-, si'nodzenezys; kainos' gr. nowy, genesis gr. narodzenie) biol. rozwój osobnika odmienny od historii rozwoju jego gatunku.

cenogenetic, adj. (-dżene'tik) biol. dotyczący rozwoju odmiennego od dotychczasowego rozwoju gatunku.

cenogenetically, adv. (-i) odmiennie od dotychczasowego rozwoju gatunku.

cenotaph, s. (se'notaf; kenos' gr. pusty, ta'fos grób, grobowiec) próżny grobowiec albo nagrobek na cześć zmarłego pochowanego gdzie indziej.

Cenozoic, adj. (si'- se'nozo'ik) geol. kenozoiczny, dotyczący okresu geologicznego od mezozoicznego do czasu obecnego.

Cenozoic, s. geol. najmłodszy okres geologiczny, grupa kenozoiczna (kajnos' gr. nowy, zo-e' gr. życie), trwająca od końca ery mezozoicznej po czasy dzisiejsze i obejmująca system trzeciorzędowy, ob. Tertiary, geol., i czwartorzędowy, ob. Quaternary, geol.

cense, vi. (sens) kadzić, palić kadzidła.

cense, vt. 1) wykadzać; 2) zaważać miłym zapachem.

censer, s. (sen'ser) 1) kadzielnica, przyrząd metalowy z otworami do rozpraszania kadzidła; dawniej kadzidlnica, kadzidlnik; 2) kto kadzi (kość.) kadzielnica na łańcuchach powiewając, by przewiewem palenie kadzideł ułatwić.

censor, s. sen'sor, -ser) cenзор, 1) hist. kl. w starożytnym Rzymie jeden z dwóch obranych urzędników prowadzących spis ludności i szacowanie ich majątku i podatków, oraz mających nadzór nad moralnym prowadzeniem się obywateli; urząd ten, jeden z najwyższych, wprowadzony w 443 przed Chr., dostępny był przez całe stulecie do r. 339 tylko patrycjuszom, od 339 jednym z cenzorów mógł być i plebejusz; później urząd ten piastował czasem cesarz; 2) cenзор, inspektor moralności, urzędnik mający nadzór nad pisanym i drukowanym materiałem literackim i mający moc wstrzymania rozpowszechniania treści niepożądaną, np. c. of the press, c. of war news cenзор prasowy, cenзор nowin wojennych; 3) hist. St. Zj. w niektórych stanach urzędnik czuwający nad tym by Konstytucja St. Zj. nie była naruszona oraz nad postępowaniem

urzędników stanowych; 4) cenzor, krytyk, w szcz. szukający błędów; osoba wydająca sąd, ob. *censure* vt.

censor, vt. cenzurować, spełniać obowiązki cenzora.

censorate, s. (-ejt) cenzura, gro-no cenzorów.

censorial, adj. (-so'riel) 1) cen-zuralny, dotyczący cenzury lub cen-zora, dopuszczalny, zgodny z cen-zurą; 2) przest. *censorious*.

censorious, adj. (-riös) 1) surowy, krytyczny, skłonny potępiać i ganić, ganiący; 2) przest. właściwy cen-zorom, odpowiedni dla cenzora.

censoriously, adv. (-hi) surowo, krytycznie, krytykująco.

censoriousness, s. (-nes) surowość sądu, krytyczność.

censorship, s. (-szyp) cenzura; **preventive c.** cenzura prewencyjna czyli zapobiegawcza, zakaz cyrkulacji czasopisma, książki itp. wydany przed wydrukowaniem, na mocy przedłożonego władzy rękopisu lub odbitki niewydanego druku.

censual, adj. (sen'szuel) r. doty-czący cenzusu, cenzusowy, ob. *census*.

censurability, s. (sen'szurebi'titi) naganność.

censurable, adj. (-rebł) 1) podle-gający cenzurze; 2) zasługujący na nagane.

censurableness, s. (-nes) nagan-ność.

censurably, adv. (-li) nagan-nie.

censure, s. (sen'ször) 1) cenzura, osąd, sąd, krytyka; 2) nagana, ga-nienie; 3) cenzurowie zbiorowo; 4) recenzja, krytyka, omówienie kry-tyczne; 5) hist. ang. zaprzysiężenie poddanego wyżej lat 16 i opłata dla lorda (w pierwszym roku dwa pen-ny, następnie po jednym penny rocznie).

censure, vi. ogłosić osądzenie.

censure, vt. 1) krytykować nie-korzystnie, ganić, wytykać błędy; 2) przest. potępić, zasądzić; 3) przest. ocenić jako, wyrobić opinie nieko-rzystną; przest. zarzucić komu co, oskarżyć kogo o co.

census, s. (sen'ses) 1) hist. rzym. liczenie ludności i ocena majątku w celu nakładania podatków; 2) przest. podatek pogłówny; 3) cen-zus, liczenie ludności, teraz zazwy-czaj wykonywane w krajach cywilizowanych co 10 lat; Wielka Bry-tania od 1801, imperium bryt. od 1871, St. Zj. od 1790 (stosownie do wyników zmienia się w St. Zj. roz-dział mandatów do Izby Reprezen-tantów z poszczególnych stanów w obrębie łącznej liczby 435); 4) pr. cyw. renta gruntowa lub czynsz dzierżawny.

census, vt. przeprowadzać cenzus.

cent, s. (sent) 1) cent, setna część jednostki monetarnej w wielu krajach; ob. *centavo*, *centesimo*, *centime*; 2) muz. setna część pół-tonu; 3) sto (i. centum), w połą-czeniach: per c. itp. 4) (karty) sta-rodawna odmiana piklety.

cental, adj. (-eł) 1) dotyczący setki; 2) dotyczący stu funtów.

cental, s. waga stu funtów *avoir-dupois*; w St. Zj. *hundredweight*.

centaur, s. (sen'tor) 1) mit. kl. centaur, pół-człowiek pół-koń, oso-bnik z mitycznego narodu potom-ków Ixiona, zamieszkałego w gó-rach tesalskich, ob. *centauromachy*; poet. chłopokół, chłopoogier, koli-byk; 2) astr. C. Centaur, wielki gwiazdodział pld. między Krzyżem a Wężem Wodnym (samica), obej-mujący 389 gwiazd do 7-ej wielko-ści; jego największa gwiazda, AL-PHA CENTAURI, jest najbliższa ze znanych gwiazd, odległa od Ziemi o 40 trylionów km., około ćwierć milio-na razy dalej niż Słońce.

Centaurea, s. (sen'to'rie, sen'to-ri'e) bot. bławat, chaber, modrak, roślina z rodziny złożonych COM-POSITAE; C. CYANUS Linn. bia-watek.

centauromachy, s. (sentora'maki; ken'tauros gr. centaur, mache' gr. walka) szt. p. walka centaurów, motyw powtarzający się często w starożytnych płaskorzeźbach.

Centaurus, s. (sen'to'res) 1) c. mit. kl. ob. centaur 1); 2) C. astr. cen-taur 2).

centaury, s. (sen'tori) bot. tysią-cznik, CENTAURIUM czyli ERY-THREA, roślina z rodziny goryczko-watych, GENTIANACEAE; dawniej centurja, (od centaura Chirona, którego to ziele ocaliło gdy ranił go Herkules); najpowszeźniejszy jest tysiącznik pospolity CENTAURIUM UMBELLATUM Gilib. czyli ERY-THRAE CENTAURIUM; 2) kilka gatunków chabru CENTAUREA, w szcz. łakowy bławatek *knappweed* CENTAUREA NIGRA Linn.; 3) krzyżownica POLYGALA POLY-GAMA Walt., ziele rozpowszechnio-ne w St. Zj.

centavo, s. (sen'ta'wo; hisz. cen-ta'wo) setna część obiegowej mone-ty pld.-amer. *peso*.

centenarian, adj. (sentinej'rien) stuletni.

centenarian, s. osoba mająca sto lat, osoba stuletnia.

centenary, adj. (sen'tinejri) 1) stuletni, dotyczący setki lat lub osoby stuletniej; wydarzający się raz na sto lat; 2) dotyczący setki, składający się z setki; 3) hist. ang. dotyczący części powiatu zwanej a *hundred*.

centenary, s. 1) przest. centnar, waga stu funtów; 2) wiek, stulecie, setka (lat); 3) setna rocznica; 4) r. osoba stuletnia ob. *centenarian*, s.; 5) hist. gubernator części po-wiatu zwanej a *hundred*.

centennial, adj. (sen'tenjel) 1) stuletni; 2) C. dotyczący roku 1876, setnej rocznicy Niepodległości St. Zj.; 3) trwały, długowieczny, ma-jący sto lat; C. state stan Colorado, przyjęty do Unii w 1876.

centennial, s. 1) obchód stuletni, setna rocznica, w szcz. C. setna rocznica Niepodległości St. Zj.

centennium, s. (sen'tenjom; cen-tum i. sto, annus i. rok) stulecie, wiek, sto lat.

center, *centre*, s. 1) centrum, środek, ośrodek, punkt środkowy,

punkt centralny, np. środek koła, punkt w równej odległości od każdego punktu obwodu koła; 2) główny punkt, rzecz lub osoba znajdująca się w takim położeniu; ośrodek zainteresowania, działania itp. 3) astrol. ostry koniec metalo-wego paska wskazującego położe-nie gwiazdy w astrolabium; 4) bud. drewniana forma na której spoczy-wa mурowany łuk aż do czasu stwardnienia, ob. *centering*; 5) fiz. punkt ciężkości, c. of gravity skró-t: c. g.; 6) mar. o flocie, dywizja albo kolumna między przodem, *van*, a tyłem, *rear*, lub między dywizją po stronie wewnętrznej a dywizją po stro-nie zewnętrznej; 7) mech. kiel, szpic, ostrze, wierzchołek, jeden z dwóch spiczastych końców, główki tokarni, na których trzyma i okre-ca się obrabiany materiał; 8) parl. a) centrum, partia siedząca w par-lamencie między prawicą a lewicą, partia środka; C. hist. w Niemczech za czasów Bismarka ważna partia katolicka pod wodzą Windhorsta; b) członek kierownictwa partii nie-podległościowej w Irlandii (po 1861), przewodniczący zwał się *head c.*; 9) psych. grupa nerwów i tkanek będących ośrodkiem pe-wnych szczególnych funkcji; 10) (warcaby) rodzaj rozpoczęcia partii środkowymi figurami; 11) woj. a) środek armii polowej między skrzy-dłami; b) środkowy żołnierz w rzędzie, albo urojony środkowy punkt wśród żołnierzy; c) środek tarczy strzelniczej i krag dookoła tarczy strzelniczej i krag dookoła; d) strzał trafny w środek celu; c. *gambit*, (szachy) ob. *gambit*; c. *field*, (piłka metowa) środek fron-tu obrony, c. *fielder* gracz strze-gący środka frontu obrony w piłce metowej; c. of area dla figur sy-metrycznych środek geometryczny, dla innych środek ciężkości; c. of attraction a) środek zainteresowa-nia; b) astr. ośrodek ku któremu ciało grawituje na mocy siły cięż-kości; c. of buoyancy, displacement, immersion mar. środek pływalno-ści, wyporności, zanuru, środek cięż-kości objętości zajmowanej poprze-dnio przez ciecz usunięta przez przedmiot pływający; c. of pressure lotn. środek parcia; c. to c. od środka do środka; *top dead c.*, mech. górny punkt martwy, skró-t: T.D.C.; *bottom dead c.*, mech. dolny punkt martwy, skró-t: B.D.C.; c. of population ośrodek ludności, punkt od którego taka sama ilość ludno-ści obszaru mieszka na południe i północ oraz na wschód i zachód.

center, *centre*, vi. 1) być w środku, być ośrodkiem; 2) być skupionym w jednym punkcie, być przezna-czonym na ośrodek skupienia.

center, *centre*, vt. 1) umieścić w środku; 2) skupić w jednym punk-cie; 3) mech. centrować, osiować, stworzyć centrum np. w tokarni; 4) mech. umieścić w środku np. w to-karni; 5) opt. scentrować, ustawić soczewkę lub obiektyw tak by płaszczyzna przecinała prostopadle oś optyczną.

center bit, mech. świder żyłko-waty, łopień.

center drill, c. point punktát, znacznik.

c. gauge (s. gejdż) miarka do ustalenia kąta ośrodków tokarni, kąta gwintowania, kąta ostrza narzędzia do cięcia itp.

c. girdler (s. ger'der) mar. dźwigar środkowy.

centering, centring, centreing, s. (sent'rín) 1) centrowanie, wyznaczanie środka; 2) bud. ob. center, s. 4).

c. keelson (s. kil'sen) mar. nadstepka środkowa.

center lathe tokarnia na której przedmiot obrabiany trzyma się i obraca na dwóch śpicach.

c. line, mar. linia środkowa.

c. line bulkhead, mar. gródź wzdużna środkowa.

c.-piece część umieszczona na środku czegoś, w szcz. stołu (obrusik, patarałka), sufitu itp.

c. plate rudder, mar. ster jednolityowy.

c. point, c. pop punkták, znacznik.

c. pop vt. robić punktakiem znaki, gdzie metal ma być przewiercony.

c. punch (poncz) punkták, znacznik.

c. saw (so) piła do wycinania z drzewa materiału na rączki do toporów i podobnych narzędzi.

c. square (s. skuer) mech. prosty kąt do oznaczenia środka koła (cylindra, rury itp.) przez wyznaczenie dwóch przecinających się średnic.

centesimal, adj. (sente'simel) 1) centezymalny, setkowy, dotyczący podziału na sto części; w szcz. stustopniowego termometru tak podzielonego; 2) centezymalny, dotyczący francuskiego systemu studzielnego stosowanego do kątów: ćwierć obwodu koła dzieli się na 100 minut po 100 sekund; 3) przest. stokrotny.

centesimate, vt. (-simejt) rozstrzeliwać co setnego (np. żołnierza w buncie).

centesimation, s. (sen'tesimej'szn) rozstrzeliwanie co setnego.

centesis, s. (sen'tisis) med. nakłućcie.

centigrade, adj. (-grejd) studzienny, stustopniowy, podzielony na sto stopni, w szcz. dotyczący termometru Celsjusza, np. 36° centigrade, 36°C., 36° Celsjusza; **centigrade thermometer** termometr studzienny Celsjusza; 0° oznacza punkt marznięcia (czyt. mar-zniecia) wody, 100°—punkt wrzenia wody; 32° F. równa się 0°C., 212° F. równa się 100° C., 40° pod zerem F. równa się minus 40° C.

centigram (me), s., (sen'tigram) centygram, jedna setna grama skróty: cg.; ob. gram.

centiliter, centilitre, s. (-litr) centylitr, setna część litra, 0.6012 cala sześciennego czyli 0.338 uncji płynnej; skróty: cl.; ob. liter.

centime, s. (sentim', santim') centym, setna część franka; ob. cent.

centimeter, centimetre, s. (-metr) centymetr, setna część metra,

0.3937 cala, skróty: cm.; ob. meter.

centinormal, adj. (-nor'mel) apt. i chem. mający setną mocy normalnego roztworu.

centipede, adj. (-pi'-, -pe'-del) stustopowy, mający sto stóp metrycznych; a c. line wiersz stustopowy.

centipede, s. (sent'ipid; centum i. sto, pes pe'dis i. noga; chi'lion gr. tysiąc; myria n. i. tysiąc, pus podo's gr. noga) 1) zool. osobnik z rzędu jednoparców czyli pareczników, CHILOPODA, gromady wijów MYRIAPODA, grupy chwawkodysznych, TRACHEATA, typu stawonogów, ARTHROPODA; ciało wydłużone, złożone z głowy i szeregu jednakowych odcinków (pierścieni), z których każdy opatrzony jest parą lub dwiema parami nóg członkowanych; przeważnie zwrotnikiowe; w Polsce drewniak LITHROBIUS FORFICATUS, 9 dłuższych pierścieni, pięć krótszych, ostatni bez odnóży, żyje pod kamieniami; zieminka świecąca GEOPHILUS ELECTRICUS, posiadająca zdolność fosforescencji; w Eur. pld. rozmaite skolopendry, największa 9-cm. SCOLEPENDRA MORSITANS; 2) mar. gaśienica, powróż z drewnianymi poprzeczkami (zwanymi c. legs) do podnoszenia dziobaków.

centistère, s. (-stir) setna część metra sześciennego (m³), 0.353 stopy sześcienniej (cu. ft.).

centner, s. (-ner) 1) cetnar, dawniej sto funtów rozmaitych miejscowości eur.; obecnie 50 kg. (110.23 lbs. amer.) 2) cetnar metryczny, metric c. 100 kg. (220.4 lbs. amer.), skróty: q. (quintal); 3) brytyjski cental, 100 lbs. ang. a także miniatura tej wagi, jeden dram, używana przez probierczych, ob. assay ton.

cento, s. (sen'to) pl. centos 1) przest. łatanina; 2) zbiór literacki lub muzyczny składający się z rozmaitych kawałków zestawionych bez systemu i ładu; 3) jakikolwiek zbiór lub jakikolwiek dzieło złożone beładnie jak gdyby zsyte z łątek.

centonism, s. (-nizm) zbiór beładny; składanie zbiorów z rozmaitych wypisów literackich lub muzycznych.

centrad, adv. (-red; center i -ad i. ku) zool. ku wnętrzu ciała.

centrad, s. (centum i. sto, radius i. promień koła) geom. jednostka wymiaru kąta, setna część radianu czyli łuku okręgu o długości równej długości promienia; także kąt u środka koła odpowiadający tej setnej łuku; łuk wynosi 180:π czyli 57.3°, c. zatem około 0.573°.

central, adj. (-rel) 1) środkowy, centralny, dotyczący ośrodka; przen. główny, naczelny, kierujący; stanowiący ośrodek; równie odległy od pewnych punktów; 2) anat. dotyczący środka kręgu pacierzowego; C. America geog. Ameryka Środkowa, 6 republik między Meksykiem a Kolumbią (Gwatemala, San Salvador, Honduras, Nikaragua, Kosta Rika, Panama); C. American sub-region, zoogeogr. dział strefy neotropikalnej obejmujący Amer. podzwrotn. na pñ. od Panamy; c. canal

anat. kanał mózgu, kanał krwisty mózgu, kanalik bieżący przez szarą substancję całego stosu pacierzowego i następnie w mózgu; c. cell, anat. każda z komóreczek wyścielających światło gruczołów trawienych, odr. komórek ściennych; bot. komórka wewnątrz rodnii, ARCHEGONIUM, z której tworzy się jądro; c. cylinder, bot. stela stele STELA; c. ellipsoid mat. elipsoida, której środek jest ośrodkiem masy ciała; c. force, mat. siła przyciągająca do lub odpychająca od danego punktu, ruchomego lub stałego; C. Institution (pot. w Ang.) Bank Angielski; c. ligament anat. ścięgno końcowe czyli ogon mięśnia; c. lobe of the cerebrum anat. wyspa kresomózgowia, INSULA TELENCIPHALI, ob. island of Reil; c. nervous system anat. ośrodek układu nerwowego, część systemu nerwowego w której gromadzą się bodźce czuciowe, sensory impulses, i z której wychodzą zarządzenia ruchami, u kręgowców stos pacierzowy i mózg; c. spindle, biol. grupa włókien tworzących oś wrzeciona dwugwiazdy, amphiaser, włókna zewnątrz osi zwane mantle fibers.

central, s. 1) (sen'trel) centrala telefoniczna; 2) (žen'tral; hisz.) młyn cukrowy mielący dla kilku plantacji.

centrale, s. (sentrej'li) pl. (centralia (-e) kość ośrodkowa: łokciowa CENTRALE ULNARE i promieniowa C. RADIALE, ob. carpus.

centralism, s. (sen'trelizm) centralizm, system polityczny dążący do centralizowania władzy w jednym miejscu, przeciw decentralizacji; ob. state rights, local government.

centralist, s. (-ist) centralista, zwolennik centralizmu.

centralistic, adj. (-li'stik) centralistyczny, dążący do centralizowania władzy.

centrality, s. (sentre'li) położenie centralne, centralny charakter, ośrodkowość.

centralization, s. (sen'trelizej'szn, Ang. -laj-) scentralizowanie, centralizacja, skupienie władzy w jednej instancji.

centralize, vi. (-ajz) skupiać się.

centralize, vt. ściągać w jedno miejsce, skupiać w jednym ośrodku, centralizować, dążyć do skupienia władzy w jednej instancji.

Centrarchidæ, s. pl. (sentrar'kidi) zool. rodzina pñ.-amer. ryb cieniopłetwych żyjących w wodzie słodkiej; obejmuje cenne mięsożerne ryby zwane lokalnie sunfish, crappies, black bass i inne pokrewne okoniowi.

centrarchid, adj. przynależny do powyższej rodziny; s. osobnik z powyższej rodziny; **centrarchoid**, adj. podobny do powyższej rodziny; s. ryba pokrewna z tą rodziną.

centri-, przedr. (sen'tri-) centro-

centric, adj. (-k) 1) centralny, środkowy; 2) centryczny, znamienny środkowym punktem; 3) bot. cylindryczny, walcowaty, np. jak liście situ, JUNCUS.

centric, s. astron. w systemie Ptolemeusza okrągła orbita z ziemią w środku.

central, adj. (-i) centralny, centryczny.

centricality, s. (-trike'li) centryczność.

centrifugal, adj. (sen'tri'fugeł) fiz. centryfugalny, odśrodkowy, dążący precz od środka, dotyczący siły odśrodkowej, **centrifugal force**, pręcej w kierunku stycznej, **tangent**, jeżeli przedmiot zmuszony jest obracać się w około czy to wskutek siły przyciągania czy też wskutek umocowania do ośrodka; siła przyciągająca ku centrum zwie się siłą dośrodkową, **centripetal force**; gdyby jej nie było, przedmiot odleciałby pędzony siłą odśrodkową.

centrifugal, s. 1) centryfuga, separator, maszyna centryfugalna; 2) bęben centryfugi; 3) pl. ob. c. sugar.

c. drill, świder z kołem rozpędzonym.

c. drum, (s. drum) bęben centryfugi.

c. filter, s. (fil'ter) centryfugalne cedzidło np. do cukru, z dziurkowanymi bokami szybko obracającego się bębna przez które płyn wypada skutkiem siły odśrodkowej.

c. force, fiz. siła odśrodkowa.

c. governor, mech. regulator odśrodkowy; regulator odśrodkowo-wahadłowy.

c. gun rodzaj karabina maszynowego z którego kule wylatywały w kierunku stycznej z szybko obracającego się magazynu.

c. impression (impre'szn) fizjol. ruchowe wrażenie odśrodkowe, wrażenie wysłane z ośrodka układu nerwowego na zewnątrz (do mięśnia wykonującego ruch).

c. inflorescence, bot. ob. **determinate i**.

c. lubrication (s. l'ubrikej'szn) smarowanie odśrodkowe.

c. machine centryfuga, separator, maszyna oddzielająca składniki według ich gęstości za pomocą szybkiego obrotu i siły odśrodkowej, np. śmietankę od mleka.

c. mill ob. **Barker's mill**.

c. pump, (s. pomp) pompa odśrodkowa, ob. **turbine**.

c. sugar (s. szu'ger) cukier oczyszczony od cieczy za pomocą filtra odśrodkowego.

centrifugalize, vt. (sen'tri'fuge-lajz) centryfugować, separować (odwadniać, odtłuszczać).

centrifugalization, s. (-ej'szn) centryfugowanie, separowanie, (odwadnianie, odtłuszczenie).

centrifuge, adj. (sen'tri'fudz) odśrodkowy, centryfugalny.

centrifuge, s. centryfuga, separator.

centriole, s. (sen-triol) odśrodek, drobnutkie ziarenko w środku sfery atrakcyjnej, przez jednych uważane za śródciało, **CENTROSOMA**, przez innych za sam środek śródciałka.

centripetal, adj. (sen'tri'piteł; centrun i. środek, peto i. dążyć) cen-

trypetalny, dośrodkowy, dążący ku środkowi, dotyczący siły dośrodkowej **c. force**.

c. impression, (s. impre'szn) fizjol. wrażenie (czuciowe) dośrodkowe, wrażenie wysłane przez nerw z zewnątrz do ośrodka układu nerwowego.

c. inflorescence, bot. ob. **indeterminate i**.

centriscid, adj. (sen'trisid) zool. dotyczący rodziny ryb **CENTRISCIDAE**, s. zool. ryba z tej rodziny.

Centriscidae, s. pl. (sen'tri'sidi) zool. 1) czyli **MARCORHAMPHOSIDAE**, rodzina ryb kostnoszkieletowych, obejmująca prawdziwe **bellows fish**, ob.; 2) czyli **AMPHISILIDAE**, rodzina kostnoszkieletowych ryb, obejmująca jedynie rodzaj **CENTRISCUS** czyli **AMPHISILE** i pokrewny rodzaj **EOLISCUS**.

Centriscus, s. (-skes) zool. 1) czyli **Macrorhamphosus**, rodzaj ryb obejmujący prawdziwe **bellows fish**; 2) czyli **Amphisile**, rybki morskie spokrewnione z **bellows fish** lecz posiadające rogowy pancerz.

centrist, s. (sen'trist) (polityka) centrowiec, członek partii centrum.

centro-, przedr. (-tro-) **centro-**; ob. **centr-**, **centri-**.

centrobaric, adj. (s. -be'rik) dotyczący środka ciężkości.

centrolecithal, adj. (s. le'sigel; le'kithos gr. żółtko) biol. o jajach, mających żółtko skupione głównie w środku.

centrosome, s. ('trosom; so'ma gr. ciało) biol. śródciało, centrosom, ciało protoplazmowe, ważna część komórki zwierzęcej i roślinnej zwłaszcza w mitozie; gameta samicza prawdopodobnie nie ma centrosomu; (niektórzy uczeni przyjęli niemiecką wymowę centrosom w miejsce poprawnego brzmienia: centrosom, por. somatologia).

centrosphere, s. (-sfir) 1) biol. środkowa część astry, z której wychodzą promienie i w której spoczywa centrosom, o ile jest; sfera przyciągania; 2) geol. centrosfera, główna masa kuli ziemskiej, odr. skał i wód, **lithosphere**, **hydrosphere** itp.

centrosymmetric, adj. symetryczny względem ośrodka: **c. determinant** mat. wyznacznik centrosymetryczny, symetryczny względem obu przekątnych.

centrosymmetry, s. (s. si'metri) krystal. symetria wobec środka czyli centrum symetrii.

centrum, s. (sen'trom) pl. -ums, -a (-toms, -tra) 1) środek, w szcz. polit. centrum ob. **center**, s. 8 a); 2) anat. kregosłup.

centumvir, s. (sentom'wir) pl. -viri (wi'raj) hist. rzym. centumwir, jeden ze stu członków grona sędziów do sadzenia spraw cywilnych; za cesarstwa liczbę sędziów podwyższono do liczby 180.

centumviral, adj. (-ei) hist. rzym. dotyczący centumwira.

centumvirate, s. (-ejt) hist. rzym. centumwirat, godność centumwira lub centumwirów; centumwirowie zbiorowo.

centuple, adj. (sen'topl) stokrotny. **centuple**, vt. pomnożyć stokrotnie, powiększyć stokrotnie.

centuria, adj. (-riel) stuletni, czczący stulecie, dotyczący stulecia, setny; **c. year** rok setny, liczba roku kończąca się na 00, np. 1900; taki rok nie może być przestępnym, choć wszystkie inne lata, podzielne przez 4, mają 29 dni w lutym.

centuriate, adj. (-ejt) dotyczący stulecia lub setki, podzielony na setki.

centuplicate, adj. (sentop'likejt) stokrotny.

centuplicate, s. setka razy, setna wielokrotna.

centuplicate, vt. pomnożyć stokrotnie, powiększyć sto razy.

centuplication, s. (-szen) stokrotny wzrost, pomnożenie stokrotnie.

centuriator, s. (-ej'ter) historyk opisujący dzieje według stuleci.

centuried, adj. (-czurid) trwający wiek lub wieki, trwający od wieków. ustalony przez wieki, odwieczny.

centurion, s. (sen'tiu'rien) hist. rzym. centurion, oficer komenderujący centurią, odpowiadający rangą dzisiejszemu kapitanowi.

century, s. (sen'czuri) 1) hist. rzym. a) centuria, oddział wojska liczący teoretycznie stu ludzi, później część legionu licząca 30-60 centurij na legion; b) kuria wyborcza złożona według podatku opłacanego (im wyższy podatek, tym mniej wyborców w kurii); razem było kurij (centurij) 193 w **COMITIA CENTURIATA**, każda z jednym głosem; 2) setka osób, żołnierzy itp.; 3) setka przedmiotów np. przemówień, modlitw, pieśni, sonetów itd.; 4) setka punktów w grze, setka mil na bicyklu, aucie itp.; 5) okres stu lat, stulecie, wiek; **first c.** pierwsze stulecie (scil. ery chrześcijańskiej od 1 do 100 włącznie, **nineteenth c.** od 1 stycznia 1801 do 31 grudnia 1900; 6) hist. ang. podział hrabstwa, **one hundred**; 7) pl. C. kroniki historyczne **Magdeburg Centuries**.

c. plant, (s. plent) bot. agawa meksykańska **AGAVE AMERICANA** Linn., hodowana w wazonach we wszystkich krajach; nazwa **c. p.** pochodzi stąd, że dawniej sadzono, iż roślina ta kwitnie raz na sto lat.

ceorl, s. (kerl, czeryl) hist. ang. wolny człowiek nie-szlachcic, kmieć, odr. szlachcica, **noble**, i niewolnika, **slave**; ob. **churl**, **villein**.

ceorlish, adj. (-isz) kmiecy.

cephalalgia, s. (sefelał'dzie; kefał' gr. głowa, al'gos gr. ból) med. ból głowy.

cephalalgic, adj. (-ik) med. dotyczący bólu głowy, dotknięty bólem głowy.

cephalalgic, s. środek na ból głowy.

Cephalanthus, s. (-en'jes; an'thos gr. kwiat rodzaj krzewów marzanowatych, **rubiceous**, Amer. i Azji, z bogatymi kulami białych lub żółtych kwiatów.

Cephalaspis, s. (-es'pis; aspis' gr. tarcza) paleont. rodzaj wygasłych

ryb syluru i dewonu, mających głowę pokrytą płaską tarczą z małym otworem w środku na oczy blisko siebie ustawione; rodzaj ten wraz z nielicznymi pokrewnymi tworzy rząd OSTEOSTRACI czyli ASPIDOCEPHALI.

Cephalata, s. pl. (sefalej'ta) zool. dział mięczaków, MOLLUSCA, mających głowę, a zatem wszystkich z wyjątkiem ACEPHALA.

cephalate, adj. (se'falej't) mający głowę; zool. dotyczący działu CEPHALATA.

cephalate, s. osobnik z tego działu. **cephalhæmatoma**, -he-, (se'falhi'mato'ma) pl. -ta (-ta, haj'ma gr. krew) med. obrzęk w czaszce spowodowany wysiękiem krwi, częsty u noworodków wskutek przedarcia naczyń okostnej podczas porodu.

cephalic, adj. (sefa'lik) dotyczący głowy, skierowany ku głowie, umieszczony blisko głowy; c. fin. zool. oddzielona część płetw piersiowych umieszczona na głowie niektórych płaszczyk, rajs; c. index, kran. stosunek szerokości czaszki do długości, zazwyczaj wyrażany liczbą oznaczającą ilość setnych długości, mierząc od gładyszki, glabella, do najwybitniejszego punktu potylicy (tyłogłowia), occiput; 75—80 oznacza długogłowość dolichocephaly DOLICHOCEPHALIA, od 80 wzwyż—krótkogłowość brachycephaly BRACHYOCEPHALIA, czasem z dokładniejszymi podziałkami; c. index brany na żywej czaszce różni się od cranial i. branego na trupiej czaszce; c. vein anat. żyła wielka krwista VENA CAVA, duża żyła ramienia leżąca tuż przy mięśniu dwugłowym; tworzy się z połączenia dwóch żył i kończy się w pasze; dawniej: żyła od głowy, starożytni puszczali z niej krew by usunąć ból głowy lub lekkie pomieszanie.

cephalic, s. lekarstwo na ból głowy lub zaburzenia w głowie.

cephalism, s. (se'falizm) antropol. cefalizm, stopień i kształt rozwoju czaszki.

cephalization, s. (-lizej'szn, Ang. -laj-) górowanie głowy w życiu zwierzęcym, umieszczenie ważnych narządów blisko głowy lub w głowie w miarę wyższości typu i udoskonalenia ustroju.

cephalize, vt. powodować takie zmiany.

cephalo-, **cephal-**, przedr. dotyczący głowy.

Cephalobranchiata, s. pl. (se'falobrenkiej'ta) zool. czyli Sdentaria, grupa wieloszczetów, POLYCHÆTA, rzędu prawie wyłącznie morskich pierścienic. ANNELIDA z podgromady szczecionogów CHÆTOPODA.

cephalobranchiate, adj. (-brenk'-jejt) zool. dotyczący tej grupy.

cephalobranchiate, s. osobnik z tej grupy.

Cephalochorda, s. pl. (-kor'da) zool. czyli Acrania, grupa strunowców, CHORDATA, obejmująca lancetnika, lancetot.

cephalochordal, adj. dotyczący tej grupy.

Cephalodiscus, s. (-dis'kes) zool. rodzaj zwierząt morskich żyjących w cieśninie Magellana, w okolicy Japonii i Indyj Wsch., uważanych za spokrewnione z BALANGLOSUS i zaliczanych do ADELOCHORDA; osobniki są zooidami, lecz nie połączonymi, a tylko mieszczą się na wspólnej żelatynie.

cephalohumeralis, adj. (-hiumerej'lis) zool. mięsień konia i podobnych kregowców łączący czaszkę z kością ramieniową.

cephalohumeral, adj. łączący czaszkę z kością ramieniową; s. mięsień łączący czaszkę z kością ramieniową.

cephaloid, -eous, adj. (se'falo-id., -i'di-ös) ukształtowany podobnie do głowy, zbudowany na kształt głowy.

cephalometer, s. (-la'miter) kran. przyrząd do mierzenia czaszki i głowy.

cephalometry, s. ('metri) antropom. mierzenie głów żyjących ludzi, ob. craniometry.

cephalometric, adj. (-lome'trik) dotyczący wymiarów głowy.

Cephalophora, s. pl. (-la'fora) zool. 1) ob. Cephalata; 2) grupa mięczaków mollusks MOLLUSCA obejmująca wszystkie z wyjątkiem ACEPHALA i CEPHALOPODA.

cephalophoran, adj. (-n) zool. dotyczący tej grupy; s. osobnik z tej grupy.

cephalophorous, adj. (-ös) 1) mający głowę; 2) zool. dotyczący grupy CEPHALOPHORA.

Cephalopoda, s. pl. (-la'poda) zool. rodzaj antylop afr., obejmujący wiele gatunków, niektóre nie większe od zająca; samce mają krótkie, stojące rożki; tubylcy zwą je duikerbok (duiker hol. nurek, bok hol. kozioł).

cephalopod, adj. (se'falopod) zool. dotyczący głowonogich; s. zool. osobnik z gromady głowonogów.

Cephalopoda, s. pl. (-la'poda) głowonogi. morska gromada mięczaków o wielkiej głowie, wyraźnie odgraniczonej od ciała, a otworze ust obocznym wielkimi ramionami (8 lub 10), z parą wielkich oczu w głowie i o tylniej części nogi zamienionej na lejek; skorupa na wierzchu lub pod skórą grzbietu; otwór ust ma górną i dolną szczękę oraz tarkę z ostrymi ząbkami; jama płaszczowa zawiera parę skrzel piórkowatych i przepuszcza wodę; w niebezpieczeństwie może wodę zamącić masą czernidłową z gruczołu czernidłowego; ob. nautilus, octopus, squid.

Cephalopterus, s. ('ptores) zool. rodzaj ptaków wróblowatych z rodziny COTINGIDÆ z pięknym czubem i bogatym upierzeniem karku.

Cephalotaxus, s. (-tak'ses; ta'kson gr. cis) bot. nieliczny rodzaj cisowatych drzew Chin i Japonii, o dużych owocach podobnych do śliwki; w St. Zj. naturalizowany C. DRUPACEA Sieb. & Zucc.

cephalothoracic, adj. (-żore'sik) anat. i zool. dotyczący głowy i klatki piersiowej, czyli głowotułowia.

cephalothorax, s. (-reks) zool. głowotułowie, u pajęczaków ARACHNIDA, i u wyższych skorupiaków, CRUSTACEA, głowa i tułów zróżnicowane w jedną całość zwaną głowotułowiem.

cephalotome, s. (si'falotom) med. przyrząd do wcięcia w głowę płodu.

cephalotomy, s. (sifala'tomi) med. 1) przecięcie lub otwarcie głowy; 2) przecięcie czaszki, zazwyczaj o przecięciu czaszki płodu piłką.

cephalotribe, s. (se'falotraj'b) med. przyrząd do zgniecenia czaszki płodu.

cephalotripsy, s. (-trip'si) med. zgniecenie czaszki płodu, operacja wykonywana w łonie matki, kiedy poród jest niemożliwy.

cephalotroch, s. (-trak) zool. przedustny (czytaj: przed-ustny) pierścień rzes samodzielnie pływającej larwy pewnych morskich pierścienic, zwanej rzesokrażkiem. trochophore lub trochosphere, TROCHOPHORA.

cephalotrocha, s. (-tro'ka) zool. rzesokrażek, rodzaj larwy pewnych morskich pierścienic opatrzonych pierścieniem rzes.

cephalotrochal, **cephalotrochie**, **cephalotrochous**, adj. (-el, -ik, -ös) zool. rzesokrażkowy.

Cephalotus, s. (-lo'tes) bot. australijska roślina dwuliścienna, niezrosłopłatkowa, **archichlamydeus**, owadożerna, tworząca rodzinę CEPHALOTACEÆ; C. FOLLICULARIS, Labill. Australian pitcher.

Cepheid, adj. (se'fi-id) astron. Cefeuszowy, dotyczący gwiazdy DELTA CEPHEI, której widmo jest podobne do słonecznego, a którego światło nagle się rozjaśnia a następnie znowa gaśnie podobnie do fali w odpływie.

Cepheid, s. astr. 1) gwiazda Cefeuszowa; 2) pl. meteory w obrębie gwiazdozbioru Cefeusza.

Cepheus, s. (sifi'es, si'fius) Cefeusz. 1) mit. kl. król Etiopii, ojciec Andromedy, po śmierci umieszczony wśród gwiazd; 2) astr. gwiazdozbiór pñ. obejmujący 159 gwiazd do 7-ej wielkości; głowa gwiazdozbioru jest w Drozdzie Mlecznej znanymi trzema gwiazdami czwartej wielkości; między Łabędziem, CYGNUS, a pñ. biegunem niebios; zwany także The Monarch.

ceraceous, adj. (sirej'szös; cera ł. wosk) woskowy, podobny do wosku, mający barwę i konsystencję wosku.

cerago, s. (sirej'go) bart. pszczeli chleb, bee bread.

ceral, adj. (si'rel) 1) woskowy, z wosku; 2) zool. dotyczący woskówki na dziobie ptaka, woskówkowy.

cerambycid, adj. (seram'bisid) dotyczący rodziny owadów CERAMBYCIDÆ; s. osobnik z tej rodziny, kózka.

Cerambycidae, s. pl. (serambi'sidi) zool. kózkowate, rozległa rodzina owadów obejmująca wiele dużych chrząszczy o kształcie podługnym z długą anteną, często dłuższą niż ciało; CERAMBYX CEDILIS cieśla; CERAMBYX HEROS kozioróg wielki; AROMIA MOSCHATA piżmów-

ka wierzbówka, których gasienice toczą drzewa; topole niszczy larwa rzemlika, SAPERDA CARCHARIAS z tej rodziny, dęby—kozioroga, CARAMBYX CERDO.

cerambyoid, adj. (-o-id) zool. pokrewny tej rodzinie; s. osobnik podobny do rodziny kózek.

Ceramiaceae, s. pl. (sirejmiej'si-i) bot. obszerna rodzina w gromadzie krasnorostów (RHODOPHYCEAE), red algae, typ: glony, ALGAE, o czerwonych miciach, rozpowszechniona po prawie wszystkich morzach.

ceramiaceus, adj. (-szös) zool. dotyczący tej rodziny czerwonych glonów.

ceramics, s. (-s) 1) sing. ceramika, sztuka robienia i wypalania naczyń glinianych, okładzin itp.; 2) ceramika, wyroby ceramiczne, wazy, urny itp. zbiorowo.

ceramist, s. (se'ramist) zdun, gamcarz; fabrykant porcelany.

Ceranium, s. (sirej'miom) bot. delikatny nitkowaty czerwony krasnorost, typowy dla rodziny CERAMIACEAE.

ceramographic, adj. (seramogre'fik) dotyczący sztuki ceramicznej i nauki o ceramice.

ceramography, s. (serama'grefi) opisywanie ceramiki; studium ceramiki; sztuka ceramiczna.

cerargyrite, s. (sira'r'dzirajt; ke'ros gr. róg, ar'gyros gr. srebro) min. kerargiryt, rodzimy chlorek srebrny Ag Cl, rogowe srebro, kowalny, t.2 do 2,5, c.w. 5,5.

cerasin s. (se'rasin; cerasus i. czereśnia) 1) chem. cerasyna, biała amorfna substancja stanowiąca nierozpuszczalny składnik czereśniowej gumy do żucia; ob. metarabic acid; 2) farb. barwnik czerwony A i B, ob. dye.

cerasinous, adj. (sere'sinös) cerasynowy, dotyczący cerasyny, ob. cerasin, 1).

cerastes, s. (sires'tiz) zool. rogata żmija horned viper CERASTES CORNUTUS, długości 15 cali (40 cm.) z rożkiem nad każdym okiem; Egipt, Palestyna; jeden gatunek egipski jest bez rożków: CERASTES VIPERA; C. rodzaj żmij obejmujący je.

Cerastium, s. (-'tiom) 1) kościelnik, kościennik, liczny rodzaj roślin lepicowatych, silenaceus.

Cerasus, s. (se'rases) bot. czereśnia, drzewo migdałowe, zaliczane zwyczajnie do PRUNUS, ob., lecz przez niektórych botaników uważane za oddzielny rodzaj.

cerata, s. pl. (se'rata) sing. ceras (se'res) brodawczki na płaszczu nagoskrzelnych mięczaków służące im za skrzela, ale nie równają się narządom oddechowym (ctenidia) innym brzochońców.

cerate s. (si'rejt) apt. cerot, woskomaść, woskomaż, kleisty preparat do użytku zewnętrznego o konsystencji między masścią UNGUENTUM a plastrem EMPLASTRUM; według farmakologii St. Zj. trzy części białego wosku i siedm części słoniny, CERATUM, preparat roz-

smarowany na płótnie i przeznaczony do naklejania na skórę.

cerated, adj. (-yd) 1) pokryty woskiem; 2) zool. posiadający woskową, ob. cere.

ceratite, s. (se'ratajt) paleont. osobnik z wygasłego rodzaju CERATITES.

Ceratites, s. (seratajt'iz) paleont. rodzaj kopalnych głowonogów z systemu triasowego grupy mezozoicznej, amonitów, AMMONOIDEA; typ rozległej rodziny CERATITIDAE (-ti'tidi).

ceratitic, adj. (-ti'tik) paleont. dotyczący tego rodzaju.

ceratitoid, adj. (-ra'titoid) paleont. podobny do tego rodzaju; s. osobnik podobny do tego rodzaju.

cerato-, **cerat-**, przedr. rogowo-

ceratobranchial, adj. (-bren'jel) zool. dotyczący chrząstkowego segmentu w łuku skrzelowym.

Ceratodus, s. (sire'todes) zool. rogozab, rodzaj ryb dwudysznych, DIPNOI, pierwotnie znany tylko jako kopalny z ery mezozoicznej, wygasły, lecz znaleziono w Australii kilka gatunków jeszcze żyjących, NEOCERATODUS czyli EPICERATODUS: N. MIOLEPIS i N. FORSTERI wraz z gatunkami wygasłymi tworzą rodzinę CERATODONTIDAE (-ti'di) czyli CERATOTIDAE (-ta'tidi), lub według innych rząd MONOPNEUMONA; c. osobnik tego rodzaju.

ceratohyal, adj. (-haj'el) zool. dotyczący chrząstkowego segmentu w łuku gnykowym.

ceratohyal, s. część spójniowa czyli chrząstka kości gnykowej KERATOHYALE.

ceratoid, adj. (se'rato-id) rogowy, rogowaty, podobny do rogu, mający kształt rogu.

ceratomandibular, adj. (-mendi'biuler) zool. gnykowo-żuchwowy.

Ceratonia, s. (serato'nja) bot. rodzaj eur. drzew brezykowatych, caesalpiniaceus, z jednym gatunkiem C. SILIQUA Linn. carob szarańczyn, chleb świętojański.

ceratophyllous, adj. (-filös) bot. mający twarde, ostre liście podobne do liści rogownicy.

Ceratophyllum, s. (-fi'lom) bot. rodzaj wodnych ziół, hornwort, rogownica, stanowiący rodzinę CERATOPHYLLACEAE, rzędu RANALES lub według innych rzędu Jaskrowatych, RANUNCULACEAE (o ile się tę rodzinę uważa za rząd).

Ceratophyta (serata'fita) zool. grupa koralii obejmująca gatunki o twardej osi wewnętrznej, ob. Gorgoniaceae.

ceratophyte, s. (se'ratofit) zool. koral o twardej osi wewnętrznej.

ceratops, s. (se'rataps) paleont. rodzaj grupy CERATOPSIA.

Ceratopsia, s. pl. (tap'sja) paleont. grupa wygasłych dynosaurów rzędu ORTHOPODA, znana przeważnie z wykopaliisk z formacji Laramie w Amer. Pn.; były to ogromne zwierzęta czworonogie z bardzo dużą czaszką z rogami; najlepiej znanym gatunkiem jest Triceratops, ob.

Ceratopteris, s. (-tap'teris) bot. rodzaj wodnych paproci, stanowiący rodzinę CERATOPTERIDACEAE a obejmujący jedyny gatunek podzw. C. THALICTROIDES Brongn., ob. floating fern.

Ceratosa, s. pl. (-to'za) zool. ob. Ceratospingia, lecz przez niektórych uczonych ograniczone do gąbek nie tworzących krzemionkowych igieł.

Ceratosaurs, s. (-to'so'res) paleont. rodzaj amer. dinosaura z epoki jurajskiej, (do 20') z rogiem na połączonych kościach nosowych.

Ceratospingia, s. pl. (-span'dzie) zool. rząd gąbek mających szkielet rogowaty; **ceratospingian**, adj. (-dźjen) zool. dotyczący tego rzędu lub tych gąbek.

Cerbera, s. (se'r'bera) bot. nieliczny rodzaj drzew toimowatych apocynaceus podzw. Azji i Polinezji; sok bardzo trujący.

Cerberian, adj. (se'rbe'ti-en) mit. kl. Cerberowy, ob. Cerberus.

cerberite, s. (se'r'berajt) cerberyt, rodzaj dynamitu zawierającego smołę drzewną i nitrobenzynę, z węglem drzewnym jako pochtaniam-czem.

Cerberus, s. (-es) 1) mit. kl. Cerber, pies z ogonem węża i z węzami dookoła ciała, według Hezjoda 50-głowy, według późniejszych zazwyczaj trójgłowy, strzegący wejścia do podziemnych krain; ob. Hercules; przen. baczny stróż, surowa straż; 2) zool. rodzaj wsch.-ind. jadowitych żmij.

cercal, adj. (se'r'kel) zool. ogoniasty, czulkowy; ob. cercus.

cercaria, s. pl. (se'rkej'rie) zool. drobistki, cercaria, larwy pasorzytniczych smocznik TREMATODES, gromady płazińcowatych, PLATHELMINTES, typu czerwicochwatych, COLECIDA; opatrzone ruchomymi ogonkami jak główce; w tym stanie redia opuszcza mieszkanka ślimaka, u którego się chowała, i zaczyna znów pływać swobodnie w wodzie, zanim nie wlezie na roślinę wodną, by tam się otorbić.

cercarian, adj. (-n) zool. drobistkowy.

cercarian, s. drobistka, smocznica w ostatnim swym larwalnym okresie.

cercariform, adj. (-form) zool. mający kształt cercarii lub główca.

Cercis, s. (se'r'sis) bot. grojecznik, rodzaj krzewów i drzewek brezykowatych, CAESALPINIACEAE, Amer. Pn., Eur. i Azji; C. SILIQUASTRUM Linn. grojecznik zwyczajny, pot. Judas tree drzewo judaszowe, według legendy Judasz powiesił się na grojeczniku; C. CANADENSIS Linn. American redbud podobny do eur. bogactwem jaskrawych kwiatów czerwonych (poprzedzających liście); c. osobnik tego rodzaju.

Cercocebus, s. (se'r'kosi'bes) zool. małpa długogoniasta, zach.-afr.; wybitne nagniotki pośladkowe, górne powieki białe.

Cercomonas, s. (se'r'komo'nas, se'r-

ka'mones) zool. rodzaj gromady wiciowców, FLAGELLATA, typu pierwotniaków, PROTOZOA; C. HOMINIS w jelitach ludzkich wywołuje prawdopodobnie biegunkę.

Cercopithecidae, s. (-pi'isi'di) zool. koty morskie, rodzina małp obejmujących wszystkie małpy Starego Świata z wyjątkiem cziekokształtnych, SIMIIDAE; **cercopithecoid**, adj. (-pi'i'koid) zool. mający znamiona tego rodzaju.

Cercopithecus, s. (-kes) zool. kotawiec, rodzaj małp o smukłym ciele i długim ogonie, mających obrzmienia skóry, na nagich pośladkach i torebki policzkowe; C. sabaeus kotawiec zielony.

Cercospora, s. (serka'spora; ker'-kos gr. ogon, spora' gr. nasienie) bot. obrzymi rodzaj grzybów niedoskonałych, FUNGI IMPERFECTI; wiele gatunków pasorzytuje na roślinach tworząc ciemne plamy ku wielkiej szkodzi hodowli.

cercus, s. (ser'kes) pl. cerci (-si) każda z pary nitkowatych przyczepki do zatułowia owada, podobnych do czuków, często długich i członkowanych.

cere, s. (si'r) zool. woskówka, miękka opuchnięta przestrzeń u nasady dzioba w szcz. u ptaków drapieżnych i (owłosiona) u papug, ob. ceroma.

cere, vt. okryć woskowym papierem lub płótnem np. zwłoki; 2) przest. woskować, pokryć woskiem.

cereal, adj. (si'r-el) zbożowy, ze zboża, dotyczący zbóż lub ziarna zbożowego.

cereal, s. zboże, 1) roślina wydająca jadalne ziarno, np. żyto, pszenica, owies, jęczmień, proso, ryż, kukurydza itd.; 2) ziarno i nasienie tych roślin.

Cerealia s. pl. (siriej'lie) 1) mlt. kl. Cerealia, CERIALIA, uroczystości obchodzone na cześć Cerery ob. Ceres; 2) c. trawy zbożowe i ich produkty.

cerealose, s. (-oz'; cereal i (gluc)ose) kup. sacharynowy produkt z ziarna zbożowego otrzymywany za pomocą zaczynów (enzymów) i zawierający cukier gronowy (glikozę), glukoze, i cukier słodowy, maltose.

cerebellar, adj. (seribe'ler) anat. i zool. dotyczący mózdzku, mózdkowy; c. arteries anat. odnogi tętnic basilarnej, ob. basilar, i szynnej domózgowej ob. vertebral.

cerebellum, s. (-om) anat. mózdek, tyłomózdze, część mózgowia znajdująca się poniżej obu półkul mózgu (przodomózda) a nad rdzeniem przedłużonym czyli zamóżdżem, MEDULLA OBLONGATA; reguluje czynności statyczne (stanie, siedzenie), także little brain, ob.

cerebral, adj. (se'rebrel) 1) mózgowy, dotyczący całego mózgowia, mózgu, CEREBRUM ENCEPHALUM, lub tylko dwu półkul mózgowych (przodomózda); 2) gram. dotyczący bardzo aspirowanych spółgłosek sanskryckich i indyjskich, wymawianych za pomocą dotknięcia podniebienia dolną stroną języka, zwanych także head sounds, cacuminal, palatal (dotyka-

jący podniebienia), inverted (ze względu na położenie języka do góry spodem); c. anaemia (s. ani'mia) med. niedokrewność mózgu, anemia mózgu; w szcz. wet. choroba starszych dobrze karmionych i obficie dojnych krów, około czasu ocieleń, gorączka mleczna, znamienna częściowym paraliżem i obniżoną temperaturą; c. arteries anat. tętnice zasilające korę mózgową: przednia i średnia pochodzą z tętnicy szynnej domózgowej ARTERIA CAROTIS INTERNA internal carotid i leżą jedna w bruzdzie wzdłużnej great longitudinal fissure, druga w rowku Sylwiusza Sylvian fissure FOSSA SYLVII; tylna zaś pochodzi z podziału tętnicy basilarnej; w tyle mózgu spotykają się z siecią naczyń Willis'a (Tomasz Willis, Oxford, 1622-1675), circle of Willis; c. ganglion zool. u wielu owadów, robaków i mięczaków para zwojów nerwowych (GANGLIA) albo jeden zwoj (GANGLION) połączony z dwóch, w głowie lub w przedniej części ciała, odpowiada pod pewnymi względami mózgowi kręgowców; c. hemispheres anat. dwie półkule mózgu, ob. brain; c. peduncles CRURA CEREBRI konary mózgu, dwa mocne odgałęzienia wychodzące w przód od mostu Varola. PONS VAROLI, łączące mózdzek z przedłużonym rdzeniem, MEDULLA OBLONGATA.

cerebrate vi. (-ejt) fizj. doświadczać działalności mózgowej, okazywać działalność mózgową.

cerebrate, vt. wykonać za pomocą czynności mózgu.

cerebration, (-ej'szn) fizj. czynność mózgową, świadoma lub nieświadoma.

Cerebratulus, s. (-bre'czules) zool. rodzaj ryjących morskich robaków, nemertyn czyli wstętniak, NEMERTIDEA z gromady płazińcowatych, PLATHELMINTES, typu czerwiochowatych, SCOLECIDA; dorastają kilku stóp długości i przeszło całą szerokości.

cerebric, adj. (seri'brik) mózgowy. **cerebrifugal**, adj. (seri'brifugel) fizj. dotyczący nerwów idących od mózgu do rdzenia pacierzowego i odnoszących pobudki do obwodowego końca nerwów ob. centrifugal impression.

cerebrin, s. (-brin) chem. fizj. cerebryna, cerebrozyd (ob. cerebroside) otrzymywany przez gotowanie tkanki mózgowej i nerwowej z alkaliem i wyciąganie wrzącym alkoholem; znajduje się w ropie.

cerebritis, s. (-braj'tis) med. zapalenie mózgu.

cerebro- cerebr-, przedr. mózgowo-, mózgo-.

cerebroid, adj. (se-ribro-id) podobny do mózgu.

cerebropathy, s. (-bra'pa:ji) med. cierpienie mózgowie, zamglenie mózgu, chorobowy stan spowodowany przetwarzaniem a graniczący o obłąkanie; także brainfag.

cerebropedal, adj. (-pi'del) zool. u mięczaków dotyczący zwojów nerwowych mózgowo-nożnych.

cerebroscopy, s. (-bra'skopi) med.

badanie mózgu przez wziernikowanie wnętrza oka.

cerebrose, s. (-bros) biochem. cerebroza, galaktoza otrzymywana z cerebrozydu.

cerebroside, s. (se'ribrosajd, -syd) biochem. cerebrozyd, grupa substancji azotowych nie zawierających fosforu i istniejących w mózgu i w tkance nerwowej; w rozkładzie dają cerebrozę.

cerebrosis, s. (-bro'zys) med. choroba mózgowia.

cerebrospinal, adj. (seri'bropsaj'nel) anat. dotyczący mózgu i rdzenia pacierzowego, mózgowo-rdzeniowy; c. axis anat. mózg i rdzeń pacierzowy; c. fluid anat. płyn mózgowo-rdzeniowy, LIQUOR CEREBRO-SPINALIS; c. meningitis czyli c. fever lub epidemic, c. meningitis med. zapalenie opon mózgowych, epidemiczne i endemiczne, spowodowane przez drobnoustroje; znamienne bólem głowy i karku, paraliżem mięśni ocznych itd., czasem plamami na skórze, stąd zwane także spotted fever, petechial fever; c. sclerosis med. twardziel rozsiana, twardziel wysepkowata, multiple lub disseminated lub insular s., występująca w rozmaitych miejscach mózgu i rdzenia pacierzowego wskutek wzrostu glejów i atrofii tkanki nerwowej; zwykle śmiertelna, ob. Charcot's disease 1).

cerebrovisceral, adj. (-wis'serel) zool. u mięczaków łączy zwoje nerwowe (ganglia) mózgowe i trzewne.

cerebrum, s. (se'ribrom) anat. i zool. dwie półkule mózgowe, u człowieka przodomózdze, największa część mózgowia wypełniająca całą przednią górną część czaszki; zagłębienia SULCI fissures dzielą półkule mózgowe na cztery płaty czyli zrazy; skroniowy, temporalis, czołowy, frontalis, ciemieniowy, parietalis, i potyliczny, occipitalis; po-przecznym rowek Rolanda dzieli powierzchnię na przednią regulującą czynności ruchowe, okolice psychometryczne, i tylną, zwoje zwane wzórkiem wzrokowym, THALAMUS OPTICUS, międzymózdze; półkule mózgowe są rozwinięte u płazów, AMPHIBIA, i innych wyższych kręgowców, z wyjątkiem ryb kostnoszkieletowych; ob. brain, cerebellum, medulla, nervous system.

cerecloth, s. (sir'kło:) cerata, płótno, napojone lub pokryte woskiem lub inną kleistą substancją, w użyciu od wieków do zawijania zwłok; dawniej med. na plastry; obecnie do wielu użytków w gospodarstwie domowym.

ceremonial, adj. (serimo'njel) 1) obrzędowy, zgodny z obrzędem kościelnym lub towarzyskim, zgodny z przyjętą formą; 2) ceremonialny, uważający na przyjęte formy, szanujący formy, częściej ceremonious.

ceremonial, s. 1) ceremonial, rytuał, obyczaj, zbiór przepisów zakonnych, ustawowych lub zwyczajowych w zakresie formy obrzędów, stosunków towarzyskich itd., przyjęte formy zewnętrzne; 3) przyjęta formalność, ceremonia, obrzęd; 4) ceremonial, książka stanowiąca o porządku i szczegółach obrzędu.

ceremonialism s. (-izm) szacunek dla formy zewnętrznej, wierność dla ceremoniału, stosowanie się do przepisów pisanych lub zwyczajowych w zachowaniu obrzędów.

ceremonious, adj. (-mo'niös) 1) ceremonialny, połączony z formalnościami obrzędowymi; 2) pełen formalności, ceremonialny; 3) zgodny z przepisami, dokładny, skrupulatny w dochowaniu form.

ceremoniously, adv. (-li) ceremonialnie, zgodnie z przepisem obrzędowym; z zachowaniem wszelkiej formalności.

ceremoniousness, s. (-nes) ceremonialność, zachowanie wszelkich formalności.

ceremony, s. 1) ceremonia, czynność nakazana przez zakon, ustawę lub zwyczaj, często zgola symboliczna, np. uderzenie trzykrotnie łaską marszałkowską lub młotkiem przewodniczącego, oddanie pierwszych kilku kropel trunku do kieliszka gospodarza (pierwotnie na dowód że trunek nie jest zatruty); czasem zgola formalny i bez wszelkiego znaczenia innego niż tradycyjne np. pieczęć w formie pustej nalepki przy podpisie; 2) ceremonia, etykieta towarzysza, zbiór przepisów dobrego zachowania się, oczywiście zupełnie różny w rozmaitych krajach; 3) ceremonia, obrzęd, wystawny obchód; 4) symbol np. łaska marszałkowska lub młotek przewodniczącego, łaniec radziecki, buława marszałkowska lub hetmańska; 5) przest. omen, znak, przepowiednia.

Ceres, s. (si'res) 1) mit. kl. Ceres, Cerera, rzymska bogini rolności, płodności i urodzajów, grecka **Demeter**; święto jej **CERIALIA** obchodzone corocznie 19 kwietnia ku uczczeniu powracającej zieleni; siostra Jowisza, córka Saturna i bogini żyzności Ops; 2) astr. Ceres, asteroid czyli planetoid odkryty 1 stycznia 1801, o średnicy 300–400 km. (200 do 280 mil).

ceresin(e), s. (si', se'rizyn, -in') cerezyina, żółty lub biały воск z ozokerytu, chemicznie oczyszczony воск ziemny, zwany także **fossil wax**; używany czasem w zastępstwie wosku pszczelnego, c. w. cerezyn 0.75, wosku pszczelnego 0.82.

Cereus, s. (si'ri-ez) bot. otąg, liźny rodzaj kaktusów Amer. podzw. i zach. St. Zj., niektóre wyglądają jak olbrzymie świeczniki i świece, skąd nazwa; piękny krótkotrwały kwiat.

cerevis, s. se'riwiz; **cerevisia** i. piwo) niemiecka czapeczka studencka siedząca na czubku głowy przytrzymana gumką.

cereza, s. (sej'rejza, hisz. jerejja czereśnia) owoc zach.-ind. otągu, ob. **ceruus**, podobny do czereśni; także samo drzewo **Cordia** i inne podzw. drzewa o podobnym owocu.

ceria, s. (si'ria) chem. tlenek ceru, CeO_2 , używany do lampek elektrycznych; temperatura topnienia 1950°C . (3542°F .); zwany także **ceric oxide** i **cerium dioxide**.

Cerianthidæ, s. pl. (se'rieng'i'di) zool. rodzina ukwiałów, **Actinaria**, tworzących długie rury.

ceric, adj. (-'rik) 1) (od **cerium**)

chem. cerowy, zawierający cer czterowartościowy; 2) (od **cerin**) dotyczący kwasu otrzymywanego z woskowiny, ob. **cerin**, za pomocą kwasu azotowego.

ceriferous, adj. (siri'ferös) wydający воск.

cerin, s. (si'rin) chem. woskowina, woskowa substancja wydobywana z korku za pomocą chloroformu.

Cerinthian, adj. (sirin'gien) hist. kość. dotyczący Cerynta i jego nauki.

Cerinthian, s. zwolennik lub członek sekty, założonej w w. II przez Cerynta, **Cerinthius**, żydowskiego teologa, godzącego nauki Chrystusa z wierzeniami żydów i gnostyków.

cerise, adj. (seriz'; fr. czereśnia) czereśniowy, jasno-czerwony.

cerise, s. 1) kolor czereśniowy, kolor jasno-czerwony; 2) farb. barwnik czerwony, metna fuksyna z grupy tróifenylometanów.

cerite, s. (si'rajt) min. 1) ceryt, wodny krzemian ceru i innych rzadkich pierwiastków, (Ca, Fe) $_2$ (Ce, La, Pr, Nd) $_2\text{O}_2$ i $3\text{H}_2\text{O}$; z kwasami daje żelatynę; t.5.5, c.w.4.86; 2) allanit czyli ortyt, krzemian równopostawowy i analogiczny chemicznie z epidotem, ale zawierający wiele pierwiastków rzadkich, jak: Ce, Er, La, Nd, Pr, V.

cerithioid, adj. zool. podobny do ślimaków rodziny **CERITHIIDÆ** (siri'g'i'di) lub pokrewny; s. zool. osobnik podobny do tej rodziny lub pokrewny.

Cerithium, s. (siri'g'jom) zool. rodzaj ślimaków prawie wyłącznie morskich, rzadko słodkowodnych, o wysokiej śrubowato skręconej skorupie i rogowatej modze; typ licznej rodziny **CERITHIIDÆ** w grupie **TÆNIOGLOSSA**, ob.

cerium, s. (si'rijom) chem. cer, rzadki pierwiastek chemiczny. (odkryty przez Szweda Jakuba Berzeliusa (1779-1848) w roku 1803 i nazwany ku uczczeniu świeżo odkrytej w 1801 planetoidy Cerery), skrót: Ce, at. 140.13, c.w.6.90. Liczba atomowa 58; w związkach trzYWartościowy **cerous** lub czterowartościowy **ceric**, ob.

cerium metals chem. nazwa grupy spokrewnionych z cerem pierwiastków; ob. **cerium**, **illinium**, **lanthanum**, **neodymium**, **praseodymium**, **samarium**, ob. **rare earth**.

cern, vi. (sern; ł. cer'nere) r. pr. rz., orzec, zgodzić się na przyjęcie spadku, oznajmić to postanowienie.

cerniture, s. (-'iczer), pr. rz. oświadczanie się do spadku, formalne przyjęcie spuścizny.

cernuous, adj. (ser'nlu-ös) zwisający, obwisły, chylący się ku ziemi.

cero, s. (si'ro) zach.-ind. ryba makrełowata **SCOMBEROMORUS CAVALLA** dorastająca do jarda (blisko metra) długości; także pokrewny **pinado** **S. REGALIS**.

cerograph, s. (-gref) pismo lub rysunek na wosku, ob. **encaustic**.

cerographic, -al, adj. (-ik -l) dotyczący pisma lub rysunku na wosku.

cerographist, s. (siro'grafist) osoba wprawna w rysowaniu na wosku.

cerography, s. (-'grefi) 1) sztuka pisania i rysowania na wosku; 2) ob. **encaustic painting**; 3) metoda robienia stereotypów z płyt woskowych z rysunkami.

cerolite, s. (si'rolajt) min. cerolit, kerolit, $\text{H}_2\text{Mg}_2\text{Si}_2\text{O}_6$, odmiana serpentynu, żółty, szary, czerwony.

ceroma, s. (siro'ma) 1) hist. kl. maść składająca się z oliwy i wosku jaką nacierano zapasników; stąd i boisko zapasnicze; 2) zool. woskowina ptasia, ob. **cere**, s.

ceromancy, s. (si'romansi) wróżenie z topionego wosku lanego na zimną wodę.

ceromel, s. (si'romel) воск z miodem, preparat używany w Ind. Wsch. i innych krajach podzw. do opatrywania ran i wrzodów.

ceroplastic, adj. (-ples'tik) szt. p. 1) dotyczący modelowania w wosku; 2) modelowany w wosku; s. sztuka modelowania w wosku; -s pl. figury woskowe, ob. **waxwork**.

cerotate, s. (-tejt) chem. sól lub ester kwasu cerotynowego.

cerotene, s. (si', se'rotin) chem. cerotyna, biały woskowany węglowodan z seryj etylenowych, $\text{C}_{26}\text{H}_{54}$, otrzymywany przeważnie z wosku chińskiego.

cerotic, adj. (-ro'tik) chem. cerotynowy, dotyczący kwasu cerotynowego $\text{C}_{26}\text{H}_{54}\text{O}_2$ lub $\text{C}_{27}\text{H}_{56}\text{O}_2$, znajdujący się w stanie wolnym w wosku pszczelnym i jako ester w wosku chińskim.

cerotype, s. (si'rotajp) druk. sposób rytowania na wosku pokrywającym płytę stalową, dla elektrotypii.

cerous, adj. (si'ros) 1) (od **cere**) zool. dotyczący woskowiny; 2) (od **cerium**) cerawy, zawierający cer w postaci trójwartościowej, ob. **ceric** 1).

-**cerous**, przyr. (keras gr. róg) -rożny.

Ceroxylon, s. (sirak'silon) bot. palma woskowa, nieliczny rodzaj wysokich pn.-amer. igielkowatych palm znamiennych woskiem zalewającym pnie i liście.

certain, adj. (ser'tyn) 1) ustalony, pewny, zdecydowany; 2) pewny, spolegliwy niezawodny; 3) pewny, niewatpliwy, wiarogodny, niezaprzeczalny; 4) pewny, nie mający wątpliwości, zapewniony, bezpieczny; 5) przest. pewny, zdecydowany, zdeterminowany; 6) z inf. o wyniku niewatpliwym, **this is c. to happen** to niewatpliwie zajdzie; 7) pewien, bliżej nieokreślony, niektóry, jakiś; przest. for c., in c. i of c. na pewno, z pewnością, także for a c., of a c.

certain, s. 1) ktoś, coś, ob. **certain**, adj. 7); 2) przest. pewność; 3) przest. pewna ilość (pieniędzy, pacierzy, osób itp.).

certainly, adv. (-li) niezawodnie, niewatpliwie, pewnie, zapewne, z pewnością, bez wątpienia, stanowczo, na pewno.

certainty, s. (-ti) pewność, coś wiadomego jako fakt lub prawda; rzecz niewatpliwą, przest. zapewnienie, kaucja, zabezpieczenie; pr. jasność wykluczająca nieporozumienie

lub dwuznaczność; at a c., for a c., in c., to a c. przest. z całą pewnością ponad wszelką wątpliwość.

certes, adv. (ser'tiz, -tyz; w poezji: sert) przest. pewno, na pewno, zaprawdę, zaiste.

Certhia, s. (sör'zia) zool. nieliczny rodzaj ptaków wróblowatych, typ nielicznej rodziny **Certhiidae** (-ji'-idi); **C. familiaris** pełzacz **creeper**, ob.

certificate, s. (serti'fikejt) 1) przest. poświadczenie, oznajmienie; 2) pisemne poświadczenie, zeznanie na piśmie lub równorzędny dokument, zaświadczenie, dawniej atest; 3) pisemne oświadczenie legalizowane urzędowo, w szcz. Ang. oświadczenie większości wierzycieli zwalnające dłużnika od dalszej odpowiedzialności; **c. of deposit** bankowy certyfikat stwierdzający, że dana osoba posiada w banku złożoną sumę w wymienionej wysokości; **c. of merit** St. Zj. certyfikat zasługi nadany przez Prezydenta na polecenie komendanta pułku lub korpusu żołnierzy za szczególne odznaczenie się, certyfikat taki upoważnia do wyższej płacy.

certificate, vt. certyfikować, potwierdzić legalizować, wydać certyfikat.

certification, s. (-kej'szen) 1) certyfikowanie, potwierdzenie; 2) oświadczenie zatwierdzone urzędowo; 3) stare pr. ang. powołanie sędziów-lawników przed sąd główny w Westminsterze, by im z powodu wydanego przez nich niejasnego lub wątpliwego wyroku przypomnieć (certify) przysięgę złożoną; 4) pr. szk. uwiadomienie strony procesowej o następstwach zaniedbania toczącej się sprawy.

certificatory, adj. (-fiketori) potwierdzający, upoważniający, zaświadczaający.

certified, adj. part. (-fajd) potwierdzony; **c. check** kup. St. Zj. czek osoby prywatnej zatwierdzony przez bank, czek akceptowany przez bank, na który jest wydany (ob. **certify**, vt. 4); **c. copy** odpis dokumentu zatwierdzonego przez władzę, która wydała sam dokument.

certify, vi. (-faj) zareczyć lub stwierdzić za pomocą certyfikatu.

certify, vt. 1) stwierdzić urzędowo, zaświadczyć, oznajmić jako fakt; 2) zaświadczyć; 3) zapewnić na piśmie; 4) kup. St. Zj. o banku, zagwarantować podpisem na czeku, że czek będzie przez bank honorowany.

certiorari, s. (serszioriej'raj) pr. pismo wydane (na żądanie strony) przez wyższy sąd żądające od niższego sądu aktów sprawy przeprowadzonej i zakończonej, w celu zbadania zarzuconych błędów.

certitude, s. (ser'titud) 1) zabezpieczenie, zapewnienie, wolność od obaw; 2) pewność, niewątpliwość co do faktów.

certosa, s. (czerto'za; wł.) pl. **certose** (-e) klasztor kartuski; **C.** sławny cmentarz pod Bolonią we Włoszech, w pobliżu klasztoru kartuzów.

certosino, **certosina**, s. (czertosi'-

no, -na) szt. p. inkrustacja mozaikowa z czasów Odrodzenia, w której celowali kartuzi zwłaszcza we Włoszech.

cerulean, adj. (siru'li-en) 1) błękitny, lazurowy, koloru sklepienia nieba; 2) żart. zamiast **blue**, w znaczeniu **bluestocking**, ob. **blue**, adj. 6); poet. **cerule**.

cerulignol, s. (sirulig'nol; ceruleus i. błękitny, lignum i. drewno, -ol olej) chem. bezbarwny olej otrzymywany ze smołowego oleju brzozy, jako pochodna fenolu $C_{10}H_{13}O.OH$.

cerulignone, s. (-non) chem. ciemno-niebieska substancja krystaliczna $C_{10}H_{10}O_6$; znajduje się w smole brzeziny, zwana także **ced-rinet**.

cerumen, s. (siru'men) fizjol. woszczek uszny, woskowiny, żółta woskowata wydzielina gruczołów ucha zewnętrznego; także **ear wax**.

ceruminiferous, adj. (-mini'ferös) wytwarzający woszczek uszny.

ceruminosis, s. (-mino'zis) med. nadmierne wydzielanie woskowin; nagromadzenie woskowin w przewodzie słuchowym upośledzające słuch.

ceruminous, adj. (-minös) fizj. woskowinowy, woszczkowy, dotyczący woszczku usznego; **c. glands** gruczoły woszczkowe.

ceruse, s. (si'ruz') 1) biel ołowiana, ob. **white lead**; 2) kosmetyk zawierający biel ołowianą; 3) min. **cerusyt**, ob. **cerussite**.

cerussite, s. (si'rösajt) min. cerusyt, sylikoid rzedu węglanów (bezwodnych), rodzimy węglan ołowiany, $PbCO_3$, t. 3-3.5, c.w. 6.4-6.6.

cervantite, s. (ser'wentajt) min. cerwantyt, tlenek rzedu ochrów Sb_2O_3 , odmiana walentynitu (Sb_2O_3) t. 5.

cervelat, s. (syrwola', sörwelet') 1) serweladka, rodzaj kiełbasy, ob. **saveloy**; 2) muz. starodawny rodzaj klarнету.

cerveliere, s. (serweljer') **cervelle** fr. mózg) hist. stalowa czapka dopasowana do głowy, wkładana pod hełm.

cervical, adj. (ser'wikel) anat. szyjny, dotyczący szyi lub karku, dotyczący szyjki narządu; **c. choke** med. uduszenie przez zatkanie przełyku ciałem stałym pomiędzy krtanią a klatką piersiową; **c. ganglia**, anat. szyjny zwój dolny **GANGLION STELLARE**, szyjny zwój nerwu błędnego **GANGLION JUGULARE**; ob. **sympathetic system**; **c. nerves**, anat. nerwy stosu pączykowego w okolicy szyi, po ośm z obu stron u ludzi i przeważnej liczby kręgowców; **c. plexus**, anat. spleć przednich części czterech górnych nerwów szyjnych.

cervicitis, s. (-saj'tis) med. zapalenie szyjki macicznej.

cervico-, przedr. (-ko) szyjno-, szyjko-, karko-.

cervicodinia, s. (-di'nja) med. ból karku, w szcz. reumatyczny.

cervicofacial, adj. (-fej'szł) anat. szyjnotwarzowy; **c. nerve** anat. odgałęzienie nerwu twarzowego zao-

patrujące dolną część twarzy i górną część szyi.

cervicorn, adj. (-korn) 1) rozgałęziony na wzór rogów jelenich; 2) mający rogi jelenie lub podobne do jelenich.

Cervicornia, s. pl. (-kor'nje) zool. pełnorogie, jeleniowate, typ przeżuwaczy o pełnych rogach, w odr. kosmatorogich, **VELLERICORNIA** (żyrafowatych) i pustorogich, **CAVICORNIA**.

cervicovesical, adj. (-kowe'sikł) anat. dotyczący szyjki macicznej i pęcherza.

cervid, adj. (ser'wid) zool. dotyczący rodziny pełnorogich **CERVIDÆ**.

Cervidae, s. pl. (serwi'di) zool. jeleniowate, liczna rodzina przeżuwaczy ob.; u jeleniowatych bodziec składa się z nasady utworzonej z okostnej kości czołowej i z bodnika osadzonego na szyjce nasady za pośrednictwem zgrubienia zwanego różą, dookoła której widnieje szereg wyniosłości, zwanych perekami; samice (z wyjątkiem renifera) nie mają rogów; samica jelenia zwię się kania; do rodziny tej należą prócz jelenia i renifera: daniel, łos i piźmowiec, ob. **deer**, **elk**, **moose**, **musk deer**, **reindeer**: z wykluczeniem piźmowca tworzą one podrodzinę **CERVINÆ**, piźmowiec zaś tworzy podrodzinę **MOSCHINÆ**.

cervine, adj. (ser'wajn, -wyn) zool. jeleni, należący do podrodziny **CERVINÆ**.

cervix, s. (ser'wiks) pl. **servixes** i **services** ('-wisiz) anat. i zool. szyja, szyjka, kark; **c. uteri** (ju'teri, i. u'teri) szyjka macicy; **c. cornu** (kor'niu, i. kor'nu) wąska część tylnego rogu rdzenia.

cervoid, adj. (-wo-id) zool. jeleniowaty, podobny do jelenia.

Cervus, s. ('wes) zool. rodzaj obejmujący jelenie typowe, ob. **red deer**, **wapiti**; dawniej wszystkie jelenie.

ceryl, s. (si'ril) chem. jednowartościowy rodnik a) $C_{27}H_{54}$ lub b) $C_{26}H_{52}$.

ceryl alcohol, **cerotin** chem. krystaliczna substancja $CH_3(CH_2)_{24}CH_2OH$ lub $C_{26}H_{53}OH$, alkohol z szeregów gazu błotnego, otrzymywany z wosku chińskiego.

Cesarewitch, s. (cesare'wicz) Ang. doroczny wyścig w Newmarket od 1839 (na część ówczesnego carewicza, następnie cara Aleksandra II).

cespitose, **caes-** adj. (ses'pitoz) zagmatwany jak resztki roślin w torfie; w szcz. bot. mający łodygi niskie i splecione.

cespitosely, **caes-** adv. (li) bot. w stanie poplątanym.

cess, s. (ses) 1) przest. podatek; 2) Irl. rekwizycja wojskowa; 3) Szk. podatek gruntowy; 4) Ind. Wsch. podatek specjalny na pewne cele np. podatek drogowy; 5) skarpa rzeki, kanału, rowu itp.

cess, vi. przest. przestać, zaniechać.

cess, vt. 1) nałożyć podatek; 2) Irl. rekwirować dla wojska.

cessation, s. (-ej'szn) 1) prze-

rwanie, zaniechanie, przerwa; 2) przest. zawieszenie broni, skrót zamiast **c. of hostilities**; 3) przest. bezczynność; **c. of arms** rozejm, zawieszenie broni.

cesser, s. (se'ser) pr. 1) zaniechanie płacenia dzierżawy przez dwa lata; 2) ustanie odpowiedzialności; 3) ustanie urzędowania; 4) asesor.

cessio, s. (se'szio, -szo; **cessio** ł. (ces'jo) ustąpienie) pr. cesja, w szcz. **CESSIO BONORUM** cesja dóbr.

cessio bonorum pr. dobrowolne zrzeczenie się wszelkiej własności na rzecz wierzycieli.

cession, s. (se'szn) 1) ustąpienie wobec przemocy, namowy, pokusy; 2) przest. opuszczenie urzędu; 3) kość. ustąpienie z beneficjum z powodu przeniesienia na stolicę biskupią albo z powodu przyjęcia innego beneficjum bez należytego zwolnienia; 4) zrzeczenie się, odstąpienie, cesja, ustępstwo; 5) pr. cyw. ob. **cessio bonorum**; 6) ziemia odstąpiona; **c. of action** pr. odstąpienie praw przez wierzyciela wobec jednego z dłużników, który zapłacił całą należność i nabywa prawa dalszego dochodzenia zwrotu od innych dłużników.

cessionary, s. (se'szameri) 1) osoba która podpisała **cessio bonorum**; 2) cedent, dłużnik w postępowaniu upadłościowym.

cess pipe, s. (se's'pajp) rura odwadniająca ze zlewu, z ustępu, ze zbiornika kanałowego itp.

cesspit, s. (-plł) dół na nieczystości, zbiornik kanałowy.

cesspool, s. (-pul) cysterna podziemna do zbierania nieczystości z kuchni, wychodków itd.

cest, **ceste**, s. (sest) pasek kobiecy, także **cestus**.

Cestoda, s. pl. (-o'de) zool. taśmowce, **CESTODES**, rząd gromady płazińcowatych, **PLATHELMINTES**, obejmujący robaki bez rżesek i bez przewodu pokarmowego, pasorzytuja we wnętrznościach swego żywiciela; ciało niedzielone, **MONOZOA**, albo składające się z wielu członków, z których każdy ma własne obojnakowe narządy reprodukcyjne; wielo członowe tworzą rząd **POLYZOA**; tasmiemieć czyli soliter uzbrojony, **TÆNIA SOLIUM**, żyje w jelitach ludzkich, człony wydostają się z kałem i jaja wylęgają się tylko, jeżeli dostaną się do żywiciela pośredniego, żołądka świni, w którym to wypadku tworzą z czasem pęcherzyki i wagi; w jelitach ludzkich żyje także soliter nieuzbrojony, **TÆNIA SAGINOTA** (bez haczyków), w psich—tasmiemieć psi **TÆNIA ECHINOCOCCUS**, którego wagi, bąbłowic, dochodzi do wielkości głowy dziecięcej; także inny tasmiemieć, **TÆNIA CENURUS**, którego wagi, kręcka mózgowa, przebywa w mózgu owiec, gdzie wywołuje chorobę kołowaczinę; ob. **tapeworm**.

cestode, adj. (se'stod) zool. tasmiemcowy.

cestode, s. zool. tasmiemieć.

cestoid, adj. (-o'id) zool. 1) dotyczący rzędu **Cestoda** i pokrewnych;

2) dotyczący dorosłych tasmiemców w odr. stanu larwalnego.

cestoid, s. 1) tasmiemieć lub robak pokrewny; 2) tasmiemieć w stanie dojrziałym w odr. stanu larwalnego.

cestrum, s. (-trom) pl. **cestra** (-a) archeol. klas. narzędzie używane w stanie gorącym w malarstwie na wosku w celu wnikięcia barwy w topniejący wosk, łopátka metalowa do mieszania farb woskowych.

Cestrum, s. (kes'trom gr. bukwi-ca) bot. rodzaj psiankowatych krzewów Amer. podzw. od Meksyku na południe o wierzchołkowym rozgałęzieniu kwiatów białych, czerwonych i żółtych, owoc: jagoda; **c.** osobnik tego rodzaju **C. NOCTURNUM** Linn. night jasmine jaśmin nocny.

cestus, s. (ses'tes) 1) hist. kl. pasek, w szcz. kobiecy; pasek Afrodyty lub Wenery przynosił noszącej moc wzbudzenia miłości; 2) zool. rodzaj wstęgowatych zebropławów, **CTENOPHORA**, składający się z jedyne go gatunku zwanego pas Wenery **Venus's-girdle CESTUM VENERIS**, głównego reprezentanta rodziny **CESTIDÆ** i rzędu **CESTIDA**; 3) opaska na rękę i przegub dla pieściarzy, często ukrywająca ołów lub żelazo.

Cetacca, s. pl. (site'ji-e) zool. walenio wate, rząd wyłącznie wodnych kręgowców, o ciele kształtu rybiego i kończynach przednich zamienionych na płetwy, bez kończyn tylnych, o ogonie zakończonym płetwą poziomą; zęby u niektórych, u innych z podniebienia zwisają wielkie trójkątne płyty rogowe rozstrzępione, t. zw. fiszbim; do uzebionych walenii czyli wielorybów, **toothed whales**, podzrędu **ODONTOCETI** należą: delfin **dolphin DELPHINUS DELPHIS**, narwał czyli jednoząb narwał **MONODON MONOCERUS** itd.; do bezzębnych, **toothless whales**, podzrędu **MYSTICETI** czyli **BALENOIDÆ**: wieloryb grenlandzki **Greenland whale BALENA MYSTICETUS** itd.; ob. **whale**, **right whale**.

cetacean, adj. (-n) wielorybi, walenio waty.

cetacean, s. wieloryb, waleń, osobnik rodzaju walenio watych, **CETACEA**.

cetene, s. (si'tin) chem. oleisty węglowodan $C_{16}H_{34}$ z grupy etylenowej otrzymywany z obrotu.

ceterach, s. (se'terak; ar. szetrak) zool. eur. paproć, **CETERACH CETERACH**.

cetic, adj. (si'tik) wielorybi.

cerin, s. (si'tin) chem. tłuszcz krystaliczny $C_{32}H_{64}O_2$, cetyl palmitynowy, główny składnik obrotu.

cetology, s. (sito'łodzi) dział zoologii zajmujący się waleniami.

cetological, adj. (-łodził) dotyczący działu zoologii o waleniach.

cetologist, s. (łodził) zoolog zajmujący się nauką o waleniach (wielorybach).

cetonian, adj. (sito'njen) zool. dotyczący podrodziny **CETONIIDES**; s. osobnik z tej podrodziny.

Cetoniides, **Cetoniinae**, s. pl. (si-

tonaj'-idiz, sito'ni-aj'ni) zool. podrodzina chrząszczy z rodziny **SCARABÆIDÆ**, o nogach pięcioczłonowych; **CETONIA AURATA** kruschczyca złotawka o barwie zielonawej, metalicznej, jest typowym gatunkiem.

Cetorhinus, s. (sitoraj'nes) zool. rodzaj rekinów, obejmujący **basking shark**, ob.

Cetraria, s. (sitrej'ria) bot. rodzaj porostów (nie mchu) tarczownicowatych, **PARMELIACEOUS**, głównie okolic pin.; najważniejszym gatunkiem jest **C. ISLANDICA** ob. **Iceland moss**; **cetraric**, adj. (sitrej'rik) chem. dotyczący kwasu krystalicznego $C_{20}H_{20}O_{12}$ znajdującego się w tym poroście.

cetrarin, s. (sitrej'rin, se'trarin) chem. biała substancja wyciągana z tego porostu, połączenie powyższego kwasu z innymi związkami.

Cetus, s. (si'tes) pl. **Ceti** (-taj) astr. Wieloryb, gwiazdozbiór pld. (prawie na równiku, między Rybami, **PISCES**, gw. pld., a Baranem **ARIES**, gw. pld.; obejmuje gwiazd do 7-ej wielkości 321.

cetyl, s. (si'tyl) chem. cetyl, jednowartościowy rodnik $C_{16}H_{33}$; związki z tym rodnikiem otrzymujemy z wosku pszczelnego, obrotu itp.; **c. alcohol** ob. **cetyllic alcohol**.

cetyllic, adj. (si'til'lik) cetylowy, dotyczący rodnika cetylu; **c. alcohol**, chem. woskowate krystaliczne ciało stałe, $C_{16}H_{33}OH$, znajdujące się w obrotu w kształcie swego estru palmitynowego.

Cevenole race (se'winol rejs) etnol. rasa ludzka zach-eur. (w okolicy Cevennes, górzystego okręgu pld. Francji), ciemna, krępa, krótkogłowa, zaliczana do typu alpejskiego, ob. **Celt**.

Ceylon, s. (silan') Cejlon, wyspa Oceanu Indyjskiego; **C. moss** mech cejlonński, wsch.-ind. krasnorost, **red alga** (czerwony glon) **GRACILARIA LICHENOIDES**, najważniejsze źródło agaru; **C. sickness** med. beri-beri.

Ceylonese, adj. (siloniz', -ni's) cejloński; s. Cejlończyk (m), Cejlonka (f); rodzima ludność Cejlonu składa się z Syngalezów, Tamilów, Maurów i Weddów; **C. subregion** zoogeogr. ob. **Indian s.**

ceylonite, **ceylanite**, s. (si'lenajt) min. cejonit, cejlanit, pleonast, czarny spinel, $MgAl_2O_4$ i $MgFe_2O_4$, t.8. c.w. 3.5 do 4.1; jeden z gatunków jest wybitnym metalem kontaktowym; także **pleonaste**.

c. f. & i. skrót (si-ef-end-aj) kup. rzadko używany zamiast **cif**, ob.

C.G.S. skrót (sldzi-es') centymetro-gramo-sekunda, jednostka długości centymetra a wagi gramu na sekundę.

cha, s. (cza, chin.) herbata (czaj).

chabasite, **-zite**, s. (ke'basajt, -zajt) min. chabazyt, wodorokrzmian z grupy dzeolitów, $CaAl_2Si_2H_2O_{10}$, t.4—5, c.w. 2.08—2.16.

chabook, **chabuk**, s. (cza'buk; hind. bicz) na Wschodzie długi bicz do chłostania.

chacma, s. (czek'ma) czakma, pld.

afr. pawian, **PAPIO PORCARIUS**, największy gatunek pawianów, ob. **baboon**.

chaconne, s. (szakon') muz. szakona, 1) staro-hisz. taniec w powolnym tempie trzydziestokrotowym; 2) kompozycja muzyczna w tym takcie; 3) C. taka kompozycja Bacha na skrzypce szczególnie grywana przez wirtuozów (Huberman itp.).

Chaenactis, s. (kenek'tis) bot. rodzaj ziół zach. St. Zj. o białych włóknistych liściach i kwiatach w kształcie astra.

Chaenolobus, s. (kena'lobes) bot. rodzaj ziół ciepłych krajów z rodziny ostów **CARDUACEAE**, względnie: złożonych, **COMPOSITAE**.

Charophyllum, s. (kirofilom) trybulka, ob. **chervil**.

chaeta, s. (ki'ta) pl. **chaetae** (ki'ti) zool. szczec, ostrze, śpic, w szcz. robaków szczecionogich, **chaetopod worm**.

Chaetetes, s. (kiti'tiz) paleont. rodzaj kopalnych koralów o szkieletcie z cienkich rurek ściśle związanych, częsty w wapieniach systemu węglowego, typ wygasłej rodziny **CHÆTETIDÆ** (kiet'tidi).

Chaetodontidae, s. pl. (kitodan'tidi) zool. liczna rodzina ryb ciemiopłetwych, ob. **butterfly fish**; **chaetodont**, adj. (ki'todont) zool. dotyczący tej rodziny; s. osobnik z tej rodziny.

chaetognath, adj. (ki'tagnaɔ') zool. szczecioszczęki; s. osobnik z grupy robaków szczecioszczęków.

Chaetognatha, s. pl. (kita'gnaɔ'a) zool. szczecioszczękie, drobne, przezroczyste pływające robaki morskie z kłami po obu stronach głowy; rodzaje: **Sagitta** (ob.), **Spadella** i **Krohnia**.

chaetognathan, **chaetognathous**, adj. (kita'gnaɔ'en, -ós) zool. szczecioszczęki.

chaetophorous, adj. ('-forós) zool. mający szczecinki, w szcz. o szczecionogich robakach i o muchówkach.

chaetopod, -ous, adj. (ki'topod, kita'podós) zool. szczecionogi; s. zool. osobnik z rzędu szczecionogów.

Chaetopoda, s. pl. (kita'poda) zool. szczecionogi, rząd typu pierścienic. **Annelides**, obejmujący dwa podrzędy: wieloszczetów, **POLYCHÆTA** (z nóżkami, obficie oszczecione) i skąposzczetów, **OLIGOCHÆTA**, (bez nóżkowe, słabo oszczecione); do wieloszczetów należą m. i. **ARENICOLA** nalepian, **EUNICE** rozwa-trzyca, **NEREIS** nereida, **SERPULA** rurówka; do skąposzczetów m. i. **LUMBRICUS** dżdżownica, **TUBIFER** rurkowiec.

Chaetopterus, s. (kita'pterez) zool. szczecioskrzydło, rodzaj dużych morskich wieloszczetów zamieszkujących otwarte na obu końcach rurki w kształcie podkowy z substancją podobnej do pergaminu; robak odznacza się silną fosforescencją, bioluminescencją, posiada po obu bokach duże przyczepki i kilka szerokich wachlarzowatych błon jakimi podtrzymuje przepływ wody.

Chaetosomatidae, s. pl. (kitosoma'ti)

Chaetosomidae, s. pl. (kitoso'midi) zool. rodzina drobnych robaków morskich z rzędu **Nemetoda**, ob.

chafe, s. 1) tarcie, nacieranie; starcie, ubytek spowodowany przez tarcie; 2) przest. gniew, rozjątrzenie, dawniej rankor, chrap.

chafe, vi. (czef) 1) przest. ogrzać się, rozgrzać się; 2) ścierać, trzeć, natrzeć sobie wilka jadąc konno; 3) gniewać się, ciskać się, umieść się.

chafe, vt. 1) przest. ogrzewać, rozgrzać, rozpalić, dosł. i przen.; 2) czepać przez tarcie, nacierać w celu ożywienia i rozgrzania; 3) ścierać, ocierać; 4) rozdrażniać, rozkościć, drażnić; 5) przest. ganić, łajać.

chafer, s. (-er) 1) (od **chafe**) patelnia, ryńka; 2) (od starosask. **cafer**, hol. **kever**, niem. **Käfer**) chrząszcz, w szcz. z rodziny **SCARABÆIDÆ**, podrodziny chrabaszczy, **MELOLONTHIDÆ**; 3) przest. ob. **chafewax**.

chafery, s. (czej'fri) metal. otwarty piec lub kuźnia do podgrzania oczyszczonego i gotowego żelaza przed kuciem go w sztaby.

chafewax, (-uex) hist. pieczętnik królewski, urzędnik dworski, który przygotowywał lak do pieczęci królewskiej.

chaff, s. (czaf, starosask. **caef**) 1) plewa, plewy, odpadki ze zboża po omłóceniu i młynkowaniu; 2) bezwartościowe odpadki, cokolwiek bardzo lekkiego i bezwartościowego; 3) siewka, trawa i słoma pocięte w drobne kawałki na karmę dla bydła; 4) puste gadanie, plewy; 5) bot. a) języczek w kwiecie rurkowym lub języczkowym w rodzinie złożonych, **COMPOSITAE** rzędu **SYNANTHERÆ**, w szcz. u astrów; b) huska.

chaff, vi. gadać pusto, paplać, mleć językiem, gw. psuć gębę po próżnicy.

chaff, vt. 1) mieszać z siewką lub z plewami; 2) ciąć na siewkę; 3) żartować sobie z kogo po przyjacielsku, odzywać się żartobliwie i sarkastycznie, przekomarzać się z kim, naciagać kogo żartem; **he can't stand ch.-ing** nie znosi żartów; **I ch-ed him about it** naciagałem go na ten temat.

chaff-cutter, (cz. ko'ter) roln. 1) siewkarnia; 2) osoba tnąca trawę i słomę na siewkę.

chaffer, s. (-er) 1) żartowniś; dawniej: krotofilnik, uciesznik; 2) (od starosask. **caef**) handel, kupowanie i sprzedawanie, kupno i sprzedaż; 3) targ, targowanie się o cenę; 4) przest. towar do kupienia lub na sprzedaż.

chaffer, vi. 1) przest. handlować, zajmować się kupnem i sprzedażą; 2) targować się, kłócić się o cenę i o warunki sprzedaży; omawiać warunki kupna-sprzedaży; **for**; 3) gadać pusto, ob. **chaff**, vi.

chaffer, vt. 1) przest. handlować, kupować i sprzedawać; wymieniać; 2) przest. zamieniać, wymieniać, np. słowa; 3) zabijać czas gadaniem, przegadac, **z away, down, forth**.

chafferer, s. (-er) przest. osoba która się targuje.

chaffery, s. (-i) przest. towar.

chaffinch, s. (-fincz) zool. zięba, **FRINGILLA CŒLEBS**, ptak rzędu wróblowatych **PASSERES**, rodziny łuszczaków, **FRINGILLIDÆ**, stożkodzioby, **ciniostris**; samce mają pierś czerwona; kształtem podobny lecz barwą piękniejszy jest gatunek zięby: bukówka **FRINGILLA AUTUMNALIS**.

chaff scale, (cz. skej'l) 1) bot. ob. **palea**; 2) zool. drobnutki czerwiec, płaski jak plewa, w szcz. **PARLATORIA PERGAUDEI** wsch. St. Zj., szkodnik pomarańczy i cytryn.

chaffseed, s. (cz. sid) bot. morskie trwałe ziele trędownikowate, **scrophulaceous**, **SCHWALBEA AMERICANA** Linn. o plewiastych nasionach; wsch. Amer. Phn.

chaffweed, s. (cz. uid) bot. dziki biedrzynek **bastard pimperl**, **false p.** **CENTUNCULUS MINIMUS** Linn.; niskie ziele pierwiosnkowate o suchych, gładkich liściach.

chaffy, adj. (cza'fi) 1) plewiasty, plewny, podobny do plew, pełen plew; 2) lekki, płonny, bezwartościowy; 3) bot. a) języczkowaty; b) pokryty łuskami.

chafing, adj. part. (czej'fin) grzejący, utrzymujący ciepło; **c. dish**, **c. pan** kaserolka, naczynie kuchenne z gotową potrawą, ustawione na stole jadalnym i dogrzewane na węglach, na gazie, gorącą wodą lub elektrycznie.

chagan, s. (kegan') **chagan** z akcentem na ostatniej zgłosce), pierwotna forma wyrazu **chan**, tytuł wodza Awarów.

Chagres fever (cza'grys fi'wer) med. gorączka malaryczna znana wzdłuż rzeki Chagres w Panamie.

chagrin, s. (szagryn', Ang. -ren', -gré') 1) (od tur. **çagrin**) przest. szagryn, skóra groszkowana ob. **shagreen**; 2) (od fr. **chagrin**, czyt. **szagré**) przest. zmartwienie; 3) niepokój i żal z powodu zawodu, obrażenia dumy itp. strapienie, zgryzota, poniżenie.

chagrin, vi. 1) przest. martwić się, być zaniepokojonym, trapić się; 2) ubolewać.

chagrin, vt. 1) powodować strapienie, trapić, sprawiać przykrość przez zawód; przeważnie w trybie biernym (**passive**).

chain, s. (czejn) 1) łańcuch, łańcuszek, szereg zespolonych (przeważnie metalowych) kółek, obrączek, pierścieni, zwanych ogniwami, **links**; łańcie, oznaka godności, np. łańcie radziecki, łańcie rektorski; 2) szereg innych rzeczy zespolony tak że części jego następują jedna za drugą podobnie do ogniw np. łańcuch gór, łańcuch dolin; 3) pl. łańcuchy, okowy; przen. a) obowiązki; b) więzienie, niewola; 4) rzecz podobna (przeznaczeniem) do łańcucha: np. bariera do zamknięcia ulicy, portu, rzeki itp., łańcuszek wewnętrzny u drzwi pozwalający tylko na lekkie ich odchylenie; szereg bąbli powietrza unoszących się w wodzie spowodowany oddechem wydry pod wodą; kawecon w kształcie łańcuszka, itd.; 5) chem. łańcuch, ilość atomów połączonych

w szeregach jak gdyby ogniwa łańcucha; 6) geod. łańcuch, przyrząd mierniczy; **engineer's ch.** długości 100' z ogniów po 1', **Gunner's ch.** powszechnie używany w St. Zj. zwany też **surveyor's ch.** ma 4 pręty długości czyli 66', ze 100 ogniów po 7.92"; gdy w dokumentach w St. Zj. mowa o **ch.** rozumie się **Gunner's ch.**; 10 takich **ch.** w kwadrat równa się akrowi; 7) elek. obieg prądu, obwód prądu jak np. w baterii galwanicznej; 8) mar. podwieź burto- wa, ob. **ch. plate**; 9) mat. szereg, ciąg; 10) mech. kombinacja mechaniczna składająca się z dwóch ogniów (**simple ch.**) lub więcej (**compound ch.**) w szcz. łańcuch zamknięty, **close ch.**; 11) tk. osnowa; **pitch ch.** mech. łańcuch **Vaucanson**a (Jakub **Vaucanson**, czyt. woka-sa, 1709-1782).

chain, vi. łączyć ogniwa w łańcuch lub jakoby w łańcuch.

chain, vt. 1) łączyć łańcuch, umocować lub przywiązać łańcuchem; 2) uwięzić, zamknąć w okowy; 3) ograniczyć lub od ograniczyć łańcuchem; 4) przest. otoczyć łańcuchem; 5) geod. mierzyć łańcuchem, ob. **chain, s. 6**); **chained bible** ob. **bible**.

chainage, s. (-ydz) mierzenie łańcuchem.

chain belt, mech. 1) łańcuch napędowy, łańcuch lub łańcuszek transmisyjny; 2) giętki łańcuch z ogniów skórzanych mierzonych na drucie tak że ogniwa dotykają bokiem brzegów wciagu.

ch. boat, mar. łódź do odzyskiwania zagubionych kablów, kotwic, itp., **anchor hoy, ob. hoy**.

ch. bolt, 1) mar. sworzeń do przy-mocowania dolnego końca podwiezi burtowej do burty; 2) sworzeń z łańcuchem przytwierdzonym do wyciągania go; 3) łańcuszek u drzwi, ob. **chain, s. 4**).

ch. bridge (cz. brydz) most łańcuchowy, most wiszący utrzymywany na łańcuchach.

ch. cable (cz. kejbł) mar. łańcuch kotwiczny.

ch. chests (cz. czesc) mar. skrzynki umieszczone w kanale zawierające tryby do mycia pokładów.

ch. closure, (cz. kłożr) mech. zamknięcie mechanizmu przez dodanie łańcuszka.

ch. coral, paleont. kopalny koral rodzaju **HALYSITES** częsty w środowiskach i górnym sylurze.

ch. coupling kol. dodatkowe połączenie wagonów kolejowych pociągu za pomocą łańcuchów.

ch. course, (cz. kors) bud. warstwa kamieni związanych kolejno klamrami.

ch. drive, (cz. drajw) mech. transmisja łańcuchowa.

ch.-driven, adj. mech. pędzony transmisją łańcuchową.

ch. driving (cz. drajwin) mech. napęd transmisją łańcuchową.

chained, adj. part. 1) uwięziony, będący w okowach; 2) zaopatrzone w łańcuch lub łańcuchy; **ch. bible** ob. **bible**; **Ch. Lady, mit. kl.** **Andromeda**, ob.

chain elevator (cz. e'lewejter) mar. podnośnik łańcuszkowy.

ch. fern, bot. paproć amer. rodzaju **Woodwardia** i pokrewnych o kupkach, **SORI**, ułożonych łańcuszkowo.

ch. gang (cz. geng) grupa więźniów skutych razem.

ch. gear (cz. ge'r) mech. transmisja czyli przekładnia łańcuchowa, jak np. u bicykla.

ch. harrow, (cz. ha'ro) roln. bro- na łańcuchowa.

ch. hook, (cz. huk) 1) mar. hak ręczny (do łańcucha); 2) hak przytwierdzony do łańcucha.

ch. knot, (cz. not) węzeł zrobiony na wzór łańcucha.

chainless, adj. (czejn'les) 1) niezwiązany, wolny, swobodny; nie- okiełznany; 2) nie pędzony za pomocą transmisji, np. **ch. bicycle**.

chain letters ob. ch. mail 2).

ch. lightning, (cz. lajt'nin) błyskawica przeszywająca niebo w nagłych ruchach: w linii prostej, w zygzakach itd. połączonych jakby ogniwa łańcucha.

ch. link, ogniwo łańcucha, ogniwo.

ch. lock, zamknięcie łańcuchowe.

ch. locker, mar. komora łańcuchowa.

ch. mail (cz. mejł) 1) hist. zbroja łańcuszkowa, kolcza zbroja, kolczuga; 2) listy agitacyjne, pisane do kilku osób z tym że każdy adresat ma napisać taki sam list do takiejże ilości osób; proceder przez władze pocztowe wielu krajów zabroniony, jeżeli w połączeniu z jakąś opłatą pieniężną.

chainman, s. (cz. men) pl. -men geod. każdy z obu pomocników geometry trzymający końce łańcucha przy mierzeniu gruntu.

chain molding, -mould-, (cz. moł'din) bud. forma gzymsu podobnego do łańcucha.

ch. pier (cz. pi'r) drewniany spacerowy pomost na łańcuchach wbudowany od wybrzeża w głąb morza, pomost spacerowy na łańcuchach.

ch. pipe, mar. otwór w pokładzie wyściełany żelazem, przez który przechodzi kabel z pokładu na pokład.

ch. plate, (cz. nlejt) 1) mar. podwieź burtowa; 2) bud. jedna z kilku żelaznych płyt wbudowanych w mur celem wzmocnienia go.

ch. pulley, (cz. pu'li) mech. rolka łańcuchowa, blok tak ułożony, by odpowiadał ogniwo łańcucha.

ch. pump, (cz. pomp) mech. pompa z łańcuchem bez końca.

ch. riveted lap mar. łańcuszkowe połączenie na zakładkę.

ch. riveting, mar. nitowanie łańcuszkowe.

ch. rule (cz. ru'l) rachunek łańcuszkowy zwany także **Ree's rule** (wynalazca **K. F. de Rée**); przykład: ile dolarów kosztuje akier ziemi, jeżeli morg pruski kosztuje 800 zł.?

(dolarów)	x	1 (akier)
(jeżeli akra)	0.631	1 (morg)
(jeżeli morg)	1	800 (złotych)

(a zł.) 20 | 1 (dolar)

z czego x równa się 1 raz 1 raz 800 razy 1 podzielone przez 0.631 razy 1 raz 20 czyli 800: 12.62; jeden akier \$63.40.

ch. saw, (cz. so') 1) gór. piła łańcuchowa do węgla; 2) med. wika łańcuszkowa.

ch. shot, (cz. szat) hist. mar. dwie kule lub półkule połączone łańcuszkiem jako nabój używane niegdyś do przecinania osprzętu statku nieprzyjacielskiego.

ch. snake, (cz. snejk) zool. po- spolity w St. Zj. wąż niejadowity **Ophibolus getulus**; dorasta pięciu stóp długości i żywi się często jadowitymi węzami.

ch. stitch, (cz. sticz) (hafciarstwo) ścieg łańcuszkowy.

ch. towing, (cz. to'in) mar. ho- lowanie statku w kanale za pomocą kabla lub łańcucha położonego na dnie kanału i przechodzącego przez bęben umieszczony na pokładzie statku.

ch. well, mar. komora łańcuchowa.

ch. wheel, (cz. hui'l) 1) koło z kółkami lub zębami odpowiadającymi otworom łańcucha bez końca; 2) odwrócenie pompy łańcuchowej przez co staje się motorem pędzo- nym wodą.

chainwork robótka łańcuszkowa.

chair, s. (czejr) 1) krzesło; 2) fo- tel przewodniczącego; prezydium; przewodniczący; **the ch. hears no objection** prezydium nie słyszy sprzeciwu; 3) siedziba; stolica; dygnitarz zasiadający na tej stolicy; na uniwersytecie: katedra; 4) hist. ozdobny kryty fotel noszony przez służbę, ob. **sedan**; 5) przest. lekka bryczka; 6) kol. żelazny lub stalowy blok podtrzymujący szynę; 7) w gw. dziennikarskiej St. Zj. skrót zamiast **electric chair** np. nagłówek: **Robinson gets chair for kidnapping** **Robinson** skazany na śmierć za porwanie (w tych stanach, w których kara śmierci wykonywana jest za pomocą prądu elektr.); **Ch. of St. Peter** stolica papieska.

chair, vt. 1) wprowadzić na sto- lice, na katedrę uniwersytecką, na urząd itp.; 2) Ang. nosić triumfal- nie na krześle; 3) dostarczyć krze- śła lub krzesła, zaopatrzyć w krzesła.

ch. bed, ch. bedstead (cz. bed, cz. bed'sted) krzesło, dające się rozkła- dać na łóżko.

ch. days starcze lata (spędzane w fotelu).

chairman, s. (czejr'men) pl. -men 1) przewodniczący (zebrania, rady gminnej (**town ch.**) prezes rady powiatowej (**ch. of the County Board**); 2) hist. człowiek zajmują- cy się noszeniem ludzi w sedanie; 3) pielęgniarz wożąca paralityków w wózku dla chorych.

chair rail, (cz. rejł) bud. deska lub pozioma tyczka wzdłuż ścian, by je ochronić od opierania krzesła.

chaise, s. (szejz, fr.) lekki faeton dwukołowy lub czterokołowy na dwie osoby, z budą do podnoszenia i ze skórzanym fartuchem od nie- pogody.

chaise longue (szejz' long'; fr.) szeszlono, wyściełana kanapka w kształcie wydłużonego stołka, z oparciem tylko z jednego końca.

chaja, s. (cza'ra; hisz. nazwa miejscowa) czaha, największy gatunek zbuzna ob. *Palameidae* w lasach Brazylii i Argentyny, większy niż indyk; często oswojony opiekuje się pisklętami drobitu.

chakra, s. (czek'ra) rodzaj krawka z kolczastym rąbkiem używanego w Ind. Wsch. przez sichów do ciskania mniej więcej na sposób rzucania nożów w dawnej Litwie.

chalaza, s. (kelej'za) pl. -zas (-zes), lub -zæ (-zi), 1) bot. osadka, *CHALAZA*, podstawa zalążka, do której dochodzi sznureczek i z której wyrastają osłonki, *INTEGUMENTA*; 2) embr. jedno z dwojga spiralnych pasm gęstej białkowej substancji w białku jajka ptasiego, trzymającej żółtko we właściwym położeniu; także zwane *treadle*; 3) med. ob. *chalazion*.

chalazal, adj. ('-zeł) bot. dotyczący osadki.

chalazion, -um, s. (-zjen, zjom) pl. -zia (-zja), med. grad, gradówka, gradziarno, chrostki na powiece oka spowodowane zapaleniem gruczołków Meiboma i wstrzymaniem wydzielin.

chalazogamic, adj. (kelazage'mik) bot. dotyczący chalazogamii, chalazogamicznej.

chalazogamy, s. (kelaza'gami; chalaza osadka, ga'mos gr. małżeństwo) bot. sposób zapłodnienia, w którym łagiewka roślin ciagle wśród tkanek słupka, z szyjki przechodzi w ściankę zalążni i wchodzi do zalążka przez osadkę (chalazę) a nie przez otwór (micropyle). np. w rodzinach *BETULACEAE* i *JUGLANDACEAE*, częściowo u wiazu *ULMUS* i.

chalcantite, s. (kel'ken'ajt) min. kalcantyt, rodzimy wtritol miedzi CuSO_4 i $5\text{H}_2\text{O}$ (32.1 trójtlenku siarki, 31.8 tlenku miedzi, 36.1 wody), t.2.5, c.w. 2.286.

Chalcedonian, adj. (kelsido'njen) chalcedoński, dotyczący Chalcedonu, miasta nad Bosforem naprzeciw Bizancjum; miasto założone w r. 695 przed Chr.; Ch. Council hist. kość. synod z r. 451.

chalcedonic, adj. ('nik) dotyczący chalcedonu.

chalcedony, s. (kelsi'doni) min. chalcedon, kryptokrystaliczna odmiana kwarcu, SiO_2 , t.7, c.w. 2.59—2.64; czerwony: carniol krwawnik czyli karniol; brunatny: sard sard; jableczno-zielony: chrysoprase chrysopras; ciemno-zielony: plasma, plazma; ciemno-zielony z czerwonymi plamami: bloodstone heliotrop; szary z czerwonymi plamami: myrykit; metny: kaszolong; uwarstwiony: agate agat, onyks, sardoniks.

chalcedonyx, s. (kelse'doniks) min. onyks, w którym pasma są od białych do szarych.

chalchihuitl, **chalchuite**, s. (czalcziwitł, czalc'czuajt) min. turkus zielony w New Mexico.

chalcid, adj. (kel'sid) zool. dotyczący błonówek *CHALCIDIDAE*; ch. fly mały owad rzędu błonoskrzydłych czyli błonówek, *HYMENOPTERA*, podobny do osy lecz o połowę mniejszy, gąsienica pasorzytuje na innych owadach, a tylko wyjątkowo, jak np. osa figowa fig wasp, na roślinach; dawniej grupę tę uważano za rodzinę *CHALCIDIDAE* (kelsi'didi), obecnie uważana zazwyczaj za nadrodzinę *CHALCIDOIDEA* (kelsido'i-di-a).

chalcid, s. ob. c. fly (powyżej).

chalcidian, adj. (kelsi'di-en) hist. kl. dotyczący miasta Chalkis, stolicy wyspy Eubei, której koloniami były Sycylia i Kume (Cumae) pod Neapolem; Ch. alphabet hist. kl. alfabet grecki (nie joński) używany w koloniach greckich w Italii, z którego utworzył się alfabet łaciński.

Chalcidian, s. hist. kl. mieszkanie Chalkidy.

Chalcidic, adj. (kel'ki'dik) hist. kl. dotyczący Chalkidy.

chalcidic, s. ob. *chalcidicum*.

chalcidicum, s. (-om) pl. -a (-a) 1) rzym. archeol. wstęp, sięń, w szcz. do bazyliki; 2) bud. przybudówka do bazyliki, *narthex*.

chalcidid, adj. (kel'sidid) zool. dotyczący błonówki *chalcid*; s. ob. *chalcid fly*.

chalc-, przedr. (kel'ko-) miedziarno-, mosiężno-.

chalcocite, s. (-sajt) min. chalcokozyn, blyszcz siarkowy z klasy lamprytów, CuS , t. 2.5—3, c.w. 5.5—5.8.

chalcograph, s. (-gref) miedzioryt.

chalcographer, s. (-o'grafer) miedziorytnik.

chalcographic, -al, adj. (gre'fik, -l) miedziorytniczy.

chalcographist, s. (o'grefist) miedziorytnik.

chalcophyllite, s. (-fi'lit) min. chalkofilit, mika miedziana, arsenian wodny zasadowy z klasy saletrów, $9\text{CuO} \cdot \text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 2\text{AsO}_5 \cdot 27\text{H}_2\text{O}$, t.2, c.w. 2.4—2.66.

chalcopyrite, s. (-paj'rajt, -pi'rajt) min. chalcopiryt, piryt miedziany, najpożyteczniejszy ze wszystkich pirytów, jeden z najważniejszych kruszców miedzianych, Cu_2FeS_4 (ok. 34.6 miedzi, 30.5 żelaza, 34.9 siarki) t.3.5—4, c.w. 4.1—4.3.

chalcotibite, s. (-sti'bajt) min. wolfsbergit, stąrkosól miedzi z klasy lamprytów, CuSbS_3 ; zwany także wolfsbergite (od Wolfsberg w Boliwii).

chalcotript, s. (-trypt; tri'bejn gr. trzeć) osoba kopiująca miedziane tarcze, napisy itp. na pomnikach, przez nacieranie nałożonego na nie papieru ołowiem, grafitem, woskiem, z sadzą (*heelball*) itp.

Chaldaic, adj. (keldej'ik) chaldejski, dotyczący starożytnej Chaldei.

Chaldaic, s. język chaldejski.

Chaldaism, s. (kelde'izm) chaldezizm, obyczaje chaldejskie, znamię chaldejskie.

Chaldean, adj. (-di'-en chaldejski, dotyczący Chaldei lub jej mie-

szkańców, jej nauki w szcz. astrologii, magii i okultyzm; Chaldei, s. pl. w starożytnym Rzymie wróżbici chaldejscy (wróżący z gwiazd).

Chaldean, s. 1) Chaldejczyk (m). Chaldejka (f), osobnik starożytnego szczepu semickiego zamieszkającego pierwotnie w Chaldei, późniejszej Mezopotamii między Tygrysem a Eufratem, obecnie Iraku; szczep ten zajął kierownicze stanowisko w Babilonie, a drugie imperium babilońskie (606 do 539) było istotnie chaldejskim; 2) stąd: osoba obnazjomiona z nauką babilońską, w szcz. z wróżbiarstwem; 3) osobnik z dzisiejszych grup nestorian w Persji; 4) język chaldejski.

Chaldee, adj. (-di') chaldejski; Ch. Church wsch. Kościół syryjski, ob. East-Syrian; Ch. Paraphrase ob. Bible, Targum.

chaldron, s. (czo'dren) 1) r. ob. caldron; 2) stara ang. miara pojemności, różna w rozmaitych miastach, około 32 buszle; ch. of coal of New York wynosił 2500 funtów; 3) przest. stara miara chaldej.

chalet, s. (szale') 1) schronisko dla pasterzy górskich, w szcz. w Alpach; 2) drewniana willa w stylu szwajcarskim; 3) pot. skrót fr. za *chalet de necessité* wygodka w parku lub na ulicy.

chalice, s. (cze'lis) 1) kielich, w szcz. używany w sakramencie na wino święcone; 2) poet. kielich kwiatowy.

chalice, adj. (-d) 1) mający kwiat kształtu kielicha; 2) zawarty w kielichu.

chalice veil (cz. wejl) kość. jedwabna pokrywa na kielich; kolor zazwyczaj przepisany inny na każde święto, welon.

chalicosis, s. (keliko'zis; cha'liks gr. żwir) med. krzemieliça, pylica krzemieliça, zawodowa choroba płucna kamieniarzy, wywołana stałym wdychaniem pyłu kamieni, *CHALICOSIS PULMONUM*.

chalk, s. (czo'k) 1) min. kreda, wapieniak pochodzenia morskiego z licznymi szczątkami otwornic, *FORAMINIFERA*, pierwotniaków rzędu korzenionózek, *Rhizopoda*, ob.; spat wapienny, kalcyt, *CALX CALCARIUM*; 2) kreda, *CRETA*, używana do pisanie i malowania, materiał zawierający wiele substancji krzemiennej, nie właściwa kreda w znaczeniu 1); 3) kredka, zapiska na drzwiach lub na kantorze ile klient winien („brać na kredkę”—kupować na kredyt); 4) Ang. sport, linia znacząca kredą, dokąd graczy posunęli się; ch. for cheese coś bezwartościowego zamiast czegoś wartościowego, za siekierkę kijek.

chalk, vt. 1) wapinić, mieszać z wapieniakiem, w szcz. a) nawozić wapiem; b) tynkować wapiem; c) blichować; 2) zapisywać dług „na kredkę” często z up; pisać, rysować, znaczyć kredą; to ch. it przest. dziś to charge it zapisywać w ciężar rachunku, zapisywać na kredkę; to ch. out wyrysować, przedstawić w rysunku; to ch. the door przest. wypisać na drzwiach przestrożę lub wypowiedzenie.

chalk drawing rysunek kredkowy.

ch. engraving, grafotyp, sposób stereotypowania za pomocą cienkiej warstwy wapienia; 2) stereotyp tak wykonany; także **graphotype**.

ch. line (cz. 'lajn') 1) sznurek posmarowany kredą służący do wyznaczania linii cięcia na drewnie itp.; 2) linia tak znaczone.

ch. mixture (cz. miks'czer) apt. woda wapienna z cynamonem i cukrem, środek przeciw bieguncie, w szcz. dla niemowląt.

chalkstone, s. (czo'kston) 1) skała wapienna, spłat wapienny; 2) med. wapieniste złoże składające się głównie z sodanu mocznika (**urate of sodium**) i gromadzące się około drobnych stawów w goście, ob. **tophus**.

chalky, adj. (czoki) wapienny, wapnisty.

challenge, s. (cza'lendź, -'lyndź) 1) przest. oskarżenie, zarzut; 2) powołanie do odpowiedzialności, w szcz. wezwanie ze strony straży wojskowej o hasło; 3) pierwsze radośne zawycie sfory psów w chwili dopadnięcia tropu; 4) pr. żądanie usunięcia sędziego przysięgłego lub członka sądu wojennego; 5) St. Zj. zarzut braku prawa głosowania przeciwko osobie chcącej oddać głos w wyborach; 6) dysputa; 7) wyzwanie ustne lub pisemne na pojedynki, na dysputę publiczną itp.; 8) przest. pretensja, roszczenie.

challenge, vi. 1) rościć prawo; 2) wyzwąć, wysłać wyzwanie (na pojedynki, na publiczną debatę itp.); 3) zgłosić zarzuty (przeciw sędziemu lub głosującemu); 4) o psie, wywiesić język i radośnie zawyc za dopadnięciem tropu zwierzyń.

challenge, vt. 1) przest. oskarżać, zarzucać, obciążać; 2) przest. ganić, karcieć, łajać; 3) woj. żądać hasła (o straży); 4) pr. żądać usunięcia członka ławy przysięgłych lub sądu wojennego; 5) St. Zj. zgłosić zarzuty przeciw głosowaniu osoby nieuprawnionej do głosowania; 6) kwestjonować, poddać pod dyskusję; **to ch. the accuracy of a statement** kwestjonować ścisłość twierdzenia; 7) rościć, zgłosić roszczenie, wymagać; 8) wyzwąć, rzucić wyzwanie, postać wyzwanie.

challis, s. (szeli, cze'lis) **challie** s. (sze'li) lekka i delikatna tkanina dawniej z wełny i jedwabiu, dziś z bawełny i wełny, zwykle w deseń.

Chalybean, adj. (kelibi'en; chalyps gr. stal) dotyczący starożytnego narodu Chalibów w Azji Mniejszej, słynnych z obróbki żelaza i stali.

chalybeate, adj. (kali'bi-ejt) impregnowany solami żelaza; mający smak żelaza; s. płyn tak zaprawiony (medycyna, napój, woda).

chalybite (ke'libajt) min. syderyt, FeCO_3 , t. 3.5—4; c.w. 3.83, ob. **siderite**.

Chama, s. (kej'ma) zool. rodzaj małżów morskich ciepłych i podzw.; jedyny pozostały rodzaj wygasłej rodziny **CHAMIDÆ** (ke'midi) o nierównych i nieregularnych skorupach i zewnętrznych więzadłach.

chamade, s. (szamad') hist. woj. sygnał zapowiadający rozmowę

między wodzami lub parlamentarzami stron wojujących.

Chamaecyparis, s. (ke'misi'paris) bot. cyprys, rodzaj drzew iglastych Amer. Płn. i Japonii, o liściach podobnych do jałowca, a szyszce okragłej.

Chamaedaphne, s. ('-def'ni) bot. rodzaj krzewów wrzosowatych, ob. **leatherleaf**.

Chamaerops, s. (kemi'raps) bot. rodzaj niskopiennych palm wachlarzowych pld. Hisz. i krajów nadśrodoziemnomorskich, obejmujący dwa gatunki: **C. HUMILIS** Linn. i **C. MACROCARPA**, ob. **African hair**.

Chamar, s. (czamar') w Ind. Wsch. niska kasta pochodzenia drawidzkiego, ok. 10,000,000.

chamber, s. (czejm'ber) 1) pokój; komnata; sypialnia; 2) sala przyjęć; pl. biuro sędziego poza salą rozpraw; 3) w domu apartamentowym a) mieszkanie kawalerskie; b) biuro adwokackie; 4) sala posiedzeń; 5) C. Izba, ciało ustawodawcze; sala posiedzeń ciała ustawodawczego; **Ch. of Commerce** Izba Handlowa, **Ch. of Deputies** Izba Deputowanych (parlamentu fr., braz. itd.); 6) miejsce zamknięte jak izba, komórka, przedział np. **ch. of a furnace** komora pieca hutniczego, **anchorage ch.** bud. komora dla umieszczenia zakotwiczeń; **carburetor float ch.** (auto) komora pływaka gaźnika; **ch. of explosion** komora wybuchowa; **anterior and posterior ch. of the eye**, anat. przednia i tylna komora oka; 7) gór. głąz kruszcu o ostro odgraniczonych granicach, widocznie wypełniający dawniejszą piecęgę; **at ch., in ch.** w prywatnym biurze sędziego, dokąd sędzia wzywa czasem strony, by omówić sprawę poza publiczną salą rozpraw; **ch. foreign** przest. ustęp, wychodek; **Ch. of Peers** port. Izba Parów, Izba wyższa, **Ch. of Representatives**, belg. Izba niższa, ob. **legislature**.

chamber, vi. 1) mieszkać po kawalersku; 2) przest. i bib. oddawać się rozpuście.

chamber, vt. 1) przest. zamknąć w czym, otoczyć; 2) przerobić na pokój; 3) zaopatrzyć broń palną w komorę.

ch. concert (cz. kon'sert) muz. koncert muzyki kameralnej.

ch. council (cz. kaun'syl) tajne posiedzenie

ch. -deacon, deakin, -dekyn, -deken, s. (cz. di'kyn) 1) pokojowy na dworze pańskim; 2) ubogi student uniwersytetu Oxford, przeważnie Irlandczyk, mieszkający poza domami akademickimi, zwanymi **chambers**.

chambered, adj. (-d) 1) mający komory; 2) zamknięty w pokoju; 3) przest. zgity, kłabaczasty, ob. **camber**, vt.; **ch. core** hutn. rdzeń wypukły który pozostawia wklęsłość w odlewie.

chamberer, s. (-er) przest. 1) pokojówka; 2) nałożnica, metresa; 3) kamerdyner; 4) kobieciarz, gach, galant, zalotnik.

chamber fellow (cz. 'felo) spółmieszkaniec.

chambering, s. (-in') 1) dzielenie na pokoje lub komory; 2) przest. urządzenie pokoju, firanki i kotary; 3) lubieżność, rozpusta.

chamber kiln, piec o palowisku podzielonym na komory mogący być opalany częściowo.

chamberlain, s. (czejm'berlen) 1) hist. szambelan, podkomorzy, pierwotnie pokojowy. z czasem tytuł dworski; 2) przest. pokojówka; 3) Ang. poborca podatkowy; **KRK papal ch.** szambelan papieski, szambelan Jego Świątobliwości.

chamberlainship, s. (-szyp) szambelaństwo, podkomorstwo, godność i urząd szambelana.

chambermaid, s. (-mejd) pokojowa, pokojówka.

chamber music (cz. miu'zik) muz. muzyka kameralna, muzyka komnatowa; 1) kompozycja obliczona na akustykę pokoju (nie sali koncertowej lub teatralnej); 2) zespół wykonujący ten rodzaj kompozycji a składający się typowo z kwartetu (pierwszych i drugich skrzypiec, wioli i wiolonczeli), z tria (skrzypce, wiolonczela, fortepian) lub tp.

ch. practice (cz. prekt'is) adwokacka praktyka poza rozprawami w sądzie, **St. Zj. office p.**, w Ang. **ch. counsel**, **ch. counselor**, **ch. barrister**.

ch. rent pr. staro-ang. dożywocie niezabezpieczone hipotecznie; dośl. renta roczna wypłacana z fundusów trzymanyh w pokoju zobowiązanego.

ch. sonata (cz. sona'ta) muz. sonata zastosowana do wymogów muzyki komnatowej.

chambrance ozdobne odrzwia; góra traverse, boki **ascendant**.

chambray, s. (sza'bre'; fr.) perkalik z wykończeniem płóciennym.

chameleon, s. (kemi'li-un) 1) zool. kameleon, jaszczurka Starego Świata **CHAMÆLEO VULGARIS** rzędu jaszczurkowców, **SAURIA**, gromady gadów **REPTILIA**, niezgrabny i powolny w ruchach, lecz umiejący sięgać szybkim ruchem języka prawie na odległość długości swego ciała; stosownie do wrażeń i otoczenia zmienia kolor skóry; wytrzymuje długo bez pożywienia, stąd dawny przesąd, że żyje z powietrza; 2) zool. kilka amer. jaszczurek zmieniających kolor skóry w szcz. rodzaj **ANOLIS**; 3) przen. człowiek zmieniający swą barwę polityczną, człowiek niestały; człowiek obywający się bez jada; 4) Ch. astron. Kameleon, **CHAMÆLEON**, gwiazdozbiór pld. (50 gwiazd do 7-ej wielkości) między Kilem Okrętu, **CARINA**, a **Oktansem**, **OCTANS**.

chameleonic, adj. (-a'nik) kameleonowy, przen. zmienny.

chameleon mineral (k. mi'neral) stop dwutlenku manganu z potasem żrącym; łatwo rozpuszcza się w permanganat zmieniając barwę.

chamfer, s. (czem'fer) 1) powierzchnia powstająca po ścięciu kąta utworzonego przez dwie skośne ścianki (drewniane, kamienne itp.); 2) narzędzie do ściśowywania takiego kąta; 3) przest. rowek; **hollow ch.** wykrażyna odwrócona.

chamfer, vt. 1) żłobić (rowek, zagłębienie); 2) obciosać, sciosać (róg, wystający kąt) poźłomo; 3) sciosać rąbek na skos; **chamfering iron** nóż do sciosywania.

chamisa, s. (czemisał) gęste zarosłe charakterystyczne w górach kalifornijskich utworzone z rośliny **chamiso**, ob.; także sam krzew.

chamiso, s. (czemi'so) kalifornijski krzew **ADENOSTOMA FASCICULATUM** z rodziny różowatych tworzący pogmatwane zarosła.

chamois, s. (szamoa') 1) zool. kozica, gienza, **RUPICARPA RUPICARPA**, **R. TAGUS**, **ANTILOPE RUPICARPA**, antylopa najwyższych szczytów Eur. i zach. Azji; niezwykle chybkie i zgrabne zwierzę z gromady ssących, **MAMMALIA**, rzędu kopytnych, **UNGULATA**, podrzędu parzystokopytnych, **ARTIODACTYLA**, działu przeżuwających, **RUMINANTIA**, pustuchożów; 2) (sze'mi) także **shammy**, **chammy**, **chamoy** (szamoj') zamś, ircha, skórka kozia wyprawiana oliwą.

chamois, adj. (sze'mi) zamśowy, irchowy, dawniej: leszowy.

chamoisite, **chamosite**, s. (sza'moazajt, 'mozajt) min. szamozyt, zielony zbity sylikoid grupy chlorytów, szeregu leptochlorytów; zawiera krzemionkę, glinę, tlenek żelazowy, magnezję, itd.; nazwa od **Chamoson** w kantonie Wallis, Szwajcaria; w Polsce w paśmie Częstochowsko-Wieluńskim.

Chamorro, s. (czamoro) 1) osobnik z narodu tubylczego na Guamie; 2) narzecze tego narodu, zaliczane zwykle do mikronezyjskich.

champ, s. (czemp) 1) tętent (konia tratującego rozmokłą drogę); 2) St. Zj. pot. szampion, ob. **champion**, s.

champ, vi. mlaskać głośno.

champ, vt. 1) kasać, żuć namietnie i głośno; 2) nacinać (kule) zębami; 3) przest. zgrzytać (zębami); 4) gw. ang. i szk. tłuc (kartofle), tratorwać (biłotnistą drogę).

champac, s. (czympyk) bot. czampak, wsch. ind. roślina magnoliowa **MICHELIA CHAMPACA** Linn., uważana za święte drzewo; wspinałe, wonne, żółte kwiaty.

champacol, s. (czemp'akol) olejek drzewa czampakowego, kamfora $C_{15}H_{26}O$.

champagne, s. (sza'pan') wino szampańskie, szampan, wino musujące z Szampanii we Francji; w szerszym znaczeniu każde musujące wino na ten wzór sporządzone.

champaign, adj. (szampejn') 1) otwarty, przestrzenny, płaski, równy; 2) wiejski, sielski, pod gołym niebem.

champaign, s. 1) płaszczyna, przestrzeń ziemi lub wody; 2) okolica, widok, pole nie ogrodzone; 3) przest. pole walki; kampania wojenna; 4) przen. pole (działania), przestwór.

champart, s. (szampar') czynsz dzierżawny płatny w formie oznaczonej części zbiorów, oraz dzierżawa tak trzymana (do podziału); dawniej we Francji feudalnej, dziś jeszcze na wyspach Kanału Rękawkowego.

champ de mai (sza'demej') hist. plac ćwiczeń wojskowych odbywających się corocznie w maju od czasów Karolingów; poprzednio **champ de mars**, ob.

champ de mars (sza'demars') hist. plac ćwiczeń wojsk francuskich odbywających się za Merovingów corocznie w marcu (po fr. mars); Karolingowie przenieśli datę na maj, ob. **champ de mai**.

Champ de Mars (fr.) pole Marsowe, plac nad Sekwaną pod Paryżem, nazwany Placem Marsa na wzór starożytn. **CAMPUS MARTIUS** (kam'pus mar'cjus); długości kilometra a szerokości pół kilometra (3300' x 1650'); miejsce wielu wypadków historycznych, obecnie plac na wystawy i parady wojskowe.

champertor, s. (czemp'örtör) pr. osoba pobierająca nieprawny udział w zysku.

champertous, adj. (-pörtös) pr. dotyczący nieprawego udziału w zysku, np. **ch. contract**.

champerty, s. (-ti) pr. udział osoby, nieobjętej sporem, w wygranej w zamian za jej pomoc; dawniej surowo karane, obecnie postępowanie takie jest przyjęte ogólnie w St. Zj. i Ang. gdzie zapłata za usługi adwokackie często oznacza się procentem przyznanej klientowi sumy, szcz. w procesach o odszkodowanie; przest. równy udział we władzy; przest. spisek; przest. zawody, współzawodnictwo.

champignon, s. (szempinja') 1) bot. pierwotnie każdy jadalny grzyb, obecnie przeważnie pieczarka, **AGARICUS CAMPESTRIS** Linn.; 2) wet. ropne zapalenie powrózka nasiennego u konia.

champion, s. (czemp'ien) 1) zapasnik, w szcz. w dawnych czasach osoba stojąca w szranki w obronie czegoś honoru lub praw itp.; obecnie rzecznik, obrońca, orędownik, szampion idei lub sprawy, programu itp.; 2) szampion, osoba uznana urzędowo za górąjąca nad wszystkimi innymi w pewnej gałęzi sportu i gotowa bronić swego tytułu przeciw każdemu wyzwaniu przez kompetentnego przeciwnika; 3) osoba lub rzecz odznaczona pierwszą nagrodą w swoim zakresie; **ch. of the king** (lub **queen, realm, England**) hist. ang. rycerz, który podczas uroczystości koronacyjnych wjeżdżał do Westminster Hall i ogłaszał wyzwanie na białą broń każdego ktoby nie uznawał praw króla do korony; urząd ten dziedziczny od roku 1377 pozostaje do tej pory w rodzinie Dymoke'ów.

champion, vt. bronić, popierać, orędownać; przest. wyzywać.

champion lode gór. główna żyła.

championship, s. 1) obrona, orędownictwo; 2) godność szampiona, górowanie.

champion tooth (cz. tuż') mech. podwójny ząb w długiej pile leśnej.

Champlain, adj. (szemplejn'; od jeziora Champlain w stanach N. Y. i Vt.) geol. dotyczący późnego okresu amer. pleistocenu (epoki lodowcowej).

Champlain, s. epoka lodowcowa.

champlevé, adj. (sza'lewe'; fr.) dotyczący rodzaju emaliowania; pasta na emalię mieści się w zagłębieniach, a gdy wypala się, kolory nie mieszają się, bo są oddzielone od siebie ściankami metalu, ob. **cloisonné**; s. emalia w ten sposób wypalana.

Champs Elysées, s. pl. (szan'zelize') Pola Elizejskie, słynna droga spacerowa w Paryżu; siedziba pałacu Prezydenta.

chance, adj. (czens') przypadkowy, zdarzający się przypadkiem.

chance, adv. przypadkiem.

chance, s. 1) przypadek, wypadek, traf, ślepy traf, zdarzenie; 2) wypadek, niesześciśliwy wypadek; 3) przypadek, szczęście, los, przeznaczenie; 4) w grze w kości rzut, okazja; 5) możność, sposobność, szansa, **the ch. to win** szanse zwycięstwa; 6) mat. prawdopodobieństwo, **doctrine of ch.** rachunek prawdopodobieństwa, ob. **probability**; **ch-s are** zachodzi możliwość, że; zdarza się, że; **by chance** trafem, przypadkiem, przypadkowo; przest. chybił-trafił, na los szczęścia na ślepo; **in the ch.** licząc się z możliwością, na wypadek.

chance, vi. wydarzyć się, wypaść, przytrafić się.

chance, vt. pot. zaryzykować, zwykle z it.

Chance-Claus process (-klaus pra'ses) chem. sposób wydobywania siarki z odpadków zawierających siarczki.

chanceful, adj. 1) pełen szans, pełen możliwości, pełen zdarzeń, brzemienny w wypadki; 2) przest. hazardowny, ryzykowny, niebezpieczny; zależny od trafu, przypadkowy.

chancel, s. (czen'syl) 1) bud. kość. prezbiterium, część kościoła przeznaczona tylko dla kapłanów, zwykle oddzielona od reszty kościoła balustradą, a obejmująca wielki ołtarz; 2) w nowoczesnym użyciu część kościoła położona na wschód (faktycznie lub kościelnie) od nawy; 3) przest. podobna część świątyni jerozolimskiej, chramów i świątyni pogańskich.

ch. aisle (cz. ail) bud. kość. ważne przejście dookoła prezbiterium.

ch. arch (cz. arc) bud. kość. łuk rozpięty nad linią dzielącą nawę od prezbiterium; często bardzo ozdobny, zwany natenczas **arch of triumph**.

chancellery, s. (czen'selöri) kanclerstwo, godność kanclerza, jego biuro; protokół ambasady, poselstwa, konsulatu generalnego.

chancellor, s. ('-selor) 1) hist. sekretarz króla lub bardzo wysokiego dygnitarza; 2) pr. szk. przewodniczący ławy przysięgłych; 3) kanclerz ambasady, dyrektor protokołu, kanclerz kapituły; kanclerz uniwersytetu; 4) kanclerz państwa austro-węg. do r. 1848 i cesarstwa

niemieckiego 1871-1918, tytuł naczelnego ministra stanu; od 1933-1945 tytuł naczelnika państwa niem.; hist. pol. w Rzplitej kanclerz koronny (zazwyczaj biskup) i od 1492 kanclerz litewski; w myśl konstytucji z 1507 kanclerzem koronnym był obowiązkowo duchowny; 5) St. Zj. przewodniczący sądu **court of chancery** or **equity** rozstrzygającego nie według ścisłego prawa pisanego (**JUS STRICTUM**) a na mocy ogólnych zasad moralnych (**JUS EQUUM**); Ang. ob. **lord chancellor**; 6) bib. (beelte-em h. pan sądu) tytuł dygnitarza perskiego Rechuma (I, Ezdrasz IV 8, 9); **ch. of a bishop** lub **diocese** KKK, KA., kanclerz stolicy biskupiej, wikary generalny; **c. of a cathedral** jeden z czterech głównych dygnitarzy katedralnych; **Ch. of England** ob. **Lord Chancellor**; **Ch. of the Exchequer** Ang. minister skarbu, członek Rady Ministrów z grona Izby Gminu.

chancellorship, s. (-szyp) kanclerstwo.

chancel table, kość. Stół Pański ob. **communion table**.

chance-medley, s. (czens' med'li) 1) pr. kombinacja przypadku i czynu zamierzonego, np. przypadkowe zabójstwo na polowaniu itp. bez winy zabójcy lub bez złego zamiaru; ob. **chaud-mellé**; 2) działanie na chybi trafi, działanie na ślepo, zamieszanie.

chancer, vt. (czen'ser) pr. przest. załatwić ugodowo, załatwić przed sądem moralnej słuszności.

chancery, s. (czen'seri) kanclerstwo, ob. **chancellor**.

chanco, s. (czen'ko) zool. czanku, wilk azjatycki.

chancere, s. (szen'ker) med. twardy szankier, choroba weneryczna, początkowy okres zakażenia kiłowego, stwardnienie pierwotne, naciek pierwotny, **SCLEROSIS INITIALIS**, zwany także **hard ch.**, **indurated ch.**, **Hunterian ch.**, szankier Hunterowski (bracia William (1718-1782) i Jan (1722-1793) Hunter).

chancroid, s. ('-kro-id) med. mięski szankier, owrzodzenie płaskie, zakażenie (drogą płciową), **ULCUS MOLE**, **ULCUS VENEREUM**; zwany także **soft chancre**.

chancroidal, adj. (-eł) med. dotyczący mięskiego szankra.

chancrous, adj. (-krös) med. szankrowy, szankrowaty.

chancy, adj. (czen'si) 1) szczęsny, szczęśliwy, przynoszący szczęście, zwiastujący szczęście; 2) pot. niepewny, podlegający trafowi, pełen przypadków.

chandelier, s. (szandeli'r) 1) świecznik, lichtarz z ramionami na kilka lub kilkanaście świec, kandelabr, w szcz. wiszący kandelabr, pajak, często zdobny w kryształowe szkiełka; 2) fort. przenośny parapet służący do podpierania faszyń i zakrycia pionierów.

chandler, s. (czend'ler) 1) świecarz, robiący lub sprzedający świece; 2) handlarz detaliczny, sklepikarz; 3) przest. świecznik, kandelabr.

chandlery, s. (-i) 1) świecarnia, fabryka świec, dawniej lejarnia świec; 2) świece i wszelakie przybory do oświetlania zbiorowo; 3) towary i interes drobnego handlarza detalicznego, sklepikarstwo.

changa, s. (czan'ga) zool. czanga, zach.-ind. świerszcz **SCAPTERISCUS DIDACTYLUS** z rodziny **GRYLLIDAE**, rzędu prostoskrzydłych (**ORTHOPTERA**) czyli szarańczaków; owad szczególnie na Portorico niezmiernie szkodliwy na plantacjach tytoniowych i cukrowych.

change, adj. (czejndż) zastępujący, zapasowy, przeznaczony na zmianę, mający zastąpić na wypadek potrzeby, **ch. horse**, koń na zmianę, **ch. tire** opona zapasowa.

change, s. 1) zmiana, następstwo jednego po drugim np. pór roku; przest. zmiana, handel; 2) przest. giełda, miejsce zborne kupców dla załatwiania transakcji handlowych; budynek do tego celu służący, ob. **exchange**; 3) zmiana, odmiana, przemiana, przeróbka; 4) przest. zmienność, kaprys, kapryśność, niestałość; 5) muz. zmiana klucza, modulacja; 6) astron. zmiana księżyca, zmiana kwadry; 7) przedmiot do zmiany, **three changes of footwear** trzy pary obuwia do zmiany; 8) wymiana banknotu na drobne, także reszta w drobnych, drobne (pl.); 9) mat., pl., permutacje; 10) myśl. **to hunt ch.** wziąć zwierzyne przypadkowo napotkana za te, która się tropiło, i odtąd te tropić; **ch.-of-day line** ob. **date line**; **ch. of life** menopauza, zwrot płciowy (w życiu kobiet), pot. zmiana życia, okres stałego ustania miesiączki, zazwyczaj w strefie umiarkowanej między 40 a 55 rokiem życia. na południu między 30 a 36; **CLIMACTERIUM**, **MENOPAUSA**; **ch. of monsoon** mar. odwrócenie się monsunu; **ch. of voice** mutacja (u chłopców w wieku dojrzewania), mutacja głosu.

change, vi. 1) zmienić się, przechodzić zmianę; 2) o księżycu, przejść z jednej kwadry do drugiej; 3) przest. zmienić się na twarzy, zblednąć lub zarumienić się; 4) kol. (scil. **trains**) zmienić pociąg, przesiąść się; 5) pot. (scil. **dress**) przebrać się; 6) pot. (scil. **money**) zmienić pieniądze na drobne.

change, vt. 1) zmienić, przemienić, odmienić; 2) wymienić, zamienić; 3) zmienić na drobne; 4) przerobić, przekształcić, przebudować, przestawić; 5) w mleku, winie itp. zakwasić, zakisić; **to ch. color** a) przefarbować; b) o ludziach zmienić się na twarzy, zblednąć lub zarumienić się; **to ch. foot** lub **feet** zmienić krok; **to ch. front** zmienić kierunek; **to ch. hands** przejść w inne ręce, zmienić właściciela; w szcz. w jeździe konnej zwrócić głowę wierzchowca w prawo lub w lewo; **to ch. one's mind** zmienić zapatrywanie; **to ch. sides** przejść na stronę przeciwnika; **to ch. step** ob. **to ch. foot**.

changeability, s. (czejn'dżebi'li) zdolność do zmiany, przydatność do

wymiany, wymienność; ob. **changeableness**.

changeable, adj. ('dżybl, wsch. St. Zj. '-dźbl) 1) zmienny, niestały np. humor, pogoda; 2) zmieniający się, zmieniający kolor i wygląd, mieniający się, np. pewne tkaniny; 3) wymienny, dający się wymienić.

changeableness, s. (-nes) ob. **changeability**.

changeably, adv. (-li) 1) zmiennie; 2) przest. wymiennie; 3) przest. kolejno.

changeful, adj. (-ful) pełen zmian, ciągle zmienny, często zmieniający się.

changefully, adv. (-li) wśród ciągłych zmian, wśród zmian bez końca.

changefulness, s. (-nes) nieustanna zmienność.

change gear ob. **change-speed gear**.

change key klucz do jednego zamku, przec. **master key** wytrych do każdego zamku.

changeless, adj. (-les) niezmienny. **changelessly**, adv. (-li) niezmiennie.

changelessness, s. (-nes) niezmiennosc.

changeling, s. ('-lin ~) przest. zmiennik, zmienca (m); 2) podłożone lub wymienione dziecko, zwłaszcz przez rusałki lub skrzaty.

changer, s. (-er) 1) kto zmienia lub przerabia; 2) w Szkocji karczmarz, właściciel gospody zwanej **change house** (prawdopodobnie od dawniejszej wymiany koni); 3) bib. wekslarz, przekupień pieniędzy; 4) r. zmienna osoba.

change ratio, mat. i fiz. (nazwa nadana przez Jakuba Thomsona, 1822-1892) ustalona proporcja dla przeliczenia z jednego systemu na drugi np. z dolarów za akier na złote za morg lub hektar z cali na sekundę na milę na godzinę itp.

change ringing bicie dzwonów kościelnych grających melodię.

channel, adj. (czeni) kanałowy, odpływowy, mający kształt części przewodu np. rury kanałowej, koryta ze stali itp.

channel, s. 1) (próżne) koryto lub łożysko (rzeki, strumienia itp.) 2) sztuczne koryto lub łożysko dla przepustu wody lub innej cieczy lub gazu, kanał, przewód; 3) geog. kanał, przesmyk morski, cieśnina morska, stosunkowo wąski pas wody między wielkimi połaciami lądu; **English ch.** Kanał Rękawkowy, kanał La Manche (la ma' sz); 4) głębsza część portu, cieśniny itp.; 5) droga jaką coś przechodzi, **the news arrived by mysterious channels** wiadomość doszła tajemniczymi drogami; 6) astron. kanał na Marsie, na księżycu; bud. rowek pionowy w kolumnie doryckiej; (jazda konna) przewód w żuchwie konia gdzie spoczywa język; (w kamieniołomie) rysa wskazująca gdzie kamień ma być rozłupany; (szewstwo) rowek bieżący dookoła podeszwy, w który wchodził rąbek wierzchu; (u wielo-

krążka) rowek na powróż; 7) żwir (stanowiący materiał z jakiego składa się koryto rzeki lub strumienia); 8) mar. brus przytwierdzony do boku okrętu w celu rozszerzenia więzi bocznej do nadburcia.

channel, vt. 1) żłobić koryto, kopać przewód; 2) przewozić kanałem, ograniczyć kanałem lub jak gdyby kanałem.

ch. bolt, mar. długi sworzeń którym brzus, ob. **channel** s. 3), przymocowany jest do burty.

ch. cat, każdy sum rodzaju ICTALURUS, w szcz. I. PUNCTATUS (o czarnych plamkach) i I. FURCATUS (zwany blue cat) na rzece Mississippi.

channeled, channelled, adj. part. (cze'nełd) 1) mający przewód lub przewody, w szcz. bot. mający kanałiki; 2) przeprowadzony przez przewód.

channel iron, mar. i mech. ceownik, uówka.

chanson, (sza' sã') pl. **chansons** (sza' sã') liryczna pieśń fr.

chansonnette (sza' sonet) 1) piosenka fr.; 2) śpiewaczka w kabarecie lub w nocnej kawiarni, szansonetka, kabarecistka.

chant, s. (cza'nt) 1) pieśń, melodia; 2) śpiewne odmawianie zdań kościelnych z licznymi zgłoskami przypadającymi na jeden ton; 3) utwór muzyczny tak ułożony; 4) pieśń przypominająca taki śpiew kościelny; 5) śpiewny akcent w mowie; 6) znaczek jak np. z płótna, tabliczka metalowa itp. z napisem (imienia, litery, liczby itp.).

chant, vi. 1) nucić, mówić nucąco; 2) powtarzać jedno i to samo.

chant, vt. 1) nucić, mówić nucąco; 2) śpiewać mówiąco; 3) upieścić pieśnią; 4) mówić lub recytować na sposób obrzędu kościelnego; 5) zaintonować; 6) powtarzać jedno i to samo monotonnie; 5) zachwalać konia oszukańczo, sprzedawać konia zachwalając oszukańczo.

chanter, s. (-er) 1) śpiewak, chórzysta (m), śpiewaczka, chórzystka (f), ob. **chantress**; 2) osoba kierująca półśpiewem kościelnym lub ksiądz intonujący zdania w sposób nucący; 3) u dud fujarka wiodąca melodię, ob. **bagpipe**; 4) zool. wróblowaty ptak ACCENTOR MODULARIS, hedge sparrow; 5) Ang. oszust, u Dickens'a horse ch.

chanterelle, s. (sza' terel') 1) muz. najwyższa struna (skrzypiec itp.) 2) przest. wabik np. sztuczna kaczka, ob. **decoy**; 3) bot. jadalny grzyb CANTHARELLUS CIBARIUS, koloru pomarańczowego, o przyjemnej woni, pieprznik jadalny, z rodziny beńdek AGARICACEAE, według Ks. Krzysztofa Kluka (1786) "niebezpieczny do zażycia."

chantey, s. (szan'ti, czan'ti) mar. śpiew marynarski do rytmu roboty.

chanticleer, s. (czan'tiklir; od fr. Chanteclair z bajki „Roman de Renart” i z dramatu Rostanda) poet. kogut.

chantress, s. (czan'tres) 1) śpie-

waczka kościelna, chórzystka; 2) przest. czarodziejka.

chant royal (sza' roajal'; fr. pieśń królewska) średniowieczna balada francuska o 5 rymach a pięciu zwrotkach po 11 wierszy z zakończeniem ("envoi" czyt. a' woa') ośmiowierszowym; forma bardzo wyszukana, a wiązanie rymów przeważnie: ab ab cc dd ede.

chantry, s. (czan'tri) 1) przest. nucenie, zaintonowanie; oczarowanie; 2) fundusz na odprawianie mszy św.; 3) kapliczka, ołtarz lub część kościoła w ten sposób ufundowana.

chaos, s. (kie'os) chaos, 1) przest. próżnia, przestwór bezdeny; 2) nieskończona przestrzeń nieorganizowanej pierwotnej materii przed stworzeniem wyraźnych, wyodrębnionych kształtów; stan przed stworzeniem uosobiony u Greków w Ch. jako najstarszym bogu; 3) nieład, brak porządku, najzupełniejszy zamęt; 4) filoz. stan rzeczy w którym przypadek jest decydujący a przyroda nie podlega żadnemu prawidłu.

chaotic, adj. (keo'tik) chaotyczny, bezładny.

chap, s. (czep) 1) pierzchnięcie (skóry), pęknięcie (powierzchni ziemi); 2) szk. i gw. ang. cios, uderzenie, raz; 3) gw. Ang. człek, facet, St. Zj. guy; 4) (u zwierząt) szczeka lub mięsiste pokrycie szczęki, zazwyczaj pl. pysk, morda; 5) jedna ze szczek imadła; 6) pot. skrót za **chaparajos**, ob.

chap, vi. pierzchać (o skórze); pekać (o suchej lub zamazanej ziemi); szk. i gw. ang. uderzyć, wymierzyć cios, gw. wałnąć.

chap, vt. 1) ob. **chop**, przest. tłuc, potłuc, rozłup; 2) spowodować pęknięcie (ziemi) lub pierzchanie, dawniej pierzganie, (skóry); 3) szk. i gw. ang. uderzyć, klasnąć, gw. wałnąć; to ch. hands dobić targu.

Chapanec, s. (czapanek) Czapanek, Indianin ze szczepu stosunkowo cywilizowanego. tworzącego przed zaborem potężny naród w okolicy dzisiejszego stanu Oaxaca (czyt. uaha'ka) w Meksyku.

Chapanecan, adj. (-en) czapanekani.

chaparajos, s. pl. (czapara'hos) wierzchnie okrycie z baraniego kożucha, nakładane na odzież, by oszczędzić ubrania w kolczastych gąszczach, ob. **chapareras** (czaparej'tas); w skróceniu **chaps**.

chapareras ob. **chaparajos**.

chaparral, s. (czeparel') gestwina niskich kolczastych drzew i krzewów w Meksyku i w pld.-zach. Stanach. ob. **chaparajos**, **chaqueta**.

chaparral cock, **ch. hen**, zool. duży ptak z rodziny kukułek. COCCYGES, pieszka kukułka kalifornijska. GEOCOCCYX CALIFORNIENSIS, urasta do 18" (pół metra) długości, biegnie szybko; także **road runner**.

chapbook, s. (czepbuk) tania literatura, ob. **chapman**.

chape, s. (czejp) 1) metalowa ozdoba na górnym rąbku pochwy

pałasza; 2) skówka; 3) kłamra u paska; 4) koniec lisiego ogona.

chapeau, pl. **chapeaux** (szapo'; fr.) kapelusz, w szcz. damski.

chapel, s. (cza'pel, wsch. St. Zj. ciepl) 1) kaplica, kapliczka; 2) obrzęd religijny w kaplicy, szcz. w zakładzie naukowym; 3) w uniach drukarskich grupa unistów jednej drukarni.

chapel, vt. 1) pogrzebać w kaplicy; 2) mar. to **ch. a ship** nakierować okręt cofnięty przez wiatr w stronę właściwą bez zmiany nastawienia żagli.

chapelet, s. (cze'pilet) 1) rzemyki ze strzemionami przytwierdzone do siodła; 2) rodzaj przyrządu do bagrowania.

chapelmaster, s. (cze'pelmester) kapelmistrz chóru nadwornego; kierownik chóru kościelnego; dyrygent orkiestry lub chóru, ob. **director**.

chapel royal (cz. roajal') kaplica w pałacu udielnego księcia chrześcijańskiego.

chapelry, s. (-ri) 1) parafia należąca do kaplicy; 2) kaplica wraz ze swym przynależnym terytorium i jurysdykcją.

chapel text druk. rodzaj czcionek, ozdobny druk gotycki, cieńszy i ozdobniejszy niż **church text**.

chaperon, s. (szap'ron) 1) opiekunka, opieka, dama do towarzysstwa, w szcz. starsza dama towarzysząca pannie na balu, w podróży itp.; 2) 2art. lub pot. przyzwóitka; 3) hist. kapuza należąca do urzędowego stroju np. czapka z kitą u kawalerów orderu Podwiązki; 3) przest. tarcza na czole konia, w szcz. ciągnącego karawan na wystawnym pogrzebie.

chaperon, vt. towarzyszyć dla opieki (o starszej damie opiekującą się młodą panną w towarzystwie).

chaperonage, s. towarzyszenie dla opieki (ob. powyżej).

chappfallen, **chop-**, adj. (czap'fo-len) mający opadniętą dolną szczękę (wskutek wyczerpania, poniżenia, wstępu) przygnębiony, pot. z nosem na kwintę.

chapiter, s. (cze'piter) staroświecka forma a) **chapter** (rozdział); b) **capital** (głowica).

chaplain, s. (czap'len) 1) kapelan; 2) zakonnica wykonująca w zakonie podrzędniejsze usługi religijne.

chaplaincy, s. (-si) kapelaństwo, kapelania, urząd, władza, stanowisko kapelana.

chapellet, s. (czap'let, ciepl'et) 1) wianuszek, wieniec na głowę; 2) KRK sznur paciorków, jedna trzecia różańca, czyli 53 lub 59 paciorków; także paciierz na nich zmwiany; 3) naszyjnik; coś podobnego do sznura paciorków; 4) bud. rzeźbiony odlew przedstawiający paciorki, perły itp. zwłaszcza jako ozdoba kolumny; 5) hutn. metalowa podstawka trzymająca część odlewu we właściwej pozycji (a zostająca zwykłe w odlewie).

chapman, s. (czep'men) przest. handlarz, przekupień, domokrażca; klient, kupujący.

chappy, adj. (-i) spierzchny, spierzchnięty.

chapter, s. (czap'ter) 1) rozdział (część książki); 2) kość, ustęp biblijny ujęty przez duchownego między ostatnim psalmem a hymnem; 3) zebranie kanoników, braci zakonnych, wolnomularzy, bractwa itp.; także kapituła, ogół kanoników itd. łącznie; 4) KKK pismo rozstrzygnięcia papieskie lub biskupie; 5) zegarm. rzymskie liczby oznaczające na cyferblacie godziny; 6) ob. **chapter house**; **ch. and verse** (rozdział i wiersz) dokładne powołanie się na źródło; **ch. of possibilities** szereg wszelkich możliwości.

chapter, vt. 1) podzielić na rozdziały; 2) poprawić; skarcić; 3) oznaczyć (cyferblat) rzymskimi liczbami.

chapter house dom (przy katedrze, klasztorze itp.) gdzie odbywają się posiedzenia kapituły.

chaqueta, s. (czakej'ta) żakiet, kurtka skórzana kaudobów w Texas itd., dla ochrony od kolczastych gęstwin **chaparral**.

char, s. (czar) 1) węgiel; przedmiot zwęglony lub osmolony; 2) robota najmity; **ch. woman** posługaczka.

char, **charr**, s. pstrąg podrodzaju **SALVELINUS** do jakiego należą pstrągi eur. i wiele pstrągów amer.; drobna huska i brak kości lemięszowej.

char, vt. 1) posługiwać; 2) zwęglać; 3) r. znaczyć przez osmolenie.

chara, s. (kej'ra) bot. ramienica, rodzaj roślin gromady ramienic **CHARACEAE**, typu glonów, **ALGAE**.

Characeae, pl. (kerei'si-l) bot. ramienice, gromada glonów z plemnikami w kształcie łaseczek, chloroplasty zielone zawierają skrobie.

characeous, adj. (-si-ös) bot. ramienicowy.

characin, s. (ke'rasin) chem. biała substancja podobna do kamfory zawarta w niektórych niższych glonach.

Characinidae, s. pl. (kerasi'nidi) zool. rodzaj ryb Afr. i podzwrotn. Amer., z grupy **OSTRIPHYSI**, ob. obejmującej karpia, suma itp.

character, s. (ke'rakt) znak, symbol kabalistyczny lub magiczny.

character, s. (ke'rekter) 1) znak, tajny znak, symbol; hieroglif, litera; 2) krój pisma, sposób pisania, charakter pisma; 3) wygląd zewnętrzny uważany za znamienne objaw wewnętrznych właściwości; 4) KKK duchowna cecha nadana duszy przez sakrament chrztu; 5) bot. i zool. znak zewnętrzny znamionujący przynależność osobnika (budowa, barwa, kształt, rozmiar); 6) ogół właściwości, charakter (człowieka, epoki, okolicy, itd.); 7) opis tych właściwości, w szcz. świadectwo wydane podwładnym; 8) rola, pozycja, stanowisko; 9) opinia, reputacja; 10) ciekawa jednostka, osoba nie codzienna; czasem: dziwak; 11) osoba na scenie, **list of characters** **DRAMATIS PERSONAE** spis osób (stanowiących zespół aktorów w

sztuce; 12) indywidualność, niezłomność cech; **in ch.** właściwie, konsekwentnie, logicznie, w swojej roli przec. **out of ch.**

character, vt. 1) wycisnąć znamie, napisać, naznaczyć; 2) przest. przedstawić, odegrać rolę; 3) charakteryzować.

character actor (aktor) charakterystyczny, (aktorka) charakterystyczna; kto gra role charakterystyczne, typy psychologiczne z dozą komizmu.

characteristic, adj. (ke'rektoris'tik) 1) charakterystyczny; znamieny; typowy; swoisty, szczególny; 2) symboliczny, posługujący się znakami; 3) znamionujący.

characteristic, s. 1) charakterystyczny rys, właściwość, znamie charakteru; 2) log. cecha, wskazująca przynależność do pewnego działu; 3) mat. a) wskaźnik czyli funkcja integralna logarytmu (dodatnia lub ujemna); b) rzeczywista funkcja integralna w najniższych wyrazach, której zniesienie spełnia pewne warunki; c) liczba pojedynczych jednostek równa wyższej jednostce algebraicznej krzywej lub powierzchni.

characteristical, adj. (-el) 1) znaczony literami lub magicznymi symbolami; 2) znamieny, charakterystyczny; -ly adv. (-li) znamienne, charakterystycznie.

characterization, s. (-izej'szn) teatr. charakteryzacja 1) urabianie twarzy do wyglądu właściwego typowi roli; 2) maska, fizyczny i psychologiczny wynik tego zabiegu.

characterize, vi. (-ajz) oddawać znamienne wrażenie.

characterize, vt. 1) opisać, przedstawić; 2) znamionować, wyrażać właściwości; 3) charakteryzować kogo lub charakteryzować się (w teatrze), urabiać twarz stosownie do roli (szminkami, kredkami, węglem, woskiem, maszką, zarostem itd.)

character part (teatr) rola charakterystyczna ob. **ch. actor**.

characterizer, s. (-er) (teatr) charakteryzator.

characterless, adj. (-les) 1) nie mający indywidualności; 2) pozbawiony siły charakteru, będący bez charakteru; -ness, s. (-nes) 1) brak indywidualności; 2) brak charakteru.

charade, s. (St. Zj. szarejd'. Ang. szarad') zagadka oparta na podziale wyrazu na kilka części, z których każda ma znaczenie jako odmienny wyraz np. war-to-głów, **boot-legging**.

Charadriidae, s. pl. (karadraj'idi) zool. rodzina ptaków w rzędzie brodzińców, **GRALLATORES**, obejmująca siewki, **plovers**.

Charadrius, s. (kared'ries) zool. złota siewka, rodzaj rodziny siewek.

Charales, s. pl. (kerei'liz) bot. rząd plechowców obejmujący gromadę ramienic **CHARACEAE**.

charcoal, s. (czark'ol) 1) węgiel drzewny, roślinny lub zwierzęcy; 2) szt. p. kredka, węgiel; 3) rysunek wykonany węglem; 4) skrót za

charcoal plate; **ch. burner** węglarz; **ch. burning** żęglanie drzewa; **ch. drawing** rysunek węglem; **ch. iron** żelazo z pieca opalanego węglem drzewnym; **ch. pencil** 1) szt. p. kredka węglowa; 2) elek. węgiel; **ch. plate** płyta z żelaza wypalana w piecu opalanym węglem drzewnym; **ch. root** bot. choroba korzenia patatu wywołana przez grzybek **SCLEROTIIUM BATATICOLOA**; **ch. tree** drzewo azj. **TREMA ORIENTALIS**.

Charcot's crystals (szarko's kri'stejs; Jan Marcin Charcot (1825-1893) czytaj: szarko') med. drobniotkie bezbarwne kryształki zawarte we płwocinach osób chorych na astmę i na **bronchit** (nieżyt oskrzeli).

Charcot's disease, (Szarko'z dzi'zi's) med. 1) twardziel rozsiana twardziel wysepkowata, ob. **cerebrospinal sclerosis**; 2) zapalenie stawów przy chorobach stosu pacierzowego.

chard, s. (czard) 1) liście karczocha przyprawione do podania na stół; 2) gotowane (żółto-zielone) liście kielu **BETA VULGARIS CIOCLA** zwane także **Swiss ch.**, **sea-kale beet**; (**BETA VULGARIS** Linn. jest burak).

chare, s. (czar) zarobek, zajęcie, posługa.

chare, vi. posługiwać, wypomagać.

charer, s. (-er) posługaczka, ob. **char-woman**, **char**.

charge, s. (cza'rdz, wsch. St. Zj. ciardz) 1) ciężar, przest. ładunek, waga; 2) nabój, ilość prochu, prądu elektrycznego, paliwa, potrzebnego przyrządowi; 3) apt. rodzaj plastra; 4) her. szczegół w tarczy herbowej; 5) osoba oddana w opiekę; opieka; odpowiedzialność połączona z taką opieką; 6) osoba pozostająca na utrzymaniu osoby prywatnej lub urzędu np. gminy; 7) kłopot, niepokój spowodowany odpowiedzialnością; 8) ciężar pieniężny, zobowiązanie np. czynsz najmu, podatek itp.; 9) obciążenie na rachunku bieżącym np. za towar brany na rachunek, **ch. account**; 10) pr. szk. rozkaz władzy, mandat; 11) pr. pouczenie dane lawie przysięgłych przez przewodniczącego trybunału; kość. podobne pouczenie wydane przez biskupa podległym mu duchownym; 12) obciążenie, zapisanie w ciężar rachunku (w księgach kupieckich), zapisanie wypożyczonej książki (w rejestrze) klientów biblioteki publicznej) itp. 13) kość. parafianie, parafia, kościół; 14) myśl. rozkaz wydany psu na "waj!" ob. **charge**, vi. 4); 15) szerm. wypad, wysunięcie jednej nogi tak daleko w przód, że noga pozostająca w tyle tworzy prostą pochyłą linię z tułowiem; 16) woj. wypad, atak, gwałtowny napad na wroga, także sygnał do takiego ataku.

charge, vi. 1) wydać pouczenie, ob. **charge** s. 11); 2) zażądać ceny, policzyć; 3) atakować, ob. **charge** s. 16); 4) (o psie) warować, nieruchomo leżeć na brzuchu niedaleko upatrzonej zwierzyny, by jej nie spłoszyć.

SIÓDMA LISTA PRENUMERAT

LI

Columbia University, Nowy Jork, N. Y.
De Paul University, Chicago, Ill.
Immaculate Heart of Mary Academy, Buffalo, N. Y.
Public Library, Hamtramck, Mich.
Public Library, Nowy Jork, N. Y.

Ks. Prałat J. P. Adamski, Buffalo, N. Y.
Ks. Józef Bidus, Filadelfia, Pa.
Jan Bielecki, Chicago, Ill.
Ks. H. W. Chmura, Church Point, La.
Ks. Aleksander W. Fronczak, Wallington, N. J.
Józef Jargosz, Buffalo, N. Y.
Maria Kaiser, Toledo, Ohio.
Władysław Kazulewski, Detroit, Mich.
Jerzy Z. Kędzierski, Jerozolima, Palestyna.
Franciszek Kunicki, Covert, Mich.
Ks. Kazimierz Ławniczak, Filadelfia, Pa.
Adwokat Zygmunt M. Łopacki, Niagara Falls, N. Y.
Ks. Jan S. Palubicki, Omaha, Nebr.
Ks. Franciszek S. Pałęcki, Filadelfia, Pa.
Franciszek Piech, Chicago, Ill.
Roy Publishers, Nowy Jork, N. Y.
Ks. Władysław A. Sikora, Salem, Mass.
Ks. Stanisław Skrzycki, Detroit, Mich.
Ed Skupniewicz, Chicago, Ill.
Jadwiga Strycharz, Middletown, Conn.
Ks. Zbigniew J. Szymański, Wallington, N. J.
Andrzej Turak, Cleveland, Ohio.
Józef Wiśniewski, Detroit, Mich.
Ks. W. Zapała, Chicago, Ill.

W piątej liście Prenumeratorów zaszła omyłka druku. Wiersz trzeci powinien opiewać:

Matka M. Idalia, Przełożona Akademii Najśw. Rodziny, Chicago, Ill.

Biblioteka Gł. UPH Siedlce
nr inw.: BR - 31814

br. 31814